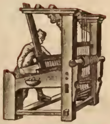
FIRPO
319
BIBLIOTECA NAZIONALE
TORINO

chi l'a pi 'd fil farà pi 'd teila

Ex libris

LUIGI FIRPO

2. 4. 28.

44

94

3200 | 17 pour 4/17 190-

188.

17

130

136

=140

136

=04

ANTONII POSSEVINI MANTVANI

Societatis IESV.

APPARATVS AD STVDIA D. SCRIPTVRÆ, THEOLOGIAE SCHOLASTICAE, & PRACTICAE, ſiue Moralis de Caſibus Conſcientiæ.

IVSSV ILLVSTRISS. AC REVERENDISS.

D. IOANNIS S. FERRARIENSIS

Eccleſiæ Epiſcopi recuſus,

Ad vſum Alumnorum, & reliqui totius ſui Cleri.

QVARTA EDITIO AVCTIOR.

FERRARIÆ, MDCIX.

Apud Victorium Baldinum, Typographum Epiſcopalem.

Ad usum F. Joannis Bap. Pantaleoni Imolen: 1743

BIBLIOTECA NAZIONALE

IOANNES, DEI, ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA,

S. FERRARIEN. ECCLESIÆ EPISCOPVS ad Clerum, & alios Diœceſeos noſtræ Eccleſiaſticos.

QVOD *ineunte ſuperiore anno fecimus, vt veluti ſalutarem ſtrennam Libellum verè Aureum de tribus Religioſorum votis à B. Humberto Dominicani Ord. Generali Magiſtro latinè primo editum, Italicè deinceps verſum, omnibus vtriuſq. ſexus, qui in hac ſeſe palęſtra exercent, mitteremus: quo quidem tam uiri ſacris addicti miniſterijs, quàm ſanctimoniales, nouo inde ſpiritu ſanctitatis concepto ad ſuæ vocationis brauium alacriter currerent; Nunc altero hoc ineunte anno, paternum alterum charitatis officium præſtandum nobis eſſe iudicauimus. Nimirum vt Apparatum ad Diuinarum ſtudia Scripturarum perutilem (certè eruditiſſimum) in veſtrum præcipuè vſum recudi (vel noſtris ſumptibus) curaremns: & quidem ſeorſim ab alijs Auctoris Operibus, vt cum facilius verſari manibus & animis poſſet, cęleſtes, quæ in eo latent, diuitias, & gemmas propius aſpicientes ad hæreditatis æternæ theſauros, & vos ipſi, & alij per vos rectà contende-*

Aug. in Pſal. 90. Conc. 2. Greg. Magn. epi. 8. lib. 4.

rent. Videlicet B. Auguſtinus, & Gregorius Magnus, quidquid eſt in Diuino Codice ſcriptum, id, vti EPISTOLAS *de cęlo miſſas, agnoſcendum, atq. auidiſſimè excipiendum eſſe monuerunt. Neq. verò ipſe Princeps Apoſtolorum S. Petrus, eos, qui coæqualem ſecum ſortiti fuerant fidem, operam hanc excitandi per litteras, & varias commonitiones, eo præſertim tempore intermiſit, quo ſibi viciniorem ex hac vita migrationẽ inſtare prænouerat:* Propter quod (*inquit*) incipiam vos ſemper cõmonere de his, & quidem ſcientes, & confirmatos vos in præſenti veritate: iuſtum autem arbitror, quandiu

2 Pet. 2

ſum in hoc tabernaculo ſuſcitare vos in cõmonitione, certus quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei ſecũdum quod & Dominus IESVS Chriſtus ſignificauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos poſt obitum meum, vt horum memoriam faciatis. *Hæc ille tunc, qui factus forma gregis ex animo, nunc etiam vrget nos, vt cum ex hoc Mundo nobis decedendum ſit, aliquid vobis adhuc eiuſmodi relinquamus; quo ſcilicet tanquàm filij dilectiſſimi, quos Deo miſerante per annos plures in Chriſto aluimus, tum aliorum, quæ ex munere noſtro Epiſcopali ad vos prodierunt, tum huius potiſſimum tantũ non poſtremi deſiderij ac voluntatis noſtræ, quaſi Teſtamenti memores ſitis. Et noſtis chariſſimi vltima Parentũ vota filijs debere eſſe ſacroſancta. Ceterum, etſi intelligimus diſtare nos quàm longiſſimè ab Apoſtolorum ipſo, quem diximus, Principe, putamus tamen futuros criminis reos, niſi & nos dum in hoc tabernaculo ſumus, eius ſemitã terere, ac mu-*

nita ſequi pro viribus, Deo aſpirante, conniteremur; præterquam quòd licet haud nobis ſignificatum ſit velocem fore corporis noſtri depoſitionem, ab ipſa nihilominus ætate, ad quã peruenimus, quę magis ad decrepitam, quàm ad ſenilem vergit, ſatis monemur, vt id, quòd collabenti Mundo maximè omnium neceſſarium eſt, ac ſalutare, vobis inprimis, quanta poſſumus diligentia, in Domino IESV *(ſicuti nunc facimus) commendemus. Nempè ipſum* DIVINARVM SCRIPTVRARVM *vehementiſſimum amorem, & ſedulum ſuper alia omnia ſtudium.* Scrutamini *(Aeterna* PATRIS *ait* Sapientia*)* Scripturas, ipſæ enim teſtimonium perhibẽt de me. *Et Apoſtolus inquit:* Omnis Scriptura Diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendũ, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. *Quin etiã Hieronymus ſanctus in ea, quàm qui maxime, verſatus cũ ſcriberet Demetriadi (quid ſi ſcripſiſſet clericis?) inquit.* Maximè ſanctarum tibi ſcripturarũ ſtudium diligendum eſt, illuminanda Diuinis eloquijs anima, & coruſcante Dei verbo, Diaboli repellendę ſunt tenebræ. Citò enim fugit ille ab ea anima, quã ſermo Diuinus illuminat, quæ cęleſtibus ſemper cogitationibus occupatur, in qua aſſiduum eſt verbum Dei, cuius vim nequam ſpiritus nõ poteſt ferre. *Quòd ſi Eccleſia cœlitus edocta ipſum continenter in choris concinit, è ſuggeſtibus interpretatur, ad Altare in auguſtiſſimo ſacrificio recitat, ad Indos quaquauerſum importat, perq. illud, ſicuti per potentiſſimam omnium*

Ioan. 5.

2. Tim. 3.

Hierony. ad Demetriadẽ. de Virginitate epiſt. 1.

machi-

machinā hæreſes omnes, & Satanæ impetus euertit, quales decet eſſe vos, quibus ante ceteros omnes cōcreditū eſt Depoſitum iſtud? ne quandò cum terribiliſſimo Tribunali Diuino ſiſtemini, in Mundi quidem loquela fuiſſe eruditi, in cœleſti verò elingues, ac muti perſtitiſſe inueniamini. Sanè ſublimis illa ciuitas, quæ vera, & manens Patria eſt, neminem admittet, cui penitus eius lingua ignota fuerit. Sed enim, quoniam in ſanctis iiſdem Scripturis magna ſunt culmina ſententiarum, & cumuli ſenſuum, vt ideo Mari, & vaſtæ Syluæ comparentur, mira item Diuinorum eloquiorum ſit profunditas; vt proinde ipſo B. Auguſtino hortante intenſiſſimè (utar eius verbo) ſit eis ſtudendum, propterea ſatagite, vt qua decet methodo, & quo expedit nauigio in immenſum iſtud pietatis, ac Sapientiæ Oceanum ingrediamini. Tuta prora, & puppis erunt Auctores ij, quos cum ex hoc libro, quem vobis tradimus, habebitis obuios, tum verò ex magno illo Apparatu Sacro, quem nouiſſimè idem Auctor emiſit in lucem agnoſcetis, qui nam inoffenſo pede interpretes decurri debeant. Deus ipſe Pater totius conſolationis dei vobis conſolatorem Spiritum, veſtriſque cordibus virtutem infundat, qua poſt emenſum vitæ huius breuiſſimæ ſpatium, poſſitis Diuino eius Verbo Duce, atque ſaniſſimo illius ex ore Eccleſiæ Catholicæ ſenſu, alios è medijs errorum fluctibus eripere, ac denique omnes ad æternæ tranquillitatis portum appellere. Amen.

Greg. hom. 6. in Ezec. & in procem. in libros Regum.

Aug. lib. 10. conf. c. 14.

Ex Ædibus noſtris Epiſcopalibus. Kal. Ianuarij. Anno Domini M DC IX.

LE-

LECTORI.

DE BIBLIOTHECA SELECTA, & Apparatu Sacro

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV,

QVORVM OPERVM NON RARO FIT mentio in hoc ad Sacras Litteras Apparatu.

BIBLIOTHECA Selecta continet Rationem ſtudiorum ad cunctas tam Sacras, quàm liberales alias diſciplinas, atque ad omnium ſiue Catholicorum, ſiue Schiſmaticorum, ſiue Hæreticorum, ſiue Iudęorum, ſiue Gentilium, ſiue Atheorũ, ſalutẽ procurandã cum nominatione ſelectiorum Auctorum, qui de ijs iuuandis optimè egerũt.

At quoniam hęc eadẽ Bibliotheca non ſemel recuſa eſt, videant Lectores, vt eam potiſſimũ ad manus habeant, quę Venetijs ex Altobelli Typographia prodijt An. Do. 1602. quę proſtat apud Combium. Auctior enim eſt, atq. diſtinctior, quàm Romana in Vaticano excuſa an. 1593. & minus erroribus Typographorũ ſcatens, quàm quę ex Colonienſi Io. Gymnici officina emiſſa eſt. Et in hac quoq. quę errata iam adnotata ſunt, eorum Correctorium Deo iuuante emittetur, quemadmodum & Venetę editionis ſuorum Operum fecit Illuſtriſs. Robertus Card. Bellarminus.

Apparatus autẽ Sacer Venetijs primò, deinde an. 1608. Coloniæ multo auctior excuſus continet Notationem, & expenſionem omnium editionum, ſeu verſionum, quæ vel à Typographis in lucem venerũt, vel adeo manuſcriptę in præcipuis Orbis Terrarum Bibliothecis aſſeruantur.

AVCTORES VERO SVNT, qui hic ſubſcripti ſunt.

1. *Scriptores Veteris, & Noui Teſtamenti.*
2. *Eorum Interpretes.*
3. *Synodi, ac Patres Lat. & Græci.*
4. *Patrum factæ à Latinis, ſiue ab alijs verſiones.*
5. *Theologi Scholaſtici, qui ve contra hæreticos ex profeſſo egerunt.*
6. *Chronographi, & Hiſtoriographi Eccleſiaſtici.*
7. *Ii, qui Caſus Conſcietiæ explicarunt.*
8. *Alij, qui Canonicum Ius ſūt interpretati.*
9. *Poetæ Sacri.*
10. *Libri pij, quocunq. idiomate conſcripti.*

Reliqua eiuſdem Ant. Poſſeuini Opera quę nam ſint, aut quanam occaſione fuerint ſcripta, quid vè commodi afferant tum his ſtudijs, de quibus in hoc Opere agitur, tū alijs, planius in Apparatu Sacro vide in Verbo Ant. Poſſeuinus.

At quoniam, dum hic liber erat propemodum euulgandus, apparuit Chronologia à Mundo condito uſq. ad Chriſtum Dominum, quam Antuerpiæ apud Hieronymū Verduſſen anno 1608. edidit Henricus Samerius Societatis IESV, operosè elaboratam, & lectu perdignam, ideo inter ceteros Chronographos cupimus eam (nec quidē in ſecundo loco) adnumerari. Interea expectamus Chronicon Alexandrinū Græcè, ac Latinè, interprete Matthæo Radero, Soc. Ieſū, quod magni fit à doctis, quodq. incipiēns ab exordio Mundi, atq. deueniens propè ad Herculium Imp. exibit ex Auguſtanis in Germania prelis vnà cum Chronologicis Cyrilli, & Georgij Piſidæ excerptis à Iacobo Pontano ipſiuſmet Societatis.

Porrò Index capitum vniuerſi huius Operis, in eius fine oſtendet quam breuiſſimè, quidquid in eodem continetur.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV
DE DIVINA HISTORIA,
Siue
SCRIPTVRA SACRA
Liber Primus.

CVR DIVINA HISTORIA DICATVR SACRA Scriptura, Biblia, Teſtamentum, Pactum, Fœdus, Chirographum, Lex, Euangelium, Theologia Poſitiua, Verbum Dei. Cap. I.

A

DIVINA *Hiſtoria dicitur* SACRA SCRIPTVRA, *quòd ſcribæ velociter ſcribentis, & eorum, qui ſacras literas conſcripſere, animos, & manus dirigentis* LIBER *hic eſt, cœleſtium pleniſſimus myſteriorum. Quem ideo Diuinum Codicem ſæpe Auguſtinus; ceteri verò* BIBLIA, *hoc eſt Libros nominant; quoniam non ſolum alijs omnibus libris, verum etiam cunctis, quæ vmquam fuerè, Bibliothecis, maximè præſtant. Certè omnipotentis Dei, & Imperatoris cæli* EPISTOLAS *dixit Gregorius, qui cum Theodoro medico gratias ageret de pecunia pauperibus trāſmiſſa,*

SACRA SCRIPTVRA.

CODEX DIVINVS.

BIBLIA.

EPISTOLAE IMP. CAELI.

Gregor. Mag. epiſto 84. ad Theod. Medicum Lib. 4 Vide itē Aug to 8 com. 2. in Pſal. 90

eum diligentiſſime hortatur ad legendas literas ſacras. Sed A
quia (inquit) ille plus diligit, qui plus præſumit: erga dulciſſi- ,,
mam mentem glorioſiſſimi filij mei Theodori habeo aliquam ,,
querelam, quia donum ingenij, donum rerum, donū miſericor ,,
diæ, atque caritatis a S. Trinitate percepit; ſed tamen ſæcu- ,,
laribus indeſinenter cauſis adſtringitur, aſſiduis proceßioni- ,,
bus occupatur, & quotidie legere negligit verba Redemptoris ,,
ſui. Quid eſt autem SCRIPTVRA Sacra, niſi quædam Epi- ,,
ſtola Omnipotentis Dei ad creaturam ſuam? Et certè ſicubi ,,
eſſet gloria veſtra alibi conſtituta, & ſcripta terreni iam Im ,,
peratoris acciperet, non ceßaret, non quieſceret, ſomnum ocu- ,,
lis nō daret, niſi prius quid ſibi Imperator terrenus ſcrip ſiſſet, B
agnouiſſet. Imperator cæli, Dominus hominum & Angelo- ,,
rum, pro vita tua tibi ſuas Epiſtolas tranſmiſit, & tamen glo- ,,
rioſè fili eaſdem epiſtolas ardenter legere negligis? Stude ,,
ergo quæſo, & quotidie Creatoris tui VERBA meditare. ,,
Diſce cor Dei in Verbis Dei, vt ardentius ad æterna ſuſpires, ,,
vt mens veſtra ad cæleſtia regna maioribus deſiderijs accen- ,,
datur. Tantò enim tunc maior ei erit requies, quantò modo ,,
ab amore conditoris ſui requies nulla fuerit. Sed ad hæc ,,
agenda infundat nobis Omnipotens Deus conſolatorem Spiri
tum.

TESTAM. διαθήκη. veteris, & noui teſtamenti diſcrimen.

TESTAMENTVM vetus & nouum: quod teſtatoris voluntatem ac diſpoſitionem contineat. nam & propterea Græce habetur διαθήκη, cuius in vetere promißio erat terræ C *manantis lac, & mel; eaque brutorum ſanguine ſanciebatur: in nouo autem æternæ hæreditatis, quod & iureiurando, & Filij ipſius Dei ſanguine confirmatum eſt. Cum enim tantæ rei firmitatem Spiritus ſanctus enarraſſet varijs nominibus*

1. Pet. 6 Hebr. 2 Rom. 8. Tit. 1. Hier. 31.

ſocietatis, amicitiæ, ſeruitutis, Regis ac Regni, Sponſi & ſponſæ, Viri & Vxoris; adiecit illa PARENTIS & FILII. huius quidem non natura, ſed adoptione; quoniā non naturali debito, ſed legato ac voluntaria inſtitutione Parentis Dei in bona eius paterna ſuccedimus. Itaque & Paulus cum adoptione

con-

A *coniunxit teſtamentum,inquiens:[Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legiſlatio & promiſſio.] Ac Iacobus dixit: [Voluntariè genuit nos verbo veritatis.] Diſcrimen autem veteris & noui Teſtamenti attigit Cyprianus aptiſſimè inter alios,curque in illo eſus ſanguinis animalium prohibebatur;in hoc eſus corporis, & conſequenter potus ſanguinis Chriſti præcipitur. Ratio verò, cur Teſtamentum vtrumq; vocatum ſit,præter alios plurimos Ianſenius optimè declarauit,ne alibi quærendo tempus teratur. PACTVM autem, & FOEDVS, & CHIROGRAPHVM idem ſunt cùm Teſtamento. Vbicumque enim in Græco textu,vox hæc, Teſtamentum eſt;ibi,ait Hieronymus,habetur Habraice,Berith.*

FILIATIO per adoptionem.

Rom. 1.

Iacobi 1.

Apud Cyp. de Cęna Domini

Ianſenius in Concord Euãgel c 131 ſup illis verbis.

HIC EST ENIM SANGVIS.

B *quod ducitur à verbo Barar,mandauit. quodque deſignat fœdus inter viuentes liquidò ac præciſè tranſactum. In quo nimirum conditiones vtrinque conſtent: Dei quidem promiſſa nobis vita,felicitasque ſupernaturalis: Noſtri autem ad ſuperhumana oblatio fidei, atque operum, quæ digna ſint filijs Dei: quod quoniam ipſi præſtare non poſſumus viribus ſolis humanis,fit eadem ipſa gratia,qua vocamur ad diuinum conſortium,adſpirante,agente,perficiēte, vt credamus,ſperemus, diligamus, Deo viuamus,atque hac viua fide rectè ad æterna illa bona ſuſpirantes,his caducis contemptis, aduerſa feramus patienter, nulla re diuinæ amicitiæ præpoſita. Hæc verò omnia,quoniam certa ſtipulatione ſancita ſunt,Scriptu-*

Hier. tom. 3. in quæſt ſuper Gen & in ep. ad Gal. lib. 2. cap. 3.

Cōditiones & pacta īter Deū & nos.

C *ra ſacra quaſi Chirographum, ac Tabulæ Dei ab Auguſtino etiam dicta ſunt. Quoniam enim(ait)generatio labitur,generatio venit, & celeri curſu currunt tempora: voluit Deus Scripturam ſacram manere veluti tabulas quaſdam,& quoddam Dei Chirographum, quod omnes tranſeuntes legerent, viam,qua ad Dei promiſſa venitur,tenerent. LEX item, & EVANGELIVM. illa quoniā illa præcepit: hoc,qa feliciſſimo nuncio declarauit,& perfecit. [Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti.] Videlicet in Euangelio ſunt, quæ multo*

CHIROGRAPH. TABVLAE.

Rom. 1.

Matth.5. Matth.11 Rom 3. Galat.3. Ioan 5. *antea Lex vna cum Prophetis & Pſalmis indicarat. Quare* A
huc illa pertinent: [*Non veni legem ſoluere, ſed adimplere.*]
Et [*Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem.*] *Ac rurſus:* [*Legem*
deſtruimus? abſit. ſed legem ſtatuimus.] *Nam cum legis finis*
ſit Chriſtus, tum maximè lex ſtatuitur, cum Chriſtus tenetur.
Iterum autem illud: [*Lex pædagogus in Chriſto.*] *Et ideo di-*
THEOLOGIA. *xit:* [*Si crederetis Moyſi, forſan crederetis & mihi.*] *THEO-*
LOGIA POSITIVA. In Diuinis enim literis materia & ra-
tio eſt, qua Theologi poſſimus effici. Theologus enim (ſi preſ-
ſius, atq. ex veterum Græcorũ vſu accipiatur) is eſt, in quo Di-
Grego. in primo ſuo Apolog. *uinitatis cognitio ſit, quemadmodũ docet Gregorius Nazian-*
Zenus. Sin fuſiore ſignificatu, ac qualem noſtræ vſurpant
ſcholæ, is eſt Theologus, cui non ſolum nota ſit Diuinitas, qua- B
tenus in ænigmate cognoſci poteſt, ac quatenus alios eam poſ-
ſit edocere; verum etiam qui ea cognoſcit, quæ de Diuinitate
ſunt, vel ad Diuinitatem ſpectant, quoniam à Deo reuelata
ſunt, ac nobis abſque illius reuelatione nequeunt innoteſcere;
ad Diuinitatem autem, quatenus ſuperni eſt ordinis, referun-
tur. Qua de re aliquid adhuc, vbi de Scholaſtica Theologia,
POSITIVA cur. *dicetur. POSITIVA. quòd legibus ratiocinationum, definitio-*
num ac diuiſionum haud coarctetur, nec in eam tradendam
Bonau. in prologo Breuiloquij. *cadat omnino ea diſceptandi ratio, quæ Scholaſtica penitior*
adhibetur. Ac quidem, quæ Græcis eſt theſis, hæc Latinis po-
ſitio eſt; quæ cum ſententiam ratam, ſtabilem, firmã deſignet,
in Diuina Scriptura præcipuum habet locum, quæ eſt vniuer- C
ſæ Theologiæ Scholaſticæ baſis, & fundamentum. Hanc ob
cauſam Bonauentura loquens de poſitiua Theologia, inquit:
Cum ſecundum lumen ſupernaturale procedat ad dandam ho-
Sacra Scriptura nõ ꝑcedit ſecundum modũ aliarũ ſcientiarum. *mini viatori notitiam rerum ſufficientem, quatenus ei expe-*
dit ad ſalutem, partim per plana verba, partim per myſtica,
deſcribit totius vniuerſi continentiam, quaſi in quadam ſum-
ma, in quo attenditur eiuſdem Scripturæ latitudo: deſcribit
decurſum, in quo attẽditur longitudo: deſcribit excellentiam

ſaluan-

A *ſaluandorum, in quo attenditur ſublimitas: deſcribit & miſeriam damnatorum, in quo profunditas conſiſtit non ſolum ipſius vniuerſi, verum etiam diuini iudicij: & ſic deſcribit totum vniuerſum, quantum expedit de ipſo habere notitiam ad ſalutem ſecundum ipſius latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profunditatem. Sic enim (paulo poſt ſubdit) exigebat conditio capacitatis humanæ, quæ nata eſt magna & multa magnificè & multipliciter capere, tamquam ſpeculum quoddam nobiliſſimum, in quo nata eſt deſcribi non ſolum naturaliter, verum etiam ſupernaturaliter rerum vniuerſitas mundanarum. Neque verò ſolum, quod Diuina diuinitus tractentur in Scriptura ſacra, verum etiam quòd hæc ex ore*

Diuinæ Hiſtoriæ sũma.

humana mẽs ſpeculum nobiliſſimũ & capax.

B *Altiſſimi prodÿt, dicta eſt VERBVM DEI. Quod cum inſitũ, traditum, ſcriptum pro varia ratione vocent Apoſtoli, nos modo de verbo ſcripto agentes, reliqua ad Theologiam cum hæreticis controuerſam, atque ad Eccleſiaſticam hiſtoriam referimus. Porrò Dei Verbum, cum non humana inueſtigatione, ſed reuelatione, vel inſpiratione diuina cognitum ſit, appòſitè ita dictum eſt, quod præter alia notitiam nobis IESV Chriſti, qui eſt VERBVM DEI, ſuppeditat, ex qua vt origine manat firmitas, & intellectio totius Scripturę, quippe is factus eſt nobis Sapientia a Deo: & in ipſo ſunt omnes theſauri Sapientiæ & ſcientiæ abſconditi: qui ſolus verus eſt Doctor, qui (ait*

VERBVM DEI.

1.Cor.1 Coloſſ.2

Qualis Doctor Chriſt⁹ præ alijs.

C *Auguſtinus) poteſt ſpeciem imprimere, ac lumen infundere, atque virtutem dare cordi audientis, cathedram habens in cælo, & intus corda docens Filius Dei, & Ars Patris.*

Ars Patris.

Per quoſnam Deus ea, quæ in Hiſtoria Diuina continentur, ſeruari; ac quanam lingua poſteris mandari voluerit. Cap. II.

SOlum (inquit Euſebius) Hebræorum genus inter tot tantoſque errores nempe variarum gentium ab vno volupta-

tis

tis collo, tamquam hydra in diuerſa capita profuſos, veram A
pietatē ſecutū eſt. Hebræi.n. ſolum pia ſanctaq. conſideratione
Sap. 3 *primū elemēta, & quæ ab elementis cōpoſita ſunt, ſolē ſimiliter*
& lunam, & ceteras ſtellas, & cœlum ipſum, non modo Deos
non eſſe, verum etiam animæ penitus expertia iudicarunt.
Deinde quoniam neque a lapidibus caſu vmquam ſine artifice domus ædificari, nec pannus abſque texente fieri, nec nauis ſine gubernatore nauigare poteſt; cum animalibus rationalibus, atque irrationalibus, & ſubſtantijs animatis plenum hūc mundum viderent, non abſque Sapientia Dei omnia facta putantes a magnitudine atque pulchritudine creaturarum, puritate mentis, creatorem omnium immortalem cognouerunt.

At caueat lector, & ſciat, hanc eſſe determinationi Eccleſię contrariam, nam anima ē forma, & pars hominis.

Cum autem non contemnendam totius partem hominem eſſe B *viderent, partem eius præcipuam, animam videlicet verum hominem, corpus verò quaſi hominis indumentum, eſſe affirmarunt. Quare maiorem curam cultui animæ afferre non dubitarunt, Creatori hoc Deo placere arbitrantes, qui a genere hominum nō corporis robore, ſed animi ratione, omnia quæ in terris ſunt gubernari conſtituit. His fundamentis iactis, corpus quidem, & quæ corpori ſuauia ſunt non maioris quàm reliqua pecora, fecerunt: Animum autem, qui rationis particeps eſt, ac mente præditus, quique ad ſimilitudinē Dei creatus eſt, ſummo ſtudio excoluerunt, nec quidquam verum bonū præter bonorum omnium largitorem Deum credentes, extremum finem, ſummamque Beatitudinem in cognitione atque* C *coniunctione Dei poſuerunt, qui ſolus humanæ vitæ, rerumq. omnium cauſa eſt. Quare illum ſolum Deum cognoſcere, illi ſe ſoli vitæ puritate adiungere ſtuduerunt, ac pietate, veraq. in Deum Religione Altiſſimi Sacerdotes, genus electum atque regium, & gens ſancta, alijſque ſimilibus appellationibus digni viſi ſunt. Cur igitur reprehendendi nos ſumus, qui hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, ceterarumque gentium nugis præpoſuimus? In tantum virtutis multi ex genere ipſorum*

Diuinas literas merito ꝑponi nugis Græcorum, Aegyptiorū, Phœnicū, & ceterarū gentium.

A ſorum peruenerunt, vt Angelorum viſione, diuiniſque oraculis, non ſyllogiſmis, neque coniecturis inſtituerunt, vt quæ futura erant, plerumque Dei gratia repleti, quaſi præſentia viderent. Hæc antequam Græcorum nomen eſſet, imò verò etiam ante Moyſen à Iuda Iudæi appellati ſunt; Hebræi vero ab Hebero, à quo Abraham originem traxit. Multis ante Moyſen ſæculis aſque lege aliqua ſcripta pie ſancteque viuebant, abſque doctrina legum, oraculis veritatem diuinis, & mentis acumine, magnitudineque animi conſecuti. Primus vero apud eos eximius ille Theologus Moyſes ſcripta reliquit, qui diuinitus antequam leges poneret, maiorum vitas animis hominum impreſſit. Ita bonorum præmijs, & impiorum ſupplicijs, ad amplexandam virtutem, & fugiendam impietatem hortatus, leges tandem in medium propoſuit. 1. Pet. 2 MOYSES.

B Iudicauit etiam, ne forte difficillima legis præcepta Iudæi dicerent, atque ab illis reſilirent, priſcorum exempla eſſe proponenda, vt omnibus pateret, abſque legum mandatis ſola ratione nixos, optime maiores Iudæorum vixiſſe, atque ideo nō eſſe ſibi difficile vitas illorum imitari, ſi paria diuinitus conſequi præmia deſiderarent. Hæc Euſebius, qui cum in his vera ſcripſerit, in quibus tamen non recte ſenſerit, diximus in ſacro Apparatu, in verbo Euſebius.

Ortam verò vna cum hominis creatione Hebraicam linguam fuiſſe atque à Deo inſtitutam, qua præcipue myſteria Diuinæ Sapientiæ exponerentur, certiſſimum eſt: In ea verò eſſe tot ſacramenta, quot ſunt literæ; tot myſteria, quot puncta; tot arcana, quot apices, eſt quoque veriſſimum. Vt non immeritò ipſa veritas dixerit: Non præteriturum à lege vnum iota, aut vnum apicem, donec omnia fierent. Itaque & iure vocata eſt ſancta, quandoquidem myſteria omnia ſanctiſſimæ Trinitatis, Nomenque ipſum Dei ineffabile, ceteraque ad ſanctificandas animas in ea continentur tamquam in abyſſo profunda ſecretorum; quæ numquam poſſit exhauriri. Ea quoq. Ortus linguæ Hebrææ.

C

potiſ-

potiſſimæ ac nobiliſſimæ partes vniuerſi, quæ conſpici poſſunt, ſua quæque primum nomina ſortitæ ſunt, qualia cęlum, terra, mare, lux, nox, quæ & hominibus ipſis impoſita nomina complexa eſt, quorum ſignificatio totidem elementis, eodemq. ſingularum partium pondere conſtans in alijs linguis non eſt. Pręterea, nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel ſimplicium verborum copia vberius, vel ſignificatione ipſa, aut ſignificandi modis diſtinctius eſſe intelligunt ij, qui hanc linguam ſedulo didicerunt: quamobrem & hinc factum eſt, vt plures rationes afferat Benedictus Arias Montanus, quibus oſtẽdit fieri non poſſe, vt aliquã verſio vigorem Hebraicæ linguæ p̃ſertim in Diuina Scriptura æquare poſſit. A

Ioſeph lib 1. antiq cap. 4. Eupolemus apud Clemen. Alexan lib. 1. Strom. Augu. lib. 18. ciuit. Dei c 39. Euſeb li 9 ca. 4. & li. 10 ca 2. de prop Euã. Euſeb vbi ſu. Hier epiſt. ad Paul. Vrbicã, & in Threnos Ierem. Bellarm intio ſuæ Grãm. Hebrææ.

Originem item duxiſſe hinc, tamquam ex proprijs fontibus, reliqua literarum aliarum nomina pręter alios & Arias Montanus, & Guido Fabritius Boderianus, ac denique Card. Bellarminus docent ex veteribus Hebręis, Gręcis, Latinis. Certe Euſebius monſtrat primas omnium literarum fuiſſe Hebraicas, quòd ſola Hebraicarum literarum nomina ſignificationem habeant; neque enim aliquis rationem reddet, cur Græci literas ſuas vocent Alpha, Bita, Gamma, Delta, & Latini, A, B, C, D, niſi quòd Hebræos ſunt imitati, & adeo ab illis acceperunt, qui literis ſuis ea impoſuere nomina Aleph, Beth, Gimel, Daleth. Cur autem Hebræi literas ſuas ita vocauerint rationem à propria ſignificatione deductam reddunt Euſebius & Hieronymus, atque aliam item Bellarminus. B

Mirum autem illud eſt, quod ſapientes etiam docent, nempe merito dici ſanctam hanc linguam, quòd in ea ſanctiſſima Trinitas vbique tam apertè eluceat, vt nullum ſit thema hoc eſt Radix, quod tribus literis ſuis quędam Diuinæ Triadis veſtigia aſpicientibus non referat: Cum etiam, qui vocum Hebraicarum etymologicam energiam percaperit, plus (inquiũt) profecturus ſit in vera naturalium rerũ cognitione, quã qui plurimum doctrinã Ariſtotelis, Theophraſti, Plinij, Dioſcoridis, C

A. *dis, & huius generis aliorum memoriæ mandauerit; ne quid*
dicam de arcana illa vi, qua animi rapiuntur, dum mirabi-
« *lem venantur in Idiotiſmis, & ſingulis ipſis vocibus latentem*
« *ſenſum. Porrò Boderianus ait ex Hebraica fluxiſſe linguas*
« *Babylonicam, ſiue Chaldaicam; Syram ſiue Hieroſolymitanã;*
« *& Arabicam, quam Iudæi vocant linguam Iſmael: quemad-*
« *modum, & ex Græca, cuius litteras à Phœnicibus Græci accepe*
« *runt, cum Phœnices à Iudæis, (vt poſtea dicemus) eam habuiſ-*
« *ſent, tres aliæ linguæ Attica, Dorica, & Aeolica; ex Romana*
verò (quę & Latina) deriuatę ſunt Italica, Hiſpanica, Gallica. Daniel. 2.
Nimirum his tribus linguis Hebraica, Græca, Latina, Statua
B. *illa ex varijs metallis conflata, pedibuſque partim ferreis, par*
tim fictilibus ſubnixa, hoc eſt omnis Idolomania erat euerten
da, vt Romani Imperij lingua non amplius ſeruiens idolis, ad
celebrandas vbique Dei laudes conuerteretur.

Ratio facilior addiſcendæ linguæ Hebrææ.
Caput III.

CVm autem Clenardus, & alij Græcam Grammaticã con
ſcripſiſſent, Sanctes autem Pagninus Theſaurum linguę
ſanctæ magno cum labore edidiſſet, ſuperuenere Benedictus
C. *Arias Montanus, & alij, qui maximè viam complanarunt*
ad Hebręam Dialectum facilè conſequendam: ille, dum Regia
Biblia, & nouum Teſtamentum ingenti labore ac diligentia,
adiectis pleriſque Viris præſtantiſſimis euulgauit; hi, dum ex
omnibus penè Grammaticis Grammaticam Hebræam colle-
gere, quę extat inter libros pertinentes ad Apparatum ſacra-
rum litterarum in eiſdem Regijs Biblijs Plantini: cum autem
Lexicon quoque Pagnini ibidem adiecisſet, non pauca à Pa-
gnino ex Radicibus David Kimhi, aut minus appoſitè citata,
aut etiam non ſatis aptè reddita, ſuę reſtituit integritati, ac
pręterea dictiones ſexaginta & amplius, quæ quidem in alijs

huius Lexici editionibus deſiderabantur, vnà cum ſuis interpretationibus, proprijs locis collocauit. Acceſſit Bellarmini Cardinalis Grammatica, quam ſic inſcripſit. Inſtitutiones linguæ Hebraicę, ex optimo quoque auctore collecta ad quantam maximam fieri potuit breuitatem, atque ordinem reuocata, vnà cũ exercitatione Grammatica in Pſalmum trigeſimum tertium, cum & ante hanc capite tertio partis quartæ, agat de inueſtigatione Radicis, ſiue Thematis, & vſu Dictionarij, mox de Syntaxi capite quarto, denique de Poetica capite quinto. Sed vide eiuſdem Grammaticæ editionem, quæ eſt auctior, quęue prodijt Venetijs anno 1605. A

Ex his igitur, qui propter Chriſti Domini amorem ſtudijs Hebraicæ linguę ſeſe dare voluerint, haurient quantum ſatis erit; cum & Auguſtinus, & alij Patres ad hoc hortentur: aut certè, ſi quo caſu, vel occupatione ſtudium hoc eſſet omittendum, conſulent, vt ad eos qui peritiores fuerint huius linguę, & fuerint ſani in Fide Catholica, accedant. Quamquam ſcio Spiritum ſanctum diuitias ſuas effudiſſe etiam in eos, qui minus hanc linguam calluerunt, quod in SS. Bernardo, & Thoma, atque alijs cernimus; ſed hoc vt minus erat fortè neceſſarium ijs temporibus, quibus erat vnum fidei labium in vniuerſa Europa, ſic potentiſſimi illi pietate viri à mandatis Dei intellexerunt, quorum ad cor ſæpius locutus eſt Deus, quàm ad oculos per libros, vel ad aures per Pręceptores. B C

Moyſes primus hiſtoriæ Diuinæ, Eccleſiaſticæ, Naturalis, Humanæ, Qui vnà primus Prophetiæ, ac Poëtices Scriptor. Cap. IV.

MOyſes igitur, is qui Hebręum populũ, Dei iuſſu ex Aegypto eductum, rexit annis quadraginta in deſerto, primus hominum ſcripſit hiſtoriam ab orbe condito vſque ad obitum ſuum, per bis mille ſeptingentos ac nouem annos, eum integris

A *tegris omnino viribus, neque oculis caligantibus, nec labantibus dentibus centeſimum & vigeſimum annum expleuiſſet. Adieciſſe Ioſue (alij Eſdram) ferunt, quæ de ipſa Moyſis morte extant a trigeſimoquarto Deuteronomij capite, vſque ad finem. Et Ioſephus inquit ipſum iam moriturum eadem de ſe ſcripſiſſe, verentem, quin Hebræi à Deo raptum, prædicarent.*

Porrò Hiſtoriam Moyſis vocatam ab Hebræis Thora, id eſt Legem (quamuis ijdem Hebræi propriè Thora, Deuteronomiũ vocent;) à Græcis Pentatheucum, hoc eſt volumen quintuplex, partiuntur in quinque libros; Vt primus exordium Mundi, Deut. 31.
B *& continuatam hominum, ac rerum ſeriem, vſque ad Ioſephi mortem: Secundus exitum populi Iſraelitici: Tertius Leuitarum miniſteria, ſacrificia, leges, ritus: Quartus recenſitas Tribus ex Aegypto egreſſas, & numerum quadraginta duarum manſionum per heremum: Quintus Deuteronomium, hoc eſt repetitionem legis, contineat. Quos omnes Hebraicè, Auguſtinus, Chaldaicè verò fuiſſe ab Moyſe conſcriptos Philo credidit; qui Moyſis vitã poſteritati reliquit; quique vnà cum Ioſepho, (quemadmodum Iuſtinus[a] Martyr refert) eumdem Moyſen à Chaldæo genere ortundum aſſeruit.*

Vndecim item Pſalmos, videlicet ab nonageſimo, cui titu-
C *lus eſt, Oratio Moyſis ſerui Dei, (vſque ad centeſimum, qui prænotatur, In Confeſſione,) Moyſen ſcripſiſſe Hieronymus,[b] Librum autem Iob, alij[c] vel edidiſſe, vel è Syrirum lingua vertiſſe ſunt teſtes, quos infra nominabimus.*

Libros alios Moyſi aſcriptos, quos hæretici, aut alij confinxerunt, Epiphanius[d] primo Panarij, Athanaſius in Synopſi reijciunt.

Moyſis antiquitatem & primam omnium ſcriptionem hiſtoriæ, cum alia primitiuæ Eccleſiæ lumina, tum inter hæc Iuſtinus ex Diuinis ipſis hiſtorijs, & ex Gentilium libris accuratiſſimè comprobarunt: vt etiam præter Palæmonem,[e] &

a Iuſtin. admonit. ad Gentes.

b Hier. ep. ad Cyprianum.

c Origen. in præfa. in Iob.

d De aſcenſione Moyſis.

e Greg. Niſſ. in lib. de Moyſe Ambroſ. de Patriar. benedict. Cyrill. cont. Iulianũ. Clemẽs 1. Stromatũ. Tertul. ad Gentes Eu

Appionem [g] *Poſidonij,* [h] *Strabonem,* [i] *Cornelium Tacitum;* [k] A
Iuſtinum; [l] *Diodorus hiſtoricorum omnium apud Græcos pro-*
batiſſimus Moyſen appellet magno animo virum, & probatiſ-
ſima vita celebratum; primum item legiſlatorum, quem (ait)
vocant Deum, ſiue ob admirabilem Diuinam notionem, ſiue
ob excellentiam, & poteſtatem.

Principem autem quum dico Hiſtoriæ Moyſen, ſic intelli-
go, vt quę vſque ad illius tempora, vel traditione Patriarcha-
rum, vel alia ratione quadantenus aſſeruabantur, ipſe ante
omnes planius literis commendauerit. Planius inquam: nam
quod Ioſephus, [m] *& Auguſtinus* [n] *tradidere, linguam & lit-*
teras Hebraicas ante Moyſen extitiſſe, id verum eſt: nepotes B
autem Sethi [o] *ante generalem Mundi inundationem, ſcien-*
tiam rerum cœleſtium, quam ipſi compererant, litteris inſcul-
pſiſſe in columnis, altera lapidea, altera lateritia. Rem totam
grauiſſimis verbis Iuſtinus Philoſophus, & Martyr, Gentes
alloquens confirmat. Minimè namque (inquit) ignorare vos
decet, nihil eſſe Gentilibus hiſtorijs exactè mandatũ ante O- "
lympiadas, nec vllam antiquam extare conſcriptionem, quę "
aut Grecorum, aut Barbarorum geſta ſignificet; ſola Prophetę "
Moyſis pręceſſit hiſtoria, quã afflatu Diuino Hebręis litteris "
ipſe præſcripſit. Neque enim adhuc erant Gręcę literę, ſicut "
earum præceptores literarum declarant, aſſerentes, Cadmum C
ippſas ex Phœnicia primùm attuliſſe, & Grecię tradidiſſe; & "
primus inter veſtros Plato teſtatur, eas poſterius inuentas; "
quippe, qui in Timęo ſcripſerit, Solonem inter ſapientes ſa- "
pientiſſimum, ex Aegypto redeuntem, eadem in Græciam at- "
tuliſſe, quę ipſe ab Aegyptio Sacerdote nec ſane vetuſto audie- "
rat ſibi dicente, ò Solon, Solon Gręci ſemper pueri eſtis. Hęc a- "
pud Græcos ſenex quiſpiam. "

Moyſes quàm eruditus, & verax. Cap. V.

EVndem autem Moyſen eruditum fuiſſe in omni ſapiẽtia
Aegyptiorum, potentemq; in operibus, & ſermonibus;

non

Euſeb. de Præp. Euang. li. 9 c. 3. & lib. 10.
f Iuſtin. Admonit. ad Gentes. Philo. de vita Moyſis. Ioſeph li 3. et 4. Antiq & li 1 cõtra Appionem.
g Palęmon in 1 Græ hiſt.
h Appion lib. cont. Hebr & lib. 4. hiſt.
i Strab. li. 16.
K Taci. li. 21. Annal.
l Iuſt li. 36.
m Ioſe lib. 2. Iud. Ant.
n Aug. li. 18. de ciuit. Dei. c. 39.
o Vide Chronolog. Genebr.
Philo. lib de vita Moyſis.

A non ſolum Philo, ſed & Stephanus Protomartyr (primarius *Actor 7*
ſanè teſtis) teſtatus eſt: Videlicet Dei ſapiẽtia infinita virum
per omnes etiam Ethnicorum diſciplinas, pede inoffenſo de-
duci voluit, vt Satanæ technas, & Magorum aſtutias noſcens,
rectiſſimam deinceps populo Dei viam ad cælum oſtenderet:
Id quod, & Danieli inter Babylonios, & Auguſtino inter *Libro Quæſtio-*
Manichæos contigit: licet Moyſes, ſicuti & Daniel, numquam *num a Genti-*
Aegyptijs, vel Babylonicis erroribus aſſẽſerit: Et Moyſes ipſe, *bus poſitarum*
omiſſo (vt ſcripſit Iuſtinus Martyr) ſtudio Mathematicarum,
eo iam tempore vulgarium ac vilium, ad Hieroglyphicas di-
ſciplinas vti præſtantiores habitas, animum præcipuè appu-
B lerat, viris tantum probatiſſimis ſecreto ſolitas tradi: quas cũ
ille didiciſſet, nil tamen dixit, fecitve vmquam, quod vnius
Dei cultui aduerſaretur. Quinetiam Diuinatione ac reliquis
omnibus interdixit, quæ ab Satana in Aegyptiorum animos
inuecta, in animos Hebræorum aut irrepſiſſent, aut ſerpere
potuiſſent.

Quin & nemo vmquam veraciorem Moſayca hiſtoriam
texuit, vti neque parem, quanto minus altiorem: quippe cui
Deus apparuit, myſteria cæleſtia aperuit, exemplarq. rerum
inſtituendarum in monte oſtendit: miraculis verò & Prophe-
tiæ dono eius auctoritatem, & doctrinam firmauit ingenti-
C bus. Quamquam etiam, vt filius fuit Amram, & nepos
Caath, & pronepos Leui Patriarchæ, abnepos Iacob, cuius auus
erat Abraham quo viuente, Noe adhuc ſuperſtes fuerat; quæ-
cumque tradita per manus Hebræis de Deo, de Mundi origi-
ne, de venturo Chriſto, de vocatione gentium, deque alijs om-
nibus ſeruabantur in ijs familijs, quæ integrum Dei cultum
retinuerant, Moyſes apprimè cognouit, atque in ſua ſcripta
hiſtoricè ac veriſſimè, vt erat in tota domo Dei fidelis, retulit.
Quare abeſt à tanta hiſtoria omnis fucus, & verò noui ſem- Optima om-
per inde theſauri eruuntur à ſcrutantibus, ſi quidem fidei lu- nium ratio
men proferant; Nec porro acceſſum inuidet indoctis, doctos Hiſtoriã ſcri-
bendi.

autem

autem admittit in adyta, & interiora velamina: cum interim Dei de quo agit, Maieſtatem numquam non reuerentiſſime ſeruet: Quam ſcribendi rationem vtinam deinceps omnes ſecuti fuiſſent hiſtorici. A

Iam igitur ſi qui prodidere poſteris geſta: vel hinc hauſta ſunt; vel ipſemet vna cum iiſdem geſtis, multo (quod dicebamus) poſteriores Moyſe fuerunt: quales Dyctys Cretenſis, Dares Phrygius (de quibus vbi de humana hiſtoria egimus) & Homerus, qui quum quingentis poſt Moyſen annis vixerit, centum item poſt bellum Troianum fuit. Indica item bella, quæ Dionyſio, ſiue Libero Patre, contigerunt, cum ille Orientem domuit, ſicuti & Perſei victoria, Theſei acta, Herculis labores, Deucalionis diluuium, Phaetontis incendium, Proſerpinæ, atque Europæ raptus, fuere poſt Cecropem, qui primus Athenarum Rex haud vixit ante Moyſis tempora. Itaque & Thebæ à Cadmo poſt Cecropem ſunt condita, qui primus literas a Phœnicibus acceptas, & his ab Hebræis traditas (vti ex Iuſtino Martyre oſtendimus) contulit Græcis: Ac Minos leges Cretenſibus promulgauit, & Aeſculapius Medicinæ laude excelluit. B

Vide Euſ. lib. 10. de præp. Euang. c. 2. antiquitatem Moyſis & Prophetarum egregie monſtrantem.

Moyſis Hiſtoria ditiſſima, & ſublimiſſima.

Caput VI. C

Hiſtor. Moyſis Diuinam, Eccleſiaſticã, Naturalẽ, Humana Hiſtoriã cõplectitur.

CVm autem de Hiſtoria Moyſis loquimur; non ſolum Humanam, verum etiam Naturalem, & Eccleſiaſticam, et Diuinam, intelligi volumus. Quare nulla Hiſtorico vmquam ditior, aut ſublimior fuit ſuppeditata materia. Sed vt qui res Maiorum optime nouerunt, has optime poſſunt monumentis inſerere, Ac verò, ſi quis cum anteactis rebus futuras liquidiſſime cerneret, eminentiſſimam omnium poſſet hiſtoriã, ac ſcientiam texere; Sic vtrumque præſtitit Moyſes, qui os ad os Dei locutus, hominem ſenſim ab elementis ad cœlum, à

Moyſes os ad os Dei locutus.

corru-

A *corruptilibus ad incorrupta, à creatis rebus ad ſuum Opificẽ, per Chriſtum, qui eſt finis omnis legis, omnis hiſtoriæ, ac veræ felicitatis, Diuiniſſimè deducit. Hic enim Moyſi in hiſtoria fuit ſcopus, vt ſummam felicitatem, omne videlicet illud bonum, quod peccantes amiſeramus, recuperato iterum lumine intuentes perfectiſſimè cum eo principio, à quo creati fuimus, per Chriſtum, & in Chriſto coniungeremur. Quam tantam Theologiam, totam videlicet mercedem, æternam vitam, ſapientiam, quam ſapientes ſæculi non cognouerunt, hoc vnum quod neceſſarium eſt, hanc cognitionem, quam non ex parte, ſed ſicuti eſt; vti cupiebat, ſic videre ſperabat Apoſtolus; hoc* B *denique, quod caritate ardentiſſima Chriſtus Dominus, & orauit, & voluit, vt cum Patre, ac cum ſeipſo vnum eſſemus, quemadmodum* Pater *(inquit)* & ego vnum ſumus; *Hæc (inquam) omnia propinat uobis Diuina Moyſis Hiſtoria; quæ poſtea plenis hauſtibus Chriſtus Patris ſapientia tradidit: vt certè felices ſint futuri, qui ad hanc ſitientes, eò, quo dicemus, modo accurrerint.*

Series & ſcopus Hiſtoriæ Moyſis.

1. Cor. 13.

Ioan. 17

Moyſes quantus, & qualis Politicus. Cap. VII.

C *Tantus verò in Diuina Hiſtoria cum fuiſſet Moyſes, Rempubl. quoque Iudæorum, admirabili Politia, & diuinis legibus inſtituit, quæ eſſet duratura vſque ad Dei Filij aduentum, tamquam certiſſimus Chriſtianæ Eccleſiæ typus. Hebræos autem, qui iam quadringentos & triginta annos demorati in Aegypto, non poterant non intellexiſſe gentis illius myſteria, & idololatriã cernere, in quam plerique Hebræorũ incidiſſent, mira arte Moyſes ab erroribus ijs abduxit. Nam cum totius Aegyptiacæ ſcripturæ ſumma (Clemente Alexandrino teſte) diſtingueretur in Epiſtolarem, Sacerdotalem, Hieroglyphicam, nempe qua ſcriptione inſculpebatur, & bipertita erat; vt altera* [a] *propriè loquens myſticis tamen verbis*

Exod. 12.

Clemẽ Alex. lib. Stro. 5.

ἐπιςολογραφικήν.

ἱερογραμματικήν.

a κυριολογικήν.

b συμβολικῶν.

bis per literas; altera[b] *ſymbolica ſignis vteretur: quæ rurſus in Imitatiuam, Tropicam, Aenigmaticam diſtribuebatur; Moyſes Hieroglyphicæ doctrinæ morem ſecutus, plura ſub myſticis animalium ſymbolis præcepta moralis vitæ tradidit, ſolis diuinæ legis amatoribus cognita, cuiuſmodi fuere, vel ſapientiſſima*[c] *Tabernaculi conſtructio, vel*[d] *ſacrificiorum ritus; vel illa: Abſtinendum*[e] *eſſe ab eſu porci, aquilæ, accipitris, corui; quòd & porcus, animal gulæ ac voluptati deditum, ſymbolum ſit ingluuiei atque libidinis, quibus ad eadem ſaginatur: & aquila rapinam, accipiter iniuſtitiam, coruus auaritiã deſignent. Sed hæc, vt reliqua omnia Iſychius, & alij, qui antiquitus in Leuiticum ſcripſere, perſecuti ſunt, digna Chriſtianis mentibus, quæ eo cibo altæ ex iſtis ſymbolis ad Eccleſiæ noſtræ Diuina myſteria, ordinem, & mores, altius erudiri atque affici poſſunt.* A B

c Exod. 26
d Leu. 1 & 2.
e Leuit. 11.

Moyſes cur plura ſcripſit ſub myſticis animalium ſymbolis.

A Moyſe Theologi Gentiles hauſerunt ſapientiam. Cap. VIII.

Ioan. 10

ET à Moyſe igitur, etiam qui Theologi vocati ſunt inter Gentes hauſere maximam partem boni, verive, quod in eorum cernimus monumentis: de quibus quóniam ſibi gloriã erant aucupati, & furta inuolucris contegebant, rectiſſimè a Chriſto Domino dictum eſt, Omnes quotquot ante me venerunt, fuerunt fures, & latrones. *Sic fecere Mercurius Triſmegiſtus, Amphyon, Orpheus, Linus, Muſæus, Heſiodus, Pythagoras, Plato, (quem Moyſen Atticum ideo vocauit Numenius) Ariſtoteles & alij. Id quod vbi de Philoſophia agemus fuſius dicetur. Et verò Græci omnes, vel ſeptem ij, qui vocati Sapientes, ac quorum princeps Thales in Græcia primus philoſophari cœpit, poſt eos Prophetas, qui maiores dicuntur, & poſt Salomonem plus quadringentis annis vixerunt: cum deinceps Socrates, ex quo tot Philoſophorum ſectæ prodierunt,* C

Thales vixit poſt maiores prophetas ac poſt Salomonẽ plus 40. annis. Socrates poſt minorum Prophetarum tẽpora.

A *runt, floruerit poſt Zachariam, Aggæum, Malachiam; qui nouiſſimi fuere Prophetarum. Et ſanè, ſummum eſſe aliquod (vti vera erat) Theologiæ myſterium ab Ethnicis illis, qui habiti ſunt antiquiſſimi, exiſtimatum eſt, cum Heſiodus ſpiritum vocauit amorem, quo omnia fouerentur, ac regerentur, quem item conſtituit Mundi principium: cumque Stoici dicerent, quæcumque in Mundo ſunt, vno diuino ſpiritu procreari, regi, contineri; Ac cùm Plato aſſeruit in Timæo, quidquid erat non tranquillum, & quietum, ſed immoderatè agitatum, & quaſi fluctuans, id aſſumptum, & ex inordinato ad ordinem fuiſſe adductum: cùm denique docta illa Philoſophorum συμ-*
B *πόσια tantis laudibus celebrarunt Diuinum Amorem, tãquam Mundi fabrum, in quem denique referebant vniuerſam Vniuerſi huius molitionem. Quæ ſenſa anne aliunde capere potuerunt, quàm ex Moyſe teſtante Diuinum hunc ἔρωτα, hunc afflatum & ſpiritum Dei, dum tractare Mundi naſcẽtis materiam, vt formaret informem, tamquam omnium artificem rerum, omnia perſpicientem, omnibus conſulẽtem, habentemque omnem virtutem, limoſam illam paludem, ac iners pondus virtute ſua ſuſtinentem, & quaſi ex ſemine, vel ouo tandẽ omnes rerum formas & ſpecies ſapientiſſimè educentem, & excludentem? Et Cicero fidenter aduerſus impios Philoſo-*
C *phatus, inquit,* Hæc ita fieri, omnibus inter ſe mundi partibus concinentibus, profectò non poſſent, niſi ea vno Diuino, & continuato ſpiritu continerentur: *Virgilius autem.* *Cic. 2. de nat. Deor.* *Virg. 6. Aenei*

Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; aſtra,
Spiritus intus alit: totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et Ouidius ex Heſiodo & Anaxagora, *Ouid. 1. Metamorph.*

Vnus erat toto naturæ vultus in orbe
Quem dixere Chaos; rudis, indigeſtaq; moles,

Nec quicquam niſi pondus iners, congeſtaq; eodem A
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Iuſti Martyr in 2. pro Chriſtianis Apolo. *At hac omnia (inquã) ex pauciſſimis, ſed fœcundiſſimis illis Diuinæ Moſis hiſtoriæ verbis manarunt:* Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas, *&c. Sed & illud, vnde, niſi ex Moyſe, ſi vera ſunt, quæ de Ariſtotele dicuntur, qui iam propior morti, quaſi maturior factus* Deum cauſam cauſarum *dixit, ſicuti* & Actum purum *nominauerat. Quibus verbis, vellet, nollet, Deum eſſe, ex quo omnia, omnifariam perfectũ, terſanctum, in quo nihil ſit impuri, aut vitioſi, hoc eſt, in quo nihil ſit, quod non ſit ipſe: materiam vero conſequenter abyſſum vniuerſarum imperfectionum teſtari coactus eſt. Quid Plato? cum Deum τὸ ὄντα vocaſſet, an aliũde, quàm a Moyſe vox tanta prodiesat, quam ille de Deo à Deo ipſo acceperat?* B

Gen. 1. *Ariſt. 12. Metaph. tex 35.* *Exod. 3.*

Moyſes naturalis hiſtoriæ verax ſcriptor. Caput IX.

Venio ad naturalem hiſtoriam, cuius firmiſſima fundamenta iacta ſunt ab eodem Moyſe. Nihil enim planius & aptius ad veritatem ſtatuendam ſcribi poterat, quàm cum egit de Mundi origine, de principijs rerum corruptibilium, de duabus primis cauſis naturalibus, agente, & materia; mox C *de reliquis; deinde de ordine, ac diſpoſitione creatarum rerum, denique de homine ipſo, quò mundi corruptibilis natura progreſſa ſiſtit pedem.*

Gen. 1.

Ex hoc igitur ſilice ſcintillas excuſſere, qui res naturales tractarunt antiquitus: Vt Tertullianus meritò exclamet, Sophiſtas, Poetas, Philoſophos, de Prophetarum fonte potaſſe: Et Hermippus Pyobagoricus dixerit, Pythagoram ex Moyſaica lege plurimum in Philoſophiã tranſtuliſſe. Alij vero agnouerunt ex Moyſis Deuteronomio ſumptum illud, NOSCE TE *ipſum, poſtea Chiloni, Thaleti, oraculo Apollinis tributum.*

Vide Euſeb. Auguſtinum, Ambroſium. Deut. 27.

Huc

A *Hæc pertinent,quæ Mercurius,Heſiodus, Thales Mileſius, de origine Mũdi ſenſerunt,cùm prius noctẽ fuiſſe, quàm diem; ac primum omnium fuiſſe Chaos, tum ampliſſimam Tellurem extitiſſe;per Chaosq; ab Heſiodo intellectum eſſe NIHIL, itaq.ex nihilo effectum eſſe cœlum & terram: Heſiodum ipſum exiſtimaſſe Mundi principia, Chaos, Noctem, & Oceanum: Sic Anaxagoras,qui φυσικώτατος,hoc eſt naturaliſſimus eſt dictus,arbitratus eſt,omnia primò fuiſſe confuſa & indigeſta,deinde acceſſiſſe Mentem,quæ illa diſtinguens & ſeparans,Mundũ effecerit:ac Triſmegiſtus multò antea in Pimandro,quum ait, fuiſſe tenebras infinitas in abyſſo & aqua, &* B *ſpiritum tenuem intelligibilem;quæ Diuina virtute erant in ipſo Chao. At Thales Aquam valentiſſimum eſſe dicebat elementum,atque ideo primum fuiſſe, ex quo ſurrexerint omnia,ſicuti ab Seneca accepimus: qui & ſubdit.* Dicimus enim ignem eſſe, qui occupet Mundum, & in ſe cuncta conuertat, hunc euanidum conſidere, & nihil aliud in rerum natura,igne reſtincto,quàm humorem, in hoc futuri Mũdi ſpeciem,latere.Ita ignis exitus Mundi eſt,humor primordium. Hæc ille.

Ariſtot lib. 1. Metaph. & li. 4. Phyſic. & libro, qui inſcribitur contra Xenophanem, Zenonem, & Gorgiam.

Seneca lib. 3. Nat. quæſtio. ca. 13.

Sed enim quantò iſti à Moyſaica Philoſophia elementis longius diſceſſere, tantò acerbiora ex aliјs alia diſſidia inter C *ſeſe pepererunt de omnium rerum principio, de Natura, & huius principijs;de conſtitutione Mundi, & fine,deque eius vnitate,magnitudine, figura, deque materia & forma; de Mundi partibus ſupremis,cœlo,ſtellis, quæve in ſublimi generantur,vti & de imis,ac ſubterraneis;de homine, vnde venerit,quò vadat;de anima humana, & huius functionibus, atque muneribus corpori communicatis;de humano corpore, & eius affectionibus,de ſummo bono, & aliјs huc ſpectantibus. Indeque enatæ tot ſcholæ,in quibus mutuò,ſeſe Philoſophi lancinabant;vt Xenophon ex ipſa philoſophorum altercatione,dum naturæ intima ſcrutarētur, eos ſimiles furentibus*

Philoſophorũ quot, & quanta conſenſiones fuerint.

Xenophon. ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι contra philoſophos.

pulcherrima oratione indicauerit. Et Lucianus in Timone A
tocatur in Iouem, quaſi aures obſtructas habentem, diſceptantium clamoribus philoſophorum, atque ideo preces eorum non audientem: Ac Cicero ſcribit, Gellium Proconſulem Athenis Philoſophos, qui tum erant, in vnum locum conuocaſſe, vt aliquando controuerſiarum facerent modum. quod ſi eſſet eo animo, vt nollent ætatem in litibus conterere, poſſe rem cum eo conuenire, ac ſimul operam ſuam illis eſſe pollicitũ, ſi quid inter eo ſtatui poſſet. Videlicet ſentiebant vel ipſi ethnici, veritatem nimis altercando interire; Id etiam de naturalis hiſtoria veritate dici poteſt; atque adeo cum viro nobiliſſimi cordis & ingenij exclamandum: O miſeriam dubio procul ſingularem, liberum hominis animũ, ad expeditam contemplandæ veritatis actionem editum, nec cęlo, nec vlla creata re contentum, in vnius opinionis ergaſtulo, tamquam manicis, & compedibur vinctum detineri. B

Cicero. de legib.

Ioan. Franciſcus Picus Mirandul lib. 3. in Exam doctrinan Gentium.

Moyſes perfectiſſimum exemplar humanæ & Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ edidit. Cap. X.

AD Moyſen vt redeamus, Humanam etiam ille, atque Eccleſiaſticam Hiſtoriam primus texuit grauiſſimè, ac planiſſimè: præfuit enim rebus ipſis, quas geſſit quadraginta C
totos annos. Ac ſuperiorum quidem ab orbe condito rerum vſque ad populi Iudaici egreſſum ex Ægypto, ita ſcripſit, vt ſcribendæ hiſtoriæ omnis rationem monſtrauerit optimã, qui ſemper vnius Dei cultum vrgeat ab oculos; quem flagitia punientem, munerantem pios, conſulentem ijs, qui ipſum timent ac diligunt, proſpicientem futura, & certum eorum exitum annunciantem, denique populi ſui Ducem, Imperatorẽ, & Deum exercituum deſcribit, & celebrat. Quæ geſta, quęve ſcribendi ratio, ſi cum ijs qui nobis humanas reliquerunt hiſtorias, Cæſaris, Alexandri, & aliorum, conferantur, nonne

Collatio Moſis Hiſtoriæ cum Ethnicis Hiſtoriographis.

illico

A *illico humana mens ſentiet in Moyſe Deum loquentem & operantem, in illis verò Deum quidem multa permittentem, at neque miracula per eos patrantem, nec tales Reſpublicas inſtituentem, nec Rebuſpublicis vtiles hiſtorias condentem? Quanti enim illa fuerunt? nimirum, Hebræorum populum aſſerere in libertatem, nec ligneo ponte, qui Rhodano fuit à Cæſare impoſitus, copias traijcientem, ſed fide aperientem maria, quæ vniuerſum hoſtem abſorbuerunt, dum ſicco pede tot centena hominum millia educta in eremũ, qui varijs in ſtationibus, ſeu mãſionibus quadraginta annos cum ſubſtitiſſent, adducti ſunt tandem ad Regnum Iſrael firmandum, & ad tro-*
B *phæa Diuina dexteræ poſteris excitanda.*

Ceterum, cum in hac Hiſtoria Moyſes vnius Dei cognitionem doeuiſſet, quò falſorum deorum cultum ablegaret ab animis Iudæorum; eum autem eſſe quoque latorem legis eiſdem ſuadere voluiſſet. primò ex operibus creationis, & ordine rerum creatarum id fecit, mox è pœnis per Diluuium, perque ignem, & linguarum confuſionem illatis, demum è vita Patriarcharum excellenti, Ioſephiq. pietate, quaſi per gradus, deduxit homines ad ipſam Dei legem ſuſpiciendam, & opere complendam, vt poſtea ſterneret viam ad reliquam Diuinã Hiſtoriam, quæ Ducum, Iudicum, Regum, Pontificum geſta
C *erant literis conſignanda. † Idcirco verò & liber ipſius Geneſis & Ioſue, liber iuſtorum in Scripturis vocatus eſt:*[a] *Quamquam & liber Samuelis, quo continentur geſta Prophetarum iuſtorum Samuel, Gad, & Natan, etiam liber iuſtorum ſit*[b] *appellatus.*

Series hiſtoriæ Moſaycę ac modus p̃ſtantiſſimus.

† *In li. Ioſue, Iudicum, & Ruth, Regum & Paralip. et Eſdr.*

a *Aug de ciu. Dei li 23. ca. 38. Hieron. in Ezec. c. 6.*

b *Hieron. in Quæſt Hebraicis. ſuper lib. Reg ſi Hieron. hæc ſunt.*

Moyſes primus, ac præſtantiſſimus ſcriptor Poetices. Cap. XI.

RESTAT modo, vt & Poetices primum ac præſtantiſſimum ſcriptorem fuiſſe Moyſen, oſtendamus: Quòd ſanè ex duobus Cãticis, hexametro carmine (vt inquit Hieronymus) ſcri-

Ioſue 10
2 Reg 1

Moyſes primus Poeticę ſcriptor.

ſcriptis patet in libril Exodi, & Deuteronomij. Quam ſublimi enim cothurno cecinit, cum demerſo Pharaone populus euaſit liber è mari? Cantemus (*inquit*) Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Iſte Deus meus, & glorificabo eum. *Ac quæ ſequuntur. Quanta rurſus illa?* Audite cęli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Concreſcat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina: Quia nomen Domini inuocabo: date magnificentiam Deo noſtro: Dei perfecta ſunt opera, & omnes vię eius Iudicia. *Et reliqua. Quæ ſi cum omnibus Pindari Epinicijs, quę ille inſcripſit Olympionica, Pythionica, componantur, quàm iſta meras ſapiunt nugas, præ Diuinis illis laudibus, quibus (vti & diximus & dicemus alibi) imbuendi eſſent adoleſcentium animi, priuſquàm falſis poetarum imaginibus oppleti, locum deinde aut anguſtiſſimum, aut nullum Diuinis myſterijs relinquerent.*

Exod. c. 15. — Deut 32 — A — B

Character poematum Moyſis Græcos, & quoſuis alios poetas antecellit.

At qui inter Pſalmos, quos pſalluiſſe Moysen, ex Hieronymo diximus: nemo eſt quin ſi ſingula eorum verba perpenderit, idem & characterem poematum diuiniſſimum cernat. Ex his illi ſunt: Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinem, & præcinxit ſe. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. *&c. Rurſus.* [b] Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ multæ. Nubes, & caligo in circuitu eius, iuſtitia & iudicium correctio ſedis eius. *&c. Et iterum:* [c] Dominus regnauit, iraſcantur populi; qui ſedes ſuper Cherubim moueatur terra. Dominus in Sion magnus, & excelſus ſuper omnes populos. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & ſanctum eſt, & honor Regis iudicium diligit: *Et* [d] Iubilate Deo omnis terra, ſeruite Domi-

C

a Pſal 92 — b Pſal. 96. — c Pſal. 98. — d Pſal. 99

A Domino in lætitia. Introite in conſpectu eius in exultatione. Scitote, quoniam Dominus ipſe eſt Deus, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. *Et*[e] Miſericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, pſallam & intelligam in via immaculata. Quando venies ad me? *Quos, & reliquos, ſi quis cum Hymnis Orphæi, Muſæi, Theocriti, Homeri, Callimachi, & aliorum conferat, intelliget, in Moſaicis gemmas, in ethnicis ne vitrum quidem fulgere. Licet Orpheus cum Aegyptum petiiſſet, & è Moſaicis didiciſſet monumentis, vnum eſſe Deum, qui coli deberet ab omnibus, eorum, quæ antea docuerat, cecinerit palinodiam præclaro hymno, atque* B *de ea re quoque Muſæum admonuerit.*

e *Pſal. 110*

Quòd ſi Iobi certamina Moyſes conſcripſit (vt exiſtimarunt Polychronius Apameæ Epiſcopus, & qui ſub Origenis nomine Commentaria in Iobum edidit, ac Bedæ, licet Hieronymi nomen præſeferant, ſcripta habent) Iobi verò pars (Hieronymo teſtante, ſpecie orationis poeticæ prodierunt, ecquantum ſapiunt æſtrum? Numeris enim ſunt laxata poeticis, quæ à libri initio ad ea verba dicuntur:[a] Pereat dies: *& quæ in poſtrema parte libri poſita ſunt ſtatim poſtea Iobi verba:*[b] Idcirco me reprehendendo, & ago pœnitentiā in cinere & fauilla. *Reliqua omnia in præfatione ſua docet Hieronymus* C *vinculis adſtringi poeticis.*

Iobi certamina ſcripta a Moyſe, vt aliquibus viſū eſt.

In epi ad Paulinum.

Iobi certamina ex parte vinculis adſtricta poeticis.

a *Iob 3.*

b *Iob 42.*

„ *A Moyſe igitur non ſolum qui ſecuti ſunt Diui Pſalmographi, qui diuinas ſpirarunt voces, atque poemata, verùm etiam*
„ *Græci, & Latini, quidquid verò de vno Deo, deq. myſterijs*
„ *Religionis noſtræ cecinerūt, eò magis ſiue per ſe, ſiue per alios*
„ *hauſiſſe ex Moyſis fonte cernuntur, quò iam nobis expreſſiora*
„ *ſunt, quæ fortè volentes ipſi pronunciarunt, ſicuti interdum*
„ *vi veritatis vrgente, mali etiam Dæmones loquuntur.*

Moy-

A

Moyſes quibus laudibus non ſolum à Iudæis, ſed & à Deo ſit commendatus. Cap. XII.

Iared, Pater Iedor. Heber. Socho. [a] *1. Paral. 4.* Icuthel. Zanohe. Dilect⁹ Deo, & hominib. *Hieron in Quæſtionib. in Paralip.*

Habemus verarum originem hiſtoriarum, quas auidius adhuc excipiet, qui meminerit, quibus laudibus tantus Auctor, non ſolum à Iudæis, verum & à Deo ipſo ſit commendatus. Et à Iudæis quidem vocatus fuit Iared, [a] *id eſt Deſcendens, quòd de monte deſcenderit:* Pater Vedor, *id eſt Sepium, quòd quaſi quadam ſepis lege circumdederit populũ,* Heber, *id eſt Iunctor, quòd populum Dei ſeruitio iunxerit:* Pater Socho, *id eſt prophetia, quòd ipſe ſit Doctor prophetarum:* Icuthiel, *id eſt, Speraui in Deum, quòd ſpem habuerit liberandi populum de Aegypto; ſiue quod ſpe parẽtum de aquæ periculo liberatus ſit:* Pater Zanohe, *id eſt Gubernator, quòd magnam populo in eremo gubernationẽ exhibuerit, ſiue quòd doctrina ſua quotidie gubernaret. A Deo autem:* Dilectus Deo, & hominibus Moyſes, cuius memoria in benedictione eſt. [b] Similem illum fecit in gloria ſanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis ſuis monſtra placauit. Glorificauit illum in conſpectu Regum, & iuſſit illi coram populo ſuo, & oſtendit illi gloriam ſuam. In fide & lenitate ipſius ſanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. Audiuit enim eum, & vocem ipſius, & induxit illum in nubem, & dedit illi coram præcepta, & legem vitæ & diſciplinæ, docere Iacob teſtamentum ſuum, & iudicia ſua Iſrael: *Et alibi:* [c] Et non ſurrexit vltra Propheta in Iſrael, ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciẽ, in omnibus ſignis, atque portentis, quæ miſit per eum, vt faceret in terra Aegypti Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius, & cunctam manum robuſtam, magnaq. mirabilia, quæ fecit Moyſes coram vniuerſo Iſrael.

[b] *Eccl. 45.*

[c] *Deut. c. vlt.*

B C

Iam

A *Iam vero quæ de Moyſis educatione mirabili, forma præcellenti, moribus heroicis, ſtudijs præclaris, prudentia ſingulari, rerum gerendarum dexteritate inaudita, ac vita eius tota omnibus numeris abſoluta, in Sacris literis ſingillatim explicata ſunt; ea omnia Gregorius frater Baſilij Magni, & Epiſcopus Nyſſenus in breuiſſimam collegit ſummam, quam veluti formulam viuendi cuilibet Chriſtiano commodam, atque perfectam, inter cetera eius opera ſcriptam reliquit: Sed & deinceps Aſcanius Martinengus Ord. Regularium initio ſuæ Gloſſæ magnæ plura, poſtquàm nos hæc edidiſſemus, de Moyſis præſtantia è Patribus collegit.*

B

Moyſes primus Grammaticæ ſcriptor. Caput XIII.

M*Oyſes item primus Grammaticæ ſcriptor, ſi Grammaticam vocare licet elementorum deſignationem. Ex ijs enim, quæ Catholici, atque Ethnici ſcriptores collegerunt ex vetuſtioribus Auctoribus, quorum opera interierunt, adhuc extat Eupolemi Græci perantiqui teſtimonium, quo de Regibus Iudææ diſſerens, teſtatum reliquit, Moyſen doctiſſimum, literarum cognitionem certis Grammaticæ præceptio-*
C *nibus digeſtam tradidiſſe Iudæis, quam ipſi poſtea Phœnicibus ob viciniam largiti ſunt, ac deinde Phœnices literarum ordinem & numerum, Græcorum pueris dediſſe, ob mutua vtriuſque gentis commercia. Ex Artepano quoque ſcribunt, Moyſen literas dediſſe Aegyptijs, eumdemq; fuiſſe Mercurium illũ, qui ob literas inuentas a Græcis tantopere celebratur. Strabo etiam decimo ſexto Geographiæ libro, Moyſen vnum ex Aegyptijs Sacerdotibus fuiſſe ſcribit, eumq; cum moleſtè ferret eorum inſtituta, illhinc Hieroſolymã migraſſe.* Docebat enim (*inquit Strabo*) quomodo Aegypti non rectè ſentirent, qui ferarum, ac pecorum ima-

gines Deo tribuerent;nec Libyes,nec Græci, qui Deos A
hominum figuris inſignirent. *Qua in re quamuis vterq. deceptus fuerit,ille,quod Moyſen cum Mercurio confuderit;hic,quòd eumdem Aegyptium Hierophantem putauerit; ambo tamen in hanc venere ſententiam, Moyſen educatum in Aegypto,& in omni Aegyptiorum ſapientia fuiſſe, teſtante Scriptura,eruditum,atque fuiſſe Sacerdotem, ſed Hebrææ*
Actu.7 Pſal.98 *gentis:Sic enim ſcriptum eſt.* Moyſes & Aaron in Sacerdotibus eius. *Atqui Plato(ſic Deo forſan impellente, vt veritas ab hoſtibus quoque extorqueretur) primum nominum impoſitorem ſcripſit fuiſſe Syrum: Adamum, vel Moyſen intelligens:quod & Marſilius Ficinus rectè adnotauit.Quin* B
Pli li.7 Nat. hiſtor.c 56.& li.5.c.12. *Plinius,dum omnes antiquiſſimas Bibliothecas excuſſit tandem eò adductus eſt,vt crederet,literas ſemper Aſſyrias fuiſſe:quare & Lucanus dixit.*
Lucan.lib.3. Pharſ.

--Phœnices primi (ſi credimus) auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris.

A Moyſe vera Coſmographiæ, ac Geographiæ iacta fundamenta. Cap. XIIII.

Moyſen autem vera Geographiæ,ſeu potius Coſmographię fundamenta ieciſſe conſtat, tum è Mundi creationis C *deſcriptione, atque ex confuſione ſeptuaginta duarum linguarum,tum è varijs ſedibus & nominibus, quorum adhuc veſtigia retinentur in orbe terrarum. Et quidem(vt etiam optimè adnotauit Arias Mõtanus)confuſio ſeptuaginta duarum linguarum,diuerſa genera in totum Orbem diſſeminauit,qui ob eam cauſam in ſeptuaginta duas nationes diuiſus eſt per totidem Duces,& viros principes ex filijs,& nepotibus Noe,qui ſeptuaginta duas colonias ex Armenia Saga in varias Mundi partes deduxerunt,vt vniuerſam terram denuo*
a Deut 32. *replerent. Quò pertinere poteſt etiam illud Moyſis,* [a] Quan-

do

A do diuidebat Altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum, ſecũdum numerum filiorum Iſrael (*vel, vt interpretati ſunt Græci*, ſecundum numerum filiorum Dei) *Conſtat enim, populum Iſraeliticum, qui* [a] *populus electus,* [b] *peculium Dei,* [c] *Deique hæreditas appellatur, primo ordine in duodecim ſemper diuiſum fuiſſe, ac poſtea in ſeptuaginta duos. In duodecim quidem Tribus, ac Polemarchos totidem, quorum vnuſquiſq. ſex Præfectos alios ſibi ſubditos habebat, qui ſimul collecti, ſeptuaginta duos efficiunt: eumdem prorſus numerum, quo continebantur Iſraelitæ, quando ingreſſi ſunt Aegyptum, vt ex hoc loco*
B *manifeſtiſſimè patet.* [d] Omnes animæ domus Iacob, quæ ingreſſæ ſunt in Aegyptum, fuere ſeptuaginta, *quibus addendi ſunt duo filij Ioſeph, quos Aſeneth filia Phutipheris Sacerdotis Heliopoleos in eadem prouincia ei pepererat. Nam quemadmodum totus illius gentis politicus ordo à maximo illo legislatore, qui ad ſupremi mentis contemplationem aſcendebat,* [e] *oreque ad os cum Deo loquebatur, tamquam homo aliquis cum ſocio ſuo, deſcriptus, & diſtinctus fuit: ſic etiam ad formam & Ideam tam Mundi archetypi, quàm Cœli aſpectabilis, cuius exemplum oſtenſum ei fuerat in monte, ſuis omnibus numeris conſtans, effectus eſt, & abſolutus. Archetypi*
C *quidem mundi, in quo Sacroſancta, ac ſemper adoranda Trinitatis imperio ac legibus ſubſunt nouem Angelorum Hierarchiæ, ac ſeptuaginta duo præcipui cuſtodes ſeptuaginta duarum nationum, qui vniuerſum orbem terrarum inhabitant, vt ex Daniele, probatur, vbi mentionem fecit Angeli Perſarum: & ex Apocalypſi per Angelos Eccleſiarum Aſiæ tutores: prout & inter Hebræos antiquiores Simeon Ben-Iochai in Zobare, & Ioſeph Ben-Karmitol in ſchibhre ſtedech ſiue Portis Iuſtitiæ (quamuis iſte ſeptuaginta tantum enumeret) clariſſimi, ac luculenter explicant. Cœli autem aſpectabilis, in quo ſub duodecim ſignis Zodiaci, ſeptuaginta dua di-*

a *Deut. 7.*
b *Exod. 19.*
c *Psal. 77.*
d *Gen 46.*
Acta Apoſtolorum habẽt numerũ 75. ſicq. ſeptuaginta Interpretes verterunt, quoniã & trium nepotum mentionem fecerunt.

e *Exod. 33.*
Iuſtin. Martyr in oratione ad Gentes.
Origen ſuper Lucã hom 14.
Baſi cõt. Eun.
Augu ſer. 46. ad Fratres
Dan 10 & ibi
Apoc. 2. & 3.
Hier. & Theodor. in Epito. Diuin. dogm.
Num 11 cap.
Exod 39.

ſtinguuntur partes, quæ à Græcis δωδεκατημόρια vocantur, & quarum vnicuique ſigno ſex à Mathematicis tribuuntur. Hinc duodecim lapides precioſi in Pontificali veſte Aaronis, quibus inſculpta erant duodecim Tribuum nomina. Hinc ſeptuaginta ſeniores, ſiue magna Synagogæ viri, qui ab ipſis Iudæis, Sanedrin, à Græcis verò σύνεδροι dicuntur, quippe cum duobus filijs Aaron ſeptuaginta duo capita conficiunt. Ad hanc autem Senatoriam dignitatem tantum eligebantur viri moribus, ætate, atque ſapientia clariſſimi, & qui totidem linguarum, quot ipſi erant, cognitionem haberent, ne oporteret eos, interpretes alios audire; ſi verum eſt, quod ex veterũ Iudæorum Commentarijs notauit Galatinus. Hinc ſeptuaginta duo Interpretes, ex duodecim Tribubus delecti, ex vnaquaque ſeni, & ab Eleazaro Summo Iudæorum Pontifice, ad Ptolemæum Philadelphum Aegypti Regem miſſi; vt ex Hebræo in Græcum ſermonem Sacra Biblia transferrent. Hinc eſt denique, cur Saluator mundi, ac Sol Iuſtitiæ Chriſtus, cũ perfectam & Hierarchicam Eccleſiæ ſuæ politiam conſtitueret, vltra duodecim Apoſtolorum numerum, delegerit ſeptuaginta duas nationes, totidemque linguas, ad vnam fidem, vnam Euangelicam legem, vnumque baptiſma, ſub vno Deo, & vno Paſtore vndique colligeret; Et per quos tamquam optimos Architectos ædificaret, vt non portentoſæ, ac ſuperbæ cuiuſdã molis turrim, ſed veram Noe ex diluuij fluctibus erepti Arcam, & ſanctam Hieruſalem [a] duodecim portarum Ciuitatem, cuius fundamenta ſuper profundæ humilitatis aream iacta fuerunt, & cuius ædificium duodecim columnis, quot baſes habebat Salomonis concha, [b] fultum, & confirmatum, ad cœlorum vſque faſtigium erexerit.

A

B

C

Gala. lib. 4. de Arca cat. ver. cap. 5.

Septuaginta Interpretes vnde orti.

Luc. 9. & 10.

a Apoc. 21.

b 3. Reg. 7.

Sacri

A Sacri libri, qui diuinam continent hiſtoriam, qui nam ſint, & à quibuſnam hoc potiſſimum tempore vindicati à Satanæ calumnijs, loquentis per hæreticos, atque alios eiuſmodi ſuos: Numve editio Hebraica, quæ à Moyſe & Prophetis condita eſt, ad nos vſque peruenerit. Cap. XV.

IAm verò certum eſſe ſacrorum, & canonicorum librorum numerum, ijſq. verbum Dei, certamq. ac ſtabilem fidei regulam continere, Catholica Eccleſia, & Patres varijs locis docuerunt, ſanctæ Synodi declararunt: aduerſus autem Hæreticos, & Iudæos, atque alios tum antiquos, tum recentiores, ſicut pleriq; doctiſſimi viri, ſic præſertim noſtro æuo Sixtus Senenſis, Melchior Canus, ac Robertus Cardin. Bellarminus abundè monſtrarunt. qui quando vnicuique ſunt ad manus, actum non agam; ſed & ipſe Bellarminus de varijs Sacræ Scripturæ editionibus ſic egit, vt primò oſtenderet, Hebraicam Moyſis, & Prophetarum numquè perijſſe; qua occaſioue dedit operam, vt commõſtraret vnà cum Driedone & alijs, Hebraicã eamdem editionem, hoc eſt ſcripturas Hebraicas non eſſe in vniuerſum deprauatas opera, vel malitia Iudæorum, nec tamen omnino eſſe integras, & puras, ſed habere ſuos quoſdam errores, qui partim irrepſerint negligentia, vel ignorantia librariorum, præſertim cum in Hebræo facile ſit errare partim ob literas quaſdam ſimillimas, partim ob ignorantiã Rabbinorum, qui addiderunt puncta.

Carth. Syn. 3. c. 47 Trid. ſeſ. 4. Canus de Locis cõib lib. 1. Bellar. li. 1. & 2. de Verbo Dei.

B

Driedo. lib. 2. de dogmatib. & ſcripturis.

Sanctam ſcripturam Hebraicè nõ eſſe omnino deprauata.

C

Cum enim poſſint dictiones Hebraicæ varijs modis legi, ſi punctis careant; non eſt *(inquit)* mirum, ſiquãdo ipſi quoque in annotatione punctorum à verò aberrauerint. Poteſt etiam fieri, vt ex prauo affectu, & odio in Chriſtum ea lectio interdum ipſis magis probata ſit, quæ minus Chriſtianis faucbat.

Cete-

Ceterum(*ait*)non tanti momenti ſunt eiuſmodi erro- A
res, vt in ijs quæ ad Fidem, & bonos mores pertinent, Scripturę Sacrę integritas deſideretur. Plerumq.enim tota diſcrepantia variarum lectionū in dictionibus quibuſdam poſita eſt, quę ſenſum, aut parum, aut nihil mutant. Errores autem, qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino veritati officiunt: puncta enim extrinſecus addita ſunt, nec textum mutant. Itaque poſſumus, ſi volumus, puncta detrahere, & aliter legere.

Nouus Leonis Caſtrij liber Apologeticus: quo diuerſum ſentit. Edit⁹ Salmanticæ anno 1585.

Iuſtin Nouel. conſt. 146.

Hæc cum ſolidis argumentis probare, eos autem, qui ſecus ſentiunt refutare curaßet, vix video quid poſſit adijci, niſi ad totam rem copioſius excutiendam neceſſarium aliquis duce- B
ret legere, quę ex Hiſpanijs in Italiam tranſmiſſa proprio libro Salmanticæ edito, ſcripta ſunt à viro erudito Leone Caſtrio, ſuo Apologetico pro lectione (vt ille inſcripſit) Apoſtolica, & Euangelica; pro vulgata Diui Hieronymi; pro tranſlatione ſeptuaginta; proq. omni Eccleſiaſtica editione: is enim ſecundo libro eiuſdem Apologetici contendit acriter, vitiatā eſſe Scripturam Hebraicam, id quod oſtendere nititur ex Patribus, & Nouellis Iuſtiniani, non tam mutatione pūctorum, aut errore amanuenſium, ſiue quòd Iudæi prauo affectu eam lectionem interdum magis probauerint, quæ minus Chriſtianis fauebat, quàm quoniam ob implacabile in Chriſtianos o- C
dium data opera hoc ipſimet fecerint: id quod quarto, quinto, & ſexto libro eiuſdem Apologetici profitetur ſe comprobaſſe plus quadringentis locis, eo prius tamquam fundamento iacto, vt cum quidquid Spiritus Sanctus docet, ac loquitur veritas ſit infallibilis, & neceſſariò verum; omnes autem Prophetiæ quas Apoſtoli & Euangeliſtæ citant, eas Spiritus ſanctus per Apoſtolos & Euangeliſtas, tamquam per viua inſtrumenta cùm eſſet, efficiatur, vt omnes prophetiæ citatæ ab Apoſtolis & Euangeliſtis neceſſario ſint vera, atque infallibiles. Quare quoties de his contrarium in Hebręo codice aliquid legitur,

A *quàm iſta habeant in ijs, quos diximus Apoſtolis & Euangeliſtis, euincit fuiſſe à Iudæis vitiatam Hebraicam editionem, quorum peſtis, vt habet Concilium Toletanum, in nouam ſemper inſaniam recrudeſcat. Sed de ſententia huius viri, an ſcilicet prauo affectu a Iudæis fuerit in omnibus codicibus vitiatus aliquis locus ſacri textus, & de validitate rationũ quibus id ſuadere conatur, alij iudicent.*

Conc. Tole. 12. in compellatione Regis Eregij. ad Concil.

Editio Chaldaica, & Syriaca harum linguarum origo, ac deriuatio. Cap, XVI.

B *Scriptura Sacra paraphraſes extant Chaldaicę ex Hebręo: omnes illæ quidem erroribus inquinatæ: Sed minus ea, quam ab Aquila habemus in Pentateuchum: nam reliquæ Iudaicis commentis, ac nugis Thalmudiſtarum refertæ ſunt, Is igitur Aquila paraphraſim condidit eam, quæ in Biblijs Complutenſibus, ac Regijs excuſa eſt cum verſione Latina. Quæ in paraphraſi Chaldaica fuiſſe ab eò pleraque malè verſa, Robertus Bellarminus poſt Ariam Montanum oſtendit.*

Chaldaica paraphraſis erroribus ſcatat.

Arias Montanus in Biblijs Regijs.

Bell li 2. c. 3. de verbo Dei.

De Syriaca verò editione pauca hæc dicenda ſunt. Teſtamentum nouum ea lingua excuſum idem Arias ijſdẽ in Regijs Biblijs nobis tradidit: alterum Syriacis, & genuinis cha-
C *racteribus: alterum in infima margine Hebraicis literis, & omnibus ſuis punctis & numeris conſtans. Latina verò interpretatio adiecta eſt a Guidone Fabritio Boderiano. Ceterum quid interſit inter Syriacam, & Chaldaicam linguam: num pręter nouum Teſtamentum, alij ſint libri Syriaca lingua editi: quanta ſit huius editionis auctoritas: quodnam pręter alia iſtius editionis inſigne commodum exiſtat aduerſus hęreticos, paucis, ſed quantum ſatis videri poſſit, egit Bellarminus. Quòd ſi quis altius, ac nonnihil planius iſtius linguæ, qua vſus eſt Dominus & eius Diſcipuli, originem & progreſſum cupiat noſſe, hęc habeat. Hebræum ſermonem poſt*

Syriaca noui Teſtamenti editio qualis.

Origo. linguæ Syriacæ. Gen. 10.

lingua-

linguarum confuſionem manſiſſe apud filios Sem, ſignificaſſe A
mihi quidem Moyſes videtur cum diceret; Sem fuiſſe parentem omnium filiorum Heber. *Nemo enim neſcit, ab Heber nomen habere Hebræos. Cùm porrò apud iſtos nimis facile, atque etiam tum viuo Sem, exoleſceret auita religio, ille maiorum melior ſermo ſimul paullatim corrumpebatur. Quod fieri etiam ante Abrahami ætatem cœptum erat.*

Ioſue 24. *Iam tum enim colebant iſti Deos alienos, vt eſt in Ioſue hiſtoria ſcriptum. Sed hic cum cœleſti afflatu, tamquam manu iniecta, è ſuperſtitionibus patrijs eſſet exemptus, atque ad colendam illam ſanctorum parentum pietatem, religionemq. reuocatus, linguam quoque ipſorum, quam vt primam, ita o-* B
ptimam eſſe intelligebat, conſtanter ſibi putauit eſſe retinendam. Itaque ceteri, vt more maiorum ſuorum, purè Deum colere, ita & purè illorum more loqui, non diu poſt deſiere,
Gen. 31. *proq. Hebræo ſermone, Chaldæo vti cœperunt. Cui rei ſatis magno argumento ſunt Laban verba ieſgarſath dutha quibus vtebatur, cum tumulum teſtimonij dicere vellet. At Abraham, eiusque poſteri Iſraelitæ, Hebræum ſermonem vnà cum auita religione retinuerunt vſque adeo firmè, vt ne in Aegypti quidem tot annorum (quemadmodum diximus ſupra capite huius libri quarto) exilio, vel longa conſuetudine & familiaritate barbarorum, vel ſeruitutis duritate eum amitteret.* C
Porrò cum hi ob ſua ſcelera, quæ poſt Dauidis imperium, Salomonis & aliorum Regum ſuorum improborum in Babyloniam tandem captiui eſſent adducti, continuò huius gentis ſermonem, hoc eſt Chaldaicum, tam ſunt cupidè amplexati, vt cum nō ferè pluribus, quàm ſeptuaginta illic annis manſiſſent, eum deinde in patriam reuerſi, perpetuò pro vernaculo vſurpauerint: cum Hebræum interim, quòd eo & lex ipſa, & ſacra omnis hiſtoria, atque prophetici libri, ac alia inſuper præclara antiquitatis monimenta eſſent conſcripta, ſoli Sacerdotes, & præter eos alij homines, qui literis ſtudebāt, rerumq.

optima-

A optimarum cognitioni ſeſe dabant, vtcumque conſeruarent,
& in ludis literarijs ea pueros ad literas deſtinatos excole-
rent. Sed enim quamuis Chaldaicè loqui à Babylonijs Iſrae-
litæ didiciſſent, tamen ſermone Hebraico inde à cunabulis
aſſuefacti, peregrinam linguam in patria ſic ſuis caſibus vbi-
que conſeruare non potuerunt, vt non ipſam multis modis ad
propriam, hoc eſt Hebraicam, accommodarent. Itaque ex il-
lo ſermone, quem à Chaldæis acceperant Iſraelitæ, cùm eum
ipſi, vt dixi, plurimùm caſibus terminationibusque mutauiſ-
ſent, & multa inſuper Græca vocabula admiſcuiſſent (vt erat
in ſequentibus temporibus apud pleraſq. nationes Græcorum
B idioma in vſu multo) effecta eſt hæc altera lingua, quæ non
modo à noſtris hominibus, ſed ab illis quoque, quorum propria
eſt, Syriaca vocatur. Quà cum Chriſtus Dominus, eiusq. Di
ſcipuli, quippe vernacula in Iudæa primùm Iſraelitis Euan-
gelium patefeciſſent, plerique omnes deinde Chriſtiani homi
nes, qui illa, atque vicina circumquaque loca incolebant, ea-
dem vti cœpere, ad ſacra illa ſalutaris doctrinæ monimenta
tum conſeruanda, tum etiam explicanda. Fueruntq. proin-
de longo tempore Syrorum Chriſtianorum cœtus celeberri-
mi, & frequentiſſimi, quamquam ferè in Græcis ſemper ſint
annumerati à nobis, qui ad Occidentem habitamus. Doctiſ-
C ſimorum igitur hominum ſtudio, quales apud illos multi vi-
xere, & ſcriptis libris floruere, breui uſque eò expolita eſt illa
lingua, vt non minus ſcitè vocalibus notis, punctisq. alijs quę-
que eius litera, Syllabæ, verba; denique verborum caſus, nu-
meri, perſonæ, tempora, genera notata atque diſtincta, & illu
ſtrata ſint, quàm in Hebręa lingua factum eſt ab ijs, qui au-
ctores Maſoreth, hoc eſt traditionis, vocantur. Quare ſi quis
mediocri pręditus ingenij perſpicacia, tum ab emendatiſſimis
libris, atque etiam otio inſtructus, eas rationes ſibi quærẽdas
eſſe ſtatueret, quas ſequuti ſunt illi, qui verba ſingula appoſi-
tis ſuis notis explicarunt; profectò ille poſſet, & quidem non

Syriaca lingua ex Chaldaica, & Hebræa confuſa.

A

nimis multa in eam rem conſumpta opera, Syriacarum litterarum artem omnem certiſſimis regulis, atque pręceptis concludere. Sed vt Iudęi, ita Syri quoque accurato illo ſcribendi genere in ſola ſacrorum librorum ſcriptura vtuntur, vtinam etiam vſus eò fuiſſet ille literarius, qui in vrbe Mozal ad flumen Tigrim exemplar Noui Teſtamenti ſcripſit, ex quo Cæſaris Ferdinandi liberalitate, & Moſis Mardeni induſtria, typis eſt expreſſum, quod vnum habemus.

Quot, & quæ nam Sacrę Scripturę verſiones ex Hebręo. Cap. XVII.

B

Athan. in Synopſi.
Euſeb lib. 6. hiſt c. 13
Vide Bellarminum oſtẽdentem fuiſſe decem lib. 2. de uerbo Dei. c. 5.
Hier. præf. in lib. Paralipo.

G*Ræcas Scripturæ translationes Athanaſius, Euſebius, & Epiphanius ſeptem, ſed decem alij fuiſſe aſſeruerunt. De omnibus ſummatim Hierony. ſic inquit:* Alexandria, & Aegyptus in ſeptuaginta ſuis Heſychium laudat auctorem. Conſtantinopolis vſque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Mediæ inter has Prouinciç Paleſtinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Euſebius, & Pamphilus vulgauerunt.

Interpretatio prima Sacræ Scripturæ fuit 70.

Prima eſt LXXII. Interpretum, qui Hebræi fuerunt è ſingulis Tribubus electi ſex: interpretati ſunt autem Sacram Scripturam tempore Ptolomæi Philadelphi Regis, anno ante Incarnationem Domini noſtri Ieſu Chriſti CCCI. C

2. Aquilæ.

Secunda eſt Aquilæ, qui cùm Synope Ponti ortus, & gentilis eſſet, Hieroſolymis baptizatus eſt; ſed iterum Chriſtianæ fidei renuncians, & eam anathematizans, ad Iudęos ſe contulit, ſacramq. Scripturam interpretatus eſt tempore Adriani Imperatoris, qui lepra laborauit, anno poſt LXXII. interpretationem, CDXXX.

3. Symmachi.

Tertia eſt Symmachi, qui cùm Samaritanus eſſet, nulluſque ipſi à gente ſua deferretur honor, principatus cupidus ad Iudæos accurrit, & ſecundo circumciſus eſt, ac pro Samari-

tanorum

A tanorum peruerſis mentibus interpretatus eſt & ipſe ſacram Scripturam. Seuero imperante anno poſt Aquila interpretationem quinquageſimo ſexto.

Quarta eſt Theodotionis Epheſii, qui hareſim Marcionis Pontici ſectatus, interpres & ipſe fuit imperante Commodo ijſdem temporibus iuxta ſua hareſeos peruerſionem. 4. Theodotionis.

Quinta fuit interpretatio in dolijs latens inuenta tempore Alexandri filij Mammeę Nicopoli Actia 5 & 6. ſine nomine interpretis.

Alia ſexta inuenta eſt Nicopoli apud Arctios poſt Seueri perſecutionem. Sex ergo ſunt Scripturarum interpretationes, & adhuc extant.

B Septima eſt Sancti Luciani Magni Eremitæ, & Martyris, qui cùm in prędictas editiones, & Scripturas Hebraicas incidiſſet, ac ſedulo inſpexiſſet verba quędam Scripturę veritati deeſſe, quędam verò irrepſiſſe ſuperflua: correctis proprijs Scripturę locis edidit illam in fratrum Chriſtianorum vſum, qua poſt certamen, & martyrium Sancti Luciani, & perſecutionem factam Maximiano, & Diocletiano Tyrannis imperantibus, ipſius manu ſcripta, poſtmodum inuēta eſt Nicomedia tempore Conſtantini Imperatoris, apud Iudęos, qui muro cuiuſdam turricula tectorio oblito incluſerant, vt diutius conſeruaretur. 7. S. Luciani

C

De verſione ſeptuaginta Interpretum. Cap. XVIII.

IAm verò, quoniam celeberrima omnium fuit uerſio ſeptuaginta Interpretum, omnino dicendum eſt, qua nam hoc tempore ſit integrior, quòd paucis forſan hoc conſtat, & quòd prẹter Iudęos, atque hęreticos, qui eam antiquitus vitiatam poſteritati reliquerant, non deſint, qui hoc ſaculo de illa licentius, quàm par erat, aut ſcripſerint, aut pergāt ſcribere. Nam etſi Bellarminus Card. egit diligenter: Quo videlicet tempo- Bellar. li 2 de verbo Dei. c. 6

re contigerit; Quorum librorum ſit: Quomodo facta: Quanta ſit auctoritatis: Num hoc tempore germana illorum extet interpretatio. expedit tamen alios noſſe, qui pro eadem hac Septuaginta verſione ſcripſere: quove conſilio, ac ratione ſint vſi Romani Pontifices, Gregorius XIII. & Sixtus V. vt eadem, quoad eius fieri poſſet, emendata tum Græcè, tum Latinè euulgaretur: ſic enim & hoc, & altero huius libri capite, agendi nonnihil de vario genere vertendi Scripturas opportuna ſe dabit occaſio. A

Biblia LXX. à Greg. XIII. & à Sixto V.

Genebrardus in pręf. in pſalmos 2 & 3. editionis.

Primum igitur Genebrardus, vt alibi, ſic pręcipuè in Pſalmos à ſe expoſitos docet, ſeptuaginta duos Interpretes Hebraico fonti conuenienter vertiſſe, in obſcurioribus locis, relicta verborum proprietate, fructu copioſiſſimo, ſententiam expreſſiſſe; Hebraiſmorum autem, Syriaciſmorum, Arabiſmorum, antiquæ poeſis, & phraſis inſcientiam efficere, vt alicubi ineruditis nulla videatur bene accommodata ſententia explicatio, vbi ſanè eruditis eſt ſingularis atque eximia. Pręterea Hæreticos, & recentiores Rabbinos multa fefelliſſe. B

Rabbinorũ errores circa 70. intepretationem, & quam egregie tutatur.

Primum, quia Septuaginta non ſemper vertunt ad verbum, ſed in locis obſcurioribus ad ſenſum, prout Spiritui ſancto expedire viſum eſt, ad Gentium, pręſertim Græcarum, ędificationem, vt etiam Hebręi notarunt, ſeorſum R. Iacob Bar-Selomo Collectaneorum Thalmudicorum libro primo, & Ioſephus initio ſuę hiſtorię, adeo vt ei vehementius intuenti, quemadmodum multis locis teſtatur Hieronymus, frequenter vocum notationem deſerant, circa quam nimis anxiè lãguentes, ſæpe veritatem, & conſequentiam ſententiæ, ſi verborum, litterarumq. aucupia ſpectentur, videntur amittere. C

Secundò, quia non ſemper amplectuntur Maſorethȧrum iudicium, à quibus habemus vocalium puncta, accentuum notas, verſuum, membrorumq; diſtinctiones. Nam neque neceſſe eſt ſequi eos in omnibus; quippe qui ea nonnumquam ſine iudicio affigunt, quę ſecundum uetuſtiorem lectionem correcta

Maſorethar ũ pũctis cur non ſit inhærendũ.

A rectа,prȩſtantiorem,& Spiritu ſancto digniorem intelligen-
tiam præbent; & ad recentiorum Rabbinorum interpreta-
tionem examinata,etiam aliud canunt, quàm iſti exiſtimēt.
Quin & Ben Aſer,& Ben Neptali Maſorethorum princi-
pes,in ſe iurari noluerunt,ſed ſæpiuſcule diſſentientes,cuique
liberum iudicium certis notis ſe relinquere tradiderunt. Ex
quo Abben Ezra,Kimhi etiam ipſe,ac plerique alij, interdū
alterum alteri præferunt, interdum neutrum ſequuntur.
Adde his noſtros Septuaginta Interpretes ſuperiores eſſe ſe-
ptingentis annis minimum, vt idcirco non communicatis
conſilijs potuerint nonnumquam aliter & quidem rectius di
B ſtinguere,vel pungere, Alioqui non ſolet eſſet in vocabulis,
ſiue thematibus,& radicibus differentia,cū hoc dumtaxat oc
currat, vt finis præcedentis verſus per Maſorethas debeat
referri ad ſequentis caput atque principium. Verùm hæc
non immutāt ſententiā,in ſcriptis præſertim poeticis,in qui-
bus ratione metri,non ſententiæ,notularū iſtarū fit expreſſio.

Tertiò,ſequuti ſunt modum interpretandi apud ſe vſita-
tum,vt nonnulla obiter inſererent de ſuo,quæ initiatis myſte
ria Religionis indicarent, aliqua etiam ad perſpicuitatem
ſubmutarent,alia emollirent. Sic Ionathan Ben Vziel, ſic
OnKelos,ſic AKiba,ſic R.Ioſeph Cæcus.

LXX aliqua de ſuo aliquā do addiderūt.

C Quartò,egerunt multis locis Prophetas, diuinorumq. ho-
minum,non modò Interpretum,perſonam ſuſtinuerunt, vt
proinde dum videntur maximè ab Hebraico diſſentire, tum
maximè conſentiant; quod iſti Spiritu ſancto exuti nequeūt
cernere.

Quintò, propter antiquitatem multa intellexerunt, quæ
recentibus Rabbinis ignota ſunt, vt numeros Pſalmographi,
phraſes antiquas,tropos ſui temporis, captationes vocabulo-
rum Syriacorum,Arabicorum, Perſicorū, colluſiones, morum
& inſtitutorum traditiones,&c.

Sextò,ſubmutationes literarum per Siruph,& Ethbas, &

Alpha-

Alphabetariam aliam reuolutionem tenuerunt, qua litera litera mutuo ſuccedit: Qua & veteres vſos, etiam Hieremiam, docent alij, Quā ob cauſam lec *pro* leb, *corde, acceperunt, Beth, & Caph non tantum ob ſimilitudinem confundentes, verum etiam per Atbach, quo duorum primorum nouenariorum litera in ſe inuicem commeant.* A

Septimò ſe accommodarunt nonnunquam, prout à diuino ſpiritu mouebantur ad Græcorum vſum, & locutiones, quòd his verterent, & apud eos prauio Apoſtolorum munere fungerentur, vt tam in his Græciſmi non minus, quàm in ceteris locis Hebraiſmi conſiderari debeant; vt manus pro greſſus: [a] *cleri pro olla* [b]*: ſaturitas pro macie* [c]*: bene patientes pro viremes* [d]*, &c.* B

a Pſal. 7. b Pſal. 67. c Pſal. 15. d Pſal. 91.

Octauò, noſtri hi veteres Interpretes, quia examinantur, expenduntúrq; ex vno Kimhi & pauciſſimis alijs, quibus perpetuò honorificum viſum fuit à ſuperioribus diſſidere, vt famam apud poſteros ſibi conciliarent, ab iſtis malè audiunt, qui nouitijs dumtaxat delectantur. Atqui illi ſæpe dormiũt, magisq; ſunt Grāmatici, quàm Theologi, præſertim R. Kimhi, qui proinde à Iudæis negligitur, tantùm habetur pro Medacdec, ideſt Grammatico, etiamſi κατὰ ἐξοχὴν apud iſtos, malè quidem feriatos interpretes intelligatur Docti *nomine. In iſtorum enim annotationibus* Doctus inter Hebræos, *eſt Kimhi, qui inter eos tamen cenſetur indoctiſſimus, quantum ad rem & ſententiam, & Theologiam pertinet. Hos autem vnos iſti legunt, ſiue quia alios vtpote obſcuriores & abſtruſiores non intelligunt; ſiue quia his contenti ſunt, quos vident ſuo ingenio congruenter, longiſſimè à receptis Maiorum interpretationibus diſcedere.* C

Rabbi Kimhi indoctiſſimus apud ipſos Hebræos

Nono, falsò putant Hebraicam veritatem ſiue fontem, conſiſtere in punctis, non in literis; nec vident puncta inuentum eſſe humanum, & quidem Iudæorum, iam poſt quadringentos plus à Chriſto annos diſperſorum; & contra Chriſtum,

Hebraica veritas non cõſiſtit in punctis.

Chri-

A *Chriſtianamq. pietatem maleuolentiſſimè affectorum. Ideo enim iſtorum quidam Ceuallerius Iudæi cuiuſdam gener, nõ tam Grammaticus, quàm Grammaticorum interpolator & plagiarius, pertinaciſſimè & ſtolidiſſimè defendit, puncta ſimul cum lege in monte Sinai data, eorum originem, effigiem, picturam, ſonum à Deo ἀμέσως, iam à primis illis ſeculis repetens, nec animaduertit, Septuaginta, Origenem, Hieronymum, infinitos alios vetuſtiores, non fuiſſe cęcos, qui tamen literas ſine punctis vllis viderint, ſeq. ita perpetuo vidiſſe, poſteris non obſcura argumenta præbuerint. Poſt illorum igitur ſæcula, inuenta ſunt, vt conſtans ferè Hebręorum*

Ceuallerij men lacinim de origine, effigie, pictura, ſono literarũ Hebraicarum.

Quando inuenta ſint pũcta.

B *hiſtoria, anno videlicet Templi per Veſpaſianos euerſi 436. ideſt, Chriſti 476. vel 48. cùm Orientis Imperium adminiſtraret Zeno Iſaurus, Occidentis Auguſtulus, Thronum autem Apoſtolicum Simplicius. In cuius rei teſtimonium, quando legem Iudæi in Synagogis oſtentant ſolemniter, eam ſine punctis, vt nihil humani admixtum habeat, è ſuo armario, quod Hecal vocitant, proferunt. Atqui opportunius fortaſſe Epimenidis, aut potius mortuorum ſomnum dormijſſet Maſorethę, quàm quãdo Tyberiadẽ Paleſtinę, vt Elias Leuita narrat, conuenerunt, vt ex vno legis Paſuc multos verſus conficerent, accentibus partim diſtinguentibus, partim conti-*

Hecal Armarium Iudæorum, vnde ꝑmunt legem ſine punctis.

Maſorethas corrupiſſe veterem Grammaticam, & reliqua.

C *nuantibus Scripturam vniuerſam inciderent, literas punctis ſimilibuſq. minutijs afficerent. Nam ſic extinxerunt veterem Grammaticam, vocales pronunciationem, iudicium, diligentiam, atque ſtudium. Nam verbi gratia, veteres Hebręi neſcierunt, quid ſit P. durum, cum dumtaxat agnoſcerent Pè Raphè, ſiue φ, vt Hieronymus teſtatur, & res eſt, cùm vſque hodie Rabbini Pè Raphè, ſiue Pè Arabum antiquum P, appel pellent. Scheua pronunciauerunt per A, tres ſolummodo con ſtituerũt vocales, quas Sepher Ieſira proinde prolationis ma tres vocat, cùm tamen eis hodie omnem iſti vocalitatem adi mant, eamque ſolis punctis tribuant, etiamſi nulla ſit expedi-*

Io.21. Dan.

tior

tior & breuior ad legendos Rabbinos via, quàm vt antiqua A
illa ſententia reuocetur. Quin & primi illi punctorum in-
uentores ſeptem motionibus ſiue punctis contenti fuerè, nec
memorarunt Camets, Hatuph, HiricKaton, Kibbuts, in qui-
bus explicandis hodie magnam canonũ pronunciationis par-
tem conſumunt.

Diſcrimen inter Hebræos et Maſorethas.

Decimò, non diſtinguunt inter Hebræos, ſiue Hebraicam
veritatem, & Maſorethas. Quantum autem interſit, ex his
rurſum conſpici poteſt, Hebræi ſunt ſancti, ſunt Theologi, ſine
punctis & motionibus ſcripſerunt, ſua puris & ſimplicibus li-
teris expreſſerunt: Maſorethæ ſunt eorum profani inter-
terpretes, puri Grammatici, diſtinctionibus, accentibus, mo- B
tionibus, punctis illos partim illuſtrarunt, partim obſcura-
runt, vt ſolent interdum interpretes ſuis imaginationibus &
ſenſis addictiores, vel gloriæ cupidiores, vt aliquid non dictũ
dicere, & veterum, etiamſi illi ſpiritus ſancti illuminatione
claruerint, ſugillatione ſibi famam comparare videantur.

Maſoreth q d ſit.

Maſoreth enim nihil aliud eſt, quàm traditio Grammatica
de punctis, accentibus, ſyllabis, vocalibus, & ſimilibus minu-

Cabbalà in quo differat a Maſoreth.

tijs; ac in eò differt à Cabbalà, quòd hæc quidem traditio ſit,
verùm Theologica, deq; rerum & verborum ſecretiore enun-
ciatione. Hoc tamen vno maxime laudandi ſunt, quòd lite-
ras planè intactas nobis reliquerunt, nec quamuis Gramma- C
ticorum ſupercilio, vt pulchrè à quodam ſcribitur, nihil ſit
ſuperbius, nihilque improbius, & ad libros emendandos, vel
corrumpendos potiùs, magis audax, vllum ius & imperium
ſibi in contextum aſſumpſerunt, nec in eò quidquam ſibi im-
mutandum cenſuerunt, ſat verò habuerunt ſuum iudicium
vel margini, vel interlineari albo committere, illiſque locis
probandum, vel improbandum poſteritati tradere. Atque
ita eorum eleuatio, ſiue etiam vituperatio nihil veritati He-
braicæ, nihil fonti detrahit, vt qui in literis, non punctis
conſiſtat.

A *Poſtremò, non cernunt, eoſdem Maſorethas confudiſſe verſus; ac miſcuiſſe, vt proinde metrica veterum carminum ratio perierit, quæ temporibus Septuaginta integra erat, atque perſpicua: Quare cùm iſti quærunt, cur Septuaginta diſceſſerint ab hodiernis verſuum diſtinctionibus & clauſulis, atque per aliam diſtinguendi viam inceſſerint, perinde faciunt, ac ſi quærerent, cur aliquis per publicam & conſuetam viam ambulet, nec ea relicta, diuerticula inſolita & improbata ſectetur. Sic enim potius interrogandum erat, cur Maſorethæ, quibus trita & nota eſſe debuit veterum dimenſio, & carminis forma atque genus à Septuaginta diſceſſerint,*
B *ac Maiorum diſtinctiones reliquerint, nec ſe eis ducendos tradiderint, quibus hæc perſpecta erant & liquida. Nam vt dicantur attendiſſe ad ſententiæ inciſa, & membra, non ad metri & dimenſionum rationem; at in poëſi aliud ſenſus poſtulat, aliud metrum & dimenſio, propter quam interdum ſenſus vnius verſus in ſequentem incumbit, & ingreditur. Quod ſanè extra Poetas aliquando accidit, vt in ſecundo Paralipom. 30. verſu 18. qui clauditur per Tſaghad* pro: *vt proinde Kimhi eum in ſequentem extendat* Pro omni *(qui)* cor ſuum præparat. *&c Adde, veteres verſus appellaſſe ſingula membra ſententiam per ſe commodam efficientia, vt*
C *mentem attollerent ad pondus cuiuslibet propoſitionis per ſe conſiderandum, ac declararent, nihil tam eſſe tenue & exiguum in Scriptura, quòd verſus nomen & laudem non mereatur.*

Maſorethas cõfudiſſe verſus, ac miſcuiſſe.

Vnde perierit veterũ carminũ ratio.

Cur. Septuaginta rectiſſime in verten do ĩceſſerint.

Leo Caſtrius, quid de Verſione Septuaginta Interpretum. Cap. XIX.

EA porrò etiam huc faciunt, quæ Leo Caſtrius præfatione in Commentaria in Eſaiam, & diſputatione agit de Hieronymi & Septuaginta Interpretum tranſlatione aduerſus

Leo Caſtrius de verſione Septuaginta.

Veteris Teſtamenti recens editas quaſdam interpretationes. A
Nam licet ſolidis rationibus adductus Bellarminus, quędam iſtius Leonis Caſtrij, atque item Cani expendat, quibus hiſtoriam Ariſtai de Septuaginta Interpretibus, contra quàm ipſi ſcribant, veram eſſe comprobat, non deſunt tamen in eadem Caſtrij diſputatione, quę quinquaginta quinque capitibus comprehenditur, & in altero eius opere, quod poſtea in lucem emiſſum, inſcripſit Apologeticum, quæ ſint digniſſima lectu, & attentiore conſideratione opus habeant.

Vide .. li. Apologetici Leonis Caſtrij vbi de M.aſio agit.

Id certum eſt, cùm inter alios, qui Septuaginta verſionem carpſerunt, Andreas Maſius, iſtos hoc ſaculo carpſiſſet, eum à Leone Caſtrio (licet hic nimio interdum zelo hac videatur agere) non indoctè fuiſſe refutatum, ſi enim hac Scriptura Septuaginta Interpretum fuit, quemadmodum inquit Chryſoſtomus, oſtium ad Christum, & eam ſolam nobis Apoſtoli, & Euangeliſtæ patefacere, vitiatiſſimam autem iſti fuiſſe dicant, quid obſtat, cur non pereat fides in ijs, quæ ipſi quoque Apoſtoli, & Euangeliſtæ ex ea prompſerunt, ad faciendam de Christo fidem? certè Maſius (vt notat Caſtrius, relictis ſanctis Patribus, quos numquam ferè citat, niſi, cùm eos eſt vituperaturus, citat Rabbinos, neque hoſce citat ſolùm, ſed eis ciandis ſe iactat quippe operum ſuorum marginibus adſcribit eorum nomina; quibus in locis Patrum, qui citabantur, nomina ſolebant adſcribi. Quã ſanè in re ſobrij ſint oportet, qui ſe lectioni Rabbinorum addicunt, quibus id præcipuè cordi ſemper fuit, vt à fide in Chriſtum, atque ab eius aduentu, ac redemptione generis humani homines auerterent. Ceterum iuſta Caſtrij querela eſt, quam eo loco fuſius perſequitur: qui vnus ſi aduerſus Maſium ſtrinxiſſet calamum, dubitari poterat, quin fuiſſet alsentior ab eo, quàm æquitas poſtulaſſet. At cum etiam Sanctæ Inquiſitionis Theologi in Hiſpania in Maſij Commentarijs, quæ ſcripſit in Ioſue, quædam expungi mandaſſent, quæ non tam Rabbiniſmum, quàm hæ- B C

Chryſoſ. in Io. c. 9. hom. 68.

De Maſio digna quæ notentur.

Quanta circumſpectione verſandi ſint Rabbini Iudæorum.

Theologi Hiſpani in expurgat. Indice.

reſes

A *reſes ſaperent, intelligunt viri docti, quid de tota re ſentiendum ſit, ac quàm attentè probum ab improbo aurum in iſtis ſcriptoribus ſit excernendum: ſed de Maſio nos aliquid in Apparatu Sacro, in verbo, Andreas Maſius, quem denique quibus in locis expurgari oporteat, primus Tamus librorum expurgandorum à Mag. Sacri Palatij Romæ ann. 1607. emiſſus indicauit.*

Emendata peraccuratè Verſio Septuaginta Interpretum iuſſu Pontificum Rom. Greg. XIII. & Sixti V. Cap. XX.

B *IAm emendandi eos, qui irrepſerant, errores in Septuaginta verſionem, quænam ratio adhibita ſit à Pontificibus Maximis, legant docti Præfationem ad eam tam Græcam, quàm Latinam, quæ Romæ his proximis annis è Vaticana Typographia prodierunt; in quibus cum multæ rationes digniſſimæ lectu afferantur, tum de Latina eorumdem Septuaginta verſione ſubdunt.*

Quod autem ad Latinam, ex Septuaginta interpretationem pertinet, diligenter opera data eſt, vt quæ ipſius Sanctæ Scripturæ partes à Latinis Patribus alicubi recitantur, ea eo-
C *dem modo, atque ab ipſis ſunt recitata, niſi aut illorum inter ſe, aut noſtri exemplaris varietas obſtaret, ponerentur in reliquis, quæ recitata non inuenta ſunt, eadem verba, eædem locutiones, quantum res ipſa ferret, retinerentur: Prorſus autem vbi integrum fuit, ingenuè inculta illa interpretandi ratio adhibita eſt, in qua verbum verbo redditur. Etenim animaduerſum eſt, hãc ipſam interpretandi rationẽ ipſos Septuaginta conſtantiſſimè tenuiſſe, hanc qui inter Latinos tenuerunt, ſummopere à Patribus, ac potiſſimum Auguſtino fuiſſe laudatos. Nam & Hieronymus, licet in alijs Scripturis ſenſum exprimere de ſenſu ſatis haberet, & lingua, in* Ratio interpretandi diuinam Scripturã Latinè

quam verteret, quaſi ſaporem præſtandum iudicaret, excipie- A
bat tamen Scripturas ſanctas, vbi, *inquit,* & verborum ordo, & myſterium eſt. *Quòd ſi tamen Hieronymus elegantiam quandam interdum adhibuit, multa illi ob ſcientiæ, ac Diuinæ gratiæ abundantiam licuerunt, quæ nec nobis putamus, neque alij etiam ſibi licere, facile putare debebunt. Ac multa tamen in notationibus dicta ſunt, quæ ad iſtam aſperitatem leniendam faciant: ſeptemq. Auguſtini libros locutionum Sacræ Scripturæ, ab ijs, qui ad hæc accedent, vt iam eſſe perlectos, aut ſimul cum his legi, vehementer optandum eſt. Præclarè monuerunt Ioannes Chryſoſtomus & Gregorius, ſuas habere Scripturam ſanctam proprietates, cui conce-* B
dendum ſit, neque intra Donati regulas arctandam. Studio & labore ſi in minimis etiam artibus, in intelligentia certè ſacrarum literarum, cum res vna ſit omnium grauiſſima, opus eſt.

Auguſtini libri ſeptē locutionum ſacræ Scripturæ legendi.

Io. Chryſ. Greg.

Bibliorum Complutenſis, & Regię Quadrilinguis editio. Cap. XXI.

Editio Bibliorum Complutenſium.

P*Raceſſerat Franciſci Ximenij Ciſnerenſis, natione Hiſpani, Ordinis Minorum, deinde & Cardinalis, atque Ar-* C
chiepiſcopi Toletani, ſimul item Archicancellarij Hiſpaniarum, Complutenſis editio, quam Hebraica, Chaldaica, Græca, Latinaq. lingua edi curauit ab Academia Complutenſi diligenter, & exemplaribus adſcitis ex primarijs Europæ Bibliothecis emendata. Et Pentateuchus quidem triplici editione prodijt, Hebraicè, & Chaldaicè cum Græca Septuaginta Interpretum verſione; quibus reſpondent Latina Hieronymiæ Hebraic veritatis, Latina altera de verbo ad verbum Chaldaica, à viris eius linguæ peritis elaborata; Latina tertia interlinearis, Gracę Septuaginta Interpre-

terpre-

A terpretum. Agiographi autem, & Prophetici libri duplici lingua, Hebræa, et Græca, cū duabus Latinis verſionibus, quæ ijs reſpondent; libri verò, qui extra Canonem ſunt Hebræorū, quos Eccleſia ad ædificationem legit, & in Canonem recepit, Græcam tantum habent Scripturam, cum verſionibus altera Hieronymi, altera interlineari de verbo ad verbum. Noui autem Teſtamenti contextui Græco adeſt Hieronymi verſio, & ipſe contextus Græcus nudis tantum literis conſcriptus, ſine vllis aut tonorum, aut ſpirituum notis, ad imitationem antiquiſſimorum Græcorum, ſimplici tamen apice in polyſyllabis dictionibus adiecto, tamquam notula, qua dirigi poſſit
B lector, ne in prolatione labatur.

Additum eſt vberrimum Dictionarium Hebręorum, Chaldæorum, Gręcorumq. vocabulorum, cum locis in veteri Teſtamento, quibus vnaquęque Hebraica dictio propter linguæ illius fœcunditatem multiplices ſignificata; adiectis item Concordantijs quàmplurimis.

At quoniam vix amplius reperiebantur hæc exemplaria, quę Leone Decimo Pontifice Maximo, emiſſa ſunt in lucem, eadem editio renouata, & alijs acceſſionibus aucta fuit, mandato Philippi ſecundi Catholici Regis, de quibus hæc habemus, quę modo dicantur. *Biblia Regia Antuerpienſis.*

C Quę quantave æſtimata ſit Regia quadrilinguis Antuerpienſis editio ab ipſo Benedicto Aria Montano, qui in ea edenda, & Apparatu augenda cum alijs viris laborauit, eius verba ad quę remittimus lectorem, indicant, quæ ipſemet ſcripſit ſecunda in eam præfatione: In qua de totius operis vſu, dignitate, & apparatu, ex ordine diſſerit. Quamquam verò idem Benedictus Arias reliquorum (prętier illam OnKeloſi in Pentateuchum) Chaldaicas in ceteros ſanctæ Scripturę libros paraphraſes non paſſus ſit in Regio iſto Opere deſiderari, cum eadem paraphraſes omnes in Complutenſi non extitiſſent, fatetur tamen ingenuè, id fuiſſe conſulto prętermiſ-

ſum

ſum à Ximenio Cardinali, ob eam potiſſimum cauſam, quòd quædam in Chaldaico textu reperirentur, quę vel ſuperuacanea, vel apocrypha viderentur. Porrò ſacrum Apparatū adiecit, de quo huius libri vigeſimo nono capite ſumus dicturi. A

Ceterum non deſunt eruditiſſimi viri, qui in hac editione deſiderauerint nonnulla, quę ex Rabbinis petebantur, ad Eccleſiæ Catholicę ſenſum eſſe referenda; qualia de iuge, & incruento Sacrificio, quod Malachiæ teſtimonio pręnunciatum eſt eſſe futurum, quod ad gentium ſacrificium Arias videtur retuliſſe. Cum autem noſtrum hoc loco non ſit eo de labore ferre iudicium, monemus lectorem, vt editionem Gręcam Septuaginta Interpretum, & huius verſionis verſionem Latinam, Xiſti V. Pontificis Maximi iuſſu Romæ editam, conferat cum ea, quæ prodijt Antuerpiæ. Indicem quoq; librorum expurgandorum emiſſum Romæ conſulat. B

Mal. 1. NOTA.

Editionem Latinam vulgatam, quæ nouiſſimè prodijt Romę emendatior Clemente VIII. Pontifice Maximo, eſſe omnino ad vſum adhibendam. Capur XXII.

PAucis de editione Latina vulgata agemus, quandoquidem & ipſa Eccleſię auctoritas, quæ illam in primis retinendam iuſſit, ac quæ nouiſſimè Pontificis Maximi iuſſu prodijt emendatior, ſatis eſſe poſſunt, vt id factum fuiſſe iuſtiſſimis de cauſis extſtimemus. Verumtamen ne vna auctoritate nos uti putent, qui ſolent in Eccleſiam eſſe cōtumelioſi, viros, qui rationes firmiſſimas attulere cur eam potiſſimum ſequi debeamus, indicabimus. Quippe Driedo, Canus, Sixtus Senenſis, Bellarminus Card. fuere præcipui: ſed hic, vt poſtremus, ita accuratiſſimè omniū. quibus ſi velimus addere Leonē Caſtrium, qui multus eſt in probanda vulgata editione, præſertim in libris, quos Apologeticum inſcripſit, non erit quod aliquis C

1. Driedo li. 2. c. 1 de Eccleſ. dog. et ſcript. Sixt. Senen li. 8. Biblioth. ſancta.

A *aliquis plura deſideret. Ac quidem Canus tertiodecimò capite ſecundi libri de Locis communibus veteris vulgatę editionem demõſtrat, atque conatur euincere, cur modo in Fidei ac morum diſputatione ad Hebræos, aut Græcos codices non ſit confugiendum, vt inde genuinus Scripturæ ſenſus eliciatur. Id quod Gulielmus Lindãnus item ſcriptum reliquit. At Bellarminus vberius primò de Latinis editionibus agit, mox de auctore vulgatæ editionis: deinde de eiuſdem auctoritate, denique ſequentibus capitibus ſoluit obiectiones hæreticorum Kemnitij, Caluini, & aliorum contra vulgatam editionem: planè ita, vt ſtet hæc tamquam columna veritatis, & portus,* B *ad quem è fluctibus diſſentientium tot verſionum debeamus appellere, Sic autem habet Synodus Tridentina.* „ Sacra Synodus conſiderans non parum vtilitatis accedere poſſe „ Eccleſiæ Dei, ſi ex multis Latinis editionibus, quæ cir- „ cũm feruntur ſacrorum librorum, quænam pro authen- „ tica habenda ſit, innoteſcat; ſtatuit, & decreuit, vt hęc ip- „ ſa vetus, & vulgata editio, quæ lõgo tot ſęculorum vſu „ in ipſa Eccleſia probata eſt, in publicis lectionibus, di- „ ſputationibus, prędicationibus, aut expoſitionibus, pro „ authentica habeatur: & vt eam nemo reijcere quouis „ prętextu audeat, vel pręſumat.

Leo Caſtri. Apolog. & ſuo. Linda de opt. gen. interpr. ſcript. Bellar. lib. 2 de verbo Dei, à cap 8. vſq. ad extremũ capitis 14 Conc. Tridẽn. ſeſſ. 4.

C *Iam verò de Franciſci Vatabli, & aliorum ſiue Paraphraſibus, ſeu verſionibus vel editionibus, Latinis, Italicis, Gallicis, Germanicis, Polonicis, Anglicis, quid ſit ſentiendum, legant, qui voluerint, Apparatum noſtrum Sacrum, in verbo* BIBLIA.

Neceſſaria notitia Idiotiſmorum Hebręæ linguę, & vnde petenda. Cap. XXIII.

HAbet (*inquit Auguſtinus*) omnis lingua ſua propria genera locutionum, quę cùm in aliam linguam tranſ-

Aug. de verâ relig. capi. 50. Hier. quæſtio.

in Gene & in eccl c. vlt. & in c. ad Macellam, cuius initium B. Pãphylus, & 1. Apolo ad 13. Ruffinum Ambroſ. in explanat. Pſa. 118. Euth in pſ. 18

transferũtur,uidentur abſurda. *Id quod haud rarò monuit Hieronymus,cum Hebraicæ linguę vſum ſtudijs diuinarum literarum oſtenderet eſſe perutilem. Nam & cum aduerſus Ruffinum tractans illud ſecundi Pſalmi.* Apprehendite diſciplinam *pro quo ipſe interpretatus eſt.* Adorate Filium, *vel etiam:* Adorate purè. Niſi, *inquit*,prolixum eſſet, & redoleret gloriolam,iam nunc tibi oſtenderem,quid vtilitatis habeat magiſtrorum limina terere,& artem ab artificibus diſcere:& videres quanta ſylua ſit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quę res diuerſę interpretationi materiam prębuit, dum vnuſquiſque inter dubia,quod ſibi conſequentius videtur, hoc transfert. *Hæc Hieronymus. Quin & Gręci ſermonis vim exprimere non poſſe Latinos teſtatur Ambroſius. Sanè verò etiam Gręci patres idiotiſmos Hebrę linguæ adnotarunt,tamquam vtiles ſacrorum eloquiorum interpretationi.* Nam &,*Euthymius inquit*,idioma eſt ueteris Scripturę,dicere Deum glorię,pro glorioſo: Deũ ueritatis, ultionum,potentiarum,miſericordiarum,pro ueraci,uindice,potenti,miſericorde.*quippe Hebrę i genitiuis ſubſtantiuis vtuntur loco adiectiuorum:vt filius perditionis, hoc eſt homo perditus. Lex mortis,Spiritus ſanctificationis.Mammona iniquitatis,hoc eſt diuitiæ iniquæ,Spiritus ſanctificãs. Lex mortem inferens: Homo belial,id eſt ſceleratus, & abſq. iugo. Et genitiui accipiuntur aliquando actiuè, nonnumquam paſſiuè.vt iuſtitia Dei,quæ eſt in Deo, aut quę eſt in me ex Dei munere. & Pſalmo quinto:* Domini eſt ſalus, *id eſt ſalus noſtra ex Dei munere eſt. In his autem explicandis aliud aliquid affert Franciſcus Ribera in Oſee caput decimũ numero 28.& 29.quem legere expediet.*

Hebraiſmus in Scripturis frequentiſſim°

Lib 10 hypotypoſ. Reg. 45.

E Patribus item notat tritas illas obſeruationes Martinus Martinez. Cedros Dei, *hoc eſt maximas.* Sagittas Dei,*id eſt fortes,*quia nomen Elohim (*inquit*) plerumq.

non

A non deſignat, ſed auget ſignificationē. Vas vaſis, *quodcumq. inſtrumentum ſignificat, vt vaſa iræ ac mortis vocantur inſtrumenta, quibus homines intermuntur (ſiue potius) vt ego interpretor (ea, quæ recipiant in ſe iram Dei, & miſericordiam:) & vas electionis, inſtrumentum ſelectiſſimum cuiuſcumque artis, quo nomine Paulus vocatus eſt, quia ſummus Euangelij erat futurus prædicator. Scriptura etiam ea ſolet eſſe elocutio, vt hædum caprarum, & agnos ouium, pro paruis vſurpet, quibus opus ſit matribus. Agnoſcit Melchior Canus ſimiles quoſdam in Hiſpania phraſes, atque idiotiſmos, quales in diuino ſunt codice. Vt illud.* Omni habenti da- *1 Reg 21. Pſal. 113* *Actor. 9* *Luc. 10.*

B bitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Al rico todos le dan, al pobre aun de que tiene le quitan. *& illud.* A conſiliario ſerua animam tuam, ne forte mittat ſudem in terra, & dicat tibi, bona via eſt tua. *quod Hiſpani.* Habla con vos y coge piedras con los pies. *Quin & idem Canus optauit Hieronymi commentarios in prouerbia Salomonis,* quæ *inquit*, vix vllo pacto poſſe explicari, niſi habita ratione Hebraicæ conſuetudinis atque ſermonis. *Nam qui circumferebatur hactenus tamquam Hieronymi, non ſunt ipſius, quod præter alios optimè in eum oſtendit Victorius Reatinus; ſed bene habet,* *Eccl. cap. 37.* *Hieronym. non ſcripſit in Prouerbia Salomonis.*

C *quod Ianſenius egregiè, vt diximus, hoc præſtitit: & commentarios in Prouerbia pereruditos nobis reliquit.*

Quinam egerint de Idiotiſmis Hebraicæ linguæ. Cap. XXIIII.

PORrò qui de Idiotiſmis Hebraicę linguę hoc ſæculo egerūt, ſiue eos ſeligētes, ſiue interpretātes, ſiue prelo ſubijciētes: ij fermè ſunt à quibus Dictionaria, Grammaticas, vel notas aut phraſes Hebraicæ linguæ accepimus: Sanctes Pagninus, Angelus Caninius, Franciſcus Vatablus, (ſed qui ſit emen- *Sanctes Pagn. Foreſtus. Caninius. Veſthumerus. Vatablus Hieronym. ab Oleaſtro. Bened. Arias.*

De Rob Stephano, quid Laurētius Vallauicenſius. Georgij Vicelij Syluula dictionum Eccleſiaſticarum. Dictionarium ſiue Etymologicū Græcum vet. Teſtamēti in Bibliotb. Vaticana.

datus à Salmanticenſibus) Hieronymus ab Oleaſtro, Benedictus Arias Montanus,& alij. Ex prioribus autem illis, atq. è Rabbinis qui olim de Idiotiſmis prodijt liber à Roberto Stephano, non pauca habet, quæ expungenda ſunt, quemadmodum & hominis, qui in hæreſim præceps ruerat, ſuſpecta debent eſſe pleraque omnia. Multa igitur cùm ex eo,& Sancte Pagnino, Arias Montanus ſic collegiſſet, vt tamen plura reſecuiſſet, factum eſt, vt liber Idiotiſmorum Apparatui in Biblia Regia præfigeretur, cui regulas de dignoſcendis Hebraicarum phraſum idiotiſmis præpoſuit. Ioannis item Forſteri Dictionarium, ſi legitimè expurgatum concederetur à ſuperioribus, ad vſum videtur poſſe adhiberi ſat cōmodum. B *Et ita quidem nos, cum in primis tribus noſtræ Bibliothecæ ſelectæ editionibus nondum prodijſſet primus librorum expurgandorum Index à Mag. Sacri Palatij ann. 1607. Romæ emiſſus, in quo iam quę in eiuſdē Io. Forſteri Dictionario expurganda ſunt, indicatum eſt diligenter. Vvellhmerus autē, qui de phraſibus Scripturæ Sacræ librū inſcripſerat, cùm hæreſi infectus venenum ex illo ſimplicibus propinaret, à Laurentio Vallauicenſio Theologo probo, & Catholico tutiori lectioni reſtitutus, denuò Antuerpiæ excuſus eſt. Quin & opera Petri Maturi Theologi noſtræ Societatis Lugduni prodijt in lucem Gilbertus Genebrardus de Idiotiſmis linguæ Hebręæ, quos Maturus collegit ex illius commentarijs in Pſalmos. ac cum Franciſcus item Ribera noſter plures habeat initio ſuorum commentariorum in duodecim Prophetas minores, inde peti vtiliter poſſunt. Aliorum autem quoniam hæretici fuere, aut perfidi, vel in Iudaiſmo hęſerunt, libros ea de re huc adtexere non libet; quòd in ijs aliquando plus ſit veneni quàm antidoti. Extat verò Syluula dictionum Eccleſiaſticarum Georgij Vicelij, ſicut & ipſius Idiomata Sacræ Scripturæ, quemadmodum item in Vaticana Pontificis Maximi Bibliotheca liber Græcus de Etymologijs veteris Teſtamenti*

A (right margin, line 1) … C (right margin, at "prodijt in lucem")

menti

A *menti. At nouiſſimè euulgata eſt Tractatio de idiotiſmis huiuſmodi, quam Alphonſus Salmeron è noſtris viuens reliquerat, quæ quidem, vbinam extet, atque edita ſit, vide in Apparatu noſtro Sacro, in verbo, Alphonſus Salmeron.*

At quænam ſint in iiſdem Idiotiſmis cautiones adhibendæ, dicendum eſt. Primò quantumcumque ij præſeferant vel acuminis, vel germanæ dictionis, ſi ab eo ſenſu mentes auertunt, quo ſecundum literalem ſenſum Catholica accepit Eccleſia, aut non eſſe veros Idiotiſmos; aut certè non ita ſimpliciter eſſe interpretandos, vt quidam faciunt. Pluiſſe Dominum à Domino(*ait Canus* [a]) eſſe quidam exiſtimant;
B hoc eſt deſuper, ſeu vehementiſſimè. At Filium à Patre pluiſſe (*ait*) intelligunt Euſebius[b], Hieronymus[c], Irenæus[d], Baſilius,[e], Marcellinus[f], Concilium[g], Syrmienſe.

a Can. li. 2. de Loc. com. c. 15.
b Euſeb li. 1. Eccl. hiſt. c. 1.
c Hier. in Oſee c. 1.
d In lib 3 c. 6.
e Baſil. lib 5. cont. Eunom.
f Marcell ad Salomonẽ epi.
g Conc. Syrmien. c. 15.

Præterea potuiſſe fieri, vt Rabbini Idiotiſmos eſſe quoſdam dicerent, qui re vera non fuiſſent, vt eo actu populares ſuos à Chriſti intelligentia ſubmouerent. Sic autem per manus fuiſſe traditos, vt apud multos iam auctoritatem obtinerent. Deinde qui ſpecie Idiotiſmorum infirmant Septuaginta Interpretum, aut vulgatam editionem, quibus præſertim in locis ſtetit illibata, poſſe in ſuſpicionẽ iuſtam incidere[h]. Aſcen-
C dit (*inquit Pſaltes*) in altum captiuam duxit captiuitatẽ. *Quod de reſurrectione Domini ex Inferis, & aſcenſione in cœlum cum Patribus interpretatur Apoſtolus*[i]: *At ſpecie Idiotiſmi exponere. Duxiſti captiuam captiuitatem, hoc eſt captiuos hoſtes cepiſti, qui graſſati fuerãt in populum tuum, ſanè myſterium ſi nõ euertit, ſatis infirmat: ſimile illud eſt*[k]. Non relinques animam meam in inferno: *quod Petrus*[l] *& Paulus*[m] *dixere de anima Chriſti eſſe intelligendum, quę cùm triduo fuerit in inferno, inde excedens, Patres eduxit. Verum enimvero vocem illam inferni ſub Idiotiſmi ſpecie detorquere ad ſepulchrum, vt ſit. Non relinques in ſepul-*

Hęreſes Sac. Scripturæ nihil debẽt vulgatæ editioni detrahere.
h Pſal. 67.
i Epheſ. 4.
k Pſal. 15.
l Act. 15.
m Act. 13.

chro animam meam, id eſt corpus meum ecquam fidem faciet Apoſtolis? A

Ad hæc, cùm qui veterum vulgatam verſionem edidere, ſpiritum quendam Propheti vicinum habuiſſe dicantur à Titelmanno, & Cano; Ambroſius autem propterea nec digna tus ſit in ſuis verſionibus Græcos conſulere. In Dictionario autem Complutenſi, Eccleſiaſtica, & vulgata prius, quàm ex Hebraico aliorum verſio ſapienter citetur; hi vero, qui nimium Idiotiſmis inhærent, illam prorſus à ſuis Dictionarijs ablegauerint, dubitari poteſt, num quo ſpiritu Sacræ Literæ ſcriptæ fuerant, eas eodem omnino expoſuerint. At omnis (*inquit Hieronymus*) qui Euangelium alio interpretatur ſpiritu, quàm ſcriptum eſt, credentes turbat, & conuertit Euangelium Christi, vt quòd in facie eſt, poſt tergum faciat, & ea, quæ poſt tergum ſunt, vertat in faciem. Si quis tantum literam ſequitur, poſteriora ponit in faciem. Si quis Iudæorum interpretationibus acquieſcit, poſt tergum mittit ea, quæ ex natura ſua in faciem conſtituta ſunt. Lex enim (*alibi ait*) ſpiritualis eſt, & reuelatione opus eſt, vt intelligatur. B

Ambr. in c. 12. epiſ. ad Rom.

Hier in 1. cap. te epiſt. ad Gal.

Hier. epiſt. ad Deſiderium.

Qui verò de Idiotiſmis legerit Euangelicas Inſtitutiones Petri Garſiæ, libro primo capite vndecimo, habebit vnde ſuo deſiderio hac in re ſatisfaciat. Agit enim de Idiomatibus, ſeu Hebraiſmis, qui in quattuor Euangeliſtis paſſim occurrunt, Matthæo, Marco, Luca, Ioanne, idque fusè, atque appoſitè. C

Petrus Garſias li. 1. c. 11. de Idiotiſmis euangeliſtarū

Ratio ad Diuinæ Scripturæ ſtudia. Caput XXV.

QVod *ſapienter monuit Auguſtinus*, vt codicibus emendandis in primis inuigilaret ſolertia eorum, qui Scripturas Diuinas noſſe deſiderant, & emendatis nòn emen-

Lib. 2. de doc. Chriſt. c. 14.

A emendati cedant, ex uno dumtaxat interpretationis genere (*vt ille inquit*) venientes: *id nos mouit, vt primò de varijs Sacræ Scripturæ editionibus agentes, optimas, & firmiſſimas nobis ſtatueremus. Reſtat nunc, vt èa monſtrentur, è quibus Apparatus ad totam hanc rem confici poſſit.*

Ex Græcis Euſebius ſeſe offert primus, qui ad Diuinam Hiſtoriam aditum aperuit, ſi præcaueãtur errores, quibus Opera ſua aſperſit, quos in Apparatu noſtro Sacro adnotauimus. Nõ quòd ante illum viri non fuerint; qui in eadem facultate eminuerint, Dionyſius Areopagita, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Iuſtinus Martyr. Origenes, & reliqui: ſicuti poſt illum B *Chryſoſtomus, Theodoretus, & alij; ſed quod ipſe quindecim libros de Præparatione, ac decem de Demonſtratione Euangelica eo conſilio, ac ita dilucidè, atque eruditè ſcripſerit, vt in vno Opere reliquos illos alios Auctores comprehendiſſe videatur. Ac quidem libri, quibus agitur de Euangelica demõſtratione, ad caput huius libri referendi ſunt, quo de veteris, ac noui Teſtamenti conſenſu dicetur. Quid autem iſtis de Præparatione Euangelica contineatur, quod ad complanandum iter ad Sacræ Scripturæ Diuitias aſſequendas faciat, paucis exponam.*

Euſeb. Cæſarien Præpara. Euang.

Chriſtiani, cum erroribus, idolis, ac vitę turpitudine abie C *ctis, atque cœleſtem doctrinam amplexi, eam conſtantiſſimè retinerent, ab Iudæis, quibus ſcandalum, & ab gentibus, quibus ſtultitia Chriſtus erat, miris ac diris modis exagitabantur: His autem artibus, Scripturarum ſcientiam & ſplendorem obſcurare contenderant, quàm qui maximè, Philoſophi, Poetæ, ac ceteri potentes à ſæculo. Euſebius igitur, vt viã ſterneret ad libros de Euangelica Demonſtratione, obices autem ſubmoueret omnes, quibus retardari potuiſſent, qui progredi in vera Religione cœpiſſent, libros de Præparatione cõſcripſit, quemadmodũ poſtea, & inter Latinos doctiſſimis de Ciuitate Dei libris fecit Auguſtinus. Prioribus itaq. ſeptem libris*

Compendiũ 15 librorum de Pręparat. Euãg. Euſeb. 1. Cor. 1.

libris Euſebius, vt noſtram Religionem certiſſimam eſſe oſten- A
dat, ducit argumenta à Diuini eloquij genere alieno ab om-
ni ambiguitate: ab euentu, qui prædictiones de rebus futuris
comprobauit: à Prophetarum vetuſtiſſimorum, & Patrum
teſtimonijs, qui eam commendarunt: à beneficijs erga huma-
num genus per Euangelium collatis: à ſanctiſſima vitæ inſti-
tutione, quam Scriptura hęc Diuina pręſefert: à ſpe denique
futurę ęternę Gloriæ, de qua nulla ſpes, altum autem ſilentiũ
in Ethnicorum ſcriptis extitit. Quo item loco Chriſtiano-
rum fidem tuetur ab omnium exemplo diſcentium, quos cre-
dere oportet, ſi cui diſciplinæ nauare operam velint. Quò hęc
omnia ſtatuat, errores Ethnicorum, portentaque opinionum B
& ſuperſtitionum, ex ipſis illorum auctoribus Ethnicis Dio-
doro Siculo, Plutarcho, Socrate, & alijs demõſtrat; Quoniam
verò pudebat Ethnicos ſua ſcelera patefieri, ac proinde iacta-
bant ſub inuolucris fabularum ſuarum admirandam neſcio
quam ſapientiam latere, propterea Aegyptiorum, Phœnicum,
Phrygum, Gręcorum, qui antea vixerant, matęologiam, hoc
eſt non theologiam, ſed inaniſſimam vanitatem oſtendit, quã
etiam qui apud ſuos erant ſapientes habiti, improbaſſent.
Quare Euangelicæ doctrinę acceptum refert, quòd liberati
Fideles à ſcyrpis, à ſuperſtitione, ab impietate Ethniciſmi,
cùm Chriſtum Crucifixum agnouiſſent, fortiſſimè pro- C
fiterentur.

> Religio noſtra certiſſima è quibus argumentis monſtrata ab Euſebio.

> Ariſt. diſcentem oportet credere. in 1. Elenc. cap. 2.

Iam verò duabus Ethnicę matęologia formis confutatis
fabuloſa de Dijs, ac phyſica, quas vt illam hiſtoricam, ſic hãc
myſticam, atque allegoricam appellabant, tertiam euincit,
quę ciuilis ab ijſdem dicebatur, ad quam ſpectabant patrij ri-
tus, reſponſa oraculorum, ceremonię, & id genus reliqua ab
Hierophantis falſorum illorum Deorum adminiſtrata. Itaq.
& ſanguinem animalium, quæ Dæmonibus immolabantur,
& nidorem carnium, atq. humanas victimas, quibus omni-
bus libidines vagę, cędes, & alia ſcelera immiſcebantur, de-

> Tres ſpecies matæologiæ Ethnicor. ab Euſebi, reijciuntur.

A *inde item fatum Stoicum explodit, quæ diuina reijcit Hiſtoria: liberum autem arbitrium propugnans, de quo ſacri libri mentionem ſæpiſſimè faciunt, veterum Hebræorũ Theologiã eſſe Orthodoxam ex collatione capitum noſtræ doctrinæ commonſtrat. Quo loco deinceps Ethnicorum innumerabiles Deos, Hylem ingenitam, ac Deo (vt ipſi mentiebatur) coæternam, hominumq. generationem, ac brutorum fortuitam, & confuſam, ſexcentaq. alia opinionum monſtra retegit, quibus deteriores cuncti, meliores nulli reddebantur.*

Hoſce, quos vocauimus obices, cum ſubmouiſſet Euſebius, aggreditur octauo libro quæ ad doctrinæ cœleſtis, ac legum *Lib. 8 de præp. par. Euang.*
B *præſtantiam diuinarum indicandam præcipuè faciebant: quas & tanti apud Ethnicos, inquit fuiſſe momenti, vt Ptolemæus Philadelphus Ægypti Rex verti in Græcum ſermonem à Septuaginta duobus Interpretibus curauerit: quæ verſio plena miraculi fuit. Legum porrò, quas diuina complectitur Hiſtoria, ſummam eſſe vtilitatem ac maieſtatem probat, dum eas cum reliquis gentilium legibus confert: cumq. itidem ex conſenſu quorundam Græcorum Hiſtoriographorum de nonnullis Hebræorum narrationibus, Sacræ Scripturæ veritatem comprobaſſet, peragit tamquam reos ingrati animi ac furti Ethnicos, quòd qui diſciplinas Mathematicas,* *Lib. 9. præpar. Euang.*
C *præceptaq. Ethica, ſublimiaq. dogmata vel ab Hebræis accepiſſent, vel ex horum libris excerpſiſſent, tamen hæc omnia ſuppreſſis auctorum nominibus, non ſolum pro ſuis partubus venditauerant, verum etiam Chriſtianos infenſiſſimè oderant, qui quidem Chriſtiani Moyſis & Prophetarum ſcripta*
« *candidè agnouerant, teſtataque omnibus fecerant. Denique* *In chronolog. Euſeb. quæ emendanda.*
« *ex annorum Mundi chronologia colligit, qualiſcumque de* *Vide Apparatum Sacrum Auctoris.*
« *vno Deo fuerit cognitio apud Ethnicos, hanc è Diuinis Scri-*
« *pturis fuiſſe à Gentilium ſcriptoribus deſumptam.*
« *Neque verò hæc ſolum, ſed quidquid boni vel in Theo-*
« *logia, vel in Philoſophia Plato pronunciaſſet, id deberi*

He-

Hebręis, è quorum ſcriptis id hauſerat, A

Lib. 11. præp. Euang. li. 12. & li. 13. *Cumque Platonis, ac veterum Poetarum in pleriſque cum Diuina Scriptura, vnde illa fuerant ſuffurati, conſenſionem aperuiſſet, accuſat Platonem, qui calidum & frigidum ex eodem ore efflans, varios errores permiſcuiſſet, de quibus ſcriptum eſt à nobis, vbi de Platonica Philoſophia egimus. ſic conſequentibus libris aliorum philoſophorum ſectas & nugas, dogmata item quędam Ariſtotelis, ac Stoicorum oſtendit:* Lib. 14. & 15. Euſeb. de præpar. Euang. *Chriſtianamq. hiſce Philoſophis doctrinam; quę Sacris Literis continetur, dilucidam, veram, integerrimam opponit.*

Quibus ex omnibus liquet, ſi cum eiuſmodi hominibus eſſet agendum, qui eoſdem errores colerēt, vel Ethnici, vel Philoſophi, vel neſcio qui Politici, qui de Diuina Scriptura minus integrè fortaſſe ſentiunt, rationem iſtam, quam tenuit Euſebius, ineundam eſſe, vt ſolidè ad cęleſtem ſapientiæ theſaurum adſpirare poſſe incipiant. Et hęc quidem è quindecim ipſis Euſebij libris, quos de Prędaratione Euangelica ſcripſit. B

Sanctitas vitæ, & Iuſtitia primariæ vię accedendi ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVI.

CEterum vnanimes in hoc Patres, & recentiores Orthodoxi conuenere, vt ante omnia rationem ad Diuinam Scripturam accedendi (tamquam certæ initium methodi, ac fundamentum) docerent eſſe ipſam vitę ſanctitatem, atque iuſtitiam. Sic Gregorius Nazianzenus. Vis (inquit) Theologus aliquando fieri, ac diuinitate dignus? Mandata ſerua, per Dei præcepta incede (actio enim contemplationis fundamentum eſt) ex corpore operam naua. An quiſquam eſt mortalium, qui in eam ſublimitatem efferri poſſit, vt ad Pauli gradum perueniat? At ille tamen videre ſe per ſpeculum & ænigma dicit, tempusq; affore, C

Greg. Naz. de dogm. & ſtatu Epiſcopi.

1. Cor. 13.

A re,quo facie ad faciem viſurus ſit. Sis tu(ait)licet alijs
„ in diſputando ſublimior: at Deo haud dubiè es infe-
„ rior. Sis tu alijs licet fortaſſe acutior & perſpicacior: at
„ certè tantò veritate poſterior, quantò eſſentia Dei eſſen
„ tiam tuam antecellit. Pollicitationem habemus fore,
„ vt aliquando tantum cognoſcamus, quantum cogniti
„ ſumus. Si in hac vita fieri non poteſt, vt perfectam re-
„ rum cognitionem aſſequamur, id quod reſtat honora. Quod nõ intelligimus in ſcripturis eſt honorandũ.
„ Quid autem illud eſt, quod in ſpe poſitum habemus?
„ Regnum cœlorum, proculdubio inquies. Atqui illud
„ nihil aliud eſſe exiſtimo, quàm eius, quod puriſſimum Regnum Cęlorum quid ſit.
B & perfectiſſimum eſt, adeptionem. Perfectiſſima au-
„ tem rerum omnium eſt Dei cognitio: Verum eam par
„ tim teneamus,& poſſideamus; partim quamdiu in terra
„ verſamur, percipere ſtudeamus: partim in futurum æuũ
„ referuemus, vt hunc laboris, induſtriæq. noſtrę fructum,
„ ac velut fœnus habeamus, vt toto ſanctæ Trinitatis lu- Theologiam inchoandam ab Ethica.
„ mine illuſtremur, ac cognoſcamus, quæ & qualis, &
„ quanta ſit (ſi ita loqui fas eſt) in ipſo Chriſto Domino
„ noſtro cui gloria, & Imperium in ſęcula ſęculorum. *Hier. in præf. Lam. Hierem.* Tomo 4.
„ Amen, hæc ille.

Proinde ab Ethicis inchoanda eſſe Diuina Scripturæ ſtu *Pſal. 118.*
„ *dia Hieronymus ita inquit.* Quomodo in his noſtris lite- *Aug. tom 6. in lib. de vtilitate credendi, c. 6.*
C ris non poteſt quis ad legenda verba texendaque proce
„ dere, niſi prius ab elementis cœperit: ita in Scripturis
„ Diuinis non valemus ea, quæ maiora ſunt noſſe, niſi ab
„ Ethica in ipſis habuerimus exordium, ſecundum illud,
„ quod Propheta dicit: *A mandatis tuis intellexi.* Quòd vi
„ delicet poſt opera cœperit habere ſcientiam ſecre-
„ torum.

„ *At Auguſtinus.* Quidquid eſt, *ait*, mihi crede in Scriptu Amanda primo D. ſcriptura, deinde ei ſtudendum.
„ ris illis, altum & diuinum eſt: ineſt omnino veritas, &
„ reficiendis, inſtaurandiſq. animis accommodatiſſima

H di-

Greg. hom. 7. in Ezech. *Ezech. 1.* diſciplina:& plane ita modificata, vt nemo inde haurire non poſſit, quod ſibi ſatis eſt, ſi modo ad hauriẽdum deuotè ac piè, vt vera religio poſcit, accedat. Quod vt tibi probem, multis rationibus, & lõgiore oratione opus eſt. Agendum enim tecum prius eſt, vt Auctores ipſos non oderis, deinde vt ames:& hoc agẽdum quouis alio modo potius, q̃ exponendis eorum ſententijs & literis.

Quid ſit, qd in Scriptura dicitur. Ambulabant & ſuſpendebantur aialia Eleuari Rotas quid ſit. *Quin & Gregorius Magnus:* Cum ambularẽt *(inquit)* animalia ambulabant pariter & rotæ iuxta ea. Et cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabãtur ſimul & rotę. Ambulant, *(inquit)* animalia; cùm ſancti viri in Scriptura Sacra intelligunt, quemadmodum moraliter viuant. Eleuantur verò à terra animalia, cùm ſancti viri ſe in contemplatione ſuſpendunt. Et quia vnuſquiſque Sanctorum quantò ipſe in Scriptura ſacra profecerit, tantò eadem Scriptura Sacra proficit apud ipſum, rectè dicitur: Cum ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ,& cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rotę: quia diuina eloquia cum legẽte creſcunt: nam tantò illa quiſque altius intelligit, quantò in eis altius intendit. Vnde nec eleuantur rotæ, ſi non eleuentur animalia, quia niſi legentium mentes ad alta profecerint, diuina dicta uelut in imis non intellecta iacent.

Chriſtus finis ſcripturarum. DeRabbinis legẽdis cautio. Quinam Auctores ſtudijs literarum Sacrarum commodi. *Hoc animi affectu, vt ad literas ſacras adeundum, ſic ad Chriſtum, qui clauis eſt Scripturarum, tamquam in finem tendendum eſſe, Patres ipſi (quod poſtea planius adhuc erit dicendum) cum Auguſtino conſentiũt.* Omnia *(inquit)* quæ diuinitus ſcripta ſunt, ad Chriſtum referũtur, unde quia propter eos, qui in terra ſunt, ſcripta ſunt, ipſe in terram venit, ut in ſe monſtraret impleri. *Quæ diuinarum Scripturarum profeſſores reddere debet attentiſſimos, ne plus nimio Rabbinos Iudæos verſent, quorum conſilium fuit, vt animi prorſus auerterentur à Chriſto.*

De

A

De optimo genere interpretandi Scripturas duo antiqui præcipui, Hieronymus, & Auguſtinus. Caput XXVII.

CVm autem plurimi de diuinarum literarum inſtitutione egerint, hi, quos tum hic, tum decimo ſeptimo huius libri capite adnotabimus, erunt commodiſſimi.

Extat igitur Hieronymi Epiſtola de optimo genere inter-
pretandi Scripturas ad Pammachium, cum deinceps paſſim
in ſuis & Commentarijs, & Epiſtolis hoc ipſum tractet, ac po
B *tiſſimum, vbi iſtarum vſus & interpretatio pulchrè demon*
ſtratur. Certè verò hæc potiſſimum inculcat, vt quę potiſ-
ſimum diſcenda ſint in Sacra Scriptura, ijs opera de
tur, caueantur apocripha:[a] Scripturę ſacræ conſequen-
tia inquirantur;[b] monet autem, non ſemper in Scriptu-
ra Sacra geſtorum ordinem ſeruari[c]: eiuſdem autem
Scripturæ deprauatores inquit eſſe hæreticos[d]; Et igno
rationem eius eſſe ignorationem Chriſti[e], Scripturæ
hortum exaruiſſe apud Iudæos[f]. In Scriptura Sacra ſen-
ſa Deo digna quærenda eſſe[g]; Scripturam Sacram ſic
interpretandam, ne Iudaicas fabulas afferamus[h]; Scri
C pturæ Sacræ morem eſſe obſcuris manifeſta ſubnecte-
re[i]; In Scriptura Sacra contraria quandoque ſimul ve-
ra[k], Scripturarum ſimplicitatem non contemnendam,
ac tamen abſque Doctore à nemine intelligi poſſe[l]; nul
lumque earum apicem carere ſenſibus[m]; nec iota eſſe
ſuperfluum[n].

Ad Hieronymum accedat Auguſtinus †. *Is enim cum alibi dixiſſet à Scripturarum fide incipiendum ijs eſſe, qui cupiunt ad Dei notitiam peruenire. Scripturæ item Sacræ teſtimonia audienda, non Philoſophorum placita; eaſque eſſe ſcrutandas cum honore Scriptoris, prius autem eſſe amandas,*

a Hier. epi. ad Latam. To. 1.
b In com. in Ioel c. 2. to. 6.
c In Com. in Amos c. 2. to. 6
d Lib. 10. com. in Ezec. c. 32. tomo 5.
e In pr œm. com in Eſa ad Euſtoc. tom. 5.
f Com. in Eſa. c. 2. li 1 tom. 3
g li. 4. com in Eſa. c. 11 to. 5
h li 4 com in Eſa c 12 to 5
i lib 5. com in Eſa c. 19 to. 5
k li. in Ezec. c 1 tomo 5.
l Hier. Damaſo. tom. 3.
m lib 2 com. epi. ad Epheſ. c 3 tomo 9
n lib 1. in Matth c. 5. tom. 9.
† Aug to. 8. in Pſal 8.
Augu to. 6. de vti credendi.
Aug tom. 8. in Pſal 118.
Aug to 2. epi. 1. ad Voluſ.

quàm diſcendas; Qui enim, *ait*, Scripturam diligit, etiam quod in ea non intelligit, honorat: & quod ei ſonare videtur abſurdè, ſe potius non intelligere, & aliquid magnum ibi latere iudicat. *hortatur alibi Voluſianum, vt Apoſtolorum linguas præcipuè legat, ex his enim fore, vt ad cognoſcendos Prophetas excitetur, quorum teſtimonijs vtuntur Apoſtoli.* A

Quin etiã cùm in libris de doctrina Chriſtiana luculenter eſſet locutus, quõ Scripturæ Sacræ ſint tractandæ, oſtendit alijs pleriſque in locis Scripturæ Canonem Eccleſiæ Catholicæ auctoritate conſtitutum eſſe, atque confirmatum. Tom.6. cont. Fauſt. lib.13.c.5. & tom.6. cont. epiſt. fundamenti, ca.9. tom.6. cont. Fauſt. lib.23.c.9. B

Scriptura q̃d contineat. *Scripturę nomine non tontum noui, verum etiam veteris Teſtamenti libros pari auctoritate contineri. Tom.6. lib.32. cont. Fauſt. c.1. & 8. & tom.7. lib.1. de peccatorum merit. & remiſſ. c.27. & tom.7. cont. Fauſt. c.2.*

Catalogus. *Quis librorum Canonicorum Catalogus. tom.3. de doctr. Chriſt. lib.2.c.8. & tom.1. Coucilıorum Carthag. Concil. 3. Can.47.*

Auctoritas. *Scripturæ Sacræ ſummam eſſe auctoritatem. Tom.2. epiſt. 19. Hieron. in initio, & tom.5. de Ctu. Dei li.11.c.1. & to.6. cont. Fauſt. lib.11.c.5.* C

Difficultas. *Scripturas ſacras obſcuras eſſe. Tom.6. de vtil. cred. cap.7. & Tom.3. de doctr. Chriſt. libro ſecundo, cap.6. & lib.3.c.30. & ſequen.*

Hęreſes vnde *Ex peruerſa ſcripturarum intelligentia hæreſes gigni. tomo 2. epiſt.222. ad Conſentium, & tom. 9. in Euangel. Ioan. tract.18.*

Litera occidit. *Litera, Iudæos, hæreticos, & carnales homines occidi, qui non ſpiritui, ſed literæ ſono adhærent, Tom.10. de temp. ſerm. 70. Tom.3. de ſpiritu & litera, capitu.4. & tom.10. de temp. ſerm.100.*

In

A *In rebus Fidei et morum, Sacram Scripturam ad proprios hominum ſenſus torquendam non eſſe, tom. 3. de Geneſi ad literam lib. 1. c. 28. & tom. 8. Pſ. 118. Conc. 1. & tom. 7. con. lit. Petil. Donat. lib. 2. c. 51.* Senſus ſcripturarum.

Multos eſſe poſſe, eosque veros Scripturæ ſenſus, quidve hic prudenti viro ſit faciendum, tom. 6. de vtil. cred. c. 3. & tom. 3. de Geneſi ad literem lib. 1. cap. 21. & tom. 3. de doctr. Chriſt. lib. 3. c. 10. Multiplex.

Sacram Scripturam iuxta eum ſenſum interpretandam eſſe, quem in communi Doctorum conſenſu tenuit, & tenet S. Mater Eccleſia, tom. 6. cont. epiſt. Manich. c. 5. & tom. 6. de Verus.
B *vtil. cred. c. 14.*

Ex obſcuris, & dubijs Scripturæ locis non eſſe contra ea, quæ in eadem Scriptura aperta ſunt, agendum, tom. 6. de vnit. Eccleſ. cap. 16. & tom. 7. cont. Epiſt. Parm. libro ſecundo, cap. 10.

Linguarum Grecę, & Hebrę æ peritiam. tom. 3. de doctr. Chriſt. lib. 2. c. 11. & 12. Hiſtoriam, ibidem capit. 28. & 29. Rhetoricam, & Dialecticam, ibid. c. 31. 36. & 37. Arithmeticam, Muſicam, Aſtrologiam, ibidem, c. 16. & 29. Philoſophiam vtiles eſſe ad Scripturarum tum intelligentiam, tum tractationem, ibid. c. 40. Linguarum peritia.

C

Duces reliqui ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVIII.

IAm de Patribus alijs multa huiuſmodi huc poſſent afferri, quæ conſulto omittimus, quòd in Apparatu noſtro Sacro Auctores illi ſunt iudicati, qui iſta perdoctè collegerunt: interea verò quoſdam Sācti Bonauenturæ Tractatus hic prætermittere religio eſſet, qui quidem breuiſſimi, ſed cœleſtium opum pleni ſunt, vt non ſine cauſa Ioannes Gerſon illos maximè prædicet, atque agnoſcat vtiliſſimos.

Et

Bonauenturæ Tractatus aliqui Sacræ Scripturæ diſcendæ perutiles. Quæ nã ſummatĩ in Theologia contineantur.

Et igitur, qui acceſſurus eſt ad Diuinam Scripturam, magnopere conferet, ſi Prologum Breuiloquij eiuſdem Doctoris prælegerit. In eo enim agit de Scripturæ ortu, progreſſu: Statu Scripturæ ſacræ; De fine legis, qui eſt Chriſtus; Quod Scriptura non procedit ad modum aliarum ſcientiarum; perfectã autem felicitatem ſcopum eſſe Scripturæ Sacræ; ac quo animo ſcrutanda, docenda, audienda Scriptura ſit; Deinde de latitudine Scripturæ ſacræ, de longitudine, ſublimitate, profunditate; de modo procedendi & exponendi Sacram Scripturã. Poſt quem Prologum *accedit ad ea tractanda quæ ſummatim in Theologia continentur, Quæ quidem ſunt Sanctiſſima TRINITAS: Creatura Mundi; corruptula peccati: Incarnatio Verbi: Gratia SPIRITVS SANCTI: Medicina* Sa*cramentorum:* Status *finalis IVDICII* ad quæ omnis *(inquit)* Scriptura refertur. A B

Duces perutiles ad diuinas Literas. Iſidorus. Eucherius.

Atqui & perutiles ſunt duces ad Diuinas Scripturas intelligendas Marcus Aurelius Caſſiodorus de Inſtitutione diuinarum lectionum: & ipſius memoriale Scripturarum. Eucherius Lugdunenſis de formulis ſpiritualibus, ſiue eius liber intelligentiæ spiritualis. Iſidorus de ſpirituali intelligentia veteris & noui Teſtamenti.

Maximus. Thomas de Argentina. Toſtatus. Pererius.

Qui item quæſtiones in vtrumque Teſtamentum ſcripſere nimirum ijdem Hieronymus, & Auguſtinus in primis, Eucherius, & Maximus, quiue diſſolutiones quæſtionum è ſacris Scripturis eſt perſecutus Thomas de Argentina Dominicani Ordinis, Alphonſus Toſtatus, Alphonſus Salmeron *in libro, quem prænotauit* Prolegomena, *& præter alios plurimos hi, qui ſequuntur.* Pauli *de ſancta Maria, Epiſcopi Burgenſis* Scrutinium Scripturarum; Sanctis Pagnini *Isagoge, de qua infra. Marulus de lectione ſacrarum* Scripturarum. *Hugo de* S. *Victore, qui cum ſcripſiſſet eruditionis didascalicæ libros, in horum quinto agit de quibuſdam sacræ Scripturæ proprietatibus, de triplici intelligentia: Quid res etiam* C

Paulus de ſãcta Maria. Sanctes Pagninus. Marulus. Hugo de Sãcto Victore.

ſigni-

A *ſignificent in diuina Scriptura: de ſeptem regulis: Quid ſtudium impediat: Quis ſit fructus diuinæ lectionis: Quomodo legenda ſit Scriptura Diuina ad correctionem morum: Lectionem eſſe incipientium, opus perfectorum: & quid Monacho competat: De quinque gradibus, quibus exercetur vita iuſtorum. De tribus generibus legentium, ſiue lectorum: & alibi, de quinque ſeptenis in Sacra Scriptura. Acceſſit Hadrianus Cardinalis quomodo Sacra ſcriptura ſit tractanda. Et Ioannes Driedo, qui ſcripſit ad Ioannem Luſitaniæ Regem de Scripturis Eccleſiaſticis, & Iſagogicos quattuor libros edidit eruditos, & valde laudandos. Ac tamen in hoc*

Hadrianus Cardinalis.

Io Driedonis. Lib. quid contineant.

Quid cauendum in Ioanne Driedo.

B *Auctore obſeruandum, quidquid de temporibus ad illuſtrandas Sacræ Scripturæ obſcuritates, ex vario temporum numero, diuerſaq; annorum ſupputatione, proprio libro digeſſit, quem poſtea libro tertio de Diuinis Scripturis inſeruit, hunc non eſſe ſequendum: Impegit enim vir (alioquin doctiſſimus) in eoſdem errores, in quos & reliqui multi (vt diximus) impegerunt, decepti titulis Beroſi Chaldæi, Metaſthenis Perſæ, Manethonis Aegyptij, Philonis Iudæi, Xenophontis Græci, Fabij Pictoris, Catoniſq; Romanorum: Qui libri (quemadmodum alibi monſtratum eſt) ſpurij ſunt, atque illegitimi. Itaque tantum abeſt, vt cum Hebraica Sancta Scri-*

C *ptura veritate conueniant, (id quod Driedo pro certo ponebat) vt Diuinæ Hiſtoriæ pugnantia doceant: ſed & IOANNES Faber, de ſana intelligentia Sacræ Scripturæ: ac Melchior Canus de Locis communibus Theologicis, qui cum ſecundo libro egiſſet de ſolidiſſimo ſacrarum literarum fundamento, ſubmouet quattuor machinas, quibus illud impetitur, ceteriſq; libris pereruditè oſtendit quænam adminicula veritati diuinarum Scripturarum aperienda, atque vnde ſint accerſenda.*

Ioan. Faber epiſ. Viennen.

Melchior Canus.

Aucto-

Auctores alij, qui recentiores Scripturis intelligendis percommodi. Cap. XXIX. A

Gulielmus Lindanus.

Poſt Canum Gulielmus Lindanus Opuſculũ in tres libros partitum emiſit, quibus egregiè depexit hæreticos agens de genere interpretandi Scripturas: ſiue vndenam earum ſenſus germanus petendus ſit. Qui liber quoniam facile inueniri non poteſt, aliquid inde, quod probari poterit ſtudioſis D. Scripturæ, Apparatui ſacro adtexuimus in verbo, Gulielmus Lindanus.

Scripſit etiam Martinus Martinez Cantapetrenſis Hiſpanus Theologus libros decem Hypotypoſeon Theologicarum, ſiue Regularum ad Diuinas Scripturas intelligendas, quę omnia bipertitus eſt, ità vt octo prioribus libris locos aliquot cõmunes, reliquis autem duobus centum Regulas ex Patribus tradat. Ac ſanè liber eſt eruditus; ſed legendus ille, qui anno huius ſæculi octogeſimo ſecundo Salmanticæ excuſus eſt. in alijs enim, quæ præceſſerant, eiuſdem Operis editionibus, cùm quædam liquidius viſa fuiſſent eſſe declaranda, ſacræ Inquiſitionis Hiſpani Theologi id præſtiterunt, eaque adnotarunt in ſuo Indice librorum expurgatorio ad quem amandamus Lectorem. B

Vide Apparatum ſacrum in verbo Benedictus Arias.

Atqui Benedictus Arias Montanus, præter alios labores ſuos Apparatum ſacrum ad Diuinarum Literarum inſtitutionem confecit, in quo Liber Idiotiſmorũ Hebraicæ linguæ. Liber de Arcano ſermone. Liber de Actione hoc eſt de geſtu, atque habitu. Deinde. C

Libri duo de Geographia & Topographia præceptis, quæ ad ſacrarum lectionum explicationem (ait ille) ſatis eſſe poſſint. Ratio temporis, quòd à cõdito orbe vſque ad Chriſtum effluxit. Liber de ponderum æſtimatione, ac ſacræ Architecturę præceptionibus, & exemplis, atque imaginum ſtructura, & alia continentur.

Sed

A Sed & Garſias Galarza Bellanenſis, Epiſcopus Caurienſis, ſcripſit Euangelicarum Inſtitutionum libros octo. Quorum primo agit de Euangelij præſtantia, veritate & linguarum vſu. Secundo de ſenſu literali. Tertio de Myſticis Scripturæ ſenſibus. Quarto de ſcripturis tum Canonicis, tum Apocryphis. Quinto de confutatione ſectarum, & Demonſtratione Euangelij. Sexto de Geographia Terræ Promiſſionis, ad intelligenda loca in Scripturis contenta, præſertim ea in quæ Chriſtus Dominus diuertit. Septimo, de Scripturarum Chronographia, & temporum ratione in eis contenta, vbi de diebus, hebdomadibus, Sabbathis, Menſibus, Feſtis, Anno-
B rum menſura, varia ſupputandi ratione. Octauo, de Hiſtoria Euangelicæ ſumma. Porrò libri digni ſunt lectu, qui in Hiſpanijs anno 1579. Mantuæ Carpentanæ ſunt editi. Ac Venetijs recuſi.

Poſt quæ Euangeliſta Boſius Auguſtinianus Theologus edidit Theoremata Theologica, quibus diſſerendi ratio, regulæ, modusq́; aſſequendi eas explicantur. Euangeliſta Boſius anno 1571.

At Ioſephus Acoſta Theologus Societatis noſtræ, cum poſt hauſtas in Hiſpania diſciplinas, ad Occidentales Indias miſſus, eaſdem & peragraſſet, & quę in ijs Collegia ſunt noſtræ diu adminiſtraſſet, reuocatus in Europam, aliquot libros edidit, in quibus ſunt tres de Chriſto reuelato, qui rationem abs Ioſephus Acoſta. Libri de Chriſto reuelato.
C ſe in rem collatam, & intelligendæ, ac tractandę Diuinę Scripturæ perſpicuam, vt elegantem oſtendunt.

Porrò de ratione interpretandi Diuinam Scripturã pulchra, & diſtincta, è multis Patribus, atque adeo ex recentioribus collegit Georgius Ederus in ſua Oeconomia à tabula 54. vſque ad 75. in qua item locauit quadraginta, & vnam regulas, ex ijſdem Patribus decerptas: De alijs verò Scriptoribus in Apparatu Sacro egimus. Quibus addi omnino debebunt quę nos ex Franciſci Riberæ monitis adiunximus ad finem capitis ſeptuageſimiſecundi huius libri.

Ceterum optandum eſt, vt non minus ij, qui ſeſe dant Di-

uinę Scripturæ ſtudijs,quàm qui eas interpretantur, perle- A
gant,quę Franciſcus Ribera in Commentarijs ſuis ad duodecim minores Prophetas ſcripta reliquit. Prȩludio enim primo tractat quęſtionem ſanè prȩclaram, Quonam modo Prophetę ſint explicandi, qua de re cum tres ſententias afferat, Vnam eorum, qui in Prophetis nihil pene de Chriſto haberi volunt, Alteram illorum, qui omnia, & ſingula penè verba ad Chriſtum cenſent accommodanda, Tertiam illis reiectis probat, qua multa ad Chriſtum plura item ad alios pertinere oſtendit.

Porrò in Ioelem agit de ſenſibus myſticis, & allegoricis parcè eruendis è S.*Scriptura,& in eos inuehitur,qui concep-* B
tus,vt vocant,è ſingulis fermè Scripturę vocibus eliciunt. In Amos de pręſtantia,ac dignitate,& utilitate ſtudij S.*Scripturæ.In Abdiam, De breuitate huius* Prophetæ; *In Ionam, De firmitate,ac Veritate myſticorum ſenſuum. In Micheā, De ſanctarum Orationum vt ad veram & ſanam intelligentiam Scripturarum. In Nahum, De ſancta Scripturę eloquentia. In AbacuK, De ratione myſticorum ſenſuum in hoc Opere ſeruata,atque ſeruanda. In Sophoniam iudicium de Commentarijs Hebręorum in Sanctam Scripturam. In Aggęum, Quantopere ſanctorum Patres reliquis pręſtiterũt*
in explanatione Scripturarum. In Zachariam, Quoſnam C
Auctores maximè ſequi debeamus in explanatione Scripturæ. In Malachiam, Quoſnam Scriptores ſequi debeamus in myſtica expoſitione S.*Scripturę, quę in Dei tantum cultum,& hominum ſalutem ſunt à Spiritu ſancto tradita.*

Paraphraſes, an Commentaria ad Sacram Scripturam, legenda ſint, vel conſcribenda. Caput XXX.

IAm verò Auctores hi quos ſupra memorauimus,pro ceteris fermè omnibus erunt,quos ideo huc paulo diſtinctius

in-

A *inſeruimus, vt cui alter non fuerit ad manum, is alio faciliùs aſſecuto, pergat in eo, quod cœpit. Illos autem qui poſtremi fuere intelligat multa ad ſe ex antiquioribus deriuare potuiſſe, vt neceſſe non ſit meliores horas omnibus voluendis conterere, quarum horarum partem certè ij, qui ſapient, expediet, ad cœleſtem Magiſtrum audiendum meditando, & amorem in ſe erga ipſum excitando impendere.*

Sed quoniam ſunt, qui putēt ad rationem interpretandi, aut intelligendi Scripturas ſpectare, vt noſcatur, paraphraſes ne, an Commentaria vberiora texenda, legendave ſint, idcirco hæc habeant. Inter alias Diuinam Scripturam inter-
B *pretandi rationes Paraphraſes, quæ & Metaphraſes dicuntur, locum aliquem habere, & à quibuſdam olim vſurpatas fuiſſe: quas etiam exemplo recentiorum complurium confirmare poſſumus, qui Euangelicas literas, & Apoſtolicas omnes Epiſtolas, imò etiam Hymnos Dauidis, & Iobi hiſtoriam, & Salomonis Eccleſiaſten, necnon & Eſaiam ipſum non vna & ſimplici Paraphraſi illuſtrarunt. Verùm hoc genus interpretandi, multis, ac magnis viris, non ſatis probatum eſſe. Primò enim (aiunt) ex antiquis Patribus Græcis numquam aut Baſilius, aut Nazianzenus, aut Chryſoſtomus, neque ex Latinis, aut Cyprianus, aut Hieronymus, aut Auguſtinus illa*
C *exponendi ratione ſunt vſi. Vnum tantum legimus Gregorium Neocæſarienſem Metaphraſim quamdam in Eccleſiaſten edidiſſe, vt teſtis eſt Hieronymus in Commentarijs ſuis in eumdem librum. Ex quo apparet, falſo à quibuſdam illud Opus tribui Gregorio Nazianzeno. Scripſit & Nonnus Pannopolitanus carmine heroico Paraphraſim in Ioannis Euangelium: ſed iunior fuit: & interdum cum numerorum legibus aſtringatur, magis textū Ioannis obſcuraſſe, quàm elucidaſſe videtur. Quod qui periculum fecerit, facile ita eſſe comprehendet. Certe Albertus Pius Carporum Comes, inſignis noſtri ſæculi ſcriptor Eraſmi Paraphraſim in nouum Teſta-*

Greg. Neocæſarienſis Comment. in Eccleſiaſten.

Nonnus Pānopolitanus

Albert. Pius Carporū Comes.

mentum nō probauit;imò id genus ſcriptionis inſectatus eſt, ac rationi ſcribendi Commentarios poſt habuit. In eo enim Paraphraſis perpetua vtens oratione, non poteſt niſi vnum ſenſum conſectari;cum tamen pluribus etiam ad literam ſpe ctantib.prægnans ſit Sacra Scriptura,vt præter alios teſtatur SS. Auguſtinus,& Thomas,magni Theologi: cogitur etiam plerumque multa de ſuo fingere,qui Paraphraſim condit, vt præcedentium cum ſequentibus cōiunctionem exprimat,quæ tamen ad textum non ſpectant,ſed ab Auctore ſolum cogitantur. Loci etiam alij ex Diuinis voluminibus,vix poſſunt in Paraphraſim afferri,vt mutua locorū collatione(quæ optima eſt interpretandi ratio)verus ſenſus exiſtat;quod ſanè in Commentarijs rectius præſtari poteſt.Nequeunt etiam in Paraphraſtica explanatione ſenſus hæreticorum,qui duri ſunt & extorti,bene confutari,aut Dei verbo iugulari,quod tamē ſcriptoribus Catholicis frequentiſſimum eſt,& neceſſarium: Verba item ſacrarum Scripturarum,cum ſint à Spiritu ſancto dictata,aut à Christo in carne,& ore ſuo pronunciata,& maieſtatem quandam ad Diuinam auctoritatem,ac tradendi efficacitatem ſpirent,dum à Paraphraſte illuſtrari curantur,vim illam,quam in ſe habent ſi non amittere,ſaltem magna ex parte remittere videntur:vt iudicemus iam non amplius Chriſtum loqui,ſed aut Demoſthenem,aut Hortenſium, aut Ciceronem phalerata quadam eloquentia. Certè Euſebius tradit Theopompum quendam inſignē ſui ſæculi ſcriptorem turbatione mentis percuſſum fuiſſe à Deo, ac reuelatum illi fuiſſe per ſomnium,id ſibi accidiſſe,quòd res Diuinas lenocinio iniquitatis hominibus ediderat: hoc eſt vetus Testamentum Græco,& eleganti ſermone ornare tentauerat. S. Athanaſius Tractatu, quem ſcripſit de Pſalmorū virtute, tradit magnam vim habere ipſa Diuinæ Scripturæ verba tum ad fugandas Dæmonum cateruas,tum ad conciliandas Angelicas mentes,& ad corda humana compungenda,atque

A B C

Euſeb.li.8 de præp. Euang. Theopomp. percuſſus à Deo,quòd literas ſacras lenocinio iniquitatis ediderat.

A *hæc erga Deum accendenda. Quæ ſi in alia elegantiora mutentur, ſua fermè virtute deſtituuntur. Quòd ſi quis dixerit, Septuaginta Interpretes pleriſque in locis, præſertim obſcurioribus, praphraſticè quadam vertiſſe (vt inquit Hieronymus) profectò dicendum non eſt, quin ſapienter, atque fideliter fecerint. At aliud eſt Paraphraſim in totum librũ conſcribere, aliud loca minus peruia, & difficiliora Paraphraſi interpretari. Quod quidem magna ex parte fecit Genebrardus in Canticum Canticorum; Paraphraſi enim primò ſatis concinno carmine iambico dimetro Opus illud expoſuit, deinde adiecit Commentarios; quibus loca maximè difficilia*
B *exponit.*

Hier. de opt. gener. inter-pret.

Ac tamen (licet hæc ita ſint) facilè in eam ſententiam venerim, Si quis eo ingenio, ac pietate valuit, vt diſciplinis inſtructus diuinas literas potuerit paraphraſticè interpretari, ſimul item (at ſeparatim) Commentaria iiſdem adiicere, fore vt eiuſmodi vir, omne in interpretando ferat punctũ. Quod ſanè in pleriſque libris ſacris præſtitit eximiè Ianſenius. Quodq; magna ex parte in Cantica Canticorum feliciter attentauerat è noſtris Leonardus Garzonius. Qui vir & nobilis & pius & eruditus, cum nobis antequam ex hac vita à Deo euocaretur, ſui rationem inſtituti in ſcribẽdo exponeret,
C *ſolebat dicere:* Paraphraſim quidem ſe in Cãtica texuiſſe, ne dum fuſior eſſet in differẽdo, legentis memoriam, & mentem, quaſi de ſemita deduceret in auia. Commẽtarios autem addidiſſe, vt quemadmodum hi, quod in Paraphraſi eſſet mancum, erant ſuppleturi: ſic quò commentarij pertingere nõ poſſent, paraphraſis ſola diſpoſitione, id præſtaret. *Quòd ſi Commentarij, dum connexionis cauſas indicant, contextum ipſum quaſi in membra diſſecant, ita vt ipſam connexionem penè ex oculis ſubducãt: E contrario à Paraphraſi eamdem nobis connexionem integram ob oculos poni, contextumq; in ſeſe collectum ſiſti, licet*

Leonard. Garzonius in Cãt. Canticorum, cur ſimilem et Paraphraſim & Commẽtarios ediderat.

cauſam

Commentaria ſimilia Anatome.

cauſam connexionis ſubiiceat. Proinde Commentarios videri ſimiles humani corporis inciſiæ, quam vocant Anatomen, quæ cùm neruos, arterias, & venas ſingillatim ante conſpectum ſtatuat, quibus antea inter ſeſe aptum erat, & nexũ, mox ratione ac methodo oſtendit, non tam membra inuicem ac debita cum proportione, coniuncta, quàm nexus ipſos, & (quas vocant) iuncturas inciſas, atque nudatas. A

Paraphraſim eleganti Picturæ eſſe ſimilem.

At paraphraſis dum perſonarum ſeruat proprietatem, atq. integritatem, eſſe eleganti picturæ ſimilem, quæ veluti natura & vſu artẽ ipſam contegens, non tam iuncturas, quàm eadem in viuo corpore inter ſe membra diſpoſita proponit inſpicienda. Vt idcirco Commentarij ſectum & pene demortuum; Paraphraſis integrum & viuum corpus exhibeant. Quo vtroq. labore fit, vt doceantur, ac delectentur, atque in amorem Diuinarum Scripturarum legentes mirificè rapiantur. B

Scripturæ Sacræ neceſſitas. Caput XXXI.

Poteram Diuinæ Hiſtoriæ vi indicata greſſum ſiſtere, niſi quæ ſunt adiiciẽda, eſſent eiuſmodi, vt mentibus ad cœleſtes illius diuitias anhelare iam incipientibus, virtus inde adhuc validior, ac ſtimuli ad eius amplexum acriores hinc ſperarentur. C

Neceſſitatem igitur Scripturæ illa quoque commendant, quòd nulla ratione poterat aptius, atque integrius humanis erroribus conſuli, quàm ſi ea traderentur, quibus certiſſima fides conſtaret. Nam etſi errores tolluntur partim ſenſu, dum res experimur: partim pœna, dum lex, vel punit, vel ipſo terrore incuſſo, quæ alioquin committerentur peccata, coercet; philoſophia item interdum, dum valida ſuppeditat argumenta; ſapientum denique auctoritate, cui ſolet fides haberi: hæc tamen omnia ſatis haud erant ad humanam cæcitatem excutiendam, niſi Diuinæ Vocis, ac fidei dona acceſſiſſent, quaſi

Quibus reb. tollantur errores à mentibus.

Diuina Vox & Fidei donum præſentiſſima collyria.

A *collyria præſentiſſima. Nam & his egebant quattuor illi morbi inſanabiles, qui tamquam è venenatis radicibus humanas acies infuſcauerant. Virtutis noſtræ corruptio, atque peruerſitas: Animalitatis (ut vocat Gulielmus Pariſienſis) noſtræ rebellio: Mortis, cui ſumus addicti condemnatio: Naturæ totius noſtræ incuruatio: Et mundus quidem iam veritatem dedicerat: & inanes facta erat philoſophia mundana: & humanæ hiſtoriæ interiorem hominem haud ſpectabant: ac* [a] ſtulti facti erant Principes Taneos: & à [b] planta pedis uſque ad uerticem non erat in homine ſanitas. *Quāobrem cælitus erat hæc ab ipſo Deo expectanda, qua ſinceriſ-*
B *ſimus cultus inſtauraretur, ac qui in intellectu & voluntate eſt ſitus, perficeretur; ſanè verò perfici hic nō poterat, niſi Deo obediremus, obedimus autem viribus iis, quæ ſunt in homine principes diuino auxilio corroboratis. Obedientiæ porro huius debitor inprimis eſt intellectus humanus, cum nullum extet priuilegium exceptionis ſuæ. Nulla verò intellectus fuiſſet erga Deum obedientia in credendo ſupernaturaliter, ſi ex ſuaſionibus, aut probationibus humanis credidiſſet: quemadmodum nulla eſt affectus obedientia, ſi ex utilitate, aut delectatione diligatur. Propoſita igitur neceſſariò per Diuinas literas fuere ſupernaturalia, quibus intellectus &*
C *voluntas integrum Deo cultum præſtantes, Diuino denique præmio afficerentur.*

Atqui præſagiebat Deus fore nouiſſimis temporibus Suenchfeldianos, & Libertinos, qui ſuis afflatibus, tamquam Spiritui ſancto ſine ulla Scriptura credendum eſſe dicturi erāt. Aduerſus quos iampridem Aug. Caueamus (*inquit*) tales tentationes ſuperbiſſimas & periculoſiſſimas, magiſque cogitemus & ipſum Apoſtolum Paulum, [c] licet Diuina cœleſti voce proſtratum, ad homines tamen miſſum eſſe, ut ſacramenta perciperet, atque copularetur Eccleſiæ: & [d] Centurionem Cornelium quamuis exauditas ora-

Gulielmus Pariſienſi. Cui Deus homo. c. 1.

a Iſa 19
b Iſa. 1.

Aug. in prolo. lib. de Doctr. Chriſtiana.
c Act. 9
d Act. 10.

orationes eius,eleemoſinaſq. reſpectas,ei Angelus nun- A
ciauerit,Petro tamen traditum imbuendum, per quem
non ſolum ſacramenta perciperet, ſed etiam quid cre-
dendum,quid ſperandũ, quid diligendũ eſſet, audiret.

Quin & quoniam Deus ſe natura cuiusque pro eius captu attemperat,homines verò animo conſtant, & corpore: facilius autem corporalia capiunt,quàm ſpiritualia, per ea quæ ſenſibus corporis percipiuntur,quaſi per quoſdam gradus ad ſpiritualia,& cœleſtia euehuntur. Quamobrem non omnes vulgo per internum afflatum Deus diſtinctè docet, quid de ſe credi,quidvè à ſuis agi velit in ſingulari proponendo: ſed per corporales literas,quas & cernamus & legamus,erudire nos voluit. B De illa ciuitate, unde peregrinamur (*inquit Auguſtinus*) hæ literæ nobis venerunt, ipſæ ſunt Scripturæ,quæ nos hortantur, ut bene viuamus. *Quòd ſi in quauis humana Republica ſublatis legibus,inſtitutisq. maiorum,id vnicuique liceret,quod naturali ſua prudentia æquũ, ac iuſtum cenſeret: ecquanta perturbatio rerum omnium ſequeretur? Ac tamen eſt nemo, qui non aliquid ſapiat in rebus humanis. Quid igitur fieret,ſi in ea Republica, quæ Diuina potius,quàm humana eſt,& in qua multa neceſſariò ſupra rationem naturalem credenda,multa ſupra humanas vires agenda ſunt,ſacra eloquia Diuinitus inſpirata tolleren- C tur è medio,& ſolus internus afflatus expectandus,ac ſequendus eſſet,quod maxima pars hominum ex rudibus & imperitis conſtat, qui vix ſibi Diuinitus indicari aliquid vnquam ſenſerunt: Quid igitur iſti? expectarent ſemper? nihil interim crederent? in omnem æternitatem perirent? an aſſequerentur ſine fide iuſtitiam? vel beatitudinem ſine iuſtitia?*

Aug. conc. 2. in Pſal 90

Bellar. lib. 1. de uerbo Dei c. 2.

Scri-

A

Scripturæ Sacræ dignitas, & vtili tas Caput XXXII.

I*Am Scripturæ Dignitatem,& Vtilitatem,teſtantur Au-* Dignitas, & vtilitas ſacrę ſcripturæ.
guſtinus & Bernardus,qui arrectis animis ſunt audiendi,
ille,inquiens: Quis hanc lætitiam diuinorum Sacramen *Aug. epi. 119.*
torum,cum ſanæ doctrinę luce clareſcunt,non præferat *c. 16.*
vniuerſi mundi huius Imperijs, etiam inuſitata felici- *Lib 15. Confeſſ cap. 15.*
tate pacatis? *Quare & alibi agit immortales gratias Deo* *Pſal. 103.*
Extendiſti(*inquit*)cœlum ſicut pellem: *concordes vtique* *Ber. in ſermo. de prædeſtinatione.*
B *ſermones tuos, quos per mortalium miniſterium ſuperpoſuiſti*
ſti nobis,&c.Bernardus verò dicens: Qui aſſidua medita- ſignum prædeſtinatiõis ſcripturas euoluere.
tione euoluit ſanctas Scripturas,habet ſignum ſuæ præ-
deſtinationis. Quod & Dominus primo aſſeruit dicẽs.
Qui verba Dei audit,ex Deo eſt.*Sed & alter hinc fructus* *Ioan 8.*
auidè eſt à Regibus,cæteriſque Magiſtratibus decerpendus, ſecundus fructus ad conſeruanda Regna.
qui ad ſeruanda Regna, & ad incutiendum hoſtibus terro-
rem *maximè pertinet. Sic enim habet Scriptura*:Tertio re- *2. reg. in com. in 4. lib. Reg. cap. 4.*
gni ſui anno miſit Rex Ioſaphat viros ſapientes, qui ha
bentes libros legis Domini circumibant cunctas vrbes
Iuda,atque erudiebant populum. Itaque factus eſt pa-
C uor Domini ſuper omnia Regna terrarum, creuitque
Rex,& magnificatus eſt vſque in ſublime. *Duodecim itẽ* *Paralip. 2. c. 17.*
*fructus diuini verbi attigit D.Ioãnes in Apocalypſi.*Et oſten *Apoc 22.*
dit mihi (*inquit*) fluuium aquæ viuæ ſplendidum tan- ſpiritus s. procedens à Patre & Filio, quomodo à s.Ioanne deſcribatur.
quam cryſtallum procedentem de ſede Dei,& Agni.In
medio plateæ eius,& ex vtraque parte fluminis lignum
vitę afferens fructus duodecim,per mẽſes ſingulos red-
dens fructum ſuum,& folia ligni ad ſanitatem gentiũ.
Quæ verba ſic exponuntur, vt Græcis fluuius ſit Baptiſmus,
Latinis Spiritus ſanctus. Nam & Daniel inquit, A facie *Dan. c. 7.*
eius egrediebatur fluuius.*vt facies ſit verbũ Dei. Fluuius*

K *Spiri-*

Spiritus ſanctus, qui æterna proceſſione egreditur à Patre, & Filio. fluuius item, quoniam qui credit in me *ait Dominus*, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, *ſplendidus autem, quoniam igneus, qui calefacit corda.* Ignem enim uenit mittere in terram, & quid vult niſi, vt ardeat? *tanquam verò cryſtallus, & aqueus, quòd chariſmata mentibus humanis infundat: De ſede autem Dei, cum Spiritus ſanctus non procedat motu temporali, ſed æterna, & quieta proceſſione.* In medio Plateæ, *hoc eſt Eccleſia:* Ex vtraque parte lignum vitæ, *ideſt Diuinum verbum veteris, & noui Teſtamenti.* Afferens fructus duodecim *quos Apoſtolus enumerat ſcribens.* Fructus autem Spiritus eſt, Caritas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Manſuetudo, Fides, Modeſtia, Continentia, Caſtitas. Per menſes ſingulos. *hoc eſt numquam exareſcit lignum vitæ.* Et folia ligni ad ſanitatẽ Gentium. Sub vmbra enim eius gentes quietẽ, & ſanitatẽ conſequẽtur. A B

Ioan. 7. Luc. 12. Gal. 5. Ioel. 2.

Porrò Dignitatem hanc atque vtilitatem Diuinæ Hiſtoriæ monſtrarunt alia ipſius Dei, ac Prophetarum teſtimonia, reſq. ipſa, quibus ipſa referta eſt; deinde Patres omnes, vitaq. & geſta humanum & modum, & captum ſuperantia eorum, qui ipſam diligenter, ac fideliter tractantes executioni mandarunt. C

Vide Bonau. in prolo. Breuiloquij.

Sapientia, quæ in Diuinis Scripturis. Caput XXXIII.

Sapientiam, quæ in Diuinis Scripturis continetur, vnus ipſe Auguſtinus modo pro omnibus enarret, qui ita inquit.
„ Quę tandem mens auida æternitatis, vitæ prȩſentis breuitate permota, contra huius Diuinæ auctoritatis culmen, lumenq. contendat? Quę diſputationes, quę literę quorumlibet philoſophorum, quę leges quarumlibet

Augu. epiſt. 3. ad Voluſianum.

A bet ciuitatum, duobus pręceptis, ex quibus Chriſtus dicit totam legem, Prophetasq. pendere, vllo modo ſunt comparandæ, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota mente tua, Et proximum tuum tamquam te ipſum?* Hic Phyſica, quoniam omnes omnium naturarum cauſę in Deo Creatore ſunt: Hic Ethica, quoniam uita bona, & honeſta non aliunde formatur, quàm cùm ea, quę diligenda ſunt, quemadmodum diligenda ſunt, diliguntur, hoc eſt, Deus, & proximus; Hic Logica, quoniam veritas, lumenq. animę rationalis, non niſi Deus eſt: Hic etiam laudabilis Reipu-
B blicę ſalus: neque enim conditur, & cuſtoditur optima ciuitas, niſi fundamento, & uinculo fidei, firmęque con cordię, cum bonum commune diligitur, quod ſummũ ac veriſſimum Deus eſt; atque in illo inuicem ſinceriſſimè ſe diligunt homines, cum propter illum ſe diligãt, cui, quo animo diligant, occultare non poſſunt. Modus autem ipſe dicendi, quo ſanƈta Scriptura contexitur, quàm omnibus acceſſibilis, quamuis pauciſſimis penetrabilis, ea, quæ aperta continet, quaſi amicus familiaris ſine fuco ad cor loquitur indoƈtorum, atque doƈtorum. Ea uerò, quę in myſterijs occultat, nec ipſa eloquio ſu-
C perbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuſcula & inerudita, quaſi pauper ad diuitem; ſed inuitat omnes humili ſermone, vt non ſolum manifeſta paſcat, ſed etiam ſecreta exerceat ueritate, hoc in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aperta faſtidirentur, eadem rurſus operta deſiderantur, deſiderata quodammodo renouantur, renouata ſuauiter intimantur: His ſalubriter, & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna obleƈtantur ingenia. Ille huic doƈtrinę inimicus eſt animus, qui uel errando eam neſcit eſſe ſaluberrimam, uel odit ęgrotando medicinam.

Matt. 22. Ex duob. pręceptis quõ tota lex pendet.

Phyſica. Ethica. Logica. Politica.

Modus diſcendi ſacrã ſcripturam.

Quis inimicus ſit ſcripturæ diuinæ.

A

Eloquentia, & Efficacitas Diuinę Scripturę quanta. Cap. XXXIV.

ELoquentiã corda conuertentem,& omnium oratorũ vim excedentem oſtendũt tum eadem, tum quæ diximus, vbi de Cicerone, & Græcis oratoribus locuti ſumus. Nam & eodem loco egimus, quę Eccleſiaſticis Rhetoricis ſuis viri ſapientes hac de re tradiderunt.

Efficacitatem autem adhuc efficacius ipſa Mundi conuerſio: tot adoleſcentum, & virginum agmina, qui ſpretis omnibus Mundi illecebris, vita, & ſanguine profuſo vim cœleſti Regno intulere: tot populorum vna in fide conſeruatio: tot Synodorum Catholicarum doctrina conſtantiſſima; vt mittam, quæ de verbo Dei poſſent auguſtiſſimè dici ex diuino codice, quo illud cum gladio pertingente ad diuiſionem animæ ac medullarum[a], cum ſecuri[b], ſemine[c], fermento[d], pluuia & imbre[e], margarita[f], igne, & lumine[g] comparatur, quæ alibi[h] nos fuſius perſecuti ſumus refutantes Dauidis Chytræi hominis hæreti.i reſponſum, notasq́ Diuini verbi, quibus verè dignoſcitur, tractantes: Franciſcus[i] item Turrianus eadẽ hæc ingenioſè interpretatus eſt è Iacobo Apoſtolo, dum ſapientiam, quę de cęlo eſt, terrenæ, animali, diabolicę, *quæ quidem eſt hæreticorum, & hominum, quos filios ſæculi Dominus vocat,* oppoſuit, *Quin & Petrus[k] Caniſius de verbo Dei præter ea, quæ Hoſius Cardinalis Varmienſis ſcripſerat, egit preſsè, & appoſitè. At Cornelius Muſſus fœcunda facundia diuitias Hiſtoriæ Diuinæ explicat ijs introductionibus, quas ſcripſit in ſuos de Diuina Hiſtoria libros[l], quos eruditum quemque virum haud pœnitebit legiſſe.*

B

C

a Heb. 4.
b Matth. 3.
c Luc 8.
d Matth 13
e Deut. 32.
f Eſa. 55.
g Marc. 7. Luc. 2.
h De notis verbi Dei.
i De characterib diui. verbi
K In Præfat ante vitã Io. Bapt.

Subli-

A

Sublimitas Diuinę Scriprurę. Cap.XXXV.

IPſa verò Eccleſiaſtica,in qua viuimus, & cæleſtium Hierarchiarum deſcriptio,quæ in ſacris literis continentur, Sublimitatem ipſarum Scripturarum arguit. Nam cùm res (inquit ferme ſequentibus verbis Bonauentura) habeant eſſe in materia,vel natura,vel in anima,ſiue per notitiam acquiſitam,ſiue per gloriam;vel in arte æterna; philoſophia quidē agit de rebus,quatenus in anima, naturave ſunt ſecundum notitiam naturaliter inſitam,ſeu item acquiſitam. At ſacrarum literarum ſcientia fundata ſuper Fidem, ac per Spiritum ſanctum reuelata agit & de ijs,quæ ſpectant ad gratiā, ad gloriam, ad ſapientiam æternam. Quamobrem cognitionem philoſophicam ipſa ſibi ſubſternens,èque rerum naturis tantum ſumens,quantum opus ſit ad fabricandum speculum,per quod diuina oculis noſtris quadantenus repræſententur,quaſi erigit ſcalam,in cuius imo terram, in ſummo cœlū attingit,idque omnino per vnum illum Hierarcham IESVM Chriſtum,qui non humanæ naturę aſſumptę ratione duntaxat eſt in Hierarchia Eccleſiaſtica Hierarcha, hoc eſt ſacer Princeps,verum etiam in Angelica, eſtq. media perſona in illo ſupercęleſti Throno Beatiſſimæ Trinitatis; ita vt per ipſum à ſummo capite Deo deſcendat vnctionis gratia, non modo in barbam,ſed & in oram veſtimenti,hoc eſt non ſolum in Hieruſalem ſupernam,ſed etiam vſque in militantem Eccleſiam. Atqui cùm in hac Mundi machina ſublimitas quadam ſit pulchritudinis, quæ rapit animos in Opificis laudem, & gloriam;multò verò maior ſit in Eccleſia, quæ eximia ſanctorum chariſmatum pulchritudine ornatur; maxima autem in Hieruſalem ſuperna,quæ viuis è lapidibus conſtructa, auro,& gemmis charitatis circumueſtita eſt, ac fulgebit in perpetuas æternitates,certe ſupermaxima, & ſupereminentiſſima

In Prologo in breuiloq.

B

sacra scriptura è rerum naturis ſumit quantū opus eſt ad fabricandum ſpeculum; quo diuina repræſententur.

Pſal.132

sublimitas pulchritudinis immenſæ

C

tiſſima ſublimitas venuſtatis, formæ, pulchritudinis, ornatus, eſt in ſumma illa, & Diuiniſſima Trinitate. Quamobrem Diuinæ Hiſtoriæ ſublimiſſima eſt materia, cum mentes nouo ſpiritali gaudio continenter imbutas attollat altiſſimè, atque in Diuinorum ſpectaculorum obtutus, & anagogias ſenſim inducat. A

Deus oium ſcientiarum meta apud Ariſtot.

Quin etiam quæcumq. naturali via (vt loquar cum Scholis) ſiue à poſteriori, ſiue à priori inuenere ſagaciſſima ingenia, collineant omnia ad aſtruenda, quæ ſublimiora ſunt in Diuina Scriptura, veluti Axiomata. Quare & Ariſtot. coactus eſt in fine omnium tractationum, ſiue Phyſicarum, ſiue Moralium, ſiue Metaphyſicarum aſſerere vnum primum Motorem, ac veram felicitatem ſitam eſſe in contemplatione Diuinorum: vnum debere eſſe Principem, quod eſt Ens per ſe, à quo Mundus participatione pendeat, & ad quem idem ipſe Mundus vniuerſus, tamquam ad efficientem cauſam, referatur: quòd ſanè ex ipſis propoſitionibus Ariſtotelis conſequitur, licet ille non expreſſerit. Deum item eſſe Ens per eſſentiam, quare & cauſam omnium entium, qui cum ſit infinitus, & actus purus, perfectionesq. omnium rerum ſimpliciter contineat, eſt cauſa omnium cauſarum: cum autem ſummum, & perfectiſſimum Ens ſit, ſummum quoque eſſe, ac perfectiſſimum agens neceſſe eſt, nulla vt re indigeat in agendo: omnia proinde producat; quare nec vlla eguerit materia; Porrò cùm omne agens habeat rationem obiectiuam, ſecundum quàm agere, ac per ſe aliquid poſſit producere: per ſe autem producere ſit è non tali facere tale, Deus autem ſit agens, ſit, vt habeat rationem adæquatam, ſecundum quam poſſit agere: ea autem non eſt vlla ratio limitata, ſed complectitur omne Ens, quare & cauſa eſt omnis entis. B C

Deus apud Ariſt. cauſa efficiens rer. omnium. 8. Metaph. 4

Phyſ lib. 1. Textu 76.

Aucto-

A

Auctoritas, & certitudo Diuinæ Scripturę. Caput XXXVI.

IAm de auctoritate & certitudine Scripturarum. Dixit
Miſerator tuus Dominus(*ſcriptum eſt ab Eſaia*) Pau- *Eſa. 54.*
percula tempeſtate conuulſa,abſque ulla conſolatione:
ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos,& fundabo
te in ſaphiris,& ponam iaſpidem propugnacula tua, &
portas tuas in lapides ſculptos,& omnes terminos tuos
in lapides deſiderabiles. Vniuerſos Filios tuos doctos à
B Domino. *In quę verba inquit Chryſoſtomus.* Vides Fidei *Chryſ. in Ioã cap. 6.*
dignitatem,quòd non ab hominibus,neque per homi-
nes,ſed per ipſum Deum ea imbuendi ſunt homines.

Adde:verum,& Catholicum id eſſe,vt teneamus,quod v- Vinc. Lyrinẽ.
bique,quod ſemper,quod ab omnibus creditũ eſt, Quod tum Quidnam ſit verè Catholicum.
fit(*ait Vincentius Lyrinenſis*) ſi ſequamur Vniuerſitatem
totius per orbem Eccleſię, Antiquitatem Patrum,
Conſenſionem, hoc eſt, Magiſtrorum,& penè omnium
Sacerdotum definitiones & ſententias. *At hęc omnia v-* ſcripturę certitudo vnde.
berrimè concurrerunt ad perhibendam de Scripturis verita-
tem. Accedunt hoſtes ipſi Ethnici, quoniam quicquid veri
C *intulere ĩ ſua ſcripta,id ex ipſis Scripturis ſuffurati ſũt,quod*
& ſupra oſtendimus: Ac Cyrillus contra Iulianum præter a- *Cyrill cõm. Iulianum.*
lios ex ijs verbis oſtẽdit σοφὸς ἄλλος ἀπ᾽ ἄλλου*,hoc eſt, ſapiens* *Cyril. cont. Iulianum*
alius ab alio. Deinde & eandem Scripturæ certitudinem fa- *Iuſt. apolog. 2 p Chriſtianis.*
tentur alteri hoſtes Iudęi: Quos per totum Orbem diſperſos *Euſ vlt. li. d. prap. Euange*
voluit Deus,vt haberet tamquam teſtes Eccleſia, quòd Sacrę *Theodoret. paſſim.*
Literę à Chriſtianis confictæ non fuerint:ſalus autem ex ijſ-
dem inimicis noſtris,vel inuitis,tum contra illos,tum aduer
ſus futuros hęreticos promeretur. Pręterea ex ipſis rerum
euentis. Quęcumque enim in Scripturis prędicta ſunt, vel
ſunt impleta,vel implebuntur. Quare Auguſtinus. An ue-

rò

Aug. in Pſal. 73. in illud Exurge Domine verſus finẽ

rò,*inquit*,exhibuit nobis Deus omnia, quæ promiſit, A
& de ſolo die Iudicij nos feſellit? Non erat Chriſtus in terra,promiſit,exhibuit. Non erat fuſus ſanguis precioſus,quo deletur chirographum mortis noſtræ, promiſit, exhibuit. Nondum reſurrexerat caro in vitam æternam,promiſit, exhibuit. Non crediderant gentes, promiſit,exhibuit. Nondum hęretici in nomine Chriſti armati contra Chriſtum militabant,prædixit,exhibuit. Nondum Idola gentium de terra iſta deleta erant, prędixit,exhibuit. Iſta omnia cum prędixiſſet,& exhibuiſſet,de ſolo die Iudicij mentitus eſt? Veniet om- B
nino quomodo iſta venerunt,quia,& iſta antequam venirent,futura erant,& futura prius pręnunciata ſunt,& poſtea uenerunt. Veniet fratres mei, nemo dicat non ueniet,aut ueniet,ſed longe eſt quod veniet:ſed tibi prope eſt,ut eas hinc. Sufficiat prima deceptio,ſi non potuimus primò permanere in pręcepto, ſaltem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum caſus humani,quando dictum eſt ad Adam. *Morte morieris,ſi tetigeris*:& venit de tranſuerſo ſerpens & dixit. *Non morte morieris*. Creditus eſt ſerpens, contemptus eſt Deus, tactum eſt vetitum,mortuus eſt homo, Nonne imple- C
tum eſt potius, quod minatus eſt Deus, quàm quod promiſerat inimicus?

Iudicii dies futura certiſſime.

Geneſ.3

Conſenſus veteris & noui Teſtamenti idem comprobant. Cap.XXXVII.

Ezec.1.cap.

A*Ccedit veteris & noui Teſtamenti conſenſus, quem Propheta altiſſimo ſenſu rotam vocauit in rota. Nam cum Chriſtianę diſciplinæ demonſtratio,quæ Scripturis potiſſimum comprehẽditur,in ſpiritu,ac virtute (ait Origenes) ſita ſit,hoc eſt in Prophetijs,atque miraculis,ſit vi facultatis.*

Orig.li 1.cõt. Celſum.

aut

A *aut philoſophiæ nullius certiora ſint, quàm quæ è Scripturis argumenta ducuntur. Prænunciare enim occultiſſima cordium, quæve à libera hominum voluntate prodeunt, ac multorum ſæculorum ſpatio fuere diſiunctiſſima; quæ item attinent non tam ad vniuerſum futurarum rerum ſtatum, quàm ad ipſas futuras Regnorum adminiſtrationes, conuerſiones & caſus, atque ad ſingulorum hominum geſta, potiſſimum autem ad myſteria ſanctæ Religionis noſtræ, ita vt eorum nihil vmquam exciderit; ſicuti non erat, niſi mentis perſpicaciſſimæ, atque veraciſſimæ, ita niſi certiſſimæ eſſe hiſtoriæ non potuit. Idem de ſignis, atque miraculis dicendum eſt, quæ omni ex parte, vt Diuinam vim, ſic vtilitatem animarum, &* B *corporum, ac ideo veritatem teſtantur. Nam magicis ſignis, eorumque ſcriptoribus propterea fides haud habenda eſt, quòd quemadmodum aduerſus Celſum ſcripſit Origenes, præſtigiæ illæ ad vitioſas, aut inutiles res tendunt, idque fit Dæmonum inuocatione, horumque ſiue dierum obſeruatione, & alijs eiuſmodi commentis homines eludentibus. At, quæ Dei verbo miracula continentur, vnico ſæpe momento, ac per modum imperij, quo Diuina ſuper naturam poteſtas indicatur, atque ob ipſorum magnitudinem effecta declarant, quàm certa fuerit eorum hiſtoria. Quippe cogitationum reuela-* C *tio, mortuorum reſurrectio, Orbis terrarum, & Regnorum ad pauperum vocem excuſſio, Dæmonum expulſio, hominum conuerſio nil ingerunt audientium animis, quod poteſtatem, amorem, ſapientiam, veritatem cæleſtem non ſpiret.*

Vide V. orationes Chryſoſtomi aduerſus Iudæos.

Miracula quę nam uera.

Orige. contra Celſum.

Arnobius, & Thomas cōtra gentes. Aug. li. 10. de Ciu Dei ca 8. 10. Aug. li 22. de Ciu. Dei, c. 5. & 6.

Martyria, & Doctrinæ Chriſtianæ ſoliditas idem adhuc aſtruunt. Cap. XXXVIII.

ACceſſere martyria acerbiſſimis cruciatibus vbiq. atque omni (etiam hoc nouiſſimo) ſæculo ob eamdem fidem Scripturarum perpeſſa. Doctrinaq. Chriſtianæ ſoliditas,

Martyria.

quam Doctrinam Diuinæ ipſæ literæ tradunt. Nil verò con- A
ſonum rationi magis,vel in quo mens humana plus conquie-
ſcat,caro autem ſpiritui cedat,aut quod animos arctiore cum
Deo fœdere conſtringat,atque idcirco nil certius potuit vm-
quam vel excogitari,vel dici,quàm quod de Deo,de hominis
fine,de virtutibus præſtantiſſimis,de malorum noſtrorum ori
gine,ac tamquam radice,de remedijs conuenientiſſimis ac ſa
luberrimis,Diuina eadem narratur hiſtoria. Qua factum ,,
Aug. li. 22. de ciu. Dei. c 7 — eſt(*inquit Auguſtinus*)vt cùm Mundus in Chriſtum cre ,,
deret,hoc virtutis fuerit Diuinæ, non perſuaſionis hu- ,,
manæ,Legebantur enim (*ait*) præconia præcedentium ,,
Prophetarum,concurrebant oſtenta virtutum,& perſua B
debatur veritas noua conſuetudini,non contraria ratio- ,,
ni;donec orbis terrę, qui perſequebatur furore, proſe- ,,
Aug. li 11 de ciu. Dei. c. 3. — queretur fide. *Quin & idem Auguſtinus, cùm Canoni-* ,,
cam Scripturam Diuino ſpiritu conditam,atque ideo eminen ,,
tiſſimæ auctoritatis eſſe ſſereret, ſic inquit. Hic prius per ,,
Prophetas,deinde per ſeipſum; poſtea per Apoſtolos, ,,
quantum ſatis eſſe iudicauit locutus, etiam Scripturam ,,
condidit,quæ Canonica nominatur,eminentiſſimæ au- ,,
ctoritatis,cui fidem habemus de his rebus, quas igno- ,,
rare non expedit,nec per nos ipſos noſſe idonei ſumus. ,,
Nam ſi ipſa ſciri poſſunt teſtibus nobis,quæ remota nō C
ſunt à ſenſibus noſtris,ſiue interioribus, ſiue etiam exte ,,
rioribus, vnde & præſentia nuncupantur,quòd ita ea di ,,
cimus eſſe præſentib.ſicut præoculis quę prę ſto ſunt ocu ,,
lis: profectò ea,quæ remota ſunt à ſenſibus noſtris,quo ,,
niam noſtro teſtimonio ſcire non poſſumus,de his alios ,,
teſtes requirimus,eisq.credimus,qui viderunt, atq. ita ,,
de ceteris,quæ ad ſuum quemque ſenſum corporis per- ,,
tinent:ita de his,quæ animo,ac mente ſentiuntur, quia ,,
& ipſe rectiſſimè dicitur ſenſus,vnde & ſententia voca- ,,
bulum accepit, hoc eſt de inuiſibilibus, quæ à noſtro ,,

ſenſu

A ſenſu exteriore remota ſunt, ijs nō oportet credere, qui
„ hæc in illo incorporeo lumine diſpoſita didicerunt, vel
„ manentia contuentur. *Sic Auguſtinus.*

Diuinæ Scripturæ intentata deſtructio ſemper irrita. Cap. XXXIX.

AD hæc omnia accedit, quòd quantiſcunque machinis concuti, falſari, extingui ab Gentibus, à Iudæis, ab Hæreticis Diuina Scriptura procurata eſt, ſtetit tamen immobilis, & effloruit magis, atque victrix extulit caput. Quæ in
B *re cum Patrum, ac veterum Synodorum, tum admirabilis Catholicorum ſcriptorum, & Pontificum, ac Synodi Tridentinæ diligentia hoc ſæculo emicuit, melioribus Bibliorum editionibus propugnandis; emendatiſſimis edendis; falſatis, vti iā monſtratum eſt, explodendis. Quamobrem ex animo gratias agentes DEO cantemus Domino. FVNDAMENTA EIVS IN MONTIBVS SANCTIS. DOMINVS ENIM NARRAVIT IN SCRIPTVRIS POPVLORVM, ET PRINCIPVM HORVM, QVI FVERVNT IN EA. TVRRIS QVIPPE DAVID EST; ET MILLE CLYPEI PENDENT EX EA; OMNIS ARMATVRA*
C *FORTIVM. EI OMNIS HONOR, ET GLORIA. AMEN.*

Pſal 86
Cant 4.
Vide Canum li 2 c 2. locor. cōmun & Augu de cōſenſu Euange. li 2. c. 12

Scripturæ Sacræ finis. Cap. XL.

CEterum Diuinæ huius Doctrinę, quæ tam Certa, Sublimis, Efficax, Sapiens, Vtilis, Digna, & Neceſſaria eſt, finis (vt diximus) eſt CHRISTVS, qui[a] *& legis eſt finis, quēve is ipſe CHRISTVS Iudæos hortabatur,*[b] *ut in Scripturis ſcrutarentur perhibentibus teſtimonium de ſe, atque in quibus ipſi putabant vitam ſeſe habere. Sic Patres, quòd viderent*

Chriſtus eſt finis ſcripturarum oium.
a Rom 10.
b Ioan. 5.

Chryſ. to.2. in marc. hom.10. in illa verba. Amen dico vobis.

rent per Synagogæ miſerrimas reliquias fieri, vt qui legerent A
Scripturas, hi à CHRISTO auerterentur, conclamarunt vnanimes in hunc modum: CHRYSOSTOMVS, Ego (*inquiens*) omne quod intelligo in Scriptura, ſine CHRISTO, & Spiritu ſancto, & ſine Patre nolo intelligere. *Et,* Niſi intellexero (*ſubdit*) in TRINITATE, quæ me ſaluauit, non poteſt mihi eſſe dulce quod intelligo. *HIERONYMVS docens Scripturam Sacram intelligi non poſſe abſque interprete demonſtrante CHRISTVM, qui in ea latet. AVGVSTINVS,* antequam peruenias (*aiens*) ad Chriſtum, ne præſumas te intellexiſſe. Quicquid enim (*dicat alibi*) Scripturarum eſt: CHRISTVM ſonat, ſed ſi aures inueniat. B *Sic verò claudit librum de prædeſtinatione, & gratia; vt ſcribat* CHRISTO omnium ora Prophetarum militaſſe. *Ac de vnitate Eccleſiæ, & alibi agens aduerſus Pelagianos plurib. probat, Legẽ, Prophetas, Pſalmos de CHRISTO locutus fuiſſe. Atqui cùm paſſim Scripturæ, quaſi certatim operã dent, vt pulcherrimis epithetis CHRISTVM omnium Vitam, Principium, Medium, Finem indicent, Portam item, Viam, Paſtorem, Ouem, Leonem. Sacerdotem, Sacrificium, Vitem, Regem à Deo conſtitutum, Faciem Dei, & Imaginem, ſeu Characterem ipſius, Petram, Lucernã, Orientem, Patrem futuri ſæculi, Principem Pacis, Salutem, Vitã,* C *Veritatem, Magni Conſilij Angelum, multiſq. alijs nominibus vocent, GERMEN quoque ac Fructum dicunt, vt quẽadmodum radix, truncus, rami, folia, flores dirigũtur in fructum, tamquã in finem: ſic intelligeremus, quicquid in Mundo, vel in Scripturis continetur, referendum eſſe in CHRISTVM, quem meritò Vnicum, ac Diuinum fructum, Partumque communem, & generalem omnium rerum nominare poſſumus; ac Paulo gratias agere* Deo & Patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in Regnum

Hiero. to.3. in epiſt ad Paulinum

Auguſ initio. Pſ 96 & to.9. in epiſt. Ioan. tra.2. & li.1. ca 9. de vnit. Eccl. & lib.1. cont Pelag de peccat. merit. & remiſ.

CRISTI in ſcripturis nomina.
Eſa.4.
Hierem.33
Zac.4. & 6.

CHRISTVS GERMEN.
Coloſ.1.

A Regnum filij dilectionis ſuæ, in quo habemus redem-
» ptionem, & remiſſionem peccatorũ, qui eſt Imago Dei
» inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in
» ipſo condita ſunt vniuerſa in cœlis, & in terra, viſibilia,
» & inuiſibilia, ſiue Throni, ſiue Dominationes, ſiue Prin-
» cipatus, ſiue Poteſtates: omnia enim *(inquit)* per ipſum,
» & in ipſo creata ſunt: & ipſe eſt ante omnes, & omnia in
» ipſo conſtant. Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui
» eſt principiũ, primogenitus ex mortuis: vt ſit in omni-
» bus ipſe primatum tenens: quia in ipſo cõplacuit omnẽ
» plenitudinem Diuinitatis inhabitare, & per eum recon-
B ciliare omnia in ipſum pacificans per ſanguinem Cru-
» cis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quę in cœlis ſunt.

Profunditas, & obſcuritas Sacræ Scripturæ; proinde intenſiſſimè, ut inquit Auguſtinus ei eſſe ſtudum. Cap. XLI.

CVm tanta, quam diximus, *Scripturarum ſublimitate PROFVNDITAS quoque, & OBSCVRITAS coniungitur.* Mira *(inquit Auguſtinus)* eloquiorum tuorũ profunditas eſt: quorum ecce ante nos ſuperficies blandiẽs
C paruulis, ſed mira profunditas Deus meus, mira profunditas. Horror eſt intendere in eam: horror honoris, & tremor amoris. *Propterea & mari, quòd in ea magna ſint culmina ſententiarum, & cumuli ſenſuum: & vaſtæ ſyluæ ſimilem facit Gregorius Magnus*, Vir enim *(ait)* in alto ſitus, dum extrema collium, dum arborum celſa in quadam æqualitate ſibi cõuenientia reſpicit, non attendit quàm magnæ valles, quã diſtinctæ planicies in medio lateant; ſed ſi perambulare, quòd ei bene videtur, cœperit, repente cognoſcit. *Neque verò eadem eſt obſcuritas, & profunditas: quod rectè Ioſephus Acoſta obſeruauit,* Obſcu-

Aug lib. 12. conf. c. 14.

Grego. ho 6 in Ezech. & in prœ. in li. Regum.

Ioſeph. Acoſta libris de Chriſto reuelato.

Obſcurum,*inquit*,ſępe in Philoſopho,aut Poeta ſermo- A
nem agnoſcimus,cum quæ illius mens fuerit ex dubijs,
aut figuratis,aut conciſis verbis,vix coniectamus. At v-
bi ad ſenſum illius penetratum fuerit,apparet ſæpe, nil
præclari ſenſiſſe,interdum item leues,aut falſas opinio-
nes eſſe ſecutum. Diuina verò Scriptura habet vtrum-
que,interdum etiam,ut ubi facillimis & apertis uerbis
vtitur,profundiſſima ſit. Et quidem obſcuritas ad ſi-
gna potius,profunditas autem ad ſenſum referēda eſt.

Cauſę profunditatis, & obſcuritatis in Diuina Scriptura. Cap. XLII. B

Aug. to 6. lib. de vtil. cred. cap. 6.

C*Auſas ſi quis requirat profunditatis, Auguſtinum audiat*. Quicquid eſt (*inquit*) mihi crede, in ,,
Scripturis illis altum, & Diuinum eſt: ineſt omni- ,,
no ueritas,& reficiendis,inſtaurandiſq. animis accom- ,,
modatiſſima diſciplina:& planè ita modificata, ut ne- ,,
mo inde haurire non poſſit,quod ſibi ſatis eſt, ſi modo ,,
ad hauriendum deuotè,ac piè,ut uera religio poſcit,ac- ,,
cedat. Quod ut tibi probem,multis rationibus, & lon ,,
giore oratione opus eſt: Agendum enim tecum prius ,,
eſt,ut Auctores ipſos non oderis,deinde ut ames:& hoc C
agendum quouis alio modo potius, quàm exponendis ,,
eorum ſententijs,& literis. *Hæc Auguſtinus.* ,,

Diony. cap. 2. myſt. Theolo. & cap. 2. cal. hier.

Obſcuritatis autem cauſarum ea prima,quam D. Dionyſius affert Areopag. Ad perlucidam,*inquit*, lucidiſſimam- ,,
que caliginem admitti oramus,ut per uiſus, ſcientięq. ,,
priuationem uidere,ac ſcire eum, qui aſpectū omnem, ,,
ſcientiamq. tranſcendit(& hoc ipſum non uidere,ac nō ,,
ſcire eſt ueraciter uidere,& ſcire) & eum etiam,qui ſub- ,,
ſtantia ſuperior eſt,ſuperſubſtātialiter ex omnium,quæ ,,
ſunt,ablatione celebrare poſſimus. Veluti qui natiuam ,,

effi-

A effigiem ex quauis materia faciunt omnia, quæ impedi-
„ re poſſint liquidum latentis decoris intuitum; ipſamq; Deũ cognoſci per negationes potiꝰ, quã per affirmationes.
„ in ſe ipſa pulchritudinem occultam ſola ſublatione pen-
dentes. *Sic Dionyſius. Nimirum, quoniam puteus altus*
eſt, quaſtionesq. maximæ inſunt in Scripturis non tam natu-
ra ſua obſcura, quàm oculorum noſtrorum acie infirma, qui
caligamus ad lucidiſſimam ſolis rotam.

Alteram verò cauſam addit cũ Tertulliano Euthymius
è figuris deprompiam: quibus CHRISTI & eius actionum,
ac gratia prænunciatio erat tegenda. Omnia quippe hæc
(*ait*) quæ ad Gentium vocationem pertinere videban-
B tur, Prophetæ de induſtria obſcurè admodum pertractà- *Tertull. lib. adu. Marcionem.*
runt; ne ſi Iudæorum gens futuram primogeniti Iſrae-
lis ruinam, & Gentium vocationem cognouiſſet, ſacros
libros, vbi hæc prædicta ſunt, omnes igni tradere, atq. *Euthy in præf. in Pſal.*
eorum memoriam delere ſtuduiſſet. *Videlicet DEVS præ-* *Vide Hiero. in epi. ad Epheſ. 4. cap.*
nouerat Iudæorum duritiem, atque inuidiam. Neque audi-
ſti (*ait Eſaias*) neque cognouiſti, neque ex tũc aperta eſt *Eſa. 48.*
auris tua: ſcio enim, quia præuaricans præuaricaberis,
& tranſgreſſorem ex vtero vocaui te. *Quin & Paulus*
Incarnationis myſterium ita fuiſſe inquit abſconditum, vt
dixerit. Cuius (*Eccleſiæ*) factus ſum ego Miniſter, vt adim- *Coloſſ. 3*
C pleam Verbum DEI, myſterium quod abſconditũ fuit
à ſæculis & generationibus, & nunc manifeſtatum eſt
ſanctis eius. *Tertia obſcuritatis eſt cauſa; Quòd* omnis
prophetia (*inquit Irenæus*) priuſquam habeat, efficaciã, *Iren. li. 4. c. 43*
ænigmata, & ambiguitas ſunt in hominibus: cùm au-
tem uenerit tempus, & euenit quod prophetatum eſt,
tunc prophetiæ habent liquidam, & certam expoſitio-
nem: quamobrem & in Daniele ſcriptum eſt. Muni *Dan. 12*
ſermones, & ſigna librum vſque ad tempus conſumma-
tionis, quoadvſque diſcant multi, & impleatur cogni-
tio. *Sic igitur Theſaurus in agro abſconditus, & Cruce*

CHRI-

Hieronym in Naum. Philip. presby. 2. comment. in c. 21. Iob. 1. Pet. 3.

CHRISTI, & tempore reuelandus fuerat. Sed & Hieronymus cum Philippo presbytero quartam adiecit cauſam dicẽs, hinc vel maximè Prophetas eſſe obſcuros, quòd dum repente aliud agitur, ad aliud perſona mutatur. Paulum autem ſcripſiſſe pleraque difficilia intellectu, tum quòd non omnia omnibus patere volebat, ac properans ad inſinuandum Euangelium curam non habebat perſpicuitatis, tum quòd non quærens ornamenta ſermonis (vt ſcripſit Origenes [a]) noluit incedere in ſublimibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus. Itaque quod de eo Hieronymus [b] inquit. Non iuxta humilitatem Paulus, ſed verè dixerat, etſi imperitus ſermone, non tamen ſcientia, Hebræus ex Hebræis, iuxta legem Phariſæus profundos ſenſus Græco ſermone non explicat, & quod cogitat in verba vix promit.

A ... B

a Orig. lib. 6. epiſt. ad Ro. b Hiero. in epi. ad Titũ. in c. 1. 2. Corin 11. Philip. 3. Vide clemen. Alex. ſtrob. 6. & Hieron. in prolo. quos in prophetas ſcripſit.

Cauſæ aliæ obſcuritatis D. Scripturæ. Cap. XLIII.

ET hæc tamen omnia ſapientiſſimè facta ſunt, vt prouocemur ad intelligentiam (ait idem cum Theophylacto [c] Hieronymus) [d] & illud, quod in Euangelio dicitur: Petite [e], & accipietis; quærite, & inuenietis; pulſate, & aperietur vobis. *Et vt varietas locutionis faſtidium tolleret, dicit Auguſtinus [f]; quandoquidem vniformia (ait Theodoretus) ſatietatem pariunt. Et (quod ſcripſit Gregor. [h]) vt diſpenſante mirabiliter Deo, multipliciter exponeretur, quod in ſacro eloquio obſcurè dicitur. Neve (inquit Auguſtinus [i]) myſteria vileſcerent, ſed vt quæſita exercerent, aperta paſcerent. Cùm & idem hoc factum eſſe, teſtetur alibi, non minus ad edomandam labore ſuperbiam, quàm ad intellectum è faſtidio reuocandum. Sic enim in locis (ait) apertioribus Spiritus ſanctus fami occurrit; in obſcurioribus faſtidia detergit. Vt ea, quæ per parabolas dicuntur tenacius memoriæ hæreant, id quod non ſolum Hieron. [k] ſed & Chryſoſtomus [l] dixit: nec verò*

C

c Hier. li. 7. in Eſ. c. 18. d Theophilac. Luc 8. e Matt. 7. f Aug in præf. in Pſal 140. g Theoderet. ſerm 2. de prouident. h Greg. ho. 10. in Ezech. i In præfat. in Pſal. 140. in lib 2. de doctr. Chriſt. c 6 k Hieron. in Matth. 18. l Chryſ. ho. 45 in Matt. l Chryſ li 45. in Matt.

Sancta

A ſancta [a] darentur canibus, & margaritæ porcis, neque pro-
fanis [b] cœleſtia paterent;prçterquam quòd ad infirmitatem,
& captum audientium ſe accommodat Diuina Scriptura, vt
contra Iulianum Auguſtum ſcripſit Cyrillus, [c] atque ex Au-
guſtino ad Voluſianum oſtendimus ſupra: Denique,vt hære-
tici cęci fierent,aientes Scripturas eſſe faciles, atque omnibus
peruias,quem errorem à plurimis Theologis, & à Petro ipſo
Apoſtolo confutatum Robertus Card. Bellarm. [d] lib. 3. de Ver-
bi Dei interpretatione,Tomo primo, abundè exploſit. Quin
& Laurentius à Villauicentio agit,vnde in libris ſacris exi-
ſtat obſcuritas,quove ordine amouenda ſit, cùm antea cauſas
B difficultatum exiſtere docuiſſet, ex argumenti ignoratione;
ex mendo Scripturę;è diſtinctione non in loca facta; ex pro-
nunciationis habitu minus accommodo;ex vna dictione, dū
videlicet ignoratur ſignificatio eius,aut propria, & natiua,
vel translata,& per tropum contingens: ex pluribus dictio-
nibus;quæ euenit propter Hebraicam conſtructionē,ſiue phra
ſim,ſiue ſchema aliquod latens; Ex totius item ſententiæ ha-
bitu,quæ ex figurato ſermone,& rerum ignoratione vel mi-
nus attenta earum conſideratione, & ex inſcientia con-
ſuetudinis Scripturarum; Quæ quidem conſuetudo alia eſt
obſeruāda in vniuerſis libris ſacris, alia in quibuſdam libris
C peculiaribus; Ex Dei etiam voluntate, qua non niſi paruulis
ſua myſteria aliquando vult reuelare.

a Hieron. in c. 3. Nahum.
b Dionyſ. c. 2. cal. hierarch.
c Cyril. lib 1. cont. Iulianū.
Laur. à Villauic. c. 3. lib 2. de ratione ſtudij Theologici
d 2. Pet 3
e lib. 3. de verbo Dei c. 1. & 2.

Senſus Scripturæ multiplex, Canones, & Scriptores ad eum aſſequendum. Cap. XLIV.

QVoniam ergo Diuina Hiſtoria receſſus abditos, nec ip-
ſius,ſicut reliquarum Hiſtoriarum humanarum,ſuper-
ficie tenus pendendus eſt ſenſus, id primò ſtatuendum eſt,
hunc eſſe multiplicem,Literalem primò,ſiue Hiſtoricum: &
Spiritualem,ſiue Myſticum: qui omnes petendi ſunt è ſinu

2. Tim. 3.
Vnde ſacræ Scripturæ ſēſus petendus eſt.

Eccleſia, quę firmamentum eſt, & columna veritatis. *De* A
his ſenſibus cùm plurimi egerint, ne in immenſum procedat
oratio; è Patribus aliqua, ex recentioribus reliqua; mox pau-
cos afferam, qui vel antiquitus, vel hac ſæcula Diuinam Scri-
pturam ſecundum literalem ſenſum, qui omnium ſenſuum
eſt ſolidum fundamentum, interpretati eſſe rectius exiſti-
Greg. in li. 2. Moral. c. 1. *mantur, ſi primum Gregorij Magni pulcherrimam hac de*
re ſententiam poſuero. Quamuis, *inquit*, omnem ſcien-
tiam, atque doctrinam Scriptura Sacra ſine aliqua com
Diuinæ Scripturæ Encomium. paratione tranſcendat, vt taceam, quòd vera prædicat,
quòd ad cœleſtem Patriam vocat: quòd à terrenis de-
ſiderijs, ad ſuperna amplectenda cor legentis immutat: B
quòd dictis obſcurioribus exercet fortes: & paruulis hu
mili ſermone blanditur: quod nec ſic clauſa eſt, ut pauе
ſci debeat, nec ſic patet, vt vileſcat: quòd vſu faſtidium
tollit, & tantò amplius diligitur, quantò amplius medi-
tatur: quòd legentis animũ humilibus verbis adiuuat,
ſublimibus ſenſibus leuat: quòd aliquo modo cum le-
gentibus creſcit: quòd à rudibus lectoribus, quaſi reco
gnoſcitur, & tamen doctis ſemper noua reperitur: vt er-
go de rerum pondere taceam, ſcientias tamen omnes,
atque doctrinas. ipſo etiam locutionis ſuæ more tran-
ſcendit: quia vno eodemque ſermone dum narrat tex- C
tum, prodit myſterium, & ſic ſcit præterita dicere, ut eo
ipſo nouerit futura prędicare, & non immutato dicen-
di ordine, eiſdẽ ipſis ſermonibus nouit & anteacta de-
ſcribere, & agenda nunciare, ſicut hęc eadem Beato Iob
uerba ſunt, qui dum ſua dicit, noſtra prędicit, dumq. la-
menta propria per ſermonem indicat, Sanctę Eccleſię
Iob 29. cauſas per intellectum ſonat. Ait enim: *Qui me au-*
diebant, expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad con
ſilium meum. Sic Gregorius.

Tycho-

A

Tychonij volumen Iſagogicum ad Sacras Literas. Caput XLV.

TYchonij igitur Afri, (cuius Auguſtinus nonnullas expoſitiones Cypriani expoſitionibus prætulit) Iſagogicum volumen habemus, quo ſeptem myſticas regulas ad occultam Scripturarum intelligentiam eruendam edocuit, Primam de Domino, & eius corpore. Secundam de Domini corpore bipertito. Tertiam de promiſſis, & lege, ſiue de ſpiritu, & litera. Quartam de ſpecie, & genere, ſeu de parte, ac toto. Aug. de retractat. lib. 2.
B *Quintam de temporibus. Sextam de Recapitulatione. Septimam de Diabolo, & eius corpore. Quas quidem Regulas, etſi Auguſtinus*[a], *Caſſiodorus*[b], *Iſidorus*[c], *valde laudarunt, earumque vſum oſtenderunt, ſedulò nihilominus examinant; Quippe Tychonius, licet aduerſus Donatiſtas Hæreticos acirrimè ſcripſerit, eſſetque in Diuinis, & humanis literis valde eruditus, non abfuit tamen omnino ab aliquibus Donatiſtarum erroribus.*

a Lib 3. de doctr. Chriſt.
b Præf. comm. in Pſal.
c Lib 1. de ſummo bono.

Sanctorum Patrum Canones ad Diuinam Scripturam, quinam noſtro ſeculo collegerit.
C
Caput XLVI.

PAtres autem, tum Græci, tum Latini non vno, & eodem loco materiam hanc ſunt perſecuti; ſed vt ſeſe dabat occaſio, Canones quoſdam, vel Regulas ad varios Scripturarum ſenſus eliciendos tradebant. Quas quoniam Martinus Martinius lib. 7. Hipotypoſeon capite 1. colligit, ſat fuerit, & Auctorem ac locum paucis inde depromptis indicaſſe. Eò enim laborauit, vt extrema illa duo cauerentur, tum ne putemus eos, qui literalem ſenſum inquirunt, à Chriſtiana Religione ad iudaiſmum deficere, ſi ea, quà decet ratione id faciant: Quæ duo cauenda in ſcripturis.

tum ne myſticis ſenſibus præter id, quod par eſt, addicamur. A
Origenes enim (ait Hieronymus [a]) ingenij ſui acumina putabat eſſe ſacramenta. Et allegoricas expoſitiones (inquit Euthymius [b]) perſæpe afferre docti omittunt quòd hi ſenſus facile deſtruuntur, & quia multis grati non ſunt. Quin & propterea errauit Origenes [c], quòd quæ accipienda erant ſimpliciter, & propriè, accepiſſet quæ figuratè [d] fuerant accipienda. Papias, Iuſtinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, et alij, ac quæ dicuntur in Apocalypſi [e], de Hieruſalem, & mille annis, quibus ſignandi ſunt Sancti cum Chriſto, hæc in terris implenda, ſunt opinati.

Ad Martini laborem quòd attinet, poſtquam è Græcis, & B
Latinis expoſuit quid ſit Parabola, Prouerbium, Paræmia, Allegoria, Aenigma, Diuinamque Scripturam oſtendit quattuor ad ſummum ſenſus poſſe admittere, non quidem omnes ſimul, ſed iuxta locorum, & tempore opportunitatem, pergit de iiſdem ſenſibus Scripturarum afferre, quæ viri ſancti tradidere ex Origene [f], ex quo Hieronymus [g], ſua pleraque hac de re deſumpſit, ex Auguſtino [h], & alijs. Regulas porrò centum ex iiſdem nono, & decimo ſuorum Hypotypoſeon libris adtexuit, quæ huc faciunt: Quas hortor in Domino, vt Scripturarum ſtudioſi perlegant, atque aliquem in ordine in pro ſuorum ſtudiorum ratione redigant. Quantum enim illud C
eſt, quod Hieronymus inquit? Neceſſarium eſt Scripturę *(ait)* operam dare, et ſenſum Prophetæ, aut Apoſtoli callere volentibus intelligere cur ſcripſerint; qua ſententiam ſuam ratione firmauerint: Quid habeant in vetere lege proprium Idumęi, Moabitę, Ammonitę, Tyrij, Philiſthijm, Aegyptij, et Aſſyrij: Quid rurſum in nouo Teſtamento Romani, Corinthij, Galatę, Philippẽſes, Theſſalonicẽſes, Coloſſenſes, Hebręi, et Epheſij. Neceſſe eſt enim iuxta diuerſitatem locorum, et temporum, et hominum, quibus ſcriptę ſunt Epiſtolę, et li-

a Hierony. in præfa. ad Amabilem in decē viſiones Iſaię.
b Euthym. in Pſ 150.
c Hier. ad Pãmachium, de erroribus Io. Hieroſol.
d Hier. præfa. lib. 18. in Eſa. & in c. 36. Ezechiel. Aug li. 20. de ciu Dei, c. 7.
e Apoc. ca. 20.
f Orig. lib. 4. Peri. Archon. c. 2
g Hiero q 12. ad Hedibiam, & in Amos c 4
h Aug de vtil. cred c 3. & ſuper Gen. ca. 2. in imperf.
Hiero li com. 3 epi. ad Eph.

bri

A bri diuerſas cauſas, & argumenta, & origines habeant; *& quæ ſequuntur.* *Rurſus quanti momenti alterum illud eiuſdem Hieronymi eſt? cum inquit.* Multa dicuntur in Scripturis iuxta opinionem illius temporis, quo geſta referuntur, non iuxta quod rei veritas continebat, vt in Ieremia: *Tulit Ananias Propheta catenam de collo Ieremiæ*; & erat pſeudopropheta: *denique & Ioſeph in Euangelio Pater Domini* vocatur; at ipſa Maria, quæ ſciebat ſe Dei ſpiritu concepiſſe, & reſponderat Angelo: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Loquitur ad Filium: *Fili quid feciſti nobis ſic? ecce ego, & Pater tuus dolentes quæ-* B *rebamus te. Quanti iterum illud, quod Eucherius, & Theodoretus monent.* Prædicere (*ait ille*) ſolet Dominus ſine dubio futurum, quod admonendo dicit. Sic dicitur ad Abimelech: *Ecce tu morte morieris; & tamen mortuus non eſt, nec Deus mentitus eſt. Theodoretus autem.* Non eò (*inquit*) Deus pœnas minatur, vt ijs, quibus minatur, inferat, ſed vt metu perterrefactos ad reſipiſcentiam vocet, & cum nequitia, quam committunt, eos liberauerit, eis ſalutem afferat; non enim minatus fuiſſet, ſi punire vellet. *Sic ille. Quare è paucis iſtis intelligant cordati, quanti ponderis futura ſint, quæ centum Regulis ijs, quas diximus* C *à Martino Martinio collectas, continentur.*

Hieron. in Ierem. c. 28

Hier. 18

Luc. 2.

Luc. 1.

Luc 2.

Eucher. lib. 2. in Geneſ. c. 31

Gen. 20.

Theodoret. in præf. 12. prophet.

Sanctis Pagnini Iſagoge & Hieronymi Laureti lib. duo ad ſacras Literas intelligendas quinam. Caput XLVII.

SAnctes item Pagnines Tychonium, & Auguſtinum imitatus vberem ad ſacras Literas Iſagogem confecit, in qua ex antiquis Patribus Regulas nobis reliquit de exponendis obſcuris phraſibus, figuratis lectionibus, & myſticis Diuinarum Scripturarum ſenſibus. Neque verò hoc labore contentus,

Pagnini Iſagoge.

ius alterum quoque edidit Opus in duo de viginti libris diſtributum, quos Iſagogas ad myſticos Sacræ Scripturæ ſenſus intelligendos inſcripſit, iuxta Alphabeti ſeriem de ſenſibus myſticis, & ſpiritualibus ſacrarum dictionum tractans, atq. vniuerſam pene Scripturam, occaſione hac myſticè exponens. A

Sylua Allegoriarum quæ anno 1575. apud Gaſparem Bindonũ Venetijs edita fuerat Pariſijs excuſa fuit apud Sõnium anno 1584.

At quoniam idem ipſe Sanctes Pagninus ijs libris eadem præſtitiſſe videri poſſet, quæ Hieronymus Lauretus Cornarienſis ſua Allegoriarum ſylua complexus eſt, ideo quid inter vtriuſque labores interſit, dicendum eſt, ſi prius quid initiò hic tractet expoſuero.

Aperuit enim & ſtatuit Lauretus in primis aditum, qui B ferret commodè in ſyluam ipſam Allegoriarum, in quo agit de varijs Scripturæ ſenſibus. Nam vbi attigit, quæ ad vtilitatem Allegoriarum pertinent, mox diſſerit: Quid ſit ſenſus literalis. Quid ſenſus ſpiritualis. Quid typus, & figura. Quæ figurata locutio. Quatenus extendenda ſit Allegoria. Quæ ſit optima Allegoria. Quando vna res typus ſit plurium. Quomodo triplex ſit ſenſus ſpiritualis. Quodnam diſcrimen ſit inter typum, & Allegoriam ſecundum aliquos. Quid Parabola, quid vehatur per locum à ſimilibus, aut diſſimilibus. Quæ diſcretio Parabolæ, & Allegoriæ. Quid ſit ſenſus literalis Parabolæ. Quatenus explicanda Parabola. C

Atqui Alphabeticum quidem ſeruauit ordinem, ſed Religioſæ ſuæ familiæ negotijs diſtentus, quòdq. operis moles ſuperabat vnius hominis vires, in ſingulis dictionibus, quæ allegorijs abundant, ea collegit, quæ primò occurrerant. Quamobrem ſæpe, quæ priorem locum poſtulabant, ſunt ſortitæ poſteriorem; cùm tamen interdum (licet non perpetuò) curauerit, vt quæ de Deo dicerentur, hęc principem locum obtinerent: mox quæ de Angelis, quæ de Bonis, & Virtutibus, quę de Dæmonibus, de Hæreticis, de Malis, & Vitijs, ea ſequentibus ſedi-

A *ſedibus locarentur. In quibus omnibus cùm citat locum, cui non addat Allegoriam, id eo conſilio fecit, vt intelligeretur, existimaſſe quidem ſeſe ibi latere Allegoriam; ſed cùm eam apud vllum Auctorem haud comperiſſet, noluiſſe è proprio capite fingere, ſed exercendis legentium ingenijs relinquere: quam tamen ipſi fortaſſe eſſent inuenturi.* NOTA.

De diſcrimine autem inter Iſagogem Sanctis Pagnini ad myſticos ſenſus Sacræ Scripturæ, & eiuſdem Laureti ſyluam Allegoriarum hoc dici poteſt. Diſcrimẽ inter Iſagogen Pagnini, & ſyluam Allegoriarum.

Pagninus fœcundiora ceteris omiſſis vocabula ſelegit. Leuretus omnia conatus eſt amplecti, in quibus aliquid Alle-
B *goriæ poſſet è quolibet alicuius notæ Auctore inueniri; Pagninus citat vberius Patres, afferens ipſamet verba, vt vel vnius auctoritas totam impleat paginam. Lauretus ad marginem notat loca, ne plus iuſto volumen excreſceret. Pagninus ſola tractat myſtica. Lauretus etiam complura, quæ ſpectant ad ſenſum literalem, phraſeſq́, & varias vocum explicat acceptiones: Vt hic Allegoriarum liber, Commentarÿ, atque Indicis locum habere poſſit in Sacram Scripturam, & Patres præcipuos.* NOTA.

Carolus autem Borromæus Cardinalis vir Sanctus, cum huius Syluæ vſum cuperet faciliorem, ac fructuoſiorem, ſta-
C *tuerat, rerum, quæ vocibus Allegoricis deſignabantur, ac primò ponuntur, vocabula præponere: quẽ laborem fortaſſe pius aliquis & doctus ſuſcipiet, Allegoriasq́ ipſas meliore ordine diſponet, vt Reipublicæ literariæ in proximorum ſalutem commodet.* Quid Borromæus Card. cogitarat de ſylua Allegoriarum.

Antiquiorum aliquot, & recentiorum Scripta quænam ad myſticos D. Scripturæ ſenſus eruendos. Caput XLVIII.

A*C ex antiquioribus quidem extant Scripta de ſchematibus, & tropis, hoc eſt figuris, & modis locutionũ Sa-* Aug.to.3.li.7 de locutionib. Scripturæ.

cræ

Iſidorus. Hugo de s. Victore. Petrus Berthorius. Io. Gerſon. a Can lib. 2. de Locis. Theol ca. 6 7. & 8 & lib. 4. 5. & 6. b Lib. 2 ca. 3. de dog. Eccleſ. c Lib 3. de uerbo Dei, c. 3. & 4. d Praf in Pſ.

cræ Scripturę, quàm antea rem Auguſtinus *pertractauerat:* A
Iſidori item, & Hugonis de S. *Victore* Allegorię *in vtrumq. Teſtamentũ: Reductoriũ queq. morale in Biblia Petri Berthorij, quemadmodũ & Richardus de s. Victore de difficultatibus egit Scripturæ; ac Ioannes Gerſon de ſenſu literali eiuſdem ſanctę Scripturę tomo primo, & alij, ſed hoc noſtro ſeculo Melchior*[a] *Canus, Driedo*[b] *de Eccleſiaſticis dogmatibus & reliqui, ac potiſſimum*[c] *Bellarminus qui eos omnes perlegit, Deinde*[d] *Cornelius Ianſenius, qui rationem tradit verſandi ſolidè, (vt ipſemet ait) ac feliciter in myſticis Scripturarum, & pręſertim* Pſalmorum *ſenſibus.*

NOTA.

Ac *ſanè, vt paucis multa perſtringã* Patrum *via eſt inſiſtenda, qui aliter cum populis, aliter aduerſus hereticos, aut alios infideles agunt, cum diuina tractant eloquia: vt non facile eoſdem eſſe agnoueris, ſi legeris Hieronymum contra Iouinianum, & Vigilantium:* Auguſtinum *contra Iulianum, Cœleſtinum, Fauſtum, & eiuſmodi alios: Bernardum contra* Abaylardum, *aut Gilbertum Porretanum, ſcribentes: vel ſi eoſdem hortationibus, epiſtolis, ſermonibus Catholicos ad pietatem excitantes audieris. nimirum (quod Ioſephus* Acoſta *prudenter vidit) Bernardus aliàs Scripturarum concinnationibus diffluens, cum* Abaylardi *errores inſequitur, aut Gilberti Porretani, longe alio ſtylo Scripturas citat, ne latũ quidem vnguem à genuino illarum ſenſu recedens. ſeria enim ſunt hæc, quę Fidem tangunt, neque admittunt ſpatiandi licentiam, quam minimè reſpuit fide bene fundata deuotio, aut etiam liberalis eruditio.* B C

Ioſeph. Acoſta lib. 3. de Chriſto reuelato, cap. 8.

Benedictus Arię liber de Arcano ſermo.

Ceterum quæ Benedictus Arias *Montanus in* Apparatus *ſui eo libro, quem Ioſeph, ſiue de* Arcano *ſermone inſcripſit, huc ſpectant. neque enim tam verborum interpretationes, quàm rerum proprietates, naturam, & vim ibidem ſe indicaſſe ſcribit, atque vltra vndecim mille ſacrę Scripturę loca apertè ſe explicaſſe profitetur, ad quę cetera quęcumq. eiuſdem*

dem

A *dem generis fuerint, referri queant. Nimirum agit primò de diuiſione rerum, tam quæ ſunt, quàm quę inſunt, vel adſunt, ex quibus arcanus inſtituitur ſermo, ac ſymbola petuntur: mox de tempore, ac duratione: deinceps de ſymbolorum, ſiue Arcani ſermonis tractatione, & vſu: denique de quibuſdam animaduerſionibus ad Arcani ſermonis rationem tractādam opportunis. Tum verò ipſam rem agreditur, de Deo, & Arcanis eius nominibus, de Angelis, ac reliquis rebus ediſſerens.* Vndecim mille Sacræ Scripturæ loca vbinam explicantur.

Ratio multiplex Sacra volumina explicandi è Sixto
B Senenſi. Cap. XLIX.

POteram autem ante iſtos Auctores rationē exponendi Sacra volumina è Sixto Senenſi multiplicem oſtendere: At viſum eſt ſatius, eam hunc reſeruare in locum, vt eſſet eorū, quæ dicta, vel indicanda ſunt, quaſi compendiū, & iudicium. Tertio igitur libro ſuę Bibliothecę Artem hanc vniuerſam in tres diſtribuit partes DEFINITIVAM: quę Diuinę Scripturę ſenſus, & expoſitiones deſcribit: ſunt autem (*inquit*) ſenſus duo: videlicet Literalis, qui duplex eſt, Proprius, & Metaphoricus. Myſticus, qui triplex, Moralis. Allegoricus, Anagogicus. Expoſitionū itē genera ſunt duo: nempe Vniuerſale, quod eſt quadruplex. Hiſtoricum, Morale, Allegoricum, Anagogicum; Particulare, quod eſt triplex. Elementare, Phyſicum, Propheticum. INVENTIVAM: quæ iam deſcriptos Diuinæ Scripturæ ſenſus inquirere, & inuenire docet: cuius ſpecies ſunt Tropica, Topica, Chronologica, Phyſica, Mathematica, Ethica. DISPOSITIVAM, ſiue Methodicam, quæ inuentas ſenſuū expoſitiones in varias redigit Methodos, quarum prçcipuę ſunt ſequentes; TRANSLATIO quæ fuit Tetrapla, Exapla, Octapla. STIGMATICA, Definitiva Pars. C Inventiva. Dispositiva, ſiue methodica.

N SYL-

SYLLABICA PARTITIO, vel diuidens, vel colligens. EPITOME, EGLOGE, quæ eſt vel ſpeculum, ſiue loci communes ſine expoſitione, vel cũ expoſitione; ſiue Harmonia literalis, vel numeralis. NOTARIACA PARAPHRASIS, preſſior, vel latior. LEXICE ADNOTATIO marginalis, ſiue interlinearis. COMMENTATIO; SCIOGRAPHICA: TABELLARIA. ENARRATIO, vel Homilia, uel Declamatio. COLLATIO; ſiue continuata, ſiue interrupta. MEDITATIO. POEMA Carmineum vel Proſocarmineum. EPISTOLA: INQVISITIO, ſiue Problema, uel Quæſtio, ſiue Diſputatio. COACERVATIO ſenſuum, vel locorum communium. AGIOGRAPHICA, ſiue Eccleſiaſtica, quæ eſt Anonyma, uel Proonyma; ſiue Ethnica, quæ eſt catena, uel cento. SCHOLASTICA, quæ eſt vetus, uel noua. NOVA autem Concordantiaria, Dictionaria, Hiſtorica, Poſtillaris, Quęſtionaria, Lecturalis. Compendiaria, & hęc Proſaica, uel Metrica, quæ eſt uel Vniuerſalis, uel Particularis, ac quędam Columnaris, uel Arborea. METRICA porrò eſt, uel Carminea, uel Proſocarminea; hę autem tum Rythmica, tũ Leonina, uel Monorythmica, uel Aequilitera, hęc uerò ſimplex, uel Picturata. Sunt item Sermonaria, Meditatiua, & hęc demiſſa, uel ſublimis. Poſt Scholaſticam eſt PANDESIACA. *De quibus ſingillatim toto eodem tertio libro ſuæ Bibliothecę agit idem Sixtus Senenſis: de quo tamen Gabriel Vasquez aliquid expendit in primo ſuorum Commentariorum tomo in B. Thomæ Summam, cum de ſenſibus Diuinę Scripturę agit.*

Qui-

A Quibus ducibus literalem ſenſum D. Scripturæ aſſequi poſſimus. Cap. L.

IAm verò quoniam præcipua cura debet in Diuina Hiſtoria eſſe literalis ſenſus, qui eſt tanquam ipſa veritatis baſis, ideo pauciſſimos è multis afferemus, qui videntur eum rectè aſſecuti, ſi prius, quid de quibuſdam antiquis ſenſerit Sixtus Senenſis dixerimus: Is enim, quo valebat ingenio, paucis verſibus quorundam nomina complexus eſt hunc in modum.

B Hiſtoriam Hebręis, & Græcis fontibus hauſtam.
Hieronymo diſces duce.
Allegorias, Anagogenq; recludent
Origenes, Ambroſius.
Exponent ſenſus formandis moribus aptos,
Chryſoſtomus, Gregorius.
In dubijs, altaq; locis caligine merſis
Aurelius lucem feret.
At breuis, & facilis non eſt ſpernenda tyroni
Lyrenſis expoſitio.

Nos de noſtri ſæculi Scriptoribus hæc dici poſſe credimus.

C *Quæ Adami Sasbouth nomine circunferuntur commentaria in quaſdam Pauli Apoſtoli Epiſtolas, quæ quidem Ioanni Haſſelenſi eius præceptori tribuuntur, qualem deceat eſſe literalis ſenſus interpretem, apprimè oſtendunt: Quæ verò in Iſaiam, eiuſdem Adami nomine ſcripta ſunt, ſapiunt quidem ingenium, atque iudicium; veruntamen hæc ad priora illa non accedere, viri ſentiunt eruditi. Forerius autem in eundem Iſaiam eſt optimus.*

Cornelius item Ianſenius in omnibus, quæ ſcripſit, præſertim in concordiam Euangelicam, & in Prouerbia, vt etiam Pſalmos, ſe magno valentem iudicio, vti & eruditum oſtendit: In Biblio theca sacra.

dit:id quod teſtati ſunt, qui illius harmonia ſubſcripſere, dicentes. Commentarios eius in Concordiam Euangelicam tum pietate, ac maturo iudicio, tum eruditione ſcriptos eius propria manu futuros vtiliſſimos. *Verumenimvero negandum non eſt (vt omnes nõ oĩa poſſumus) quędam in hoc Opere à viris doctis non probari, quæ tamen facili negocio, vel demi, vel addi poſſent, cõcedentibus ijs, ad quos id muneris ſpectat. Ea ſunt quæcunque ad Eraſmum (quem ſæpe appellat honorificè) pertinent: qui ſi quid veri dixit, id (ſicut alibi ſcripſimus) primò ex Eccleſia Catholica accepit, cui ſua reddẽda ſunt: quæ verò de ſuo ſæpe adiecit, in pleriſq. lapſus eſt, vti in* Apparatu *Sacro monſtrauimus. Porrò deſiderantur in Ianſenio citationes Patrũ, è quibus multa appoſitè deprompſit; Digreſſiones minutiores, aut longiores, qui cupiunt breuiores, ſuas habent cauſſas. In ea quæ diſſeruerat in ſextum Ioannis Euangelij caput, non defuit, qui librũ ſcripſit, Didacus Caſtillus, quem librum nouiſſimè edidit Romæ. At Franciſcus Toletus Societatis noſtræ, qui poſtea fuit Cardinalis in Ioannem ſcribens, ea præſtitit, quæ in Ianſenio deſiderabãtur, explicationibus enim primò, mox adnotationibus vix quidquam omiſit, quod non fuerit dilucidè, breuiter, & quidem ad literam, expoſitum, cum & ſi quid aduerſus Ianſenium poterat dicere, id ſuppreſſo eius nomine modeſtè fecit. Eiuſdem autem Toleti duos Tomos in Euangelium Lucæ expectamus eadem ratione conſcriptos: At & Genebrardus Pſalmorum literalẽ ſenſum eſt maximè aſſecutus: Quod deinceps potiſſimum præſtitit in Euangelia Ioan. Maldonatus noſter, Franciſcus Ribera, in duodecim minores Prophetas, et in Apocalypſim; in quam item optimè ac nouiſſimè ſcripſit Blaſius Vigas, è noſtris, & in Vniuerſam Scripturam preſſè Emanuel Sà, Vti in Tobiam, Iudith, Eſther, Machabæos, Nicolaus Serarius, & alij, de quibus egimus ſuis locis Apparatus noſtri ſacri.*

Quæ in Ianſenio obſeruanda ſunt.

A B C

Ha-

A Habituum; & geſtuum ſiue actionum obſeruatio, quæ in Diuina Hiſtoria notantur, vtilis ad ſcripturas intelligendas. Cap. LI.

SEnſus & proprietates verborum, quæ ſunt in ſacris Eloquijs, qua ratione, atque vnde peti poſſint, diximus. Reſtat Actio, qua habitus, geſtus, ſitus, affectiones corporum, & animorum deſignantur. Quæ quidem actio, ſi penè principem in arte dicendi tenuit locum apud Ethnicos, certè pernecesſaria eſt obſeruatu in Diuinis Scripturis: vbi frequẽs, ac quidem non tam prudenti hominum iudicio, quàm Spiritus ſan
B *cti afflatu adhibita, facit, vt exactior ſententia, & ſignificatio rerum percipiatur. Altius nimirum hæret in animis quod ſpectamus, quàm quod tantummodo audimus: Quin etiam quod propter diſtantiam loci, vel populi ſtrepitum, ac multitudinem, ad aures noſtras peruenire nõ poteſt, id ſi qua actione proponitur, illico, & quaſi vnico proſpectu nobiſcum aſportamus. Quòd ſanè ijs accidit, qui populo clamante, Pilatum manus ad teſtandam animi innocentiam lauantem conſpexere.*

Huius ergo actionis, quæ paſſim in Vetere, ac Nouo Teſtamento cernitur, Benedictus Arias Montanus Tractationem ma-
C *gno iudicio confecit, quæ dicitur liber Ieremiæ, cuius materiam prælegiſſe expediet. At & multa deinceps attigit Alphonſus Salmeron in ſuis Prolegominis, cum denique pleraque accuratè Hieronymus Pratus, & Ioan. Baptiſta Villalpandus ſuis in Ezechielem Commentarijs ſint perſecuti.*

Partitio Librorum Sacrę Scripturæ, Vnde. Caput LII.

PArtitiones Hiſtoriæ veteris Diuinæ Sixtus Senenſis varias affert ex Hebræorum ſupputationibus, iuxta literas, *Initio prioris libri ſuæ Bibliothecæ ſanctæ.*

*ras,[a] vel characteres eorum Alphabeti: Ex Domini item di*ſ*tributione, in Legem, Prophetas, & Pſalmos: ex Damaſceno, in Legalem, Agiographa, Carmineam, Propheticam, & præter hæc, Binarium vnum: ex Gregorio Nazianzeno, in libros Hiſtoricos, & Propheticos: ex antiquis Iudæis, in Legalia, Prophetica, & Agiographa: ex priſcis Latinis, in Legalem, Propheticam, Agiographam: Ex recentioribus Iudæis, in Legem, Prophetas priores, Prophetas poſteriores, & in Scripturas, hoc eſt ſancta ſcripta: ex recentioribus Latinis in Legalem, Parænetìcam, Propheticam.* A

Affert Georgius Ederus alias ex Hebræis addentibus quidem illam, quam diximus Agiographam, ſed qui eam Apocryphum nominarunt, hoc eſt in certa ſcripta, quæ tamen ſunt in Canone Diuinarum ſcripturarum: E Michaele Medina, in quattuor ordines, ſiue acies: Ex Hebræo, & Eccleſiaſtico Canone, ac ſimulè quibuſdam Synodis, in Legem, Prophetas, Agiographa, libros Eccleſiaſticos: ex Auguſtino, in Hiſtoriam continuam, & diſcretam, ſiue promiſcuam; Et in Prophetias impropriè ac propriè: Hanc autem in maiores, & Minores: ex Petro *Aureolo, in* Politica*, Chronica Poetica, Hymnidica, Dialectica, Oratoria, ſeu* Prophetica*, Ethica, ſiue Moralia.* B

Haſce igitur partitiones, quæ denique omnes redigendæ ſunt ad eos libros, quos in Canone ab Eccleſia Catholica agnoſcimus, quaſque Tridentina Synodus oſtendit, poterit, qui voluerit, inſpicere in eiuſdem Sixti Bibliotheca, & in Ederi Oeconomia initio primi libri: Qui & poſtea verſus finem ſecundi libri, Tabulam aliam ex Dionyſio S. Areopagita, & ex Dionyſio Carthuſiano, talem confecit. Quæ ſummam totius Diuinæ Hiſtoriæ continet. Sic verò habet. C

Rerum

[a] *Luc.* 24.
li. 24. *de fide* Orthod.
In ſuis carminibus.
Hiero. *in præf. lib Reg.*
Iſido. lib. 6. *Etymolog.*
Hiero in pref. lib Reg & Danielis.
Georg. Ederus lib ſua Oeconomia initio primi libri.
Li 6. *de recta in Deum fide, cap.* 3.
lib. 2. *de doct. Chr ſt c.* 8
Trid. Concil. Seſſ. 4.
Vide item IVNILIVNIVM de partibus Diuinæ Legis.

A

Rerum à Deo Creatarum. { *Subſtantiam,* / *Ordinationem,* / *Gubernationem,* } *Quod fit (inquit) Dionyſ. Carthuſ. præſertim in Geneſi. Exodo, & alijs libris Moyſis.*

Legalem Hierarchiam, ideſt, Principatum Iſraelitica plebis ſub lege. Quod præcipuè fit in libro Numerorum.

Tota Scriptura (inquit Dionyſ. Areopag.) Canonica, & Agiographa, deſcribit, vel

Diuini populi hæreditatum diſtributiones, & habitationes: Quod fit potiſſimum in Ioſue libro: vbi deſcribitur quemadmodum Terra promiſſionis fuit ſorte diuiſa. & diſtributa in hæreditatem XII. Tribuum, quæ tunc deditæ erant cultui veri Dei. Ca. 3. de eccl. Hierarch.

B

Gubernationem. { *Iudicium; de quibus agitur in libro Iudicum,* / *Regum ſapientum, de quibus in libris Regum.* }

Intelligentiam Sacerdotum Diuinorũ: Vt fuerunt Eſdras ſcriba velox, & Hieremias, & Machabæi: De quibus in libris Eſdræ, & Machabæorum.

C

Geſta antiquorum virorum in multis et varijs anxietatibus, Iob videlicet, & Tobiæ, vt patet in libris eorum.

Immutabilem in patiẽtia philoſophiam; qua ſancti illi viri in rebus aduerſis fuerant vſi.

Actionum ſapientes Synagogas, id eſt congregationes fideles in actibus ſtrenuas.

Diuinorum Amorum Cantica, videlicet Cantica Canticorum.

Diui-

Diuinas Imagines, ideſt perſonas ſeu typos ſpirituales ſponſi ac ſponſæ, ſicut item in Canticis. A

Futurorum Propheticas *prædictiones, id eſt vaticinia* Prophetarum, *tam quattuor Maiorum, quàm duodecim Minorũ. Vide Dionyſium Carthuſianum in capit. 3. Eccleſiaſt. Hierarchiæ Dionyſii Areopagitæ.*

Regionis Palæſtinę, Ciuitatis Hieroſolymæ, & Templi Salomonis notitia neceſſaria. Quive de ijs exactius ſcripſerint. Cap. XLIII. B

ET *magnum quoque, vt hiſtorijs omnibus, ſic potiſſimum Diuinę, pręſidium affert locorum notitia, ſeu inſpectio, in quibus res geſtę ſunt, marium, fluminum, portuum, oppidorum, arcium, Ciuitatum, agrorum, ædificiorum; quemadmodum item deſtructiones urbium, inundationes aquarũ, tranſmigrationes populorum ad hanc ipſam cognitionem pertinent. Cumq. Scripturę Sanctę non ſolum de his infimis, verum etiam de ſupremis, & generalibus ipſius Mundi regionibus cœlo, & terra, vel ipſo in Hiſtorię initio agãt, altius ipſa Mundi machina pernoſcenda eſt; nimirum, quantũ huic negotio ſit ſatis. Iam verò poſt generalem totius Orbis animo perceptam cognitionem,* Palęſtinę *delineatio, locorumq. nomina quàm aptiſſimè poſita, ſpectanda ſunt; futura deinceps rebus & memorię mandandis, & intelligendis, ac facilè explicandis vtiliſſima.* C

Cosmographiae cognitio sacræ Scripturæ neceſſaria.

Et Hieronymus quidem meminit libri de locorum Terræ Sanctæ deſcriptione, quem Euſebius Cęſarienſis inſcripſerat τοπογραφίας τῆς ἁγίας γῆς: *in quo etiam diſtinctionem duodecim*

A *decim Tribuum, cum ſingulis earum oppidis, & Vrbis Hieroſolymæ, eiuſq; Templi vniuerſam ſtructuram Geographica Tabula depinxit, adiecta breui explanatione, quæ ſingulas totius picturæ partes explicaret. Hic verò liber interijt, cùm adhuc extet ſuperſtes eiuſdem Euſebij De locis Hebraicis liber vnus, in quo omnium montium ſyluarum, fluminum, vrbium, oppidorum, viculorum, aliorumq; locorum in Sacris Literis nominatorum vocabula congregauit, & literarum ordine diſpoſuit, atque expoſuit: Quod opus ab Interprete malè verſum, Hieronymus iterum Latinum fecit, reſectis nonnullis, quæ non ſatis memoria digna iudicauit; adiecta etiā Operi præfatione.* B *Sed & citra Iordanem fluuium vnus, ac viginti viri Iudæi à Ioſue miſſi, Palæſtinæ Chorographiam exploratam, & in librum redactam attulere: Quâ diligenter inſpecta, Ioſue regionem eam ſeptem Tribubus ſorte diſtribuit.*

Præfa. in lib. Euſeb. de locis Hebraicis.

Ioſue 18.

Ad ea verò, quæ de Palæſtina habentur in Biblijs accedūt, quæ ſcripta reliquerunt Ioſephus, Beda, & Brochardus Monachus vberrimè, atque alij, qui eam luſtrarunt, Petrus Belonius in obſeruationibus: Andreas Theuetus in ſua Coſmographia Orientali, Iudocus à Ghiſtele; Bartholomæus à Saliniaco: Benedictus Arias Montanus libello, Chaleb inſcripto, C *in ſuo Apparatu Biblico: Quibus adiungi poteſt Georgij Agricola, & Hammonij Itinerarium B. Mariæ. Huius autem regionis, ſiue potius orbis vrbem olim primariam Hieroſolymam accuratè tanquā oculatus teſtis deſcripſit Ioſephus. Sed & multa ſunt in priore tomo Annalium Eccleſiaſticorum Cæſaris Baronij, quæ iſthuc pertinent: Cum etiam Abramus Ortelius in ſuo Theatro Orbis Terrarum Tabulam deſcriptionis eiuſdem Palæſtinæ poſuerit, quam Titelmanus Stella delineauerat.*

Ioſeph. lib. 3. de bello Iudaico. *Brochardus monachus.* Petrus Bellonius. *Andr. Theuetus.* *Iudocus à Ghiſtele.* *Bartholom. à Saliniaco.* *Bened. Agric.* *Georg. Agric.* *Hammonij itinerariū B. Mariæ.* *Ioſep. de bello Iud. li. 6. c. 6.* *Caſ. Baron.* *Abramus Ortelius.*

Sed quidquid iſti ſcripſerint, certè legendi iam ſunt ante omnes, Io. Baptiſta Villalpandi Theologi noſtri labores tam

in Apparatu ad ipſam Vrbem Hieruſalem, quàm ad Templi Salomonis extructionem, quem reliqua, quæ ab ipſo accuratiſſimè adiecta ſunt: Cum & ipſius Hieroſolymæ delinationem, in qua inſigniter errarunt Adrichomius, & alij, ſubijciat oculis, quæ verior omnibus agnita eſt. Is autem Villalpandi Apparatus extat in Hieronymi Pradi, & ipſiuſmet Villalpandi Commentarijs Romæ editus. A

Theatrum Terræ Sanctæ confectum à Christiano Adricomio, quale, & vnde.

Caput LIV.

B

Ann. 1588. *ET Chriſtianus quidem Adricomius Delphenſis, librum ex Officina BirKmanica Coloniæ Agrippinæ emiſit, quē inſcripſit, Theatrum Terræ Sanctæ, ac Biblicarum Hiſtoriarum, cum Tabulis Geographicis ære expreſſis, & Chronicon generale breuiſſimum ad noſtra vſque tempora; ac denique Chronicon alterum vtriuſque Teſtamenti Hiſtorias ab ipſo Mundi initio per Patriarchas, Iudices, Reges, Prophetas, Machabæos, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & Apoſtolos deductum ad mortem vſque Ioannis Euangeliſtæ Apoſtolorum poſtremi, adnotatis temporum rationibus, quā ipſe Adricomius diligentia potuit: Quin etiam adiecit eorum Auctorum Catalogum, quibus vſus eſt in deſcribenda Terra Sācta & Chronico: Quos huc inſerere præſtat (omiſſis aliquibus haud ſine cauſa) quando poſt tot aliorum labores, quid adhuc reſtet, quod vtilius aſſequi poſſimus, denique dicendum erit.* C

Scriptores de Palæſtina. *Varia igitur Adricomius ſcribit ſe perlegiſſe Bibliorum exemplaria, & antiquos Hiſtoriographos Græcos, Latinos, Iudæos, qui hac de re egerint: Iacobum item de Vitriaco Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Legatum in Terra Sancta: Fretellum Archidiaconum Antiochenum: Iacobum Pantaleonem: Gallum Patriarcham Hieroſolymitanum. Brochardum: Ioan-*

nem

A *nem Mandeuille, ſiue Monteuillanum: Ioannem Huls: Ro-
dulphum Lanſgium Canonicum Monaſterienſem: Bernar-
dum de Breidenbach: Gerardum Kuynretorff Campenſem:
Petrum Aenholt Priorem in Volzende: Edonem Rombes
Conſulem in Sweech: Ioannem Scorel Canonicum Vltraie-
ctinum: Ioannem Heuterum Prætorem Delphenſem: Bartho
lomæum à Saliniaco Sanctæ Sedis Apoſtolicę Protonotarium:
Ioannem Paſcha Carmelitam Mechlinienſem: Gulielmum
Tyrium ſiue Tyrenſem Archiepiſcopum, Regni Hieroſolymi-
tani Cancellarium, & Lateranenſis Concilij Scribam: Her-
mannum Bortuloo: Bonauenturā de Mirica Louanienſem Mi*
B *noritam: Gerardum Ioannem: Petrum Appianum: Michae
lem Aitzing: Georgium Bruijn Decanum ad gradus D. Ma-
riæ Coloniæ: Fabium Licinium Venetum: Laurentium Su-
rium: Petrum Calentium: Ioannem Godſcaltum Iſerman Del
phenſem: Godofredum Delphenſem: Baptiſtam van der Mue
len Mechlinienſem: Petrum Lichteſtein: Antonium de An-
gelis Minoritam, pręter omniū pene meliores Chronologias,
ſeu Cronographias, Concilia, Onuphrij Commentaria faſto-
rum, Cornelij Ianſenij Concordiam Euangelicam, & alios.*

*At, etſi ex tanto Adricomij labore vberes fructus percipi
poſſunt, ipſe tamen, ac qui eum præceſſere alij in Hieroſolymæ,*
C *ac Salomonici Templi rectiſſima delineatione conſecuti non
exiſtimantur, quod cupiebant. Quin & Adricomius in
Chronico duplici conſcribendo adhibuit (vbi Scripturā deſe-
ciſſe putauit) Philonem, ac Beroſum Annij, quos (inquit) do-
ctiſſimi quique magno ſtomacho proſcindunt, qui tamen ipſi
(ſubdit) quando commodum eſt, lubenter eum ſequuntur. Ego* Cautio in Adrichomio.
*verò noluiſſem, vt in Opere ceteroquin bono, vel horum
vel præſertim aliorum, quos meritò San-
cta Romana, vel exploſit, vel ſuſpectos
habuit Eccleſia, rationem
tantam habuiſſet.*

Verior Palęſtinæ deſcriptio vnde. Cap. LV.

Galarſa li. 6. Euang. inſtit. Arias in appa ratu ad literas Sacras.

CVm autem inter alios viros celebres Palęſtinę, Phęnicis, ac terminos totius Terræ promiſſionis nobis reliquerit Petrus Garſia Galarsa Epiſcopus Caurienſis: certè hic omnino eſt perlegendus, hic enim, cùm ſibi propoſuiſſet de ijs tantummodo locis agere, quæ Dominus IESVS ſua præſentia illuſtrauit, quæ ſunt in Palæſtina, et Phęnicia, vtiliſſimam narrationem edidit: Magna namque Syria (*inquit*) à Septentrione Iſæis montibus Ciliciæ: ab Oriente, Aſſyria, Babylonia, & Chaldæa: ab Auſtro, Arabia deſerta, Petręa, & Aegypto: ab Occidente, mari magno concluditur. Plures autem Prouincias complectitur, Cappadociam vtramque, ſiue Arathæam inter Pontum, & Taurum montem, vnde Aramæi: Meſopotamiam inter Tygrim, & Euphratem, vnde ortus Abraham: Syriam Damaſci; vbi campus Damaſcenus, & Terra Hus, vbi ortus Iob: Syriam Antiochię, vbi Petrus primam Sedem poſuit, & primùm Chriſtiani vocati ſunt: Phœniciam, ſeu geminam Galilęam ſuperiorem, & inferiorem, & Palæſtinam, quæ Samariam, & Iudæam continet. De his ergo (*ait*) quattuor Iudęa, Samaria, vtraque Galilęa dicendum eſt. Quę à Septentrione à radicibus montis Antilibani, unde Iordanes oritur, in Meridiē, in Berſabeā, & Aegyptum, longitudine, centum ſexaginta ſex milliaribus diſtenduntur, latitudine maxima, milliaribus ſeptuaginta, ab Occaſu mari magno, verſus verò Ortum ad Iordanem. Itaque pręterimiſſis regionibus vltra Iordanem ſitis, reſiduum terrę promiſſionis cingitur ab Occaſu, mari magno; à Septentrionibus, Antilibano; ab Ortu Iordane: à Meridie, Maiona fluuio.

magnæ syrię deſcriptio. Gen. 11. Iob 1. Act. 13.

Hac cùm dixiſſet, agit de quattuor terminis terræ, qui ſunt

A *ſunt Mare,Libanus,Iordanes,Maiona. Deinde de Iudęa,*
& Oppidis illius,quę ſunt pręcipuè Hieruſalem,Bethlẽ,The
rua,Rhamah,Mambre,Hebron,Montana Iudęa, Maiona, Iudææ oppidà præcipua.
fluuius,Berſabee,& Gazar. Poſtea de Philiſthaea Prouincia,
in qua ſunt Ioppe, Arimathęa,Emaus,Bethel,Bethania,Beth-
phage,Deſertum Hierusalem, Eſſeni; Hiericho, Mare mor-
tuum,Engaddi. Pręterea de Samaria Prouincia,quę eſt me-
dia inter Iudęam,& Galilaeas;in qua quidem Samaria,ſunt
hac loca,Sichen,vel Sichar Taſuc fons,Enon,& Salin, Sama
ria,ſeu Sebaſte,Ephra,Gelboe montes,& torrens Cyſon. Mõs
Hermon triplex. Cęsarea Palęſtinę,quę prius Turris Stra-
B *tonis,Antipatris,quę & Capharſalama;Sarma;Lida proppe*
Ioppem,qui eſt terminus Samarię,atque Iudęę. Poſt hęc agit
de Galilęa inferiore,&locis eius,qui fuere lacus Geneſareth,
Tarichen,Tyberias,Magdalum, Bethsaida, Capharnaum
metropolis Galilaę,Thabor,Hermon,Naim,Sumna,Dothain,
Bethulia ſub Iſachar,Nazareth,Sepherõ,Bethleem, Gana ſub
Zabulon. Deinde de superiore Galilęa, in qua Nephtalim,
Nahason,Cęsarea,Philippi,Ior, & Dan fontes; Sidon; Sa-
*repta,puteus aquarum viuentium,*Ptolemaiſ,*Carmelus: de-*
nique de Monte Galaad,& oppidis vltra Iordanem ſitis, in
quę Chriſtus diuertit.
C

Templi Salomonici abſolutior notitia, unde.
Caput LVI.

A*D Templi autem Salomonici abſolutam notitiam,eiuſ-*
que myſteria.(cùm in Diuinis operibus hic ſit ordo cõ
ſtitutus,vt illa primùm ex eo,quod in se habẽt,myſterio,mox
ab arte,quę in ijs eminet, ac poſtremo ex vero eorum,quibus
deſcribuntur,vi & vſu cognoscantur) pertinent maximè,
quęcunque de Arca à Noe ędificata, de Tabernaculo à Moſe
erecto, deq. ijs ædificijs,quę à Salomone ſunt inſtituta,ha-
bemus

Ariç liber de Sacris Fabricis,& de sacris veſtimẽtis, & ornamentis Templi.

bemus in Diuino Codice. Ac quidem Benedictus Arias in A
ſuo Apparatu exemplar,ſiue Librum inſcripſit de Sacris Fabricis,in quo de Area fabrica,& forma; de Tabernaculo; de Templi fabrica,& ſtructura;de Templo ſecundo; de ceteris Salomonis ędificijs egit. Quemadmodum,& alterum librum eodem in Apparatu edidit,qui inſcriptus Aaron,continet,quę ad ſancta veſtimenta,& ornamenta ipſius Templi ſpectabãt. Ex horum enim cognitione (quod epiſtola ad Hebręos Paulus, & Ioannes in Apocalypſi indicarunt) magna panduntur myſteria. Itaque & de lapidibus pretioſis, qui erant in Rationali,ibidem egit Arias; cùm hanc materiam tractaſſent antea Epiphanius,& Iſidorus Hiſpalenſis,preter eos, qui genera B
tim de gemmis,& foſſilibus ſcripſere, quorum mentio facta eſt, vbi de Naturali Hiſtoria locuti ſumus. Et Franciſcus quidem Ribera noſter, qui ſcripſit nouiſſimè in Apocalypſim ſuppeditat,quod huc facit. Iam verò de ſathis,menſuris, ponderibus,quę huc pertinebant, non omiſit idem Arias agere: ſed & hęc omnia cernentur in eorundem Hieronymi Prati, & Io.Baptiſtę Villalpandi Commentarijs in Ezechielem,qui ſudant ſub prelo,cum & Villalpandi induſtria in numiſmatibus,& alijs einſmodi veſtigandis, vti & in delineatione Templi Salomonici,atque Hieroſolymæ,& aliarum Iudęę partium fuerit omnium accuratiſſimus: quamuis & Ribera no- C
ſter libro peculiari in caput ſextum libri tertij Regum egerit diligenter de fabrica Templi, cui libro alterum adiecit de Sacerdotibus,& veſtibus Sacerdotalibus,& sacrificijs,& feſtis diebus.

De lapidib° pretioſis.

Frãciſcus Ribera.

Hieronymus à Prato.

Arias de ſathis, menſuris,ponderibus.

Theophraſt°.
Plinius.
Dioſcorides.
Georg. Agrico.
& alij.

Lib. excuſus apud Iũctas Lugduni, & Antuerpię apud Bellerũ.

Reipublicæ Iudęorum ſtatus prenoſcendus; & vnde. Cap. LVII.

AT interiorem quoque notitiam aſſequetur Diuinę veteris Teſtamenti Hiſtoria, qui in primis Rempublicam

He-

A *Hebræorum ſibi ob oculos ponet; Religionem nempe, & Ciui-
tatem; in quas tota eius ratio diuiditur; Ad Religionem ſpe-
ctant, quæcumque de forma Reipublicæ, de locis, diebus, riti-
bus perſonis ſacris. Ad Ciuitatem, quæ de conſiliis, de iudi-
ciis, de magiſtratibus, in vetere Teſtamento ſunt ſcripta.
Rempublicam porrò iſtam, præter id, quod eſt in ipſa Diuina
Hiſtoria, Ioſephus, & Toſtatus, & alij; ſed & poſtea Carolus
Sigonius primus octo libris diſpoſuit, quæ & multo clarius ple
raq. lector perſpiciet, ac liquidiore illius doctrinæ hauſtu cõce
ptæ viſceribus cæleſtis ſciẽtiæ ſitim ſedabit, & deniq. multò fe
licius arcana, quæ Sacris literis continentur, myſteria ve-*
B *naturi ſunt, qui faces huiuſmodi ſecum abditis eorum late-
bris perſcrutandis prætulerint. Myſteria verò intelligimus,
cæleſtem atque æternam vitam, quam Auguſtinus hac præ-
notatam Republica docuit, aſſerens populum Hebræum in v-
nam eſſe Rempublicam congregatum, quæ æternæ vitæ age-
ret Sacramentum:* Omnes enim (*inquit*) Prophetiæ, om-
nia præcepta vitæ, Sacra demum Sacerdotia, ceremo-
niæ, dies feſti ſignificata & prenũciata ſunt, quæpropter
æternam vitam fidelium, in Chriſto, & impleta credi-
mus, & impleri cernimus, & implenda confidimus. *Ce-
terum, quid in Sigonij dictione obſeruatum ſit, præſertim in*
C *Commentariis ad Seuerum Sulpitium, atque alibi, id in quar
to Bibliotheca Selecta libro attigimus. Cum autem Rempu-
blicam Hebræorum appellauit inſignem Chriſtianæ Eccleſiæ
formam, non defuit, qui hoc improbauerit: formã enim hoc
loco putauit à Sigonio exemplar, vel imaginem ſignificari,
ad cuius imitationem res aliqua effingitur, vel exprimitur
(ideam ſiue εἰκόνα Græci appellarunt) Quamobrem effici, Si-
gonium non animaduertiſſe inde ſequi, vt nihil Eccleſia eſſe
poſſet, quod non fuerit ex Hebræorum imitatione traductũ:
adeo, vt quidquid inde petitum non fuerit, tamquam minus
exactè ad exemplar compoſitum, aut tamquam adulterinum*

Sigonii libri de Repub. & ciuit. & iure Hebræorũ. *Lib. 7. in fine.*

ab

A (*inquit*) quoniam Sacræ illius functionis ordo eſt, vt alij purgentur; alij purgent; & alijs myſterijs imbuãtur, atque illuminentur doctrina ſalutari; alij id opus exequantur: ad perfectum alij adducantur; perficiant alij.

Nicolaus verò Sanderus cùm de Monarchia Eccleſiaſtica librum ſcripſiſſet, rem totam oculis ſubiecit, perq. ſequentia ſæcula, vſque ad hoc ſextumdecimum à Chriſto Domino ſeriem ordinis, & Reipublicæ Eccleſiaſticæ conſtantem duxit ſub Pontificibus Maximis, qui Petro ſucceſſere in hac viſibili Eccleſia.

Gilbertus Genebrardus cauſam afferens, cur per Pontifices B *Romanos ſuam deduxerit Chronographiam, ex Paulo, Irenæo, Tertulliano, Auguſtino, Optato, & alijs, eundem, qui nũc eſt, Eccleſiæ ſtatum demonſtrat.*

Paul. Eph. 4. Ire li 3. ca 3. Tertul. de pręſcrip. aduerſ. hæret. Aug cont epi. Adimãti. c. 4. Pſ. cont. partẽ Donat. c. 7. Optat li b. 2. cont. Parme.

Robertus Card. Bellarminus cum tertiam generalem Controuerſiam abſoluiſſet de Pontifice Maximo, eiusq. Auctoritate à Chriſto collata; quartam de Concilijs, & Eccleſia Militante; quintam de membris Eccleſiæ Militantis, Clericis, Monachis, Laicis, ſic agit, vt vniuerſæ Chriſtianæ Reipub. typum explicet, atque ab hæreticis totius ordinis turbatoribus vindicet.

Bellar. Card. Tomo 1.

Cæſar Card. Baronius pręfatione in priorem Annalium C *ſuorum Tomum, Synagogæ interitum, & Eccleſiæ ortum explicatè tradit Euangelicæ Oeconomiæ intelligendæ percommodum, qua nouam deinceps ex omnibus Tomis ſuorum Annalium Eccleſiæ Catholicæ forma conſpici poteſt, qui niſi à Theologiæ huius poſitiuæ candidatis prælegi poſſint, quòd ingens eorum ſit moles, ſaltem percurriſſe debebunt eorum Epitomen à Ioanne Gabriele Biſciola noſtro emiſſam.*

Caſ. Card. Baron.

Thomas Bozius Opere de Signis Eccleſiæ id ipſum fecit, cum aſſerit Eccleſiæ eſſe vnum ſpiritum per Chriſma, vnum corpus per Euchariſtiam, vnum Regnum per ordinis Sacramentum cum Deo, ex qua triplici coniunctione deducit cen-

Thomas Bozius. Vide primum & 2. & 5. caput primi liber Tom. 1.

tum ſigna, è quibus apertiſſimum ſit, quænam ſit Eccleſia, & & (vt ille inquit) quanta ipſius Diuinitas. A

Nos aduerſus Dauidem Chytræum, qui ſimulatè ad Synodos quattuor priores generales prouocauerat contra nos ſcribens, Eccleſię Catholicæ faciem, ac formam expreſſimus ex iiſdem Synodis. Itaque ibi tum diximus.

Vide Auctoris Refutationem cont. Dauid. Chytræũ c 2. Aug. in epi ad Rom. institu.

Cùm Eccleſia (*vt inquit Auguſtinus*) conuocatio ſit Fidelium vno cultu, unaq. fide inter ſe iunctorum, unitas illa cultus, & Fidei ſic erat ſedulò retinenda, ut quiſquis hanc ſcindere niteretur, intelligeret non minorē ſapientia Chriſtum in Eccleſia inſtituenda, quàm uirtute in conſeruanda uſum fuiſſe. Is enim ſapiens Architectus fundamentum ſeipſum immobile poſuit, atq. lapides reliquos diſpoſuit, ut nunquam ædificatio illa collaberetur; ſi quis autem eam uellet labefactare, prior caderet, ac rueret præceps: at ædificatio ſtaret immota. B

Atqui ad cõſtantem huius ædificij ordinem, ac quaſi exemplar agnoſcendum, nihil potius erat, quàm ut eius partes innoteſcerent, quibus aggregatum hoc, quod Eccleſiam dicimus, definitur: cuius obliuio cùm per Chriſtianorum peccata quodammodo caperet hominũ mentes, Diuina Prouidentia fecit, ut generales Synodi interdum cogerentur, in quibus ipſa propemodum Eccleſiæ facies, atque Chriſtiani Regni ordinatiſſima forma, ex aduerſa hęreſum confuſione clarior appareret. C

Ad eam verò Eccleſiam, ſiqui à fide excidiſſent, iterum auidius accurrerent, aut qui eam coluiſſent, colerent adhuc ardentius, & uenerarentur.

Epito-

A

Epitome Hiſtoriç Sacræ unde petenda, qua deinceps ad Scripturam vniuerſam quaſi filo quodam rectè adducamur, Cap. LIX.

Res autem à Mundi exordio Sacris Literis editas breuiter, & cum diſtinctione temporum vel vſq. ad Chriſti Domini aduentum, & ad eius Eccleſiæ initia, vel item ad ſui memoriam carptim plerique attigere: vt quæ prius ex ipſis Diuini Codicis fontibus hauſerant, in eiuſmodi quaſi compendio recognoſcerent: aut hoc prælecto, ſancto illi Scripturarum operi ſeſe rectius addicerent.

B

Ac Diuina quidem bonitas ad ſui Templi ſtructuram, quidquid à quocunque ex animo offertur, accipit libenter: nec permittit irritos eſſe labores qualeſcunque, præſertim qui ad eiuſmodi verè ſacroſanctum negotium pertinent. Quare quidquid hoc de genere vidimus, id poſſe vſui eſſe, non eſt dubitandum.

Ex Antiquis Sulpitius Seuerus extitit, qui hoc vtiliter præſtitit, libris, quos inſcripſit de Sacra Hiſtoria, duobus: Quibus tamen vir pius lectores præmonet, vt cùm ex ipſis fontibus rerum Myſteria Diuinarum hauſerint, inde agnoſcant demum, quæ mente præceperint. Sulpicii Seueri libri de ſacra Hiſtoria quales.

C

Cùm autem Victor Viſelinus, & ante hunc Petrus Galeſinius, atque Ioannes Fileau Iuriſconſultus, qui Gallicè eundem Sulpitium verterat, Notas ad eundem edidiſſent, (præſertim priores duos Auctores) Carolus Sigonius Commentarium addidit: adiuncto de temporibus Hebræorum Catalogo: quemadmodum in Sacro Apparatu planius ſcripſimus.

At inter Græcos Gregorius Nazianzens aliquid hoc de genere, ſed breuiſſimè, idq. carmine effecit: Nicephorus item Calliſtus Xanthopulus Iambis trimetris Sacræ Scripturæ Compendiariam Synopſim: Et Cyrus Theodorus Prodromus Græ-

P 2 ca

ca tetraſticha in Pentateuchum, in libros Ioſue, Iudicum, & Regum: In quattuor Euangelia, & in Acta Apoſtolorum, poſteris reliquerunt. A

Richardus de S. Victore. Petrus Berthorius. Io. Caſtellenſis. Guido Ferrarienſis. Sanctes Pagninus.

Sed & poſtea è Latinis, qui propiores noſtris fuere temporibus Richardus de Sancto Victore, Petrus Aureolus, Petrus Berthorius, Ioannes Caſtellenſis Breuiarium quiſque Bibliorum ſcripſere: ne quid dicam de Guidone, ſeu Guido Ferrarienſi Sacerdote, qui carmine facili Margaritam ſuper vtrumque Teſtamentum inſcriptam edidit. In omnes verò Teſtamenti veteris libros Hiſtoricos Sanctes Pagninus compendia per argumenta capitum Biblijs ſuis præfixit. Acceſſit Georgius Ederus, qui non tam compendiū, quàm vberem Oeconomiam edidit vtriuſq. Teſtamenti per Tabulas diſtinctam. Sed è Gilberti Genebrardi *tum* Chronographia, *de qua non ita multo poſt agendum erit, tum libello cui titulus eſt Nota † chronica, ſiue ad Chronologiam, & Hiſtoriam vniuerſam Methodus, facile tota Sacra Hiſtoriæ ſeries (licet breuior) incurret in oculos.* B

† Pariſiis apud Aegidiū Gobinum anno 1584.

Rerum geſtarum, quas Diuina refert Hiſtoria, difficiles nodi. Cap. LX.

AT quoniam difficiles rerum geſtarum nodi in vetere, ac nouo Teſtamento occurrunt, ideo quinam hi præcipui eſſe videantur, atque vnde petenda ſit eorum ſolutio, dicam paucis, ſi prius illud attulero; Diuinam hiſtoriam, etſi plena veritatis, atque auctoritatis eſt, admittere tamen hiſtorias (vti & diſciplinas) alias; eatenus præſertim, quatenus qui in ea prænunciati ſunt Regnorum euentus, aut reliquarum rerum ſtatus, aut etiam Synagogę interitus, hi deinceps ab Ethnicis quoque enarrati, fidem veritati aſtruunt; quemadmodum item res ipſę conſecutę cœleſtis eloquij firmitatem maximè oſtenderunt. Digniora fide *(inquit Baſilius)* C

Hiſtoria humana neceſſaria.

teſti-

A teſtimonia ſunt, quæ proficiſcuntur ab hoſtibus, *& alibi*, χρὴ πολλάκις ἡμᾶς, καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως εὐτόνιον τινὰ προσλαμβάνειν εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξιν *hoc eſt*: Plerunque *(ait)* nobis ab alienis petendus eſt quidam vigor ad bonorum operum demonſtrationem: *ſicuti autem vitis clauiculis ſuſtentantur, ſic fides externas diſciplinas adhibet, vt in animos facilius influat.*

Baſil. hom. de humana Chriſti gener. tione & Hom. 5. exaomeron.

Ac nodi quidem ſunt, quales de Terreſtri Paradiſo: de Gigantibus, atque eorum ortu: de Enoch vti & de Heliæ tranſlatione: de Adami ſepultura: de Melchiſedech: de Aſſur, qui Geneſis decimo capite Niniuen condidiſſe dicitur: de ædificatione Babylonis, cuius non vnus, & idem conditor memoratur: de Iacob Patriarchæ benedictionibus: de annis, quibus demoratus eſt Iſraelis populus in Aegypto: de Iudith, quæ Holoferni caput amputauit: de Heſter, quæ nupſit Aſſuero Regi: de Iob: de Sybillarum numero, & oraculis: de captiuitate Babylonica: de inſtauratione Templi, atque Hebdomadibus Danielis, vnde nam inchoandæ, ac quouſque producendę ſint: ſicuti & de Regnis, quæ Angelus ei futura prædixit: de Chaldæis Regibus, nempè Sennacherib, Salmanaſſar, Nabuchodonoſor, & reliquis, quorum opes immenſæ prędicantur in Biblijs: de edicto Cęſaris Auguſti ſub diem Natalem Chriſti Domini; exierit ne illud pręſide Syrię Cirino, an Quinctilio Varo, vt quidam maluerunt: quoto anno vitę Chriſtus Dominus diem obijt: quinam fuerint ij, quorum mentio ſit in Euangelio, erga quos ingentia contulit beneficia Dominus: ſederitne Petrus Romę vigintiquinque annos, vt noſtri Patres tradidere; numve id Sacris Biblijs, Conſulumque chronologię repugnet. Ac quę ſunt huiuſmodi alia.

Nodi hiſtorici in Diuina ſcriptura.

B

Luc. 2.

C

Vnde

Vnde horum nodorum ſolutio. Cap. LXI.

VNde autem peti iſtorum ſolutio poſſit, dicam. Prҿter antiquos Patres, atque Chronographos, factum eſt, vt hoc ſæculo humana, & Eccleſiaſtica mirificè reuiuiſceret Hiſtoria. Quas enim vnà cum Diuina hæretici enixè obſcurauerant, reliqui verò ſuperioribus proximis ſæculis minus integras edi curauerant, has omnes Catholici viri doctiſſimi (quҿ Deo ſit laus) quaſi rediuiuas nouiſſimè nobis tradidere. Et Hieronymus quidem†, Ad intelligendum (*inquit*) Scripturas, præcipuè extremas partes Danielis, multiplex Græcorum, & Latinorum Hiſtoria neceſſaria eſt. Suctorij videlicet, Callinici, Diodori, Hieronymi, Polybij, Poſſidonij, Ioſephi, noſtriq. Liuij, & Pompeij Trogi, atque Iuſtini; qui omnes extremҿ viſionis, quҿ Danieli apparuit, narrant hiſtoriam: & poſt Alexandrum, vſque ad Cæſarem Auguſtum Syriҿ, & Aegypti, ideſt Seleuci, Antiochi, & Ptolemҿorum bella deſcribunt. *Idem verò de Humana quoque Hiſtoria Auguſtinus inquit**.

† Hierony. in præf. in Comment. in Dan.

B

* Aug. li. 2. de doctr. Chriſt. cap. 28.

At noſtro hoc ſæculo Gilbertus Genebrardus, ea, cuius facta mentio eſt, Chronographia; deinde Melchior Canus vndecimi libri, præcipuè tertio, & quinto capitibus; Ianſenius in Euangelicam Harmoniam: Franciſcus Toletus Societatis noſtræ Theologus poſtea Card. in Euãgelium; Robertus Card. Bellarminus, ubi de auctoritate Canonicorum librorum agit; atque in primis Benedictus Pererius Commentarijs in Gene*ſim, & Danielem, magnam iſtorum nodorum partem ſoluit. Pererius enim mirum eſt, quantam vniuerſæ Hiſtoriæ lucem attulerit: quod qui eius in Danielem ſcripta perlegerint, facile intelligent: Sed & quæ ad noui Teſtamenti hiſtoricos nodos attinent, Cæſar Card. Baronius ſuis Annalibus diligẽtiſſimè expendit: priore præſertim Tomo, qui Romæ ſecundò eſt editus:*

Perer. in Gen. & Danielem.

C

A *editus: Secunda enim hac editio Romana priori præſtat. Sed & ante Baronium, Martinus Martinius, is, à quo diximus fuiſſe libros Hypotypoſeon conſcriptos, libro primo, capite decimotertio, cùm de vtilitate Hiſtoriæ ad Scripturas intelligendas ageret, pleraque ex ea promiſit, quæ potiſſimum ad noui Teſtamenti geſta liquidius cognoſcenda pertinent. Quale illud. Quis fuerit, cui Dominus dixit:* Relinque mortuos ſepelire mortuos ſuos[a]. *Qua ætate Lazarus fuerit excitatus à mortuis: ac quandiu poſtea vixerit*[b]. *Quoto anno Ioſeph Beatiſſimæ Virginis coniunx eam in vxorem duxerit*[c]. *quamdiu fuerit Dominus in Aegypto. Vnde nam*
B *illud Tribuni ad* Paulum *in Actis Apoſtolorum.* Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitaſti, & eduxiſti in deſertum quattuor millia uirorum ſicariorum[d]? *Vnde. Quòd Dominus reſurgens primò apparuerit Matri.* [e] *Ecquid Dominus digito ſcribebat in terra*[f]. *Quænā deſcriptio facta fuerit* Pręſide *Syrię Cirino*[g]. *Quoto ætatis anno Chriſtus diem obierit*[h]. *Num* Paulus *profectus ſit in Hiſpaniam, quod ille fore ſcripſit ad Romanos*[i] *In his autem Martinus Martinius interſerit quæſtionem illā, Num* Samuel *fuerit tantum Leuita, vt inquit Hieronymus,* [k] *vel item Sacerdos, quod Nazianzeno placuit*[l].

C Porrò *de Regnis Sycioniorum, Argiuorum, Athenienſium, Aegyptiorum, Medorum: de Monarchia* Perſarum; *de Dynaſtijs Aſſyriorum, quas aliquis Diluuio antiquiores fecit,* Pererius *autem ſecundo Tomo in Geneſim poſteriores fuiſſe defendit, agendum alibi eſt,* [m] *ac proinde inde ſeries, notitiaq; ipſorum liquidior haurienda.*

Ea enim omnia ad Diuinam Scripturam intelligendam plurimum pertinent. Quod & præter Græcos *Auguſtinus,* [n] *& Oroſius* [o] *monſtrarunt.*

a Vide Clem. Alex. Strom. 3. & Tertull. lib. de Baptiſ. Matth 8.
b Epiph li 2. de hæreſi Manichæ. & li. 3. de hære. Antidicomarianorum.
c Hiero. aduerſus Heluidiū.
d Euſeb. li. 2. ca 21. Ioſeph. lib. 20. de antiq. c. 6.
Act. 21.
e Niceph. li 1. hiſt. c 32. et 33
f Hiero. lib 2. cont. Pelag.
g Ioſep. li. 18. Ant c. 1.
Luc. 2. & Act. 4.
g Ignat. in ep. ad Trall.
Epiph. li. 3. de hæreſ. Antidicomarianorū.
Orig. hom. diuerſorum loc.
i Hiero ī Eſa. c. 11. & in Amos c. 5. Epip. li. 1. cont. hęre. in hæreſ. Arpocratis.
K Hier. in ep. ad Principiū, & cont. Vigilantium.
l Greg. Naz. ī Apologet.
m Li de hu. bi.
n Aug. in li. de ciu. Dei paſſi.
o Pau. Oroſi

Ioſephi

 A

Ioſephi Iudęi Hiſtorię haud integra fides habenda. Caput LXII.

Hieron.in cat.

A Tqui de Ioſepho Iudęo dicendum eſt fuſius in Sacro Apparatu, quandoquidem & à Hieronymo connumeratus eſt inter Scriptores Eccleſiaſticos eas ob cauſas, quas ibi afferemus. Verumtamen cùm Diuinę hiſtoriæ eius lectio non minimũ conferat, paucis ſcribam, quę in eo ſunt obſeruata. Primò licet ſe nihil adiecturum Diuinis libris prætermiſſurumve dicat in Procemio[a] *Antiquitatum (quas quidem conſtat post bellum Iudaicum ſcripſiſſe*[b]*) multa tamen adijcit: quędam etiam videtur conſultò omittere: Vt de Iuda ad Thamar. Gen. 38. De Aegyptio à Moyſe cæſo. Exod. 2. De adoratione Vituli Exo. 32. & alia pleraque: Quædam item frigidius narrat. Gen. 27. Tacet dolum filiorum Iacob. Gen. 34.* B

a In Procem. antiq. poſt medium Verſu. Quia verò, & li. 10. c. 12. ĩ fi.
b In Procem. Antiq. & lib. 1 ca. 19.

Parum item fidelis à nonnullis habetur quod & ex eo conijciunt, quòd ſupputatio, quam ab Adamo facit[c] *vſque ad Diluuij tempus, diuerſa ſit, non solum à veritate Hebraica, verum etiam ab Editione Septuaginta Interpretum: neque admittunt, quod mendum in codicem irrepſerit, cùm exemplaria omnia in hoc conueniant. Notatur etiam, quòd nouem Herodis annos prætermiſerit; De Pilato secus quàm Philo, & rei veritas poſtulet, scripserit: In temporibus deſcriptionis Quirini; Vari; exilij Archelai: Coponij Procuratoris: Põtificatus Ananiæ: in Numero Legatorum ad Caium: Faſtis Conſularibus: in hiſtoria Herodiadis: in cauſa excidij Hieroſolymitani, quam potius Iacobi neci, quàm morti Chriſto Domino illatæ tribuit, lapſus eſt, vt in nonnullis item alijs. Videat ſtudioſus quæ Egeſippus*[d] *libro tertio capite quinto: Cæſar Card. Baronius*[e]*, tomo primo Eccleſiaſtico. [illegible] Annalium de eo ſcripſit.* C

c Lib. 1 antiq. c 5 ante med. ver. Et vſque ad hoc tẽpus.
d Egeſippus libro 3. ca. 5. de excidio Hieroſol.
Iapſus aliq. Ioſephi de temporibus.
e Caſ. Baron. To 1. Annal. Eccl.

Ad reliqua Ioſephi quę attinent, ea magnum habent momen-

men-

A *mentum ad Diuinam Hiſtoriam planius percipiendam: ad gentium errores confutandos[a], ad pietatem hauriendam, ſiue cum de Dei nomine[b], de mandatis[c], etiam contra Epicureos[d], ſiue cum de Moyſe populum, & de Samuele Saulem alloquentibus agit[e]; ad veram item antiquitatem rerum geſtarum vel prædictarum enarrandam, cum de Beroſo,[f] Megaſthene[g], & alijs, ac de Sybilla[h] ſcripſit.*

a Ioſeph. cont. Apionem.
b lib. 2. antiq. cap. 12.
c lib. 3. Antiq. cap. 6.
d li. 10. antiq. cap. 14. verſus finem.
e li. Antiq. 6. cap. 9.
f lib. 1. cap. 5.
g lib. 1. c 8. in medio, & c. 15. verſus fin. & li. 10. ca. 12. in fin. & 13. poſt principium.
h Li. 1. Antiq. c. 9. in fin.

Neceſſaria vera temporum notitia ad Scripturas. Caput LXIII.

B *QVod ab Antiquis dictum eſt, apud quos temporum notatio non cohæret, apud hos nec veritatis, neque hiſtoricæ fidei rationem vllam poſſe conſtare; Hoc cùm veriſſimum ſit ſit in reliquis, certè multò verius eſt in Diuina Hiſtoria.*

Quãti ſit momenti in hiſtoria temporum ratio.

Quippe tempus (quod ipſi quoque Stoici docebant) norma rerum eſt, atque cuſtodia. Cùm enim ſit veritatis quaſi pater, & index, ſanè rerum geſtarum memoriam, ac diuturnitatem poſteritati conſeruat. Nec verò hæc tantùm conſeruat, verum etiam Mundi originem, & promiſſiones de Chriſto Domino, atque de æterna Beatitudine, ac deinceps conſilij ipſius conſtantiam, quaſi digito oſtendens, facit, vt ex temporum obſeruatione, atque editarum rerum ſerie, perpetuæ
C *Diuinæ Sapientiæ, quæ tantum opus ante ſæcula apparauerat, argumenta nobis innoteſcant, & ſtimulos addant ad credendum, ſperandum, diligendum Deum. Quæ, qui non attendũt, aut ex alijs potius, quàm ex Diuina putant Hiſtoria poſſe cognoſci, vix vmquam quidquam ſolidum aut certum eliciũt; fitque neceſſariò, vt rerum, haud cognita origine, ea quæ ad finem ſpectant, & finis ipſe ignorentur. Hoc autem ignorato, ecquò perget mens auida ſcientiæ, incerta itineris, fluctuãs vbique, ac denique ſcopulis illidens, nunquam portui appellens? Accedit, quòd cognita ratione temporum, quibus Re-*

Rerũ humanarum incõſtantia.

gna & Imperia ſtetere, ac tandem conciderunt, cernimus ſimul eſſe tandem in tota rerum natura, quod temporis vetuſtate non exedatur. Neque verò huic rei remedium ab humana prudentia vllum poteſt adhiberi: quandoquidem tota hac Adami progenies fluxa eſt, & fragilis, nullaque omnino in tempore eſt perpetuitas. Quo circa dolẽdum eſt, huc prius, quàm aliò ingenia initio non confugiſſe: neque enim olim in vniuerſo Terræ ambitu natio vlla fuit, excepta vna Iſraelitica, nempe Diuinis oraculis edocta, quæ veras antiquorum rationes tenuerit, eaſque in medium protulerit: prȩterquàm quòd ſi quid ab Ethnicis auctoribus, rerum ſuarum texendis narrationibus, & demonſtranda temporis ratione, aliquid prȩſtitum eſt (quod tamen non vſq. adeo erat firmum ac certum,) iam vix quidquam ſupereſt: cum apud Grȩcos Thalli, Caſtoris, Phlegontis, Eratoſthenis Canones euanuerint; Apud Romanos autem hoc infeliciter ceſſerit, qui rationem hanc temporum ſerius amplexi ſunt; Inter hos verò, qui antiquam Chronologiam texuerunt, Euſebius, (quamuis è Græcorum, ac prȩſertim Africani monumentis multa deprompſerit, egregieq. nobis conſeruauerit) ſiue ob temporum iniuriã, ſiue ob Amanuenſium errores, aut aliud, haud plenè ſatisfaciat: Ex recentioribus autem Chronologus, vix vnquam è ſexcentis, qui hac de re ſcripſerint, alter conſentiat cum altero: Qui autem fictitios Beroſum, Metaſthenem, Catonem, & Philonem, ac neſcio quos alios ſecuti ſunt, qui tantum octoginta ante annos, caput neſcio è quibus ſepulchris exoruerunt; toto errauere cœlo in pluribus; cùm nouos Reges in Perſide Aſſueros, & Priſcos, & Longimanos, & Pios, ac duos Cyros, & neſcio quȩ alia ſomnia Viterbienſis Annij, vti alibi oſtẽdimus, produxerint in medium:

Ioſephus Scaliger multũ peccauit in temporum emendatione.

Ipſe deniq. Ioſephus Scaliger, cùm eo libro, quem De emendatione temporum non ita pridem Lutetiȩ Pariſiorum edidit, conatus ſit omni contentione, ac vi ingenij, certam rationem Chronographiȩ afferre, nequiuerit

tamen

A *tamen aſſequi cuncta, quin etiam in hac ipſa re errauerit haud leuiter, quod & in alijs fecit; quemadmodum in Refutatione aduerſus Dauidem Chytreum ante quinquenniũ nos, poſtea verò Benedictus Pererius edens Commentaria in Danielem, denique aptiſſimè Chriſtophorus Clauius, Theologus, & Mathematicus Societatis noſtræ, indicarunt: Propterea ſatis fuerit nunc, recenſere eos, qui propius ad veritatem acceſſerunt, ſi prius eiuſdem Pererij Philoſophi ac Theologi è noſtris, aliqua ex ipſius in Danielem Commentarijs, mox è Panthagato, Onuphrio Panuinio, Antonio Contio, Benedicto Aria Montano, Petro Garſia, Gilberto Genebrardo attulerimus:*
B *Nempe non vſquequaque veram eſſe Hebræorum Chronologiam eam, quam Rabbini ex Thalmudicis ſcriptis mendoſiſſimam, ſuoq; ex arbitrio confictam in explanandis Sacris literis, quamq; nonnulli è Chriſtianis (veluti Nicolaus Lyranus) amplexi ſunt. Errori anſam præbuiſſe putant aliqui, non ſolum quòd externorum hiſtorias, ad quas plerumq; Diuina Hiſtoria reſpicit, verùm etiam quòd alia plurima ignorauerint: ſicuti alibi dicendum eſt.*

Hebræi ſunt hiſtoriarum omniũ præterquam ſuæ ignorantiſſimi.

In c. 1. lib. Eſdræ, & lib. Eſther, & ſuper 9. c. Danielis.

Hebræi vnde putant tempora, & cur errent in Chronographia. Caput LXIV.

C

PORRÒ ſolent Hebræi putare tempora, vel vſque à creatione Mundi; vel ab egreſſione Hebræi populi ex Aegypto; vel ab ædificatione primi Templi Salomonis; vel à ſolutione captiuitatis Babylonicæ, & reditu in Patriam; vel ab inſtauratione ſecundi Templi, aut Vrbis refectione; vel per annos Principum, quorum imperio ſubiecti erant (quò pertinent anni Regni Græcorum, ſæpe in libris Machabæorum vſurpati) vel etiam per Iubilæos, quorum vnuſquiſque quinquaginta annos continebat: Ad quæ adijci poſſet computatio per hebdomadas Danielis. Sed & in his penè omnibus ab ijs erratum*

Perer.in c.11. Dan. eſt: Principiò (*inquit Pererius*) illud Hebræi pro vero, A
certoq.habent, nec plures Reges, neque plures ſingulorum Regum annos fuiſſe in Monarchia aliqua, vel Regno, quàm qui in Sacris literis memorantur: Quò fit, vt Balthaſarem vltimum Chaldęorum Regem tribus tantum annis regnaſſe affirment; quia in Scriptura, hoc
Cap.8 eſt apud Danielem, de Regno eius non vltra tertiũ annum mentio fiat. Cyro quoque primo Perſarum Regi tres dumtaxat imperij annos aſſignant, quòd Daniel
Cap.10. tertium annum eius Regis nominet. Similiter Darium, cuius principatu Templum Hieroſolymitanum refectũ eſt, ſex modo annis regnaſſe perhibent; quòd eorũ meminerit Eſdras, nec ultra memoret Scriptura, Denique B
1.Eſd, c.6. Monarchiam Perſarum non niſi quattuor Reges vſq. ad Alexandrum Magnum tenuiſſe arbitrantur; hoc eſt Cyrum, Cambyſem, Aſſuerum, & Darium: propterea quod ſcriptum eſt apud Danielem, tres Reges poſt Cy-
Cap.11. Hier.in 7. & 11.cap. Dan. rum in Perſide regnaturos: quam opinionem etiã Hieronymus tetigit. *Verum enimuero hæc Hebræorum ſententia recedit à vero, nec ſibi conſtat. Nec enim propterea negandum eſt, plures fuiſſe Reges in Monarchia aliqua, vel Regno, aut eos pluribus annis regnaſſe, quòd de pluribus Diuina Scriptura mentionem non faciat. Nam eadem Sacra Scriptura, profanam Hiſtoriam & Chronologiam, haud ſimpliciter & abſolutè tractat, ſed quatenus ad Hiſtorias ſacras pertinet. Sic igitur Hieronymus.* Scripturæ (*inquit*) ſan- C
Super cap.11. Dan. ctę propoſitum eſt, non externam abſque Iudęis hiſtoriam texere; ſed eam, quę Iſraelis populo copulata eſt. Quò fit, ut hiſtorias Gentilium, nec plenè, nec ordinatè tradat. non enim curæ fuit ſpiritui prophetali, hiſtorię ordinem ſequi, ſed pręclara quęque perſtringere. *Hæc ille.*

Mira quoque cernitur Hebræorum inconſtantia. Neque

enim

A enim, ſi conſtarent ſibi, tribuerent Dario Medo duos Imperij annos; cum Scriptura apud Danielem, vnius tantum anni meminerit: nec Regi Euilmedorach aſſignarent viginti tres annos, cùm ex ipſa Scriptura, plures uno anno colligi nequeāt: nec affirmarent, maritum Eſther Regem Aſſuerum regnaſſe quatuordecim annis; cùm liber Eſther, anni duntaxat duodecimi memoriam habeat. Quid plura? Darium, ſub quo ædificatio Templi abſoluta eſt, ſex annis regnaſſe, dicunt Hebræi, eumq. faciunt vltimum Regem Perſarum: At verò Eſdras & Nehemias Regem Perſarum laudant Artaxerxem, eiuſq; trigeſimum ſecundum Regni annum memorant;
B quem poſt fabricam Templi conſummatam regnaſſe ex hiſtorijs Eſdræ, & Nehemiæ manifeſtum eſt. Ceterum vt iſti in hæc impegerunt, ſic fecere in Theologia, & Philoſophia. Ac diſſimilis tamen iſtorum Ioſephus fuit, vir eiuſdē tamen gentis ac Religionis. Is nanque in omni Latinorum & Græcorum Scriptorum genere verſatus, omnem Gentilium Hiſtoriam, & Chronologiam excuſſit, & perdidicit: ideoq; ab iſtorum Hebræorum ineptijs remotiſſimus fuit. Et illi ipſi quidem errores, tam de Perſarum, quàm de alijs antiquis Regibus ex parte cernuntur in eorum Seder Olam, hoc eſt Chronographia, quam Genebrardus ex Hebræa Latinam fecit.
C

Hebræorum inconſtantia ī chronographia. Cap. 6.

Eſth. 3.

2. Eſd. c. 5.

Ioſeph⁹ omnium hiſtoriarum peritiſſimus.

Chronologia ſecundum Regum ſeriem non omnino certa. Caput LXV.

ALtera Chronographia, multis, bonisq. Scriptoribus probata, ea eſt, quæ deſcribit continuam ſeriem, atque ordinem recenſet omnium Regum, atq. cuiuſq; Monarchiæ, & Regni, ſingulorumq; Regum annos, quibus Imperium tenuere. Ac tamen hæc non omnino certa eſt. Primum, quòd vbi multitudo eſt, atque varietas, ibi ſæpe confuſio & error accidit. At quum in quauis Monarchia multi fuerint Reges

&

& multos quiſque eorum annos regnauerit, perdifficile eſt, omnes annos omnium Regum ita colligere, nihil vt deſit, aut redundet. Hoc autem eò difficilius eſt in diſputatione de Septuaginta hebdomadibus, quòd tempus hoc tres maximas Monarchias, Perſicam, Græcam, & Romanam, & triginta circiter Regum annos complectitur. Deinde notatio temporum, quæ fit per annos Regum, non rarò occaſionem errãdi præbet. Nonnunquam enim Scriptores in Regibus enumerandis, non omnes percenſent, ſed prætermiſſis obſcurioribus, inſigniores tantum commemorant. Interdum Reges duntaxat legitimos deſcribunt, qui legitima vel ſucceſſione, vel electione imperium tenuerunt; alijs, qui Tyrannicè in Regnum inuaſerunt, prætermiſſis. Vſu quoque venit, vt Regum tantummodo tempora deſcribantur, tacitis Interregnis, quæ inter prioris Regis mortem, & poſterioris creationem interceſſerunt. Ad extremum primus & extremus cuiuſq; Regis in Imperio annus, ſi quidem ille completus non fuerit, à quibuſdam memoratur, ab alijs reticetur. Atque hæc fuit cauſa, cur Tertullianus, & Clemens Alexandrinus, atque alij obſcuriores Auctores, in tractatione ſeptuaginta hebdomadum, longè à vero aberrauerint. A B

Chronologia ex obſeruatione Olympiadum, quænam. Cap. LXVI. C

Poſtremam Chronologiam, omnium laudatiſſimam, certiſſimam, atque optimis Auctoribus vſitatiſſimam Pererius eſſe eam, inquit, quæ Olympiadum obſeruatione conſtat. Nomen autem Olympias accepit ab Olympiacis Ludis, qui Ioui illi Olympio, maxima totius Græciæ celebritate, quinto quoque anno in Elide agebantur: vt ſpatium quattuor annorum inter Ludos Olympicos, & alteros proximè ſequentes interiectum, Olympias à Chronologis appellata ſit. Vſus autem

Olym-

A *Olympiadum induci cœpit in temporum putationem viginti quattuor annis ante Romam conditam; qui fuit octauus annus Regni Achaz Regis Iudæ. Ratio verò Olympiadum propterea in Chronologiam adſcita eſt, quia cum ſpatiũ quattuor illorum annorum breue eſſet, atque inuariabile, & propter celebritatem Ludorum Olympicorum cunctis ferè gentibus notum, ideoq́; nullius propemodum erroris capax, viſum eſt fore notatu facillimum. Quamobrem diligentiſſimi quique Scriptores, tam Græci, quàm Latini (idem ait Pererius) limatiſſimam deſcribere ſtudentes rationem temporum hac maximè Chronologia vſi ſunt. Marcus quidem Varro apud* *Lib. de natu. Deorũ, Rom.*

B *Cenſorinum, tria totius æui diſtinxit tempora: Vnum ante Diluuium; quod quantum fuerit, neminem mortalium ſcire exiſtimauit: Alterum poſt Diluuium, vſque ad primam Olympiadem, quod ipſe μυθικόν, hoc eſt fabuloſum, appellauit. Cùm enim Scriptores, in digerendis, & declarandis illis temporibus, nullam ſequerentur certam rationem Chronologiæ, innumerabiles fabulas miſcentes, incertam reddiderunt eorum temporum hiſtoriam. Tertium tempus Varro deducit, à prima Olympiade, ad ſuam vſq; ætatẽ quod vocat ἱστορικόν, quaſi certum, & verum.*

Nam quia res eius temporis, propter vſum Olympiadum,

C *teſtatis literarum monumentis conſignabantur, propterea veram eſſe eius temporis hiſtoriam, exiſtimare conuenit. Iulius Africanus, apud Euſebium ita ſcripſit.* Vſque ad Olympiades nihil exploratum in Hiſtoria Græcorum inuenitur, ſed omnia ſunt confuſis ſcripta temporibus: poſt Olympiades autem, quoniam quadriennio diligentiſſimè omnia notabantur, nulla penitus confuſio temporum apparet. *Auguſtinus, obſeruationem Olympiadum ad multas quæſtiones Sacras, & Eccleſiaſticas explanandas conferre plurimum cenſet.* *Iul. African. lib. 3. Ann apud Euſeb. in chronol & li. 10. de Præp. Euang. Aug. lib. 2. de doctr. Chriſt. cap. 28.*

Hæc quidem magna ex parte Pererius & alij; cum quibus tamen

tamen non omnino ſentimus in Ioſephi Hiſtorici commendatione; quòd hic in ſuorum temporum Chronologia errauerit; quemadmodum & dictum eſt, ac liquidius dicetur. At præter Africanum, Euſebium, Sulpitium, Seuerum, Oroſium, & alios plurimos, cùm quidam habeantur hac in re celebriores (licet inter ſeſe diſſenſerint,) expedit, vt de ijs aliquid dicamus. Sic enim (ſpero) liquebit, cuiuſnam Chronologia veritati ſit propior. A

Vide Apparatum Sacrũ Auctoris in verbo, Ioſephus Iudæ⁹.

Chronologia ex Solis, Lunæque motu, & curſu. Caput LXVII.

Octauius Pãthagat. chronographus qualis.

B PRimus fuit Octauius Panthagatus Pacatus Brixienſis, cognomento Pater, de quo viro à me olim cognito, Onuphrius Panuinus Epiſtola ad Metellum Sequanum Iuriſconſultum miſſa, hæc inquit: Ille quoque Chronicon multis admodum ab hinc annis, eadem, qua poſtea fecit Mercator, ratione ſibi conſcripſerat, tempora correxerat, & ingenioſè, & eruditè, incredibiliq. cum diligentia, Quã enim omnes hiſtorias tenuerit, haud ignoras. Ex eo Chronico, multa (cur enim hoc, vel negem ingratus, vel diſſimulem?) hauſi, primumque temporum reſtitutionem didici. Infinita alia propè ab eo viro accepi. C Nam apud eum fui frequens. *Hæc Onuphrius.*

Gerard. Mercator qualis.

Alter fuit Gerardus Mercator, de quo idem ipſi Metello Onuphrius ſic ſcripſit, vt eum nõ tam in Chronici ratione, quàm in fide Catholica nobiſcum ſentire percuperet, à qua (quòd dolendum eſt) fuit alienus. Nam & propterea eius Chronographia tanquam hominis Martino Luthero nimiũ addicti, à ſancta Sede Apoſtolica prohibita eſt. Ceterum cum Onuphrius dixiſſet ſibi penè omnia, quæ ad rationem temporum attinerent, eſſe expedita, & certa, adiecit, ſe quoque (antequam noſſet Mercatorem) ad calculum annos ex

Solis,

A Solis, Lunæq́; motu, ac curſu reuocaſſe: quorum Planetarũ multa deliquia, ea præſertim, quæ ante Chriſtum acciderunt, temporibus diligentius expendendis collegerat. Quòd cùm item Mercator feciſſet, qui & Onuphrium haud ſemel citat, putaſſet autem ex Ecclypſibus, & Aſtronomicis obſeruationinibus ſeſe exactiſſimam temporum demonſtrationem concinnaſſe, quibus verbis ſuam Chronologiam prænotauit; non tamen adeo commoda euadit ſignandis tẽporibus illa deliquiorum in cœleſtibus Aſtris obſeruatio, vti exiſtimabat: quando quidem, quæ inter Eccl ypſes intercidunt tempora, non ſinunt iuſtiſſimam eorum ſummam ſubducere. Id quod etiam di- Mercatoris Chronolog. in quo deficiat.

B ctum ſit de Chronico, ſiue ſupputatione Temporum Martini Beroaldi, qui eandem Ecclypſium, quam Mercater, inſtitit viam. Summam autem Annorum Beroaldus ab Orbe condito vſque ad Chriſti Domini Natalem diem facit 3928.

At verò cum Lutherum, & alios eiuſdem furfuris potius quàm farinæ in ſua Chronologia nominet, atque ex Funccio, Ioanne Sleidano, & alijs huiuſmodi, interdum Hiſtorias afferat, & in Nouo Teſtamento recitando potius hæreticorum, quàm vulgata editione vtatur, intelligi poteſt, ſi permittenda ſit eiuſmodi Chronographiæ lectio, purgandam omnino eſſe, atque iſtam inde rubiginem eſſe detergendam.

C

Aliorum trium recentiorum Chronologiæ quænam. Caput LXVIII.

ACceſſit Melchior Canus, qui vndecimo libro Locorum communium, in nono argumento excutiendo, multa de ratione temporum, ſiue ad Diuinam, ſiue ad Humanam Hiſtoriam pertinentia tractat capite quinto, vſque ad finem. Qui quoniam vnicuique extat ad manus, longior verò fieret hæc narratio, ſi huc insereretur, eò remittimus Lectorem. Melchioris Cani Chronologia.

Præterea Benedictus Arias Montanus, Codice, quem Danielem,

Ariæ Montani temporũ deſcriptio.

nielem,ſiue de Saculis inſcriptum, adiungi curauit Bibliis Regiis: In cuius codicis fronte pollicetur magnum Opus (quod nondum peruenit ad manus meas) in quo hiſtoriarum in ſpecie, circa tempora repugnantia, apertiſſima (inquit) explicatione dirimantur. Eo igitur, poſt præfationem, vbi Mundi conditi initium fuiſſe Autumni tempore, ex obſeruata ſacrorum librorum ſententia, Annumq. licet multiplicem, & aliis, atque aliis gentibus varium, cum tamen, qui rebus Mundi conſtituendis comparatus eſt, duodecim menſibus conſtitiſſe, oſtendit; rationes temporum ſic explicat, vt ab Orbe condito, vſque ad ſeptuageſimum ſuperioris ſaculi annum hoc eſt ad 1570 non fluxerint plures, quàm ſex anni, & triginta, & trecenti ſupra quinquies mille. Cæterum, *ait*, in reliquis annis numerandis, vſque ad Templi ſecundi, & Hieroſolymorum vaſtationem, non ſatis noſtræ cum aliorum rationibus conuenit ſupputationi. Namque in iis temporibus adnotandis, quæ poſt tranſmigrationem Babylonicam ad Machabæorum Regnum vſque fluxerunt, nonnihil variant Auctores. Sunt qui per Sacerdotum, & Præfectorum tempora enumerantes, trecentos & ſeptuaginta quattuor faciunt annos: Deinde addunt centum Machabæorum Regni: & centum & ſeptem Herodum, vſque ad Hieroſolymitanum excidium: Qui ſuperiori ſummæ additi notant annos ter mille nongentos octoginta, à Mundi initio, vſque ad illud excidium. Auctor verò qui breuiora chronica Hebræis conſcripſit, aliam rationem ſequutus, ter mille octingentos quadraginta vnum annos, à Mundi initio, vſque ad Templum à Tito vaſtatum, ponit, illis nominibus: A Mundi initio, vſq. ad Babylonicam captiuitatem, annos nobiſcum numerat ter mille trecentos, triginta octo: Exilii Babylonici, ſeptuaginta: Regni Medorum, quinquaginta duos: Græcorum Regni, centum ſeptuaginta quinque:

Anni Mundi quot iuxta Ariam.

Macha-

A Machabęis tribuit annos cētum & tres: Herodibus totidem. Horum ſumma eſt, tria millia oſtingenti quadraginta vnum. *Hac Arias.*

At Antonius Contius Iuriſconſultus, qui profeſſus Biturigis Iuriſprudentiam, cùm exiſtimaſſet ſeſe Chronologiam inueniſſe certiſſimam, quamvè (*inquit*) ex Euſebio Oroſius, ex his verò Beda, & tota tandem Latina Eccleſia amplexa eſt, ſecundum quā (*ait*) Chriſtus dicitur natus anno Mundi 5199. *hāc aliqui Codici Iuſtiniani, edito Antuerpiæ à Chriſtophoro Plantino, anno huius ſaeculi ſeptuageſimo quinto, adiecerunt: Quam quidem idem Contius vberius* B *tractauit ijs in ſcholijs, quæ ſcripſit in Tripertitam Chronographiam Nicephori: de quo vide in voce*, Nicephorus, *in noſtro Sacro Apparatu.* Contij Chronographia qualis.

Garſiæ Galarzæ, Alexandri Sculteti, & Genebrardi Chronologiæ quænam. Cap. LXIX.

PRæter iſtos fuit Garſias Galarza Epiſcopus Caurienſis, qui Euangelicarum Inſtitutionum tertio, ac ſequentibus libri ſeptimi capitibus de Annorum menſura, initio, & varia ſupputandi ratione ſecundum Hebraicam veritatem, & C *ſecundum Septuaginta Interpretes agens, deinceps Chronologiam, ex Hebraica veritate deducit; quàm ſanè expediet in eo Auctore perſpicere, viro doctrina & pietate præſtanti. Inter alia enim diſcrimen oſtendit, quod inter Græcos, & Latinos enatum eſt de numero annorum ab Adamo vſque ad Diluuium. Græci enim ſequuti Septuaginta Interpretes ab Adamo vſque ad ortum Abrahæ, numerant bis mille ducentos quadraginta duos annos. At Hebræi mille ſexcentos quinquaginta ſex, ex cap. 5. & 7. Geneſeos. quos quidem Hebræos ſequuti ſunt Latini, Hieronymus, Auguſtinus, Beda, Philo, Ioſephus, Driedo, Io. Lucidus, Cælius Luſitanus, Auguſtinus* Garzias Galarza inſignis Chronographus. Varietas Annorū ex 70. Interpretatione & aliorum vnde orta.

Eugubinus, & ferè omnes Latini Patres. Quoniam verò Serò Septuaginta Interpretes rationem Aegyptiorum ſupputandi annos inierũt, non autem Hebręorum, factum eſt (inquit Galarza) vt ortum ſit diſcrimen inter Græcos, qui Editionem Septuaginta ſequuti ſunt, & Latinos, qui vulgatam ex Hebræis fuerãt amplexi. ipſe autem Galarza, fere quattuor mille annos à Mundi creatione ad Chriſti natiuitatem ſupputat in fine capitis octaui, lib. 7. A

Alexãd. Sculterus quam Chronographiam ſcripſerit.

Alexander quoque Sculterus Prutenus, & olim Canonicus Varmienſis, qui Chronographiam, ſiue Annales omnium fere Regum, Principum & Potentatuum ab Orbe condito vſque ad annum Domini 1541. *confecit, Romæq; edidit, quæ quidem acre viri iudicium, atque diligentiam oſtendit, neq. eſt in ſecundis habenda. Is autem ab initio Mundi vſque ad natum Chriſtum colligit annos* 3959. B

Genebrard.

Poſtremus fuit omnium Gilbertus Genebrardus, cuius nomine Chronographiæ libri quattuor auctiores emiſſi, anno huius ſæculi octogeſimoquinto, ac denique vberiores anno milleſimo ſexcenteſimo Pariſiis prodierũt. Hic verò exiſtimat nullam eſſe aptiorem methodum ad annoſam antiquitatem animo complectendam; quàm ſi vniuerſum Chronographiæ corpus in certas ætates, ac ſæcula diſtinguatur, quæ nec nimis ſunt contracta, nec nimis prolixa, atque hic exerceatur, quod Rhetores præcipiunt; nimirum in perſpicuitate tenendam eſſe partitionem, quæ nec ſit minutior, nec amplior. Quę cum Genebrardus pluribus fuiſſet perſecutus, legit, quid ſentiret de Olympiadibus, aliarum ætatum, ſiue ſupputationum principijs haud ſatis cognitis: ac de Chronologorum, & profanorum, & ſacrorum ſcrupulis. Demum ſuam Chronographiam tutatus errorum cauſas in alijs oſtendit: Itaque & reſpondet Antonio Contio, *ſolidasq; affert rationes, cur veteres, & recentiores in putatione temporũ hactenus ſint lapſi: quas qdẽ sũmatim ad librũ noſtrũ de Hiſtoria humana retulimus.* C

Quam-

A *Quamobrem, vt dicam, quod ſentio (quando, & qui mecũ ſentiunt, habeo viros optimos) Genebrardi Chronologiam ex ijs, quæ hactenus fuerunt euulgatæ, integriorem puto, atque abſolutiorem; licet viri aliqui pij deſideraſſent, minorem Rabbinorum Iudæorum in priore veteris Teſtamenti Chronologia, in ſecunda verò noui Teſtamenti, nullam quorundam hæreticorum fieri mentionem. Ac tamen Genebrardus hoſce plerumque citat, non tam vt eis auctoritatem arroget, quàm vt ex eorum teſtimonio conuincantur. Hoc verò liquet, ſi cui placeat legere, quæ de Ioannis Sleidani mendacijs commemorat. Certè nos mallemus, bonos omnes Auctores, ab iſto-*
B *rum omnino citatione ſuperſedere, niſi vbi ſuis ſeipſi telis cõfodiunt. Cæterum in ijs, quę de rebus huius ſæculi poſtremis Genebrardus adiecit, ad geſta noſtræ ætatis pertinentibus, non dubito, quin, ſi ea liquidius cognouiſſet, eadem vir veritatis ſtudioſiſſimus, certius enarraſſet; ſed hæc aliò pertinent.* Vide Commẽtarios Auctoris de Moſcouia.

Chronologiam expenſam à poſtremo iſtorum omnium Ioanne Azorio plura complecti, quibus non pauci nodi enodantur, & aliorum quęſtiones explicantur. Cap. LXX.

C *AT hæc noſtra Bibliotheca Selecta tertio iam erat excuſa Romæ, Venetijs, atq. Coloniæ Agrippinæ cũ Ioãnis Azorij Lorcitani Theologi è noſtris Inſtitutiones morales perlegimus, quę Romę, atque Venetijs prodierunt. In earum igitur libro ſexto primi Tomi Vir acris iudicij, & ſummè doctus Chronologiæ nodos ſic enodat, ut quid ſenſerit exponens, aliorum, qui ſe præceſſerant, legendorum laborem eximat. Omnino autem quæ affert prælegenda ſunt, quæ ſimul vberem totius D. Scripturæ veteris Teſtamenti copiam breui compendio commonſtrat. Quicquid enim in prima ætate ab Adamo vſque ad Diluuium. In ſecunda, à Diluuio vſque ad ortum*

tum Abrahę: In tertia, ab eiuſdem ortu vſque ad exitum Hebręorum ex Aegypto ſub Moyſe: In quarta, ab hoc exitu vſq. ad Templum Salomonis inchoatum: In quinta, à Templo vſque ad ipſius excidium: In ſexta, ab eius excidio vſque ad Chriſti Domini aduentum, & quoto quidque tempore acciderit, ſic ponit ob oculos, vt vix deerrare crediderim, qui eiuſdem Azorij ſententię acquieuerint. A

Concordiæ, ſiue Harmoniæ veteris, & noui Teſtamenti, Notitia perutilis, & vnde.

Caput LXXI.

B

Conſenſum etiam veteris Teſtamenti; & noui conſtat plurimum vtilitatis afferre ad ſolidam Scripturę ſacrę cognitionem hauriendam: ad Catholicos in Fide ac pietate roborandos: ad Iudęos conuincendos, atque ad diſcordes Philoſophorum ſectas in vnam Religionem adducendas. Quę omnia deſignarunt, vel comprobarunt Rota in Rota Ezechieli oſtenſa: Boni Scribę, ſiue Theologę commendatio, qui nouit proferre vetera, & noua de theſauro Diuinę Scripturę: Pauli dictum de vetere Teſtamento, quod in Chriſto euacuabatur, hoc eſt aperiebatur; & prodebatur: Apoſtolorum omniū mos in tradenda Meſſiæ veritate: Patrum ſedula diligentia in hoſtibus Fidei hac ratione confutandis. Sic Iuſtinus Martyr cum Triphone colloquens: Cyprianus ſcribēs aduerſus Iudęos: Euſebius decem libris de Euangelica Demonſtratione: Proſper Aquitanicus de Diuinis prędictionibus: Auguſtinus de Ciuitate Dei decimoſeptimo, ac decimooctauo, & aduerſus Fauſtum: Paterius tribus libris teſtimoniorum in vtrumque Teſtamentum, quę in Moralibus Gregorij exponūtur: Et quicunque contra Iudęos, ſiue priſci, ſeu recentiores aliquid edidere. C

Ezech. 1

Matth 13.

2. Cor 3

Act 17. & 8. Pau. ad Hebr. Iuſtin Mart. dialo aduerſ. Tryph Cypr. cont Iudæos. Euſeb lib. 10. de demonſtr. Euang. Proſp. Aqui. li de Diu prę dict. Augu de ciui. Dei Paterius.

Qui omnes Diuinam iſtam veteris vnà cum nouo Teſta-

mento

A mento Harmoniam aduerſus Fidei hoſtes admouet tanquam firmiſſimam machinam, cuius in profanis ſectis, aut gentium ſuperſtitionibus nullum appa uit vnquam veſtigium, quo ſuā poſſent impietatem obtrudere. Extant etiam apud nos, ſi non antiquiſſimi, certè antiqui, Anaſtaſius Abbas, & Theophanes Græci Auctores manuſcripti, atque à Franciſco Turriano Latinitate donati, qui poſtea editi: quorum vterque (fuſius autem Theophanes) de Simphonia vtriuſque Diuini Codicis egerunt. At de Harmonia Euangelica, notum eſt, quid Auguſtinus ſcripſerit libris quattuor de conſenſu Euangeliſtarum; quidve de ea, quæ aliquibus videri poſſet Diapho

B nia: deque Euangelicis concordantijs Ioannes Gerſon Tomo ſuorum operum primo: ne quid dicam, quod Hammonius Alexandrinus, Iſidorus, & antea Hieronymus (ſed poſt Euſebiū) de Canonibus Euangeliorum ſcripſere. Quamquam (quod huc attinet) Ianſenij Labor de Concordia Euangelica ſuperat etiam è veteribus multos.

Anaſtaſ. Abbas. Theophanes de Symphonia. Augu. to. 4. de conſen. Euan. Io. Gerſon de Euange. Concordantijs. Hammonius Iſidorus. Hieronymus. Euſebius. Ianſenius.

Iam cui non fuerit otium verſare omnes, quos hac de re diximus, is, ſi ſequentium alterutrum ſumat in manibus, quē euoluat, voti erit ſat compos. Alter eſt Antonius Marinarius Carmelita Cantapetrenſis, qui tres libros inſcripſit de conſonantijs IESV, & Prophetarum, vberes, eruditos, ac cer-

C tè perutiles. Alter Ioſephus Acoſta, Opere de CHRISTO reuelato.

ANTONIVS MARINAR. IOSEPHVS ACOSTA de Chriſto reuelato librum ſcripſit.

Eadem notitia vnde auctior. Cap. LXXII.

Porrò quæ ex conſenſu veteris, & noui Teſtamenti vtilitas capitur, fructu adhuc vberiore cumulatur ex notitia nominum Diuinorum, de quibus agens S. Dionyſius Areopagita, cum dixiſſet à Deo radium intelligentiæ ſuā vnicuique pro captu cuiuſque communicari, oſtendit, debere nos, qui immenſam Diuinam illam lucem comprehendere nō poſſumus,

DE NOMINIBVS CHRISTI. Dion. de Diu. nominibus.

ad

ad ſacras literas, tanquam ad cælos, mentis aciem flectere: A
sydera oculis noſtris accómodata
In quibus literis nomina ſunt, cognomentaq́; Diuina tradita Diuinitus, veluti ſydera oculis noſtris accommodata, ex quibus multa de Deo cognoſcimus, eumque ritè laudamus. Hæc igitur cauſa fuit, cur & veteres, & qui ſubſequuti ſunt Theologi, eandem de Diuinis nominibus, & attributis tractationem ſedulò ſunt perſequuti. Quæ Attributa à Scholaſticis præcipuè à D. Thoma, diligentiſſimè tractata cùm reliquis in locis, tum in Summa, & in primo libro contra Gentiles, ſatis norunt eruditi ab ijs eſſe petenda. At quoniam alij quoque hoc ſæculo in ea re ſic laborarunt, vt Nomina Diuina (Chriſti præſertim Domini) colligerent, ac, quatenus humanis mentibus licet, explicarẽt; ideo tres, quattuorvè (ſummũ) adſcribam, qui leuare animos ſolicitudine alia conquirendi poterunt. B

Vide Franciſcum Sylu Ferrar. in D. Thoma lib 1. cont. Gentiles.

Martin lib. 2. Hypotypo. c. 1. 2. 3. & 4. Bellarm. to. 1. cótrou. 2. lib. 1. 2. 3. 4. Benedictus Arias.

Ac primò è Patribus, & vniuerſa penè Græcorum, & Latinorum antiquitate Martinus complura huc attulit. Nam cùm fuſè tradidiſſet, quid obſeruatum fuerit in recta impoſitione propriorum Nominum, cùm in Diuinis literis alicui imponuntur; mox ſequentibus capitibus egit de Deo, & Diuinis Nominibus fuſiſſimè: De Chriſti item Redemptoris nominibus, ſiue quæ ad Diuinam, seu quæ ad Humanam naturam aſſumptam pertinent. Denique quid ſignificent nomina, quæ de Deo dicuntur, cùm ex humanis rebus, & ex affectionibus noſtris ſunt deſumpta. C

Robertus Card. Bellarminus, cùm ſecundam generalem Controuerſiam in quinque partes diſtribuiſſet, Primam De Diuinitate Chriſti. Secundam de diſtinctione Perſonali à Patre, & Spiritu ſancto. Tertiam de carne, ſiue Incarnatione Domini. Quartam de anima eiuſdem. Quintam de Officio Mediatoris; multa, quæ faciunt ad id, de quo agimus attulit.

Et Benedictus quidem Arias Montanus in ſuo Apparatu

A ad literarum ſacrarum Inſtructionem, aliqua eo in libro per-
ſequutus eſt, qui de Arcano ſermone, ſiue Ioſeph eſt in-
ſcriptus.

Veruntamen quæ ad ipſum Chriſtum tanquam hominem
attinent, Ludouicus Leo Auguſtinianus Theologus lingua Hi
ſpanica, & perelegāti, vt ſenſu erudito ac profundo, interpre
tatus eſt; Poſtrema tamen, quam ipſi legimus, editio auctior
eſt, quippe cui tertius fuit liber adiunctus de Nominibus
FILII, DILECTI, IESVS. Nam duobus ſuperioribus libris
de alijs nominibus egerat. GERMINE[a], FACIE[b], VIA[c],
PASTORE[d], MONTE[e], PATRE[f] futuri ſæculi: BRA-
B CHIO[g], REGE[h], PRINCIPE[i] PACIS, SPONSO[k],
Quanquam & in Cantico Canticorum, quæ quidem ipſemet
Ludouicus Leo Latinis commentarijs explanauit, multa appo
ſitè in hanc rem dixit.

Et ſanè ad hæc nomina, ſiue cognomina, pleraque alia re-
feruntur, quæ in Scripturis extant. Ac tamen adhuc pauca
hæc in gratiam ſtudioſorum adijcimus; Videlicet, non Po-
ſitiuæ ſolum, atque Scholaſticæ, verum etiam Controuerſæ
cum Iudæis, & Hæreticis Theologiæ profuturum, ſi hæc omnia
ad ſeptem officia, quibus aut functus eſt, aut partim etiamnū
fungitur Dominus, redigantur. Quibus enim, dum in Mun
C do vixit, eſt functus, ea fuere quinque, PROPHETAE, SA-
CERDOTIS, REGIS, DOCTORIS, REDEMPTORIS.
Iam verò in cœlis præſtat officium ADVOCATI, atque IV-
DICIS: præſtiturus poſtea hoc ipſum quod Iudicis eſt, in ex-
tremo Iudicij die pleniſſimè.

Vide tertiam Ludo. Leonis editionē Salman. euulgatā anno 1587 apud Gulielmū Forguel.
Vide Henric. Suſonem de nomine Ieſu.
a Eſa. 4. Hierem. 33. Zac 3. & 6.
b Pſ. 88 et 94 Eſa 45. et 64. Pſ 68. & 15.
Eſa 35. Io 14
d Io 11. Hebr. 13. 1. Petr 5.
e Pſ. 67. Eſa. 2. Dan 2.
f Eſa 9.
g Pſ 70. Eſa. 52 & 53. Luca 3.
h Pſal. 2. Eſa 60 & 65. Miche 4.
K Eph 5. Io. 14. Rom. 13. 1. Cor. 3

Notitia Gentilium, à quibus prænunciatus eſt Chriſtus vtilis. Cap. LXXIII.

AT præter hæc, quibus Chriſtus Dominus fuit prænunciatus, Aliorum quoque, qui in Chriſtum haud credi-

Pſalm. 88. Num. 22. *dere, fuere prædictiones, hoc eſt, Balaami; Magorum: Caiphæ, ſiue ſimilium: quibus omnibus vſus eſt ille, cuius ſunt Cœli & Terra, quiq. etiam per Balaami Aſinam pronunciare potuit veritatem.* A

Iam de Sybillis egerunt Plato, Iamblicus, Porphyrius, & ceteri Academici, quorum hac de re doctrinam ſcripſit[a] *Petrus Crinitus.*[b] *Egit Cicero, Plinius, & ante hos Varro in libris rerum Diuinarum ad Cæſarem: deinde item Cornelius Tacitus, Solinus, Feneſtella, Martianus Capella, Virgilius, Seruius, & alij.*

a Petr. Crin. lib. 2. de honeſta diſcip. c. 1. b Cic. lib. 1 & 2. de Diuin.

Græci autem, præter Platonicos, Diodorus Siculus, Strabo, Suidas, Aelianus de varia Hiſtoria. Sed è Chriſtianis, & priſcis Patribus Græcis, Euſebius, Iuſtinus, Clemens Alexandrinus, Stratonicus Cumanus, Theophilus ad Autolycum: Ex Latinis autem Lactantius, Hieronymus, Auguſtinus: Noſtro quoque tempore Sixtus Senenſis, Petrus Meſſia, Petrus Garſia Galarza, alijq. complures. B

Has autẽ Sybillas Dei afflatu vaticinatas fuiſſe bona pars eorundem[c] *Patrum aſſeruit. Et earum Oracula Paulus Apoſtolus gentes hortabatur, vt legerent, ſicuti Clemens Alexandrinus ſcriptum reliquit ſexto Stromatum libro.* Libros Græcos (*aiebat Apoſtolus*) ſumite, & Sybillas agnoſcite, quomodo vnum Deum ſignificent, & ea quæ futura, & inuenietis in eis Filiũ Dei clarius & apertius ſcriptum. *Carmina verò ipſa Sybillarum aliquot legi poſſunt in Sixti Senenſis Bibliotheca ſancta, & in alijs, tum Græcè, tum Latinè facta. Sed & Petrus Garſias Galarza ita hanc rem totam tractauit, vt decem Sybillarum carmina cum Prophetijs Sacræ Scripturæ cõferens, mirabilem earum cum iſtis harmoniam oſtendat. Sed & vide poeticam noſtram in ſecundo huius Operis tomo, & vero Apparatum noſtrum ſacrum in verbo Sybillæ.* C

c Hiero. lib. 5. cont. Iouin. Euſ. li. 5. hiſt. Eccl. Lactan. lib. 1. Diuin. inſt. Aug. lib. 18. de Ciu. Dei. cap. 23. Iuſt. martyr. aduer. Gentes.

Ad

A

Ad Pſalmos Dauidis intelligendos Lux. Caput LXXIV.

Poſt veteris,& noui Teſtamenti Harmoniam, ipſa Dauidis Pſalmorum tractatio mirificè ad vniuerſam Scripturæ Sacræ notitiam facit. Qui quoniam non ſolum in Eccleſia publicè, verum etiam à plurimis priuatim quotidie recitantur, curandum eſſet, vt quædam de iis penè ab omnibus generatim ac breuiter prænoſcerentur, quibus facilius ad eos intelligendos, ac meditandos inſtitui poſſent.

B *Scripſere autem in Pſalteriam plerique Patres, amplexi, vel corpus vniuerſum, vel partem ipſius: Sed & ſequentibus ſæculis, mirum eſt, quàm Deus calefecerit corda piorum Theologorum, vt & ipſi canenti Dauidi quodammodo accinerent, ſe ipſos, & populum ad Diuinas laudes variis earum interpretationibus excitantes.* At *noſtro hoc ſæculo inter alios prodiere Commentarii Gilberti Genebrardi, qui literalem ſenſum ex Diuino Pſalte elicuit, Deinde eodem pene tempore Paraphraſim potius, quam Commentarium Cornelius Ianſenius emiſit.* Acceſſere *Gregorio XIII. Pontifice Maximo hortante, Ioannis Baptiſtæ Folengii Mantuani Mona-* *Io Bap. Folengius Mantuanus Roma edi tus emẽdatior*
C *chi Caſſinatis, recuſa Romæ Commentaria diligentius emendata. PARTITIONEM interim Pſalmorum Folengius ita diſtribuit.*

In Pſalmorum libro, aut laudatur Deus, aut ad eum laudandum fiunt adhortationes, in quibus tum erga alios, tum potiſſimum erga Iſraelitas beneficia commemorantur, vt Pſal. 8. 29. 33. 47. 48. 65. 66. 76. 81. 92. 93. 95. 97. 98. 100. 103. 105. 106. 107. 111. 113 114. 115. 117. 119. 134. 135. 136 138. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Aut *oratur, vt in Pſal. 16. 26. 43 67 84. 90. 126. In morbo 6 38. 39. 88.* Pro *peccatorum autem venia, & expiatione. 19. 25. 57. 130.* Auxilium *petitur contra aduerſarios, & im-*

Diuiſio Pſalmorum 1585.

Laudationes

Precationes.

 probos

probos potiſſimum, in quo inſunt querelæ, & imprecationes. A
3.5.6.7.8.10.12.13.17.27.28.31.35.38.40.42.54.55.56.57.
58.59.60.61.64.69.70.71.74.79.80.83.85.86.89.94.102.108.109.

Gratiarũ Actiones.

123.140.141.142.143.144. Aut *aguntur Deo gratiæ, in quo ineſt & laudatio.18.21.30 31.34.40.66.77.*116.118.124. Aut

Fauſtæ. Precationes.

eſt fauſta precatio, vel omen.20.72 122. Aut *ſunt in improbos inuectiones cum precibus coniunctæ.*5.7.10.12.35.36.40.

Inuectiones. Præceptiões. Prædictiões. Alia diuiſio Pſalmorum.

52.53.55.58.109,120.135. Aut *docetur aliquid, & ad recte viuendum traduntur præcepta.*1.2.4.11.15.19.23.24.
32.34.37.41.45.46.49.50.62.63.78.82.91.95.97.99.
101.112.119.121.125.127.128.129.131.132.133.137.
139.141. *Inſunt & de Chriſto oracula,*2.14.16.17.22.24. B
50.53.68.75.82.85.86.94.97.98.110. *Et de Eccleſia.*51.
87. *Atque hæc plerunque inter ſe mixta ſunt. Hæc quidem Folengius.*

Villauicẽtius

Sed & Villauicentius libro de recto Theologiæ ſtudio efformando, ad ſex ordines ita Pſalmos omnes redegit, vt quidam ſint ſimpliciter didactici, & parenetici, qui videlicet docent, quid iuxta Legem, ac voluntatem Dei ſit expetendum, vel fugiendum: commendant virtutes, damnant vitia, & de finibus bonorum excellenter diſſerunt.

*Cuius generis ſunt.*1.11.14.15.32.36.49.50.51.62.
73.77.78.84.90.99.101.119.127.130.131.133.134. C
Quidã cõtineant oracula, & prædictiones de Chriſto, de Eccleſia, de diuerſo Eccleſiæ, & Sanctorum ſtatu, de perſequutionibus, & in his piorum liberatione, impiorum vero interitu. Huc pertinent Pſalmi *2.8.9.14.16.19.21.22.24.29.40.41.45.*
47.53.59.67.68.72 87.89.93.95.96.97.98.100.113.117.145. Quidam ſunt precatorij, in quibus nimirum Propheta, *vel ſancti quicunque implorant Dei miſericordiam, petunt remitti peccata, liberari à periculis, Eccleſiam cõſeruari. Eiuſmodi ſunt.*
3.5.6.7.10.12.13.17.20.25.26.28.31.35.38.39.42.
43 44.54.55.56.57.61.63.64.69.70.71.74.79.80.81.

A 83.85.86.88.94.102.119.120.123.132.133.140.141.
142.143. *Alÿ ſunt cõſolatorÿ, cõcionãtes de pœnitẽtia, de ex-
pectanda certa piorũ liberatione, de promiſſionib. bonitate, iu-
ſtitia, iudicio Dei, de impiorum ſecuturo excidio.* Ad hunc
ordinem referuntur P*ſalmi* 4.31.37.39.52.58.68.75.77.
82.84.91.92.112.119.121.128. *Nonnulli ſint* εὐχαριστι-
κοὶ, *quibus videlicet poſt liberationem piorum è varÿs peri-
culis, poſt attritos hoſtes impios. poſt accepta beneficia, & auer-
ſa mala, aguntur Deo gratiæ. Hi ſunt.* 18.23.27.30.31.33.
34.46.48.60.65.66.76.103. 104. 105. 106. 107. 108.
111.114.115.116.118.119.122.124.125. 126. 129.
B 135.136.138.139.144.145.146.147.148.149. 150.
*Poſtremo aliqui ſunt mixti; quandoquidem conſtant partim
precationibus, partim conſolationibus, partim gratiarum a-
ctionibus, partim prædicationibus, partim denique doctrina,
atque exhortationibus. Huiuſmodi iudicantur plerique, vt-
potè quorum numeros videas ad diverſos ordines haberi de-
ſcriptos, vti materia in illis comprehenſa poſcere videbatur.
Hæc de* P*ſalmorum argumentis.*

Hæretici Pſalmis Dauidicis vſi ad findendam Eccleſiam. Cap. LXXV.

C

QVoniam verò Hæretici penè omnes, P*ſalmis Dauidis
tanquam cuneo ad findendam Eccleſiæ vnitatem (vti
& reliquis Scripturis) abuſi ſunt; Theodorus autem Beza Ma-
giſtrum ſuum Caluinum imitatus, carpit ſuperiorum omniũ
Patrum Diuinas Interpretationes, vt ad ſeſe vnum tanquam
fidiſſimum omnium Interpretem, gloriam deriuet, (licet de-
nique & Caluinum ipſum ea in re mordeat, & priorem ſuã
verſionem cùm multis locis immutaſſet, tanquam initio ma-
lè ab ſe factam, rideat eos, qui vt eam retinerent, flammis cõ-
buri in Eccleſia Catholica voluerunt) proptèrea, & Gene-*

brardus

brardus, & Sixtus Senenſis, & Card. Bellarminus legi vtiliſſime poſſunt, quibus locis iſtos oppugnant, veramq́; vnam in Eccleſia Catholicam verſionem ſtetiſſe demonſtrant; Genebrardus quidem in ſuis Commentarijs; Sixtus Octauo libro ſuæ Bibliothecæ, Bellarminus autem Card. Tomi primi libro 2. capite decimotertio, quo defenduntur loca, quæ in Pſalmis malè reddita fuiſſe à Latino Interprete Caluinus contendebat. A

Theodor' Beza linguę ſanctæ ignarus.

Atque & illud addendum Theodorum Bezam veritate coactum agnouiſſe, ſeſe nihil Hebraicè ſcire, dum ſcribit, neque ſe è fonte Hebrææ linguæ hauſiſſe, quæ verterat, atq. Henrici Molleſi verſionem ſectatum fuiſſe. Quare ſi quid Hebraica lingua balbutit, id (vti Genebrardus inquit) mutuauit, à dictatis quorundam eſurientium Grammaticulorum, qui Genouæ docebãt egentes & ipſi doctoribus. Sed & ex his omnibus perſpici poteſt, quanta laborarunt inſania, qui ex verſione Bezæ & ipſi verſiones in maternas linguas fecerũt. B

Numerus, & Ordo Pſalmorum. Caput LXXVI.

Lib. Pſalmor. in quinq. lib. diuiſus ſecundũ Hebraos. Vide Genebr.

Act. 1.

V*Nus autem eſt liber* Pſ*almorum, licet apud Hebræos in quinque libros ſit diſtributus; quæ quidem potius eſt ſubdiſtinctio. Aliàs enim libri Scripturæ non reſponderent numerò literarum Hebraicarum, vt ipſorum Hebræorum poſtulat Canon. Sed & id docent Doctores; atque in Actis Apoſtolorum dicitur* Scriptum eſt in libro Pſalmorum. C

Porrò *continet hic liber centum quinquaginta, hoc eſt, ter quinquaginta* Pſ*almos, ob myſticam huius numeri rationem, vt inquiunt Hieronymus, Remigius, Auguſtinus, Magiſter Sententiarum; vt verò ait Chryſoſtomus, in honorem S. TRINITATIS. Rupertus autem: vt fidei, ſpei, & charitatis prædicet Iubilaum, ad quas virtutes reuocat omnes* Pſ*almos. Thomas item ob triplicem ſtatum populi fidelis, ſcilicet Pœ-*

tentiæ:

A *nitentiæ, & hac quinquagena terminatur* Pſalmo *Pœnitentiali*, Miſerere mei Deus. *Iuſtitia, & hac finitur* Pſalmo *centeſimo*, Miſericordiam, & iudicium. *Gloria, qua deſinit in* Pſalmum. Omnis ſpiritus laudet Dominum.

Atqui ordo Pſalmorum *ſecundum res geſtas haud ſeruatur, quod omnes fatentur. Quare (quod ſentiunt aliqui) quoniam perierat liber in captiuitate Babylonis, deinde non totus ſimul, ſed diſperſus repertus eſt: eo ordine* Pſalmi *ſunt, vel ab Eſdra, vel ab Ezechia diſpoſiti, quo ſunt antea, vel poſtea inuenti.* Ordo in Pſalmis cur nõ ſeruetur. Chryſoſto. in proœm.

Sic Chryſoſtomus, & Euthymius, qui ſcilicet Diuina Inſti-
B *tutione, & ratione myſterium id factum iudicant.* At *Hilarius exiſtimauit propter myſterium vitæ humanæ. Beda verò inquit, Eſdram de induſtria ordinem hiſtoriæ non ſequutum, vt in his myſterium potius ſpectandum ſciremus.* Auguſtinus *hanc ordinis varietatem Sancto Spiritui relinquendam cenſet.*

Materia Pſalmorum quænam. Cap. LXXVII.

ET *verò materia huius libri eſt vniuerſalis totius Theologiæ, quemadmodũ inquit Thomas Dionyſium explicãs,*
C *qui ait,* Diuinarum Odarum *(id eſt* Pſalmorum*)* eſſe Sacrã Scripturam intendere, & Sacras, & Diuinas operationes vniuerſas decantare: *Et Athanaſius:* Complectitur *(ait)* per modum Cantici, & laudis Diuinæ quicquid in tota reliqua Scriptura ſparſum reperitur. *Sic item Auguſtinus & Chryſoſtomus.*

Chryſoſtomus autem dicit Pſalmorum *argumentum eſſe* CHRISTVM *Deũ & hominem; Hilarius, Chriſti myſteria; Caſſiodorus Chriſtum integrum; ſcilicet caput, & membra, vel Eccleſiam: Remigius ponit hominem deiectum in miſerias per peccatum, nec inde valentem reſurgere, niſi per* Aug. epiſt. ad Marcellinum.

Dei

Dei Miſericordiam. Euthymius ad decem capita reuocat. A
Ego quidem hæc vniuerſa in Pſalmis *tractari dico, at præcipuè, quæ ſpectant ad Christum, & Eccleſiam. De ſingulis verò ijdem Auctores copioſius diſſerunt, qui &* Pſalmorum *diuiſionem haud eandem tradunt. quippe qui diuidi poſſint pro ratione triplicis status, vt ait Thomas, Titulorum, Variorum animæ affectuum, & effectuum, quos de tota Scriptura exponit Apostolus inquiens:* Omnis Scriptura Diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum: *Vt Chryſoſtomus, & Auguſtinus inquiunt. Lege Athanaſium.*

2. Tim. 2.
Chryſoſ in 2. proœm.
Liber Pſalmorum et Prophe*ticus*
Driedo lib. 1. de Catal. ſac. Scrip. c. 1.

Cum autem multi ſint Pſalmi, *quibus res geſtæ commemorantur, plerique autem ad mores, & vitam pertineant; tamẽ (contra Hebræos) hic liber attinet ad eam Scripturæ partem, quæ in prophetia ponitur, vt Caſſiodorus, Rupertus, & alij teſtantur.* B

Sic Thomas; qua de re vide Driedonem. Quin & ipſi Hebræi coguntur hoc ſenſu varios Pſalmos *interpretari, vt* Pſalmum *ſecundum, vigeſimum primum, & alios.*

Metricè ſcripti Pſalmi, Ipſorum commendatio, Verſio, obſcuritas. Cap. LXXVIII.

C

SCripti porrò fuere metricè Pſalmi, *quod Hieronymus, Chryſoſtomus, Beda, aliÿq; fatentur.* In primis (*ait Athanaſius*) vt homines totis viribus Dominum adament, & ad vocis concentum rectum etiam concentum affectuũ reddant. *Deinde (inquit* Auguſtinus*)* quoniam Spiritus ſanctus videns obluctantem, ac reſiſtentem ad virtutis viam hominem, & ad delectationes huius vitæ magis eſſe procliuem, quàm propenſum ad rectum iter virtutis: delectabilibus modulis cantilenæ vim ſuæ doctrinæ permiſcuit: vt dum ſuauitate carminis mulcetur auditus,

A ditus, diuini ſermonis pariter vtilitas inſeratur. *Theodoretus, & Chryſostomus.* *Chryſoſto in Pſalm. 42.*

Iam de laudibus Pſalmorum vide præter alios fuſè Athanaſium, Auguſtinum, Chryſoſtomum, Caſſiodorum, & Euthymium. De varijs autem translationibus Euthymius, Thomas, Auguſtinus, Eugubinus, Driedo agunt, præter illa, quæ ex varijs lectionibus poſita ſunt in poſtrema verſione Latina LXX. Interpretum, Romæ edita, quave Gulielmus Sirletus Cardinalis collegit, & contulit cum antiquiſſimis codicibus, quæ quidem ad finem Sacri Apparatus Benedicti Ariæ Montani excuſa ſunt. *Dried. li. 2. & 1. de catalo. ſcript.*

B *Obſcuritas uerò Pſalmorum ex iiſdem oritur cauſis, è quibus Scripturæ vniuerſæ obſcuritatem ortam diximus ſupra, vbi De profunditate Scripturæ actum eſt.*

Auctor Pſalmorum quis. Cap. LXXIX.

Auctor Pſalmorum quis

R*Eſtat dicendum de Auctore Pſalmorum. Et quidem Hieronymus, Hilarius, ac recentiores Interpretes aiūt, non ipſum ſolum Dauidem Auctorem eſſe, ſed eos, quorum nomina gerunt ipſi tituli Pſalmorum; Rectius tamen liber Pſalmorum dicitur, quàm Dauidis, vt Hilarius ſentit; Vel*

C *quoniam, ſi Pſalmi Dauidis dicantur, id fit à maiore parte, quòdque primus fuerit, ac præcipuus auctor, qui Pſalmiſta diceretur, vt inquiunt Auguſtinus Eugubinus, & Lyranus. At ſolum Dauidem Auctorem fuiſſe putant Origenes, Ambroſius, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Caſſiodorus, Remigius, Beda, Euthymius, Theodoretus, Driedo. Rationes hæ ſunt, quòd Pſalmi nomine Dauidis citati inueniuntur, à quibus tamen Titulus Dauidis abeſt, qualis eſt Pſalmus centeſimus quartus; & nonageſimus quintus, qui, cùm careant titulo, in libro tamen Paralipomen ipſi Dauidi tribuuntur. Pſalmi item quidam in titulis habent nomina aliorum, ac tamen* *Dried. lib. 1. c. 3. de catalo. ſcript.* *1. Paralip. capit. 16.*

T ſunt

ſunt Dauidis; Pſalmus etiam ſeptuageſimus ſeptimus inſcribitur, Intellectus Aſaph, ac tamen apud Matthæum nomine Dauidis citatur: vocat enim ibi Prophetam Euangeliſta. A

Matth. 13.

Chryſoſt. in proœm. 1.

Atqui (ait Chryſoſtomus) nullus dicere valet, vbinam Dominus, uel Apoſtolus aliquis Pſalmos alterius, quā Dauidis meminerit. Quare & Pſalmiſtæ nomen obtinuit. Addit Euthymius; Quoniam qui ſeu Cantica, ſiue Pſalmi inſcribuntur Moyſi & Salomonis, nuſquā alibi de ijs fit mentio, quamuis alia eorum ſcripta commemorentur. Quoniam item, (vt Caſſiodorus inquit) Eccleſiæ vſus habet, vt dicantur ſolùm Dauidis. Nos verò cum Theodoreto dicamus, non multam hac de re litem eſſe faciendam; ecquid enim refert ſiue Dauidis ſint omnes, ſiue aliorum aliqui; cùm conſtet Diuinì Spiritus afflatu omnes fuiſſe conſcriptos? Vincat plurium ſententia (ait) Plures enim Scriptores Dauidis eſſe aſſerunt. Cum ergo reperiantur aliorum nominibus Tituli: id fit partim, vel propter myſterium, vt Remigius inquit, vel quia nomina illa intellectus rerum congruos indicare noſcuntur, vt Caſſiodorus, Beda, Remigius dicunt, vel quod illi ſimilem materiam tractarunt, qualis in Pſalmo illo tractatur, vt de Moyſe, Zacharia, & alijs; vel quoniam ijs cura erat pulſandi, & concinēdi illum Pſalmum, vt Chryſoſtomus, Euthymius, Caſſiodorus, Iacobus de Valentia ſcribunt: canebant enim illi hymnos (aiunt) & carmina, quæ fecerat Dauid. B C

Pſalmi oēs Auctores Spiritu ſancto ſunt editi.

Beda in Pſ. 49

Iac. de Val. 2. par. 7.

Placet item illorum ſententia, quæ habet; Dauidem multos quidem ipſum compoſuiſſe, aliorum verò argumentum alijs tradidiſſe, quod Cantico exprimerent. De Hieronymo autem dicunt eum locutum fuiſſe ſecundum ſententiam Hebræorum; Nam alibi ipſe citat ſæpe nomine Dauidis Pſalmos, qui aliorum Auctorum titulum præferunt.

Ceterum Pſalmi nomen liquet Latinum fuiſſe & vſu tritum ex Græco, à verbo ψάλλειν quod eſt canere; Hebraicæ autem dicitur Mizmor à radice Zamar.

Iam

A *Iam verò Pſalmi,ſiue carminis hoc genus,quod ſimul cum Pſalterij inſtrumento ſuaui voce profertur, vt aiunt Chryſoſtomus,& Euthymius.antiquiſſimum eſt:nec iam conſtat,qua ratione incedat,ſolùm videtur liberum quoddam genus Carminis fuiſſe,quali in vernaculis linguis vtimur, nempe numero quoddam ſyllabarum cadentium contentum: Quapropter cum Hieronymus ſcribit Iob,& Pſalmos dactylo, ſpondæoque decurrere,& cùm Auguſtinus, alijq; ſimilia dicunt; non ſunt præcisè intelligenda, ſed quia ſimile quiddam imitatur carmen Hebræum. Canticum autem eſt mox muſica, cum harmonia prolata, Pſalmo antiquius, ait Euthymius:*

B *Remigius autem ait, eſſe laudem Dei metricè conſcriptam. Confeſſio autem amplum eſt teſtimonium,quo bona,quæ accepimus,aut mala,quæ commiſimus, fatemur, vt habet Euthymius,vbi duplicem Confeſſionem complectitur. At Chryſoſtomus,* Eſt,*inquit,* eius qui laudatur amplificatio. *Sed Canticum Pſalmi eſt,cum prius ſonat inſtrumentum,& conſequitur vox: Verum Pſalmus Cantici contrario ſe habet modo;ſic Chryſoſtomus, Hilarius, Euthymius. Denique Diapſalma,quod Hebraicè Sela dicitur: quod ſeptuaginta tribus vicibus in Pſalterio occurrit;ſignificat,ut ait Euthymius,mutationem ſententiæ,aut cantus,aut pauſam pulſationis,aut il-*

C *luminationem Diuini ſpiritus, quæ tamen canentibus apparebat;ſimili modo Hilarius, Auguſtinus,Chryſoſtomus;Hieronymus verò (& refert idem Caſſiodorus) dicit ſignificare* ſemper,*vel eſt idem,quod* ueritas,*vel* fiat, *vt Auguſtinus in quartum Pſalmum notat. Sed eſt legendus Franciſcus Ribera noſter in tertium caput AbacuK.*

vide de voce Sela Franciſcum Riberā in tertium caput AbacuK. num. 18.

Hieron.epi.ad marcel.in epi. cuius initiū ē. Quæ acceperis

De Titulis Pſalmorum,qui plura myſticè deſiderat, ipſos Auctores legat,præſertim Athanaſium, qui de induſtria hos explicat; Gregorium Niſſenum,Hieronymum,Auguſtinum, Bedam,Rupertum, Driedonem.

Dried. li 3. c. 2 de veg & dogm. ſcript. in communi.

Admonitio breuis de ratione Diuinæ Scripturæ explicandæ. Cap. LXXX. A

Ratio Sacræ Scripturæ explicandæ.

EXijs, quæ ſecundo hoc libro dicta ſunt, ſi quis rationem Sacrę Scripturę explicandæ cupiat adhuc noſſe breuiſſimè, hæc habeat. In primis poſt Sacræ *Scripturæ neceſſitatem, dignitatem, certitudinem, partitionem oſtenſam, verus, ac literalis ſenſus eſſet inueſtigandus & exponendus, adhibitis Codicibus Hebraicis, Græcis, & veterum* P*atrum monimentis, vnà cum vulgata editione. Deinde loca omnia notanda, è quibus præcipua fidei Catholicę dogmata, robur, ac firmitatem accipiunt.* B

Pręterea, quęcunque aduerſus hęreticos Catholici ſolent afferre, ad quam controuerſiam pertinerent, indicanda; pro viribus item oſtendendum ea loca verè pro Catholicis facere, nec ab hęreticis eludi poſſe. Loca verò omnia, quæ contra Catholicos hęretici proferunt, monſtranda, atque accuratè docendum, nihil ea aduerſus Catholicos facere. Breuitati autem ſtudendum, locis perſpicuis, atque facilibus omiſſis. Rabbini cautiſſimè tractandi (ſi modo non ſint prohibiti) cautius verò diſcipulis proponendi. Demum ſenſus morales, atque ea, quæ ad Conciones attinent, breuiter adnotanda, nimirum potius Auctorum loca, vbi tractantur, oſtendenda, quàm in ijs eſſet prolixè immorandum. C

Elenchus Interpretum; atque eorum qui Gloſſas, uel Paraphraſes, aut Concordantias in omnes Scripturæ Sacræ libros edidere: Quorum uſus, & emendationes ab Auctore fuſius poſtea oſtenduntur in Apparatu Sacro. Caput LXXXI.

QVę fuit antiquis P*atribus Gennadio, Hieronymo, & alijs, cura, in Catalogum redigendi eos, qui Diuinę fuerunt*

A runt Hiſtoriæ Interpretes: eadem ſtimulos addidit hoc ſęculo viris eruditis, vt idem eò magis efficeret, quod diligentius Satanas per hęreticos ſatagebat, vt eorundem Interpretum memoria extingueretur. Sixtus autem Senenſis cum quartum ſuę Bibliothecæ librum huic rei addixiſſet, adiunxit quaſi Nomenclationem eorum, quos ad ſuam vſque ętatem viderat operam ſacris eloquijs exponendis prœſtitiſſe. Sed cùm viro illo hinc (vt ſperandum eſt) ad cœlum euocato, non defuiſſent (quod initio in Idea noſtrę Bibliothecę diximus) qui vel Interpretes antiquiores eduxiſſent in lucem: qui verò ab Hęreticis, vel ab hominibus imperitis fuerant varijs errori-
B bus & maculis aſperſi, hoſce emaculaſſent: Alij ſuos ipſorum labores in hoc genus ſcribendi contuliſſent, quorum hoc pręcipuè ſecundo Operis noſtri in libro mentionem aliquam fecimus, propterea viſum eſt expedire, vt Sixti Catalogum huc adtexeremus aliquanto vberiorem, quem ſuo quaſi iure, tanquam neceſſariam Appendicem requirebat hic locus. Admonemus interim lectorem, ne cito cuilibet iſtorum Auctorum admoueat manum: Sed è Bibliothecis noſtris, tum hac Selecta tum Sacro noſtro Apparatu (qui iam Venetijs editus, ac Colonię Agrippinę multo auctior eſt recuſus) diſpiciat, qui nam expurgati ſint; qui illuſtrati Scholijs, aut Notis: qui ma-
C iore ſolertia recuſi: hęc enim quantùm per ingentem negotij molem, vireſq; exiguas noſtras Dominus Ieſus mihi conceſſit, curaui, ne quis deſideraret; id quod vel in Selecta Index Auctorum, vel in Sacro Apparatu Alphabetica series indicabunt. Ac quoniam primus iam Tomus Romę prodijt anno 1607. à Mag. Sacri Palatij Apoſtolici De ratione plurium Auctorum expurgandorũ, inter quos Benedictus Arias Montanus, & alij ſunt recenſiti, ideo inde in primis adhibenda eſt ijs expurgatio, quorum nonnulli in Catalogo ſequenti connumerantur.

EO-

EORVM QVI IN VETVS Teſtamentum ſcripſerunt, Catalogus.

AQuila.
Euſebius Cæſarienſis.
Emanuel Sá Societatis Ieſu.
Franciſcus Vatablus, ſed qui emendatus eſt in Hiſpanijs.
Heſychius Monachus.
Ioſephus Hieroſolymitanus.
Iuſtus Tiberinus.
Lucianus.
Matthæus Doringus.
Paulus Burgenſis.
Patrophilus.
Septuaginta duo Interpretes.
Sophronius.
Symmachus.
Theodotion.

Eorum qui in vtrunque Teſtamentum ſcripſerunt, Catalogus.

Albertus Magnus.
Alexander Hales.
Apollinaris iunior.
Anſelmus Laudunenſis.
Auguſtinus Nebienſis.
Aurelius Auguſtinus.
Bartholomæus Vrbinas.
Beda.
Benedictus Arias Montanus, ſed quod ſit expurgatus.
Emanuel Sa.
Dionyſius Cartuſianus.
Franciſcus Georgius.
Franciſcus Ximenius.
Godelbertus.
Godefridus Tilmannus.
Godefredus Viterbienſis.
Haymo.
Hieronymus.
Hugo Carenſis.
Hugo Victorinus.
Iacobus Genuæ Archiepiſcopus.
Ioannes Chryſoſtomus.
Iſidorus iunior Cordubenſis.
Iſidorus Peluſiota.
Nicolaus Gorran.
Nicolaus Lyranus.
Nicolaus Zicenius.
Origenes.
Paterius.
Pauli Burgenſis Scrutinium ſcripturarum.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Berchorius.
Petrus Cantor.
Petrus Comeſtor.
Petrus Paludanus.
Petrus Riga.
Pontius Carbonellus.
Rabanus.
Richardus Victorinus.
Rubertus Tuirienſis.
Sanctes Pagninus.

In Octateuchum, id eſt, Octo Primos Sanctæ Scripturæ libros, ab initio videlicet Geneſeos vſque ad Paralipomenon ſcripſerunt.

Alphonſus Toſtatus.
Claudius Monachus.
Gregorius Papa.
Iacobus Marrinus.
Oecumenius.
Philo Iudæus.
Procopius Gazæus.
Stephanus Anglicus.
Theodoretus.

In

In Pentateuchum, id eſt, in quinque libros Moyſis, ſcripſerunt.

Alanus Inſulenſis.
Albertus Pataninus.
Ariſtobulus antiquior.
Ariſtobulus iunior.
Auguſtinus Steuchus.
Benedictus Stendal.
Bruno Archiepiſcopus Colonien.
Cyrillus.
Diodorus.
Erardus.
Eucherius.
Franciſcus Vatablus.
Hieronymus ab Oleaſtro.
Hugo Victorinus.
Iacobus Luſanus.
Ioannes Zacherias.
Matthæus Ebroicenſis.
Paulus Ricius.
Remigius.
Seraphinus Capponi à Perrecta Domlnicanus.

In Geneſin ſcripſerunt.

Aegidius.
Albinus.
Aloyſius Lipoomanus.
Ambroſius Catharinus Compſæ Archiepiſcopus.
Ambroſius Mediolanenſis.
Anaſtaſius iunior Epiſcopus Antiochenus: Cuius manuſcript. exemplar Græcum extat in Academia Veneta.
Andreas Bilius Mediol. Cuius opera munuſcripta habētur Mediolani in Bibliotheca Marciana.
Anſelmus Cantuarienſis.
Antonius Honcola.
Apion, ſed qui cenſura indiget.
Auguſtinus Steuchus non ſolum in libro, qui de Coſmopæia inſcriptus eſt, verum etiam in eo, in quo agit de recognitione veteris Teſtamenti in Hebraicam veritatem.
Auitus.
Aurelius Prudentius.
Benedictus Pererius tribus Tomis iam editis in Geneſim.
Bruno Ruthenus.
Candidus.
Clemens Alexandrinus.
Dracontius.
Eccardus.
Eucherius.
Euſebius Cæſarienſis.
Franciſcus Lucas, cuius extant notationes in Biblia.
Franciſcus Georgius, ſed debet emendari.
Gennedius Conſtantinopol.
Guliemus Hamerus.
Gulielmus Pariſienſis.
Gragorius Niſſæ.
Gulielmus Pepin.
Henricus Haſſius.
Hermanus Schildius.
Hieronymus Fracaſtorius.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus ab Oleaſtro.
Hieronymus Vielmius Epiſcopus Argolicenſis.
Hilarius Arelarenſis.
Hippolytus.
Honorius Auguſtudinenſis.
Ioannes Buteo.
Ioannes Duns.
Ioannes Ferus, ſed qui ſit emendatus.
Ioannes Picus Mirandulanus.
Iſota Nngarola.
Iunilius.
Ludouicus iunior.
Melito.
Methodius.
Nicolaus Cuſanus.
Nicolaus Triuet.
Nouatianus.
Paulinus Nolæ.

Petrus

Petrus Aliacus.
Remigius.
Richardus Victorinus.
Robertus Roſeus.
Rodon.
Rufinus.
Saluianus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Seuerianus.
Sixtus.
Strabo Cantabrigienſis.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Thomas Sperman.
Thomas Valdenſis.
Victorinus Pitabionenſis.
Vincentius Bellouacenſis.
Vmbertus Carnotenſis.

In Exodum.

Aloyſius Lippomanus.
Ambroſius Mediol.
Auitus.
Benedictus Pererius.
Bonauentura.
Eccardus.
Gregorius Niſſæ.
Gulielmus Pepin.
Gymnaſius.
Henricus Confueldius.
Henricus Haſſius.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.
Ioannes Ferus, ſed qui ſit expurgatus.
Ioannes Gauer.
Ioannes Rusbrochius.
Maximus Monachus.
Nicæas.
Nicolaus Aſſentius.
Nicolaus Duarelſpulus.
Robertus Roſeus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Tertullianus.
Thomas Valden.
Victorinus Pitabionenſis.

In Leuiticum.

Eſychius presbyter.
Ioannes Nider.
Nicolaus Triuet.
Rodulphus Flauiacenſis.
Robertus Roſeus.
Seraphinus Capponi à porrecta Dominicanus.
Thomas Valdenſis.
Tripon.
Victorinus Pitabionenſis.

In Numeros.

Ambroſius Mediolanenſis.
Hippolytus.
Triphon.

In Iudicum Librum.

Benedictus Arias Montanus.

In Regum Libros.

Ambroſius Mediolanenſis.
Andreas Gallus.
Angelomus Monachus.
Aurelius Auguſtinus.
Bernardus.
Cornelius Magnanus.
Diodorus.
Eucherius.
Gregorius Papa.
Hegeſippus.
Hippolytus.
Ioannes Agen.
Iſidorus Corduben. ſenior.
Methodius.
Nicolaus Chenton.
Procopius.
Theodorus Ancyræ.

In

In Eſdram.

Ioannes Ferus.
Iunilius.

In Tobiam.

Ambroſius Mediolanenſis.
Federicus Nauſea.
Ioannes Hoſmeiſter.
Matthias Vindonicenſis.
Richardus Lauinam.

In Iudith.

Cornelius Magnus.

In Iob.

Ambroſius Alexander.
Ambroſius Mediolanen:
Catena Græca: Quam Latinam fecit, atque edidit Io. Paulus Comitolus Societat. IESV.
Conradus Halbeſtard.
Cyprianus Montemartyr.
Didacus à Stunica Salmanticenſis Auguſtinianus, cum eius editione vulgata, Latina, Hebræa, Græca 70. Interpretum, & Chaldæa.
Didymus.
Franciſcus Titelmannus.
Gregorius Papa.
Hieronymus Sauonarola.
Hilarius Pictauienſis.
Ioannes Francfortius.
Ioan. Pineda Soc. Ieſu.
Odo.
Olympiodorus.
Philippus monachus.
Polychronius.
Richardus Ampolus.
Simon Affligemienſis.
Thomas Aquinas.

In Pſalterium.

Agathius.
Albinus.
Alexander Capgrauius.
Alexander Geſtrienſis.
Alphonſus Caſtrenſis.
Ambroſius. Amsbertus.
Ambroſius Mediolanen.
Anaſtaſius Antiochenus.
Angelus Sangrinus.
Anſelmus Lucenſis.
Anſelmus Mantuæ.
Apollinarius.
Aribo.
Armandus.
Arnobius.
Aſterius.
Athanaſius.
Auguſtinus Steuchus.
Aurelius Caſſiodorus.
Baſilius.
Bernardus.
Bonauentura Cardinalis.
Bruno Cartuſianus.
Bruno Herbipolenſis.
Carollus Bouillus.
Catena in Pſalmos Græca
Chriſtianus Ilchyrius.
Chryſtophorus Marcell.
Columbanus.
Cornelius Bitontinus.
Coſmus Indicopleſtus.
Didymus.
Diodorus.
Echerus.
Eynardus.
Epiphanius Scholaſticus
Euſebius Cæſarienſis.
Euſebius Vercellenſis.
Euſtachius Antioch.
Euthymius.
Felix.
Franciſcus Miletus.
Franciſcus Ortiſius.
Franciſcus Pantiſcotius.
Franciſcus Petrarcha.
Franciſcus Puteanus.
Franciſcus Titelmannus.
Franciſcus Viſdominus.
Franciſcus Zamorenſis.

vſque ad 133. incluſiue.
Vincentius Lirinenſis.

In Prouerbia.

Alexander Necan.
Aluarus.
Ambroſius Mediolanen.
Baſilius.
Euagrius.
Euſtachius Antioch.
Gilbertus Pariſienſis.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Aruernus.
Henricus Haſſius.
Hippolytus.
Ioannes Arboreus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Gottifredus.
Rodulphus Baynus.
Salonius.
Theophilus Antiochiæ.
Thomas Gualenſis.

In Eccleſiaſten.

Acacius.
Albinus.
Alexander Necan.
Dionyſius Alexandrinus.
Garicus Pariſienſis.
Gerardus Moringus.
Gregorius Neocæſarienſis.
Gulielmus Alconas.
Hidpolytus.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Olympiodorus.
Petrus Brunaquelles.
Rupertus Holcoth.
Salonius.
Saluianus.
Sigibetus.
Victorinus Pitabionenſis.

In Cantica.

Abbas.
Aegidius.
Agathius.
Alanus Rupenſis.
Alexander Exceſtrienſ.
Albinus.
Ambroſius Amsbertus.
Angelomus.
Anſelmus Cantuarienſis.
Aponius.
Apzigius.
Aurelius Caſſiodorus.
Bernardus.
Cyprianus Ciſtercienſis.
Eccardus.
Eulalius Cynopolitanus.
Gerardus Sauonæ.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Monachus.
Giſelbertus Anglus.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Abbas.
Henricus Harphius.
Henricus Haſſius.
Hermanus Schildius.
Hilarius.
Hippolytus.
Honorius.
Iacobus Anglicus.
Iacobus Perez.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Gerſon.
Ioannes Algrinus.
Iulianus Celanenſis.
Iuſtus Orelitanus.
Leonardus Giphonenſis.
Lucas Abbas.
Ludouicus Legionenſis Auguſtinianus Hiſpanus.
Marbadus.
Methodius.
Michael Picardus.

Oroſius.
Faganus Bergomenſis.
Petrus Aliacus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Nannius.
Philippus Abbas.
Philippus Alberti.
Philo Carpathius.
Pſellus.
Remigius.
Rethicius.
Ruperthus Holcoth.
Rupertus Limpurgen.
Simon monachus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Ciſtercienſis.
Thomas Gualenſis.
Triphyllius.
Victorinus Pitabionenſis
Villeramus.

In Sapientiam Salomonis.

Bellator.
Eccardus.
Ioannes Arundineus.
Petrus Nannius.
Rupertus Holcoth.

In Eccleſiaſticum.

Ioannes Alerius.
Nicolaus Gorran.
Rupertus Holcoth.
Rupertus Roſens.
Rupertus Valſingen.

In Eſaiam.

Adam.
Adamus Saſbouth.
Alanus Inſulenſis.
Alredus Rieuallis.
Ambroſius Mediolanen.
Baſilius.
Cyrillus.
Didymus.

Euſebius Cæſarienſis
Franciſcus Forerius.
Gilbertus Anglus.
Hector Pintus.
Henricus Vichingan.
Hieronymus Oſorius.
Ioachim Abbas.
Leo Caſtrius.
Matthæus Ebroicenſis.
Michael Maſſanus.
Nicolaus Dunkepulus.
Procopius.
Richardus Victorinus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Haſſelbach.
Victorinus Pitabionenſis.

In Hieremiam.

Antonij Agellij Commentarius ex auctorib. Græcis collectus, & in eaſdem lamentationes Ieremiæ explicatio.
Ioachim Abbas.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

In Threnos.

Anſelmus Mantuæ.
Hugo Victorinus.
Ioannes Chiningen.
Ioan. Quinquarboreus.
Nicolaus Clenardus.
Paſchaſius.
Richardus Pampolitanus
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

In Ezechielem.

Alexander Necan.
Catina Syrus.
Eſychius.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Papa.

Hie-

Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus Pradus,&Io.Baptiſta Villalpandus.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Chiningen.
Michael Ceſanus.
Nicolaus Cabaſilas.
Polychronius.
Proclus.
Richardus Victorinus.
Simon Affligenienſis.
Theodoretus.
Victorinus Pitabionenſis

In Danielem.

Apollinarius.
Benedictus Pererius.
Cyrillus.
Euſebius Cæſarienſis.
Gennadius.
Hector Pintus.
Hippolytus.
Ioachimus Abbas.
Ioannes Capgrauius.
Ioannes Hagen.
Iudas.
Iulius Afer.
Michael Picardus.
Petrus de Palatio.
Richardus Victorinus.
Theodoretus.
Zacharias.

In omnes duodecim Prophetas minores.

Benedictus Arias Montanus.
Franciſcus Ribera Societat. Ieſu.
Guido Cartuſianus.
Gulielmus Melitonenſis.
Hector Pinius.
Petrus de Palatio in aliquos.
Remigius.
Stephanus Anglus.
Theodoretus.

In Oſeam.

Cyrillus.
Didymus.
Leo Caſtrius.
Perius.
Rufinus.
Theophylactus.

In Ioel.

Cyrillus.
Hugo Victorinus.
Ruffinus.

In Amos.

Hieronymus Sauonarola.
Ruffinus.

In Abdiam.

Hugo Victorinus.

In Ionam.

Gulielmus Pepin.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Catardus.
Theophylactus.

In Michaeam.

Hieronymus Sauonarola.

In Nahum.

Cyprianus Monachus.
Theophylactus.

In Abacuch.

Cyrillus.
Leo Caſtrius.
Theophylactus.
Victorinus Pitabionenſis

In Aggæum.

Calliſtus Placentinus.
Georgius Vicelius.
Ioannes Eckius.

In Zachariam.

Didymus.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.

In Machabæos.

Bernardus.
Gregorius Nazianzenus.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioſephus.
Marius Victorinus.
Simon Anglus.

In totum Nouum Teſtamentum.

Auguſtinus Anconas.
Cornelius Ianſenius, qui Concordiam confecit.
Eduardus Læus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Capgrauius.
Ioannes Lopis.
Ioannes Maldonatus.
Nicolaus Zigenus.
Oecumenius.
Simon Ia[illegible].
Thomas Aquinas.

In omnes quattuor Euangeliſtas.

Agrippa.
Alexander de Ales, qui manuſcriptus apud Illuſtriſsimum Cardinalem Sarnanum, à me Romę eſt viſus.
Alphonſus Salmeron.
Ammonius.
Antonius Beuick.
Apollinarius.
Arnobius.
Aſterius.
Aurelius Auguſtinus.
Bruno Archiep. Colon.
Catena Græca.
Cæſarius.
Conradus.
Diegus Deza.
Dominicus Nanus.
Diodorus.
Euſebius Cæſarienſis.
Euthymius.
Emanuel Sà ſocietatis Ieſu.
Fortunarianus.
Gregorius Papa.
Guido Perpinianus.
Guttierus.
Henricus Arnoldi.
Hieronymus Vida.
Innocentius Papa.
Ioannes Abbatis.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Balbus.
Ioannes Caſtellenſis.
Ioannes Chriſtophori.
Ioannes Gander.
Ioannes Maldonatus.
Iuuencus.
Ludolphus Cartuſianus.
Marianus.
Michael Maſſerſis.
Otfridus.
Petrus Iſuſquius.
Richardus Mediauillanus.
Rupertus Gouletus.
Simon Caſſianus.
Simon Cremonenſis.
Simon Corroyus.
Tatianus.
Theophilus Alexandrinus.
Theophylactus.
Titus.
Victor.
Zacharias.

In Matthæum.

Alphonſus Toſtatus.

An-

Anſelmus Cantuarienſis.
Antipater Boſtrenſis.
Antonius Puccius.
Arnoldus.
Athanaſius.
Aurelius Auguſtinus.
Baſilius.
Bonauentura.
Claudius monachus.
Clemens Alexandrinus.
Chriſtianus.
Chromatius.
Cyprianus Carthaginenſis.
Cyprianus monachus.
Didymus.
Dominicus Soto.
Eccardus.
Franciſcus Titelmannus.
Federicus Nauſea.
Gregorius Antiochiæ.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Niſſæ.
Gulielmus Aruernus.
Guerricus.
Gulielmus Lud. Langion.
Gulielmus Pepin.
Iacobus frater Domini.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Doceus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus, ſed qui ſit emendatè recuſus, qualis fuit Romæ.
Ioannes Hofmeiſter.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Maitroſius.
Ioannes Maria.
Ioannes Regno.
Ioannes Sanctafides.
Ioannes Scotus Mon.
Ioannes Soarezius.
Iodocus.
Ioſephus Tyberinus.
Iulius Africanus.
Leo Papa.
Leontius.
Matthæus Aulæ Regiæ.
Matthæus Bredembachius.
Methodius.
Michael Angrianus.
Nicolaus Dunkelſpulus.
Pantaleon.
Panthenus.
Paulus a Palatio duplici opere, altero quo catenam è Patribus: altero quo commentaria propria confecit.
Petrus Aliacus.
Remigius.
Rodulphus Langius.
Seuerianus.
Symmachus.
Theodorus Heracleotes.
Theodoricus Herxen.
Theodorus Ancyræ.
Theognoſtus.
Tilmannus Aquenſis.

In Marcum.

Ephrem.
Ioannes Iſdinius.
Petrus Aliacus.

In Lucam.

Adilredus.
Albinus.
Ambroſius Mediolanenſis.
Amphilochius.
Andreas Hieroſolymitanus.
Anſelmus Cantuarienſis.
Antonius Florentinus.
Aſterius Amaſiæ.
Auguſtinus Anconas.
Aurelius Auguſtinus.
Bartholomæus Bonon.
Bartholomæus Paruus.
Bernardus.
Bonauentura.
Claudius Seiſellus.
Didacus Stella.
Dominicus Leonus.
Ecbertus.
Epiphanius Salaminæ.

Fran-

Innocentius papa.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Chriſtophori.
Ioannes Iſdinius.
Ioannes Milbach.
Ioannes Peffer.
Ioannes Vitlichius.
Ioannes Zacharias.
Lanfrancus.
Matthæus Aquaſparta.
Paduanus.
Petrus Lombardus.
Petrus Senonenſis.
Petrus Tripolitanus.
Photius.
Primaſius.
Radulphus Flauiacenſis.
Ramaldus.
Remigius.
Richardus Mediauilla.
Rupertus Regno.
Sedulius.
Simon Cremonenſis.
Simon Spirenſis.
Stephanus Langion.
Theodorus Heracleotes.
Theodoretus.
Theophylactus.
Thomas de Aquino.
Verneus.

Ad Romanos.

Aegidius.
Antonius Bruich.
Aſterius.
Clemens Araneus.
Dominicus Soto.
Germanus Brixius.
Gulielmus Theodor.
Henricus Conſueldius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Naclantus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Caſſianus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Duns.
Matthæus Aquaſparta.
Nicolaus Grandis.
Philibertus Areſtches.
Sixtus Senenſis.
Sixtus Nouocomenſis.
Stephanus Poſtillator.
Theodolus.
Thomas Valden.

Ad Corinthios.

Ioannes Dominici.
Ioannes Haiton.
Ioannes Hofmeiſter.
Ioannes Victorinus.
Pierius.

Ad Galatas.

Acacius.
Alexander Cappadociæ.
Apollinarius.
Didymus.
Seuerianus.
Theodorus Heracleotes.

Ad Epheſios.

Iacobus Naclantus.

Ad Philippenſes.

Ioannes Hofmeiſter.
Gregorius Nyſſæ.

Ad Titum.

Richardus Lauinam.

Ad Hebræos.

Cyrillus.
Conſtantius.
Gennadius.
Gulielmus Melitonius.

Heſychius.
Hieronymus Veronæ.
Ioannes Huldarici.
Nicolaus Grandis.
Stephanus Poſtillator.
Thomas Sperman.

In omnes Epiſtolas Catholicas.

Ambroſius Compſæ.
Auguſtinus Anconas.
Aurelius Caſſiodorus.
Claudius Guillaudus.
Didymus.
Franciſcus Titelmannus.
Gregorius Ariminenſis.
Ioannes Baptiſta Folengus.
Ioannes Chinirgan.
Ioannes Noblet.
Nicolaus Dunkelſpulus.
Thomas Sperman.
Thomas Valden.

In Catholicam Ioannis.

Ioannes Ferus.
Hieronymus Sauonarola.

In Apocalypſim.

Albinus.
Ambroſius Compſæ.
Ambroſius Mediolanenſis.
Andreas Cæſareæ.
Aprigius.
Aretas.
Aſcenſius.
Auguſtinus Romanus.
Aurelius Auguſtinus.
Aurelius Caſſiodorus.
Bernardinus Senenſis.
Blaſius Viegas Societat. Ieſu.
Bruno Senenſis.
Claudius Monremartyr.
Cęlius Pannonius.
Dionyſius Alexandrinus.
Franciſcus Ribera Societat. Ieſu.
Fridericus Venetus.
Gaufredus.
Gennadius Maſſilienſis.
Henricus Hallius.
Helias.
Hippolytus.
Iacobus Stralen.
Ioachim Abbas.
Ioannes Annius.
Ioannes Galenſis.
Ioannes Haiton.
Ioannes Hentenius.
Ioannes Taceſphalus.
Ioannes Torphe.
Iordanus.
Irenæus.
Iuſtinus.
Melito.
Methodius.
Nepos.
Nicolaus Alſentius.
Primaſius.
Seraphinus Firmanus.
Tychonius.
Thomas Suduolcas.
Vbertinus Caſalenſis.
Victorinus Martyr.
Vitalis Cardinalis.

Eorum qui ſeparatim ſcripſerunt in Euangelia, Epiſtolas, atque alias Diuinæ ſcripturæ Lectiones, quæ ſiue per Quadrageſimam, ſiue per anni circulum in Miſſis leguntur.

Catalogus.

Albertus Patauinus.
Albinus.
Alphonſus Salmeron.
Antonius Bitontinus.
Antonius Bruich.
Antonius Ghislandus.
Aurelius Auguſtinus.
Beda.
Bernardus.
Calliſtus.
Cæſarius.

Cyrillus Hieroſolymitanus.
Dauid.
Ecbertus.
Ericius.
Eucherius, qui falſo inſcriptus eſt Euſebius Emiſenus, nam hic fuit hæreticus. V. App. Sacrum.
Flauianus.
Franciſcus Oſunna.
Federicus Nauſea.
Franciſcus Toletus in quoſdam Pſalmos.
Fulgentius.
Galterus Diſſæus.
Georgius Vicelius.
Gerardus Stredam.
Gregorius Magnus.
Gothſcalcus.
Guerricus.
Gulielmus Pepin.
Haymo.
Henricus Caltiſen.
Henricus Conſueldius.
Henricus Harphius.
Henricus Helmeſius.
Henricus Langeſtein.
Hericus Vrimarius.
Hermannus Petra.
Hildegardis.
Honorius.
Iacobus Genuenſis.
Iacobus Scoepperus.
Innocentius Papa III.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Beethz.
Ioannes Caſtellenſis.
Ioannes Doceus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Ioannes Gauuer.
Ioannes Hofmeiſter.
Ioannes Iuſtus.
Ioannes Maria.
Ioannes Nider.
Ioannes Niuecellenſis.
Ioannes Pegno.
Ioannes Roiardus.
Ioannas Taulerus.
Ioannes Turrecremata.
Iodocus.
Ioſephus Acoſta.
Mauritius Pariſienſis.
Maximus Taurin.
Michael Ceſenas.
Nicolaus Cuſa.
Nicolaus Herbron.
Nicolaus Dunxelſpulus.
Oſorius noſter.
Petrus Chryſologus.
Petrus Spirenſis.
Petrus Vbertus.
Sanctius.
Sixtus.
Smaragdus.
Stephanus Paris.
Sylueſter.
Titus.
Thomas Haſſelbachius.
Thomas Stapletonus.

Eorum, qui ſcripſerunt in Paſſionem Christi Domini iuxta quattuor Euangeliſtarũ Hiſtoriã, Catalogus.

Antonius Gueuara.
Boninus.
Dominicus Mancinius.
Franciſcus Zichenius.
Georgius Molitoris.
Gregorius Lorichus.
Gregorius Nazianzenus.
Gulielmus Aquiſgran.
Henricus Arnoldi.
Henricus Gulpen.
Henricus Suſo.
Hieronymus Patauinus.
Ioannes Caneman.
Ioannes Capiſtranus.
Ioannes Ferus.
Io. Franciſcus Quintianus.
Ioannes Taulerus.
Leo Papa.
Theodoricus Herxen.
Tullius Criſpoldus.

Concordantia per Alphabeti ordinem, in quibus ſingula voces, quæ ſunt in Biblijs indicantur vbi nam ſint.

Arlotus Minorita.
Georgius Bullocus, qui œconomiam Methodicam ſuas concordantias inſcripſit.
Henricus Regius Paderbornenſis Guardianus Suerinenſis, Prouinciæ Saxonicę S. Crucis.
Ioannes Abbas Niuicellenſis Decretorum Doctor, qui cõcordantias Auctoritatum ſacræ ſcripturæ edidit iuxta ordinem librorum in Biblijs, in quibus locis Iuris Canonici reperiantur.
Ioannes de Segobia, qui concordantias collegit partium Orationis indeclinabiliũ in Biblijs, quæ maioribus concordantijs adiungi ſolent.

In Decalogum.

Antiochus monachus.
Arnoldus.
Bonauentura.
Federicus Nauſea.
Gerardus Stredam.
Gothſcalcus.
Henricus Harphius.
Henricus Vrimarius.
Hermanus Colonienſis.
Ioannes Beethz.
Ioannes Gerſon.
Ioannes Nider.
Michael Mediolanenſis.
Nicolaus Dunkelſpulus.
Thomas Aquinas.
Thomas Haſſelbachius.

In Orationem Dominicam.

Aegius.
Albertus Magnus.
Bernardinus.
Bonauentura.
Carolus Bouillus.
Cyprianus Carthaginen.
Hermanus Colonienſis.
Hermanus Petra.
Hieronymus Sauonarola.
Ioannes Gerſon.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Picus.
Iudocus.
Nicolaus Dunkelſpulus.
Petrus Aliacus.
Robertus card. Bellarminus.
Theodoricus Herxen.
Thomas Aquinas.
Thomas Haſſelbach.

In Salutationem Angelicam.

Aegidius.
Bernardinus.
Henricus Langeſtein.
Ioannes Iſdinius.
Petrus Aliacus.
Theodoricus Herxen.
Thomas Aquinas.

In Cantica Ferialis.

Euthymius.
Iacobus Perez Valentinus.
Ludolphus Cartuſianus.
Theodoretus.

CA

CATALOGVS ALTER IN quo Scripturæ expoſitores in varias diſtribuuntur Claſſes iuxta varietatem Methodorum, quibus ſacri expoſitores in exponendis Sanctis Literis vſi ſunt.

Abbreuiatores, qui expoſitorum prolixa Commentaria abbreuiarunt.

Aretas.
Beda.
Euthymius.
Hieronymus Stridonen.
Petrus Ximenius.
Simon Affligenienſis.
Theodoretus.
Theophylactus.

Annotatores.

Apollinaris iunior.
Anſelmus Laudunenſis.
Aurelius Auguſtinus.
Bernardinus Gadolus.
Franciſcus Maronijs.
Franciſcus Titelmannus.
Hieronymus Stridonenſis.
Hugo Victorinus.
Ioannes Benedictus.
Nicolaus Zigenus.
Origenes.
Richardus Victorinus.

Coaceruatores.

Alphonſus Toſtatus.
Gregorius Papa.
Henricus Langeſtein.
Sixtus Nouocomenſis.
Thomas Haſſelbach.
Vincentius Bellouacenſis.

Collectores, Rapſodij, Centenarij.

Alalphus.
Aloyſius.
Aretas.
Auguſtinus Anconas.
Bartholomæus Vrbinas.
Beda.
Catena in Iob Græca.
Catena in Pſalmos græca
Catena Græca in Euang.
Dominicus Nanus.
Epiphanius Scholaſticus
Eucherius.
Euthymius.
Eudocia.
Franciſcus Puteanus.
Godefridus Tilmanus.
Guernerus Pariſienſis.
Haymo.
Henricus Helmeſius.
Paterius.
Patritius.
Petrus Tripolitanus.
Petrus Herentlaſius.
Primaſius.
Proba.
Rabanus.
Sanctes Pagninus.
Sidulius.
Theodolus.
Thomas Aquinas.

Compendiarij, qui Diuinas Scripturas in Compendium contraxere.

Alanus Inſulenſis.
Aurelius Caſſiodorus.
Ioannes Monachus.
Petrus Berchorius.
Petrus Verberius.
Richardus Victorinus.

Chro-

Chronographi.

Beda.
Euſebius.
Hermannus Contractus.
Ioannes Driedo.
Iulius Africanus.
Ioſephus Hieroſolymitanus.
Philo Iudæus.
Richardus Victorinus.

Dialogiſtæ

Apollinarius iunior.
Aurelius Auguſtinus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Gerſon.
Paduanus.
Salonius.
Zacharias.

Dictionarij.

Andreas Placus.
Beda.
Epiphanius.
Eucherius.
Franciſcus Ximenius.
Ioannes Benedictus.
Ioannes Pratus.
Iſidorus Hiſpalenſis.
Mammotrettus.
Marcus Vlmenſis.
Origenes.
Philo.
Sanctes Pagninus.

Diſputatores, & Quæſtionarij.

Aegidius.
Alphonſus Toſtatus.
Albinus.
Apollinarius.
Antonius Ghislandus.
Aurelius Auguſtinus.
Beda.
Cyrillus.
Eucherius.
Euſebius Cæſarienſis.
Franciſcus Georgius.
Hieronymus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Arboreus.
Iuſtinus.
Matthæus Doringus.
Methodius.
Paulus Burgenſis.
Philippus Sidæ.
Philo Iudæus.
Richardus Cluniacenſis
Seraphinus Cumiranus.
Tatianus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

Eclogiſtæ.

Arlottus.
Aurelius Auguſtinus.
Cyprianus Carthag.
Defenſor.
Ioannes Mentolonius.
Ioannes Niuecellenſis.
Melito.
Nicolaus Anapus.
Petrus Nouæ Ciuitatis Epiſcopus.

Epiſtolarij.

Ambroſius.
Aurelius Auguſtinus.
Hieronymus.
Iſidorus Peluſiota.

Geographi.

Adamanus.
Albertus Patriarcha.
Beda.
Burchardus.
Calliſtus Placentinus.
Euſebius Cæſarienſis.
Gulielmus Aquiſgranus.
Iludolphus Suchen:
Matthæus Aurogallus.
Orontius Fineus.
Petrus Apianus.

Ro-

Rodulphus Langion.
Rogerus Bacco.

Harmonici.

Ammonius Alexandrin.
Antonius Bruichius.
Diegus Deza.
Dominicus Natus.
Euſebius Cæſarienſis.
Gerardus Lorichius.
Ioannes Gerſon.
Robertus Gouletus.
Simon Corroius.
Sixtus Senenſis.
Tatianus.
Theophylus Alexandriæ
Victor.

Homiliaſtæ,& Enarratores.

Albinus.
Ambroſius Mediolanen.
Amphilochius.
Anaſtius.
Anſelmus cantuarienſis.
Antiochus.
Antonius Puccius.
Aurelius Auguſtinus.
Baſilius.
Beda.
Bernardus.
Candidus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hieroſolymita.
Didacus Srella.
Ericus.
Eucherius.
Franciſcus Viſdominus.
Federicus Nauſea.
Fulgentius.
Gilbertus Ciſtercienſis.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nyſſæ.
Gregorius Papa.
Guerricus.
Haymo.
Hilarius.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Iacobus Scępperus.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Eckius.
Ioannes Ferus.
Ioannes Hofmeiſterus.
Ioannes Iuſtus.
Ioannes Maria Veratus.
Iudo cus.
Maximus Taurinenſis.
Origenes.
Petrus Chryſologus.
Petrus Edeſſæ.
Philippus Cancellarius.
Seuerianus.
Thomas Trugillus.
Zeno.

Iſagogici.

Alanus Lymna.
Alardus Alſteradamus.
Ambroſius Compiæ.
Aurelius Auguſtinus.
Aurelius Caſſiodorus.
Beda.
Bonauentura.
Eucherius.
Franciſcus Rinzius.
Georgius Vicelius.
Guernerus Pariſienſis.
Guido Ebroicenſis.
Gulielmus Gregorius.
Harmannus Schildius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Goutchelius.
Iacobus Perez. Valent.
Ioannes Bertramus.
Ioannes Driedo.
Ioannes Gerſon.
Ioannes Hagen.
Martinus Martinius Cantapetrẽſis
Melchior Canus.
Othomarus Luſcinius.
Petrus Bertorius.

Petrus

Petrus Garſias Galarza.
Rabanus.
Sanctes Pagninus.
Theodorus.
Tyconius.

Indiciſtæ.

Conradus Halberſtadius
Euthalius.
Gabriel Brunus.
Hugo Carenſis.

Meditatores.

Bernardus.
Bonauentura.
Dionyſius Cartuſianus.
Henricus Harphius.
Hieronymus Sauonarola
Ioannes Gerſon.
Ioan. Ludouicus Viues.
Ludolphus Cartuſianus
Ninianus.
Petrus Aliacus Pictorum Epiſcopus.

Paraphraſtæ.

Chriſtianus Iſchyrius.
Franciſcus Titelmannus
Franciſcus Vatablus, ſed qui eſt in Hiſpanijs emendatus.
Gregorius Neocæſarienſis.
Hegeſippus.
Ioannes Turrecremata.
Ioſephus Hieroſolymitanus.
Iuſtus Tyberinus.
Petrus Comeſtor.
Philo Iudæus.
Rainerius Snoygoudanus.

Partitores.

Alexander Dolenſis.
Bonauentura.
Cyrus Prodromus.
Franciſcus Gothus.
Ioannes Benedictus.
Nicephorus.

Poetæ.

Alexander Villadeus.
Aluarus Gomeſius.
Angelus Sangrinus.
Apollinarius antiquior.
Arator.
Auitus.
Aurelius Prudentius.
Bonauentura.
Boninus Mombrinus.
Cedmonus.
Cornelius Magnanus.
Dracontius.
Dominicus Mancinus.
Eudocia.
Eulalius.
Ezechiel.
Franciſcus Bonadus.
Franciſcus Gothi.
Franciſcus Spinula.
Gerardus Bredenſis.
Gregorius Nazianzenus.
Godefridus.
Godelbertus.
Guido Ferrarienſis.
Hieronymus Fracaſtorius.
Hieronymus Patauinus.
Hieronymus Stridonenſis.
Hieronymus Vida.
Hilarius Arelatenſis.
Iacobus Furnius.
Iacobus Sānazarius
Ioannes Franciſcus Quintianus.
Ioannes Gagnæus.
Ioannes Neouillanus.
Iouita Rapicius.
Iuuencus.
Ludouicus iunior.
Maphæus Veggius.
Marbadus.
Marius Victorinus.
Matthias Vindonicenſis.

Nice-

Nicephorus.
Patricius.
Petrus Emiſſenus.
Petrus Riga.
Petrus Roſeneimenſis.
Proba.
Saluianus.
sedulius.
sigibertus.
Theodolus.
Theodorus Abbas.
Tertullianus.

Sciographici.

Albertus Durerius.
Aurelius Caſſiodorus.
Beda.
Calliſtus Placentinus.
Damianus Maraſus.
Euſebius Cæſarienſis.
Hieronymus stridonenſis.
Ioannes Buteo.
Orontius Fineus.
Petrus Appianus.
Richardus Victorinus.

Suppletores, qui expoſitorum imperfecta Commentaria compleuerunt.

Gilbertus monachus.
Gregorius Niſſæ.
Iudocus.
Eudocia.

Thematici.

Ambroſius.
Gregorius Niſſæ.
Philo Iudæus.
vincentius Bellouacenſis.

Translatores.

Aquila synopæus.
Auguſtinus Epiſcopus Nebienſis.
Eduardus Læus.
Euſebius Cæſarienſis.
Fœlix Pratenſis.
Franciſcus Ximenius.
Gulielmus Abbas Hirſaugienſis.
Helychius monachus.
Hieronymus Leopolitanus.
Hieronymus stridonenſis.
Iacobus Apoſtolus, de quo sixtus senenſis.
Iacobus Genuenſis Archiepiſcop.
Ioannes Aragonum Rex.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Dietembergius.
Ioannes Eckius.
Ioannes Lopes à stunica.
Ioannes Poccanus.
Ioannes Quinquarboreus.
Ioſephus Tyberinus.
Italica Editio.
Lucianus martyr.
Michael Adam.
Origenes.
Patrophilus.
Petrus sutor.
Robertus Oliuetanus.
Rudolphus Agricola.
sanctes Pagninus.
septuaginta duo Interpretes.
simon Iatumæus.
sophronius.
symmachus.
syra Editio.
Theodotion.
Thomas Caietanus.
Vulphilas Gothorum Epiſcopus.

ARGVMENTVM
Libri Secundi.

QVI EST DE THEOLOGIA Scholaſtica, & Practica.

SVPER Sacrarum Literarum fundamentis Doctrina Scholæ conſtituitur, quam Theologiam Scholaſticam dicimus. Hæc quoniam tutum ſternit ad veritatem iter, atque imperterrito pectore hoſtiles impetus frangit, pietatemq; rectiſsima methodo proponit: quantò magis odioſa reliquis, ac præſertim Fidei hoſtibus hæreticis eſt, tantò acceptior ac pretioſior debet eſſe Catholicis. Eius cùm vtiliſsima pars ſit, quæ propius accedit ad humanas actiones perpendendas, quæ dicitur Practica, ſiue de officijs, & Caſibus Conſcientiæ; vtriuſque naturam, & Methodum pauciora, ſed fœcunda capita, quæ ſequuntur, oſtendent.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

DE THEOLOGIA SCHOLASTICA: & Practica, ſiue de ſtudijs Caſuum Conſcientiæ.

Liber Secundus.

Theologia Scholaſtica Quid. Caput I.

A *DIVINAE Scripturę neceſſitate, ortu, cremento, serie, methodo, apparatu, quantum ipſius tractatio requirit, ac denique uarijs Diuini Codicis interpretibus indicatis, de ijsdem rebus in Theologia Scholaſtica agendum eſt, ſi prius attigerimus, quid Theologię, quidvè Scholaſticę voces deſignēt: ac quanam hęc, quę Scholaſtica dicitur, ratione differat ab alijs, quę & ipsę nomine Theologię cenſentur. Et primo quidem Gręci, ipſeq́ adeo Ariſtoteles Theologos vocarunt eos, qui in ſublimibus, ac Diuinis rebus explicandis verſabantur. At vbi* Thelogi qui nam Ariſtot.
B *CHRISTVS DOMINVS illuxit Mundo, Gręci* Patres *eam pręcipuè nominarunt Theologiam, quę vel ſermone, vel ſcriptis ad Doctrinam de Diuinitate Chriſti pertinebat. quę res fecit, vt licet alij Euangelium ſcripſerint, vnus tamen ipſe*

Vnde nomen Theologi.

Ioannes Euangeliſta Theologus ſit dictus; quo item nomine A appellatus eſt Gregorius Nazianzenus, quòd ceteris Græciæ Patribus ſublimius materiam tractauerit eandem. Quin & ipſe, quibus orationibus de Patre, Filio, Spiritu ſancto egit, eas Theologiæ nomine inſcripſit. At cum de CHRISTI humanitate, atque incarnatione agerent, verſari dicebantur in œconomia: quàm ſanè œconomiam, licet Euſebius, & Nazianzenus duplicem faciant; alteram, quæ ad prouidentiam refertur illam, qua Deus ante humanitatem aſſumptam noſtræ ſaluti cōſuluit; alteram, quæ earum ea rerū, quas noſtra cauſa geſſit, ac paſſus eſt in corpore; q tamen in Græcia Patres floruerunt, œconomię nomine hanc potiſſimū de incarnatione, B atq. humanitate Chriſti tractatione à ſe ſuſceptā appellarunt.

Euſeb lib. 1. de præpar. Euang. Grego. 2. orat. de Filio.

Scholaſtici Theologi nomen vnde ſūptum.

Cic. de Oratore. Et orat. in Piſonem. Et 1. Tuſcul. a Seneca li 10. controu. a Beda de arte metrica. b Gennadius in vita Iuliani Capuani. c Sidon. li. 16. ep epiſ. 17. d Hiero in ep. ad Titum. e Act. 17.

Ad vocem Scholaſtica, quod attinet, id in primis ſciēdum eſt, hominem de Schola à Cicerone dictum, qui eruditus, & doctus optimè fuiſſet à Magiſtro. Scholas item quinq. dierum vocatas ab eodem, quæ habitæ fuerant à præſtantibus viris accuratas, & politas diſputationes. Porrò Scholaſticum à Seneca dici eum, qui probè erat in declamationibus exercitatus. Bona (*inquit*) fide Scholaſticus erat in illis declamationibus, quæ bene illi ſucceſſerunt, niſi poſt primū Tetradæum præferendus. *Imò* [a] *Beda Prudentium nobiliſſimum Hiſpanorum Scholaſticum, &* [b] *Gennadius Muſæū,* C *Iulianum, Eucherium, ac pleroſque alios inter Scholaſticos, hoc eſt, inter Scholaſticæ eloquentiæ profeſſores nominat. Idem in vita Proſperi,* ſtylum (*inquit*) Proſperi eſſe Scholaſticum, qui inter antiquos fere eſt diſertiſſimus. [c] *Sidonius Apollinaris loquitur ad eundem modum; ac* [d] *Hieronymus ſcribit ſe, calentibus adhuc in ipſa Rhetorum ſtudijs, multa de ſacris rebus Scholaſtico flore pinxiſſe, atque ait Paulum Apoſtolū,* [e] *cùm in Areopago concionaretur, argumentū concionis ab inſcriptione Aræ Athenienſium Scholaſtica quadam elegantia traxiſſe; Denique inde factum eſt, vt vir doctiſſimus,*

ſimus,

A *ſimus, qui in Eccleſiis docenda iuuentuti præficiebatur, Scholaſticus appellaretur. Et hæc quidem illi.*

At nos Theologiam Scholaſticã dicimus, quæ certiore methodo, & rationibus in primis ex Diuina Scriptura, ac traditionibus, ſeu decretis Patrum in Concilijs diffinitis veritatem eruit, ac diſcutiendo comprobat. Quod cum in Scholis præcipuè argumentando comparetur, id nomen ſortita eſt. Theologia ſcholaſtica quæ ſit.

Quamobrem differt à poſitiua Theologia, non re, ſed modo, quemadmodum item alia ratione nõ eſt eadem cum naturali Theologia, quo nomine Philoſophi Metaphyſicen nominarunt. Poſitiua igitur, non ita res diſputandas proponit, ſed Theologiæ ſcholaſticæ, & poſitiuæ diſcrimen.
B *penè ſententiam ratam, & firmam ponit, præcipuè in pietatem incumbens. Verſatur autem & ipſa in explicatione Scripturæ Sacræ, Traditionum, Conciliorum, & Sanctorum Patrum. Naturalis porrò Theologia Dei naturam per naturæ argumenta & rationes inquirit, cum ſupernaturalis (quam Scholaſticam dicimus) Dei eiuſdem naturam, vim, proprietates, ceteraſq; res Diuinas per ea principia veſtiget, quæ ſunt hominibus reuelata Diuinitus.*

Ergo Theologia hæc, ſi vocem ipſam Græcam attenderis, ſermonem ac rationem de Deo deſignat, quæ ſacrarum literarum nixa fundamentis, & Deum ipſum obiectum, ſubie- Theologia ſcholaſtica quid.
C *ctumq; propoſitum ac quaſi verſandam materiam habens, ex principijs fidei à Deo reuelatis concluſiones colligit, in principijs ipſis implicatas, adeo reliquis diſciplinis præſtantior, quò Diuina Lux, & auctoritas, auctoritate omni alia, & luce potior eſt, atque eminentior. Quamobrem in Diuina Scriptura meritò dicitur* [a] *Intellectus,* [b] *Eruditio* [c] *Sapientia, & Prudentia,* [d] *Scientia, &* [e] *Scientia Dei,* [c] *Scientia veritatis, etiamſi clara & euidens concluſionis notitia deſit, quam in ſtatuenda ſcientiæ ratione Diuini huius luminis expers requirebat Ariſtoteles. Ex quibus omnibus Theologiæ Scholaſticæ definitio hæc exiſtit. Vt ſit rerum Diuinarum ſcientia,*

a Pſal. 118. b Pſal. 93. c Pſ 9 pſ. 50. 1. Cor. 2. Baruc. 3. prouer 5. d Malac 2. e ſap. 2. f Io. 3.

qua-

Definitio Theologiæ ſcholaſticę

quatenus à Deo nobis reuelatur, non ex natura, ſed ex fide A
collecta, gignens cognitionem non euidentem, ſed certam, licet obſcuram, qualis eſt fidei cognitio. Quod viſus eſt innuiſſe Paulus, ſcribens iuſtitiam, *reuelari in Euangelio ex fide in fidem, nimirum ex vna re, quæ fide teneatur, accipi alteram, quæ fide non tenebatur.*

Rom. 1.

Theologia Scholaſtica quotuplex. Cap. II.

Thologia multiplex.

Et multiplex quoque Theologia eſt hæc, de qua agimus: quæ multis modis cognoſci queat ratione noſtri: quamquam vna & ſimpliciſſima res ſit Deus. Prima Dei. Secunda Beatorum. Tertia noſtra. Quarta malorum Dæmonum. B
Atqui etiam dici poteſt Theologia noſtra infuſa, quo ad fidem, quæ illi deſeruit loco habitus principiorum, ſed habitus, qui circa concluſiones verſatur, eſt acquiſitus.

Ex obiectio.

Neque verò Theologia tantummodo eſt Theorica, verùm etiam Practica eminenti quodam modo, quamuis Theorica magis. Id liquit, quòd ſub eius obiectum pleraq; cadunt, quorum ſcientia nequit haberi practica. Ea ſunt Deus, Angeli, Animæ immortales, Cœli, reliquus mundus. Hæc enim à nobis effici non poſſunt. Cadunt item ſub eiuſdem Theologiæ obiectum alia, quæ quoniam à nobis fiunt, practicam ſcientiã conſtituunt, cuiuſmodi ſunt præcepta Decalogi, ac Chriſtianę vitæ officia omnia. Accedit ratio materiæ, de qua tractat; quæ complectitur, tum quæ cognoſcimus, & non agimus: tum quæ cognoſcimus, & agimus. Quippe Deus duo genera rerum nobis reuelauit ad ſalutem: alterum earum quæ credenda: alterum earum: quę agendę ſint: Pręterea, principia quædam ſunt, quę ad ſolam veritatis cognitionem comparata ſunt, qualia principia (hoc eſt capita Fidei) ſunt: In Trinitate vnam in tribus perſonis eſſentiam eſſe. Mundum à Deo conditum in initio temporis. Quædam autem ad agendum C

Duo nobis Deus reuelauit.

iuuant,

A *iuuant, & practica ideo ſunt; Cùm verò Theologia tres maximas ſcientias tradat, Philoſophiam Naturalem, Metaphyſicen, Moralem; duo illa prorſus ad ſpeculationem pertinent; tertia ad actionem.*

Cæterum etſi videri poteſt, principia, hoc eſt articulos Fidei referri ad actionem, conſtat tamen natura ſua eſſe ad rerum Diuinarum cognitionem inſtitutos: ſicuti altera ex parte præcepta Decalogi, quamuis coniunctam habeant multarum rerum notitiam, natura tamen ſua comparata ſunt ad agendum.

B

Theologiæ Scholaſticæ neceſſitas.
Caput III.

Neque verò vna neceſſitas fuit, cur Theologia Scholaſtica traderetur. Præcipua illa, quam Magiſter in proœmio tradit ex Auguſtino; qua ſcitur, quemadmodum Fides Catholica pijs opituletur, & aduerſus impios defendatur. Scitum enim eſt illud, Theologi eſſe fidelis, docere doctrinam ſuam, & eos qui ſanam non habent, redarguere. Altera eſt; Diuinarum Scripturarum difficultates enodare, quas Deus (vt inquit Auguſtinus, & nos ſuperius attigimus) tres ob cauſas potiſſimum voluit eſſe ſignatas & clauſas. Primò ad faſtidium declinandum, quę enim obuia, apertaq́; ſunt, contemnimus; at operta & recondita cupimus, deſiderata ardentius inquirimus, inuenta ſuauius guſtamus. Sicut autem Deus pleraque in Diuinis literis in apertiſſima luce poſuit, vt inde paſceremur, & famem pelleremus, ita vtiliſſimis obſcuritatibus plura inuoluit, vt in ijs ſine vlla ſatietate, ingenij ſolertiam exerceremus. Deinde, vt ad liquidiorem veritatis notitiam obſcuritas adduceret, dum ſic veriſſimè quod obſcurum eſſet explicaret; atque occaſione propoſitam difficultatem inquirendi, aliarum quoque rerum, quas non quærebat, veri- Theologia ſcholaſt. cur inuenta. *Ex Aug li. 3. de Trinita in proœm.* C *Aug. ad Voluſian epiſ. 3.*

tatem

tatem aſſequeretur. Denique ad comprimendam humani ingenij temeritatem, eiuſque ſuperbiam labore domandam: vt dum tumens, ac turgens hominis animus abſtruſos Diuinarum literarum receſſus penetrare ſe poße preſumit, demũ deſperans cogatur vnà cum Aethiope illo Eunucho exclamare: Quomodo poſſem hæc intelligere, niſi aliquis oſtenderit mihi? *Que cùm ita ſint, ij qui minus neceſſariam eſſe putant Theologiam Scholaſticam, tum ſe denique erraſſe ſentiunt, cùm eos, aut diſputatio cum hereticis, aut perplexus aliquis conſcientiæ caſus exercet.*

Act. 8.

Theologiæ Scholaſticæ vtilitates.

Accedunt reliquę neceſſitates, quę licet cum poſitiua Theologia ſint communes, ad Scholaſticam tamen propius attinẽt. Nimirum vt Diuinę res illę penitus agnoſcerentur, ac defenderentur, quę magiſtra natura percipi nunquam potuiſſent; cuiuſmodi ſunt myſteria Trinitatis, Incarnationis, Reſurrectionis, & alia. Vt item finis ſupernaturalis hominis intelligeretur, in quo vita beata hominum eſt poſita. Deinde vt via conſtaret, qua ad illam ſit perueniendum. Denique vt quod aſſequi aut intelligere homines Ethnici, vel heretici quidam nequiuerunt, nempe vitiatę naturę morbum, id iam pateret. Quod ſanè cum philoſophos latuißet, fecit, vt neq; confugerent ad Diuinam opem quęrendam; & verò nihil minus quàm virtutem perfectam, & ſolidam adipiſcerentur, qui humana induſtria hoc effici poſſe falsò putarunt. Certè quòd ſpectat ad Deum noſcendum vt finem ſupernaturalem, nec illum noſcere naturaliter, quantùm oportet, nec naturaliter, ac efficaciter appetere (eatenus enim aliquid appetimus, quatenus cognoſcimus) nec viribus naturę noſtrę conſequi poſſumus: cùm verò iſta fide cognoſci poſſint, at Theologia Scholaſtica ea tuetur, & dilucidat.

Lib. 8. locor. cõmunium de auctoritate Doct. ſcholaſ.

Ex his autẽ omnibus, ſi paulò maturius perpẽdãtur, liquet quo ſpiritu acti ſint, qui Theologiam Scholaſticam vel extenuare, vel explodere conati ſunt: contra quos, vt alij antea, ſic

praci-

A *præcipuè hoc ſæculo ſcripſit Melchior Canus. Extat item in fine libri de ſex diebus cōditi orbis à Hieronymo Vielmio ſcripti, & Venetijs apud Iuntas editi, oratio Apologetica aduerſus obtrectatores Theologiæ Scholaſticæ. Probat enim Scholaſticos rectâ methodo à Deo ad creaturas deſcendere; quippe cùm incipiendum ſit à prioribus nobis, & magis notis (nimirum unde commodè & facilè aliquis poſſit addiſcere) Chriſtiano ab ipſis incunabulis imbuto, nil melius, & prius eſſe debet, quàm Deus Opt. Max. Sic in Symbolo Eccleſia* Credo *(inquit)* in Deum Patrem; *Sic Moſes hiſtoriam ſuam ab opifice Deo orditur: Sic Plato interdum, & Pythagoras, vt* B *refert Simplicius, naturalia tractarunt, quatenus res Diuinas participabant; Ariſtoteles autem nuſquam vult à natura diſcedere, quinetiam, dum aſſurgit, mauult, quæ naturam excedunt ſpeculari per habitum naturalem. Porrò cum non tam creaturas, quàm Creatorem tanquam in ſpeculo Theologus contempletur, non eſt reprehendendus, quod iſta ſedulò conſideret. Minus item quod flores in dicendo non ſectetur:* Non enim doctis mundanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis incedit, *ſicut inquit Apoſtolus*; Et in iudicij contentione (*ait Cyprianus*) pro roſtris opulenta facundia uolubili ambitione iactetur; at cum C de Domino, ac Deo vox eſt, ut uocis pura ſinceritas nō eloquentia uiribus nititur ad fidei argumentum, ſed rebus. Et eſt (*ait Hieronymus*) in uerbis ſimplicibus ſemper ſenſus auguſtior. *Loquitur autem de Diuinis Scripturis.*

& lib. 2. de locorum vſu in Scholaſtica diſputatione. ſcholaſticam Theologiam qui luculēter propugnaue rint, uide itē. Stapletoni in defenſionem illius egregiā apologiam.

1. Cor. 2

Ac ſanè fieri nequit ob Theologici ſubiecti amplitudinē, atque præſtantiam, cum aliquis ad mōtis verticem cum Moſe conſcenderit, quin adhuc caligine perfundatur, vt ſemper hic verū ſit, quod Dionyſius ait: Cum Deo tanquam ignoto nos coniungi, *vt potius imbecillitas noſtra, quàm artis induſtria culpanda ſit. Sed & licet hoc ita ſit, tot tamen gra-*

Cur non ita eloquentes ſint Theologi.

dus aſcenſionis ad ſe multiformis illa Dei ſapientia humanis A
mentibus excitauit, totque ſui ipſius veſtigia in Vniuerſo, ac
in nobis ipſis impreſſit, vt ſemper habeant, quibus cibis paſcan
tur ingenia præſertim Scholaſticorum Theologorum.
Legat pius vir cœleſtes libellos Bonauenturæ, alterum de Itinerario mentis in Deum, cuius Opuſculi, imò (inquit Gerſo) Operis immenſi laus ſuperior eſt ore mortalium. Alterum autem quod Breuiloquium inſcripſit Theologiæ, proceſſum propriè Thologicum retinens, & quaſi cõuerſum ad priorem, quoniam à principio primo deſcendit ad alias veritates, vt idem inquit Gerſo.

Quòd autem ad diſputationes, & vt vocant, circulos atti- E
net, ea non lis, non Sophiſtarum congreſſus, ſed exercitatio ſaluberrima eſt ad firmanda ingenia, vti ad corpus roborandum exercitatio valet. Hæretici ſanè antiquitus, & recentes hunc modum ægrè ferunt, quoniam cominus iſto genere pugnæ robuſto, acuto, breui confodiuntur. Quorum etiam improbitas, *inquit Athanaſius,* contra inſolentes illorum nouitates rebus immutabiliter permanentibus nominum uocabula mutare, ſignificantiùs rerum naturas exprimere nos adegit.

Hæretici oderunt Theologiam Scholaſticam.

Neque item claſſes, aut ſectæ inter Theologos ſunt. Puræ
enim hæc eorum calumnia eſt, qui de Chriſtianæ pietatis ſan- C
ctis dogmatibus mentiuntur, quæ iam decreta, aut deciſa ſunt. Aliquorum autem præſtantium in iis, quæ fides non definiuit, non tam auctoritati, quàm rationibus, non tam nomini, quàm probè expoſitæ veritati, quod rectè conſulit Ariſtoteles, aſſentiendum putamus.

Philoſophia iuuat Theologiam.

At ij, qui damnant Philoſophiæ cum Theologia Scholaſticæ affinitatem, facilè refutantur ijs rationibus, quas in tractatione de philoſophia attulimus. Illud quidem quod veritas patefacit (ait Auguſtinus) libris ſanctis, ſeu Veteris, ſeu Noui Teſtamenti, nullo modo poteſt eſſe aduerſum: Et verò,

quan-

A *quantam ſuppellectilem ad arcem Diuinæ ſapientiæ contulerint S. Thomas, & alij viri doctiſſimi, qui ſeriò ſapientiſſimos illos Auctores quotidie verſant, intellexerunt. Porrò in Tractatione de Philoſophia in genere oſtendimus eam mirificè à Fide, atque à Theologia fuiſſe adiutam.*

Ceterum turpè eſt ingenuo viro, qui in baptiſmate CHRISTO Domino nomen dederit, bonarumq́ diſciplinarum ſtudijs ſeſe addixerit, non poſſe de Deo, de Trinitate, de Chriſto, de Sacramentis, de Vniuerſo, de Angelis, de Homine, deque alijs ſublimibus, ac præclariſſimis rebus rectè, ac prudenter, tum ſentire, tum in Eccleſia, præſertim in ſummis Reipubl.
B *Chriſtianæ iſtis concertationibus diſſerere.*

Origo crementum, & interdum decrementa Theologiæ ante Chriſtum natum. Cap. IV.

ETſi verò Patres plerique omnes, ac præcipuè Theodoretus oſtendunt, Theologiam vnà cum primis ortam fuiſſe parentibus, indeq́ ad poſteros deductã, & nouis ritibus, ac quaſi luminibus illuſtratam, Gilbertus tamen Genebrardus, eiuſdem originem ac progreſſum per ſingulas ætates pleniſſimè monſtrat. Inerat videlicet ijs rerum Diuinarum (quate-
C *nus humana conditio patiebatur) perfecta cognitio, quæ durauit quandiu homines haud peccarunt: vt ea quaſi infantia fuerit & innocentia Theologiæ. Sed inde vſque ad confuſionem linguarum annis bis mille, licet ob ignorantiam valde obſcuraretur, falſis tamen de Deo opinionibus deprauata non eſt; Dum enim vna fuit omnium hominum lingua, nulla fuit Idololatria: At deinceps vſque ad exitum Abrahami ex Meſopotamia (quamuis breuiſſimo ſpatio, nempe annorum triginta, vel quadraginta) valde excreuit Idololatria: Quare Theologia delituit vſque ad Moſem, per quem iterum cœpit Religio, & rerum Diuinarum ſcientia reuiuiſcere.*

Theod. li. 3. de curatione affectionum Græcarum.

Genebrardi Chronographia excuſ. 1585. Pariſ.

Theologiæ origo.

 Ac

Ac tamen à Magiſtro ipſo Abrahamo orbis terræ pars maior, A
ſi non omnino aliquam tamen Theologiæ & religionis Iudai-
cæ partem ſuſceperat. Hinc enim factum eſt, vt tam multę
Aegyptij, & Chaldæi cur maximi fuerint Theolo. *gentes amplexæ ſint circumciſionem. Quæ res vetuſtiſſimis*
Auctoribus dedit occaſionem diſputandi contra Græcos de
Religione, ſumpto hinc argumento ad probandum Theolo-
giam Iudæorum eſſe omnium antiquiſſimam. Quæ item cau
ſa fuit, cur Aegyptij, & Chaldæi inter omnes gentes, quoniam
edocti fuerant ab Abrahamo, maximi Theologi habiti fue-
rint, eorumq́; Theologica ſcripta ad nos peruenerint, nempe
Triſmegiſti, Iamblici, & Beroſi, quanquam quid de his ſen-
ciendum ſit, & diximus iam, & dicendum eſt poſtea, vbi de B
Platonicis loquemur.

A Moſe igitur vſque ad Roboamum, & Ieroboamum an-
nis ſexcentis Iudæorum Theologia maximè floruit: quippe
Lib. de Antiqu. cap. 2. *quæ tum primò literis fuit cōſignata (quamuis antea, vt ſcri*
bit Ioſephus, Seth, duas illas erexerit columnas, in quibus ſa-
pientiam, quæ circa corpora cœleſtia verſaretur, incidit) tunq.
conſtituti ſunt Sacerdotes, Scribæ, ac Legiſperiti, qui Theolo-
giam omnes profiterentur. Sanè eo ipſo tempore ingens fuit
3. Reg. 12. *celebrium Prophetarum numerus, ſacramentaq́; & cerimo-*
niæ ſunt inſtitutæ, quibus religio & diuina ipſa ſcientia vſ-
que ad præfinitum tempus conſeruabantur. Secuta eſt ætas C
à Roboamo vſque ad finem exilij Babylonici annorum 550.
quo tēpore vera religio iacuit pene intermortua, tum ob Re-
gni Dauidici diuiſionem, quam diuiſio quoque religionis ſe-
quuta eſt, tum quia Ieroboamus conflatis duobus vitulis au-
reis, decem Tribus in Idololatriā compulit, pretioq́; Sacerdo-
tes, & Prophetas conſtituit: Erant item continenter bella
inter duos Reges Iudæ, & Iſraelis, quæ faciebant, vt litera-
rum ſtudia ſileſcerent: res nimirum eò deuenerant, vt ali-
3. Reg. 18. *quando vnus inſignis, ac celebris eſſet Elias Propheta, qui ve*
3. Reg. 22. *ram Theologiam tenuerit, cum quadringenti falſam profite-*
rentur.

A rentur: Micheas non ita multo poſt inuentus eſt, qui verax, complures autem qui Pſeudopropheta eſſent. Ac in ipſa Iudæa Eccleſia, vbi tum Religio vera colebatur, ne vnus quidem aliquando extitit Liber Legis: Nam & Ioſias ſingulari Diuino beneficio tribuit, quod quędam Librum Legis Helchias Sacerdos neſcio quo in Templi angulo compererit. Et verò ad finem exilij Babylonici Iudæi non tantùm religionis, verum etiam linguæ Hebrææ obliti erant, vti Eſdras ſcriptum reliquit: Exilio autem Babylonico finito vſque ad Chriſtum, cœpit doctrina Diuina paululum iterum reuiuiſcere. Sed progrediente tempore, atque quodammodo aduentante Chri-
B ſto, cœpit rurſus Theologia Iudęorum obſcurari, multas ob Sectas, quæ tunc ortæ sunt Samaritanorum, & Iudæorum, de quibus agit Epiphanius initio Panarij.

4. Reg. 22. 2. Eſd. 13.

vt author eſt Hieronymus i prolego Galea to.

Poſt Chriſtum natum vſque ad hæc tempora, qui nam ortus, vel progreſſus Scholaſticæ Theologię. Caput V.

AT vbi venit plenitudo temporis, plenitudo etiam Theologiæ aduenit, quæ nõ tam aucta, quàm facta eſt. Cùm enim Chriſtus Dominus, quæ obſcurè fuerãt Iudæis tradita, explicuiſſet, req. ipſa exhibita interpretatus Prophetas,
C noua priſcis abolitis inſtituiſſet Sacramenta, mandataq; renouaſſet; quibus conſilia adiecit, pleniſſimam ſanè lucem attulit, quæ non ſolùm à Iudæa, verumetiam à Gentibus errorum tenebras diſpelleret.

Gal. 3.

Chriſtus nouæ Theologiæ Auctor e

Ac tamen Satanas copias tunc ſuas inſtruxit ardentius, quibus Eccleſiam Theologiamq; oppugnaret, excitatis Cerintho, Ebione, Baſilide, Carpocrate, Valentino, Marcione, atque alijs. Verum enim verò Dei ſapientia poſt Apoſtolos miſit alios, qui eo magis ſubtiliter, at ſimul eminenter res Diuinas exponerent: quod primum legimus feciſſe Hierotheum, & Dionyſium Areopagitam, deinde Pantęnum, qui Scholam Theo-

Primi poſt Apoſtolos Theologi.

Theologię aperuit Alexandrię, vbi & Clementem Alexandrinum Theologia locos, & dialecticorum artem diſputationibus diſtinctè pertractaſſe, ex Eccleſiaſtica hiſtoria à Hieronymo accepimus. A

Theologi ſcriptores eximij.

Vt verò ipſa Chriſti Eccleſia imitata in hac palęſtra caput ſuum, ętate, ſapientia, pugnandi arte, progreſſus faciebat ingentes, ſic poſt priora illa ſęcula vſq. ad annum à nato Domino trecenteſimum, cum Arianorum funeſta peſtis in Orbe Chriſtiano graſſaretur, exciti ſunt diuinitus viri Theologi præſtantiſſimi, qui Theologiam in aciem adhuc apertiorem educerent, Athanaſius, Hoſius, Pacianus, Baſilius, Epiphanius, Cyrilli Hieroſolymitanus, & Alexandrinus, Theodoretus, B *Gregorij Nazianzenus, & Nyſſęnus, Chryſoſtomus, Ambroſius, Hieronymus, Hilarius, Auguſtinus ī Dialecticis verſatus egregiè, Gregorius Magnus, Leo, Leander, Iſidorus, Proſper, Fulgentius, Caſſiodorus, & alij: Atqui, etſi vſque ad ſeptimi ſęculi finem poſt Chriſtum, ob variam rerũ turbationẽ, Theologia minus ſeſe exeruit, hęc tamen ab Iſidori diſcipulis ſub annum ſeptingenteſimum conſeruata eſt ad vſum, floruitque Beda in Anglia, in qua idem præſtitit, quod Iſidorus in Hiſpania. Itaque, è Bedæ Schola pleriq; docti viri prodierunt, inter quos fuit Albinus, ſiue (vt alij vocant) Alcuinus, qui à Carolo Magno adhibitus ad inſtituendam Pariſienſem Academiam, mirum eſt, quot illa peperit Theologos inſignes, vt quadringentos totos annos, vix alicuius nominis Theologus extaret alibi, quàm in Gallia. Videlicet floruêre tum etiam Angelomus, Rabanus, Haimo, Strabus, quem ferunt Gloſſam ſcripſiſſe ordinariam, Remigius Antiſſiodorenſis, Paſcaſius Cordienſis, Amalarius.* C

Nonum ſeculum inſecutum eſt, quo, cùm minus exercitatio Scholaſticæ Theologiæ tractaretur, factum eſt ex hæreſi Berengarij, vt complures apparuerint, qui eam tutandæ religioni ſub ſigna reuocarent, Inheberius cum maximis, & antiquiſſi-

A tiquiſſimis Auctoribus conferendus, Guidmundus item, & Algerius; & Lanfrancus, & Hildebertus, & Leo Nonus, & Bernardus, & Iuo, & Anſelmus, & Honorius Auguſtudunenſis, & Sigibertus, & Burcardus, & Rupertus, & Hugo à Sancto Victore, & Petrus Lombardus, & Gratianus, & Richardus à Sancto Victore. At Petrus quidem Lombardus, cùm vidiſſet Theologiam Græcorum Patrum libris variè ſparſam, fuſeq; tractatam; in vnum autem à Damaſceno quaſi collectam, & certis fuiſſe locis diſtinctam, eius imitatione collectis Latinorum Patrum (præſertim Auguſtini) ſententijs, idem fecit, vſque adeo præclarè, vt Magiſter Sententiarum diceretur. B

Magiſter ſententiarũ theologiam in artem quaſi redegit.

At verò, cùm ad exiẽs duodecimum ſæculum ita res Theologica proceſſiſſet, incepit liberali pietate Ludouici Regis ſancti, viuidiores reſumere vires. Quare tum extitere Alexander Alenſis, Thomas, & Bonauentura, Albertus Magnus, & ceteri, qui vſque ad tempora Florentinæ Synodi peruenerũt, qua finita, mirum eſt, quanta præſtantium Theologorum ſeges in Eccleſia Dei ad fingẽ maturuit, cùm & aduerſus ſchiſmata, hæreſeſq; & ſexcentas alias peſtes doctiſſimi libri, & Commentaria emitterentur in lucem, quemadmodum in Sacro noſtro Apparatu conſtat, præter illa quæ in hac Selecta attigimus. C

Poſt Magiſtrum theologia maximè floruit.

Methodus & ordo à Græcis, & à Latinis in Theologia tractanda ſeruatus. Cap. VI.

ORdinem autem non eundem ſeruarũt in tradenda Theologia Græci & Latini; Damaſcenus enim temporis: loci verò ſeriem perſecutus eſt Dionyſius Areopagita, quippe qui egit de cœleſti, ſubcœleſti, ſupercœleſti, Hierarchia: Ioannes autem Sapiens cognomento Cypariſſiotus, qui ſcripſit ab hinc circiter quingentis annis ἔκθεσιν στιχειώδη ῥήσεων θεολογικῶν, hoc

Theologiæ diuiſiões plures.

hoc eſt, expoſitionem materiam, ſiue elementarem eorum, quæ de Deo à Theologis dicuntur, *eam in decem Decades partitus eſt, Priorem de Theologia Symbolica; ſecundam de Theologia Demonſtratina; tertiam de Diuinis emanationibus; quartam de informatione Diuini nominis; quintam de proprietatibus Diuinorum nominum; ſextam de apparitionibus Diuini luminis; ſeptimam de Diuina participatione; octauam de infinitate Dei in Creaturis; nonam de infinitate in Deo; decimam de Diuina ſimplicitate.* Auguſtinus *verò inter Latinos egit de amandis, credendis, ſperandis. Magiſter Sententiarum de ſignis, & de rebus. Res autem duplices ſunt, quibus fruimur, quibus vtimur: Thomas, de Deo in ſe (hoc eſt de ipſa eſſentia, & de perſonis) comparando ad Perſonas vt principio, & vt fine, de Via qua aſcendimus, de aſcenſu quo aſcendimus, qui eſt Dominus IESVS. Et quidem Thomæ ordo integerrimus, & abſolutiſſimus fuit, qui ex adiuncto compendio, vno penè intuitu perſpici poteſt: Nam fuſius poſtea de eius Vita ſcriptis omnibus, & ratione eius Theologiæ addiſcendæ agendum erit omnino, partim hoc libro, partim in Apparatu Sacro.*

A B C

THEOLOGIAE SANCTI THOMAE
Compendium. Cap. VII.

PRIMA PARS.

Poſt quæſtionem 1. in qua agitur de ſacra doctrina, eſt:

DE DEO IN SE, hoc eſt

B De vnitate Eſſentiæ diuinæ à q. 2. ad 26. An ſit.
Quomodo ſit, vel non ſit.
Quomodo nominetur.
De operationibus immanentibus & tranſeuntibus potẽtia.
De Beatitudine.

De tribus PERSONIS

Subiectũ S. Theologiæ eſt Deus, nõ tantũ vt in ſe eſt, ſed vt eſt pricipiũ, & finis creaturarum, ac pſertim rõnalis.

PATRE.
FILIO.
SPIRITV SANCTO.
a q. 27. ad 43.

VBI DE

Proceſſione.
Relationibus proprijs
Perſonis abſolute.
Perſonis relatis ad conſtituentia.
Relationibus communibus.

C DE DEO in relatione ad creaturas in genere cauſæ efficientis creaturarum, i deſt, de Productione.

Quæ ſit cauſa prima Entium.
modo producendi à prima cauſa.
Principio durationis a 44. ad 46.
Diſtinctione in Communi, & in Particulari creaturarum pure ſpiritualiũ, & pure corporalium ſimul à 47. ad 102.
Gubernatione in communi, i a ſpeciali.
In qua de conſeruatione: mutatione, &
Quomodo vna creatura moueat alteram à 103. ad 119.

PRIMA SECVNDAE.

De motu rationalis creaturæ in Deum.

De vltimo fine huius motus in communi, & in ſpeciali,
In quibus ſit.
Quid ſit.
Quæ ad eum exigantur à q. 1. vſque ad 5.
De ijs, quibus ad hunc finem peruenire, vel ab eo deflectere, quis poſſit.

IN VNIVERSALI.

De Actibus proprijs homini, vbi de
Voluntario, inuoluntario, circunſtantijs actuum.
Actibus voluntatis, elicitis imperatis.
Bonitate, & malitia actuum. à 6 ad 21.
De Actibus communibus in generali à 22. ad 25. in ſpeciali concupiſcibilis. à 26. ad 39. iraſcibilis à 40. ad 48.

DE PRINCIPIIS Actuum.
Intrinſecis, ideſt habitibus à 49.

ad 89. vbi in generali de ſubſtantia, ſubiecto, cauſa generationis, augmenti, corruptionis, diminutionis, diſtinctione; in ſpeciali autem de virtutibus, donis, beatitudinibus, fructibus, & malis. hoc eſt vitijs & peccatis.

Extrinſecis, ideſt

LEGE in communi, vbi de eius eſſentia, differentia, effectib. In ſpeciali vero de Aeterna. Naturali. Humana. Diuina. Vetere, Noua. a 90. ad 108.

GRATIA, vbi de eius Neceſſitate, Eſſentia, Diuiſione, Cauſa, Effectibus, ideſt Iuſtificatione, & merito. a q. 109. ad 114.

SECVNDA SECVNDAE.

DE IIS, QVIBVS AD FINEM hunc peruenire, vel ab eo deflectere quis poſſit.

IN PARTICVLARI.

Quoad ſpecialem materiam virtutum: ſub quibus item agitur de donis, vitijs oppoſitis, ac praeceptis, ne fiat inanis repetitio.

DE VIRTVTIBVS Theologalibus.

De fide in ſe. a 1. ad 7.

Donis, Intellectus, & Scientiae. 8. 9.

vitiis oppoſitis, a q. 11. ad 15.

praeceptis. 16.

SPE, & ad eam ſpectantibus. a 17. ad 22.

CHARITATE. a 27. ad 46. vbi de eius effectibus interioribus, & exterioribus, de vitiis oppoſitis, de praeceptis.

DE VIRTVTIBVS Moralibus.

In Intellectu, vbi de prudentia. a 47. ad 56.

In Voluntate, vbi de iuſtitia. a 57. 123.

Fortitudine. a 124. ad 141.

Temperantia a 141. ad 170.

Quoad ſpecialem hominum ſtatū; tum quoad Gratias gratis datas, ideſt Prophetiam, Raptum, Dona linguarum, Sermonis, miraculorum, a q. 171. ad 178.

Tum quoad ſtudia Actionum, ideſt vitae contemplatiuae, & actiuae. a 179. a 182.

Quoad officia, & ſtatus in communi, & in ſpeciali. 184. vſq. ad 189.

TERTIA PARS.

DE CHRISTO Domino, qui eſt Via tendendi in Deum. VBI.

DE SALVATORIS Incarnationis Conuenientia, Modo vnionis, Ordine. a 1. ad 6. de coaſſumptis, quę pertinent ad perfectionē, & imperfectionem, a 7. ad 15. De vnionem conſequentibus, a 16. ad 26.

DE SALVATORIS geſtis. a 27. ad 59.

DE SACRAMENTIS, quae a CHRISTO vim habent.

In communi. a 60. ad 65.

In ſpeciali, de ſeptem ſacramentis a 66. vſque ad 90. & inde a q. 1. ex additione vſque ad 68.

DE FINE IMMORTALIS VITAE, ideſt iis, quae Reſurrectionem praecedunt: hoc eſt Receptaculis animarum, Poenis animarum, ſuffragiis pro defunctis. Oratione ſanctorum. ſignis pręcedentibus iudicium a 69. ad 74.

Quae comitantur Reſurrectionem a 75. ad 85.

Quae ſequuntur Reſurrectionem, ab 86. ad 97.

SVM-

A

SVMMA THEOLOGIAE CAPITA EX PETRO LOMBARDO Magiſtro Sententiarum.

Caput VIII.

LIBER PRIMVS.

De rebus & ſignis, diſt.1.
De rebus,quibus fruendum eſt,vel vtendum.2.
B De myſterio Trinitatis,& Vnitat.3.
De cognitione Creatoris per crea turas, vbi de Summa Trinitatis vnitate.4
An Deus ſe genuerit.5.
An alium Deum.6.
An Pater genuit Diuinam Eſſentiã, vel ipſa Filium, vel ipſa nec genuit,nec genita eſt.7.
Num Pater voluntate genuit Filiũ, an neceſſitate, an potuerit, vel voluerit gignere Filium. 8.
De proprietatibus Eſſentialib. Trinitatis,& Vnitatis.9.
De diſtinctione trium Perſonarum.
C De Spiritu ſancto,a diſt. 10. vſque ad 18.
De æqualitate trium Perſonarum, diſt.19.& 20.
Quomodo poſſit dici ſolus Pater, vel ſolus Filius, vel ſolus Spiritus ſanctus.diſt.21.
De nominum diuerſitate,quib. vtimur loquentes de Trinitate, & Vnitate.22.
De hoc nomine,Perſona.23.
Quid ſignificetur his Nominibus, Vnus, vel Vna, Duo, vel Duæ, Tres,vel Tria,Trinus, vel Trinitas,&c.diſt.24.
Quid, cùm dicitur pluraliter. Tres, vel Duæ perſonæ, diſt.25.
De proprietatibus perſonarum, à 26.vſque 33.
Vtrum proprietates perſonarum ſint ipſæ perſonę, & ſint Deus, ideſt Diuina Eſſentia.33. & 34.
De ſcientia,præſcientia prædeſtinatione,prouidentia,diſpoſitione, omnipotentia, voluntate Dei, a 35.vſque ad 48.

LIBER SECVNDVS.

De vno omnium principio, & de creatione, & cur facta ſit rationalis creatura,diſt.1.
De Angelis bonis, & malis a 2.vſq. ad finem 11.
De creatione aliarum rerũm,&operum ſex dierũ diſtinctione a 12 vſque ad 19.
De ſtatu primi hominis ante peccatum.19.
De modo procreationis filiorum,ſi non peccaſſent primi parentes, & quales filij naſcerentur.di.20.
De inuidia diaboli tẽtantis primos parentes.21.
De hominis primi tranſgresſione, & primi peccati origine.22.
Cur Deus permiſerit hominem tentari ſciens eum eſſe caſurum.23.
De gratia hominis,& potentia ante caſum.24.

De libero arbitrio. 25.
De gratia cooperante. 26.
De virtute, & actu eius, & contra pelagianos. 27. & 28.
Vtrum homo ante peccatum eguerit gratia operante, & cooperante. 29.
Quod per Adam peccatum, & pœna tranſiit in poſteros. Et de peccato originali, & eius pęna, a 30. vſque ad 33. incluſiue.
De peccato actuali ſecundum eius cauſalitatem, & quidditatem. 34. & 35.
Vtrum peccata ſint cauſa, vel pęna peccati. 36.
Vtrum ſecundum aliquam rationem peccata dici poſſint eſſe ex Deo 37.
De voluntate, & eius fine a 38. ad 42. incluſiue.
De peccato in Spiritum ſanctũ. 43.
De potentia peccandi. 44.

LIBER TERTIVS.

De incarnatione Verbi. diſt. 1.
Quare totam humanam naturam aſſumpſit, quidque nomine humanæ naturæ intelligendũ ſit. 2.
Caro, quam Verbum aſſumpſit, qualis fuerit. 3.
Quare Spiritu ſancto opus hoc trinitatis tribuitur. 4.
De perſona non aſſumpta. 5.
Quomodo Deus homo. 6. & 7.
An diuina natura debeat dici nata de Virgine. 8.
De adoratione humanitatis Chriſti. 9.
An Chriſtus quatenus homo, ſit perſona, vel aliquid. 10.
An Chriſtus ſit creatura, vel creatus, vel factus. 11.
De ſapientia, & gratia Chriſti ſecundum naturam hominis. di. 13. & 14.
De aſſumptis defectibus corporis, fame, ſiti, & alijs. Et animæ, triſtitia, timore, dolore, & huiuſmodi 15. & 16.
De voluntatibus Chriſti ſecundum duas naturas. 17.
De morte Chriſti pro nobis. 20.
De ſeparatione animæ a corpore in morte. 21.
An Chriſtus in triduo mortis fuerit homo. 22.
An Chriſtus Fidem, & Spem habuerit, vt Charitatem. 23.
Quomodo intelligitur, quod ſcriptum eſt, vt cum factum fuerit, credatis. 24.
De Fide antiquorum. 25.
De Spe, ac de Charitate hominis, & Dei a 26. ad 32.
De quattuor virtutibus Cardinalibus. 33.
De ſeptem donis Spiritus ſancti. 34 & 35.
De connexione virtutum. 36.
De decem præceptis a 37. ad 40.

LIBER QVARTVS.

De Sacramentis in generali, & in particulari. a diſt. 1. vſq. ad 42.
De Reſurrectionis conditione, & modo reſurgentium. 43. & 44.
De diuerſis animarum receptaculis. 45.
An valde malis detur mitigatio pœnæ. 46.
De ſententia iudicij 47.
De forma, & poteſtate iudicis. 48.
De differentia manſionum in Coelo, & in inferno. 49.

Alia

A

Alia ab alijs Theologiæ in proprios locos Partitio. Caput IX.

CEterum quoniam hi ferè quattuor Theologi Scholaſti-
ci in Scholis à Profeſſoribus exponuntur, Magiſter
Sententiarum, Thomas, Scotus, & Bonauentura; ideo quinã
quantiuè fuerint, quæ ratio breuior, ac tutior eos tractandi,
quibus ex officinis emendatiores hoc ſæculo prodierunt in lu
cem, quinam eruditiſſimi in eos Commentaria emiſere: di-
ctum eſt ſuis in locis Apparatus Sacri in qua tum hi, tum
B reliqui proponuntur à nobis.

Quinetiam cùm Sixtus Senenſis tertium ſuæ Bibliothecæ
Sacræ librum de arte, ratione, ordine ſcripſerit, quibus in Di
uinarum ſcripturarum expoſitione varij ſunt vſi: Methodũ
autem, quæ eſt numero vigeſima, de Scholaſtica Theologia
interſeruerit; non oberit eandem percurrere. Vir enim do-
ctus & ſolers, quidquid potuit, Deo iuuante praſtitit, pro ea-
rum rerum genere, quas tractandas ſuſceperat.

Extat etiam breue totius Theologiæ Compendium in ſe- Compendiũ totius Theologiæ.
ptem libros digeſtum, quòd cùm Petro Tarantaſio ordinis Do
minicani, qui poſtea Innocentius Quintus Pont. Max. fuit,
C vel Aegidio Romano, vel Hugoni de Argentina tribuere-
tur, eundem agnitum eſt eſſe fœtum Alberti Magni Ratiſ-
ponen. Epiſcopi.

Primo libro agitur de Natura Diuinitatis. Secundo de
Operibus Conditoris. Tertio de Corruptela peccati. Quar-
to de Humanitate Chriſti. Quinto de Sanctificatione Gra-
tiarum. Sexto de Virtute Sacramentorum. Septimo de vl-
timis Temporibus, & de pœnis malorum, ac præmijs bo-
norum.

Hoc autem Opus, cùm Frater Seraphinus Caponi à Porre
cta Dominicana familia Theologus contuliſſet cum cente-
nario

nario codice, Alberti nomine, ſub Sereniſſimo Duce Venetiarum inſignito, atq; expurgaſſet, adiecit ſcholia (vt ille inquit) vtiliſſima, Venetijsq; edi in lucem curauit anno 1584. apud Ioannem Baptiſtam Somaſchum. A

Præter hos non defuere, qui aliam Theologiæ partitionem fecerunt, ſed, vt diximus, ea quæ à S. Thoma tradita eſt, abſolutiſſima fuit omniũ. Si quis tamen animi cauſa noſſe aliam velit, legat Libri tertij Caput tertium ex Opere de Rectè Formando Theologiæ ſtudio, quod Opus reſtitutum à Fratre Laurentio à Villauicentio XereZano Theologo Auguſtiniano prodyt in lucem anno 1565. Ex Officina Antuerpienſi Viduæ & hæredum Ioannis Steelſii. Cùm verò hæreſum torrens innundaret hoc ſæculo Germaniam & Gallias, nec preſſior illa ſcholaſticorum docẽdi ratio ab omnibus probaretur, aut percipi poſſet, Ioannes Maldonatus Societatis noſtræ Theologus, Pariſiis vtiliſſimam quidem tempori, & Regno illi rationem Theologiæ Scholaſticæ addiſcendæ docuit, quæ fuit hæc. Quid & quotuplex eſſet Theologia: deinde eius partes, ac quomodo inter ſe aptę eſſent & nexæ, quas & quinque faciebat, in quarum prima diſputaretur de Deo ipſo per ſe: In ſecunda de illius effectis per ſe: In tertia de Deo & rebus effectis comparatè, vt quomodo Deus conſeruet quæ fecit: An habeat prouidentiam, & prædeſtinationem: In quarta, de ijs rebus, quibus Deus hominem, propter quem de Deo diſputamus, ad beatam vitam ducit generaliter, hoc eſt de virtutibus, atque officijs eorum, & effectis: In quinta, de rebus, quibus Deus Chriſtianos pręcipuè decreuit ad vltimum finẽ adducere, vbi de CHRISTO DOMINO agitur, & de Sacramentis. Neque enim in Theologia ſatis eſſe ait Canus, quæ Deo abſolutè conueniunt, ea facultatis ſuæ viribus, virtutibusq; tribuere, niſi etiam illa vendicet, quæ Deo quaſi accidũt in ordine ad creaturas; Dei enim notionem ex omni parte rimatur. De ijs, inquam, eum egiſſet Maldonatus adiecit tractationes ijs de

Summa Theologiæ. (B)

Ioannis Maldonati Theologi præſtantiſſimi diuiſio Theologiæ. (C)

de

A de rebus, è quib. Theologia percipi planius poſſet, nimirum, Ex re ſubiecta: Ex principijs: Ex argumentis: Ex definitione ſcientiæ: Ex ratione, qua agit de re ſubiecta: deinceps autem in ipſam Theologiam ingreſſus, Patres, ac Synodos adhibuit ad confutandas hæreſes, quę tunc potiſſimum vigebāt.

Iam verò quid eodem penè tempore Melchior Canus molitus erat, abs ſe editis Libris de Locis Communibus Theologo formando apprimè vtilibus: Quiduè Hieronymus Torrenſis Societatis noſtræ Theologus egerit, Auguſtinum in proprios locos, & Methodum redigens: quem item poſtea ſunt imitati, qui in Hieronymum, Ambroſium, Gregorium idem Cōfeſſio Auguſtiniana, Hieronymiana, Ambroſiana, Gregoriana.

B præſtitere, liquet plurimis, ſed & liquidius conſtabit ijs, qui in Sacro noſtro Apparatu ſuis quemque locis inſpicere voluerit. Maximo certè adiumento Theolgiæ Scholaſticę percipiendæ, ac docendæ ſine iactura temporis eſſe ij libri queūt.

Extat etiam Conſtantij Sarnani Cardinalis Summa Theologica Romæ emiſſa anno 1592. ex Vaticana Typographia.

Is autem ad octo communes locos ſummatim redegit vniuerſam Theologiam. Primum de Sanctiſſima Trinitate. Secundum, de Creatura Mundi. Tertium de peccato. Quartum de Verbi Diuini Incarnatione. Quintum de Gratia. Sextum de Sacramentis. Septimum, de Eccleſia. Octauum Conſtantius Sarnanus Card.

C de finali iudicio.

Ediderat autem ante hunc librum anno 1589. Romæ apud Baſam, alterum, quem inſcripſit. Conciliatio dilucida omnium controuerſiarum, quæ in doctrina duorum Summorum Theologorum S. Thomæ, & ſubtilis Ioannis Scoti paſſim leguntur. Addito in vniuerſam Theologiam, Directorio.

Profeſſor Theologiæ Scholaſticæ qualis. Caput X.

SI quo tempore neceſſarium fuit, vt qui Theologiam profitebatur, is maximis præſidijs eſſet munitus, hoc ſanè ipſum

ſum eſt, quo multiplex, ac pertinax Fidei hoſtiũ ſenſus haud A
leues requirit velitationes. Quæ res fecit, vt & antiquitus
cum hæc ſe daret occaſio, & hoc ſæculo in Profeſſore Theolo-
Theologię profeſſor debet eſſe linguis et philoſophia ornatus
gię formando pleriq; viri optimi laborauerint. Nos igitur
ex ijs meliora delibantes, vsuque aliquo in regnis errorum la
be cadentibus edocti, hæc ad Dei gloriam de eodem profeſſo-
re, quæ dicamus, habemus. Nempe vt natura ſit ingenio a-
cuto, acri, perſpicuo: iudicio autem firmo, & intelligẽti: iuuat
etiam ſi non Latinæ tãtum, ſed & Gręcę, & Hebraicæ linguę.
quoad eius fieri poſſit, non ſit ignarus; ne quando in voces mi
nimas cum dedecore impingat, aut ex linguarum ignoratio-
ne minus fortiter aduerſus hæreticos plerunq; linguis arma- B
tos pugnet. In omnibus verò philoſophiæ partibus verſatus
ſit, vt vel philoſophiam docuerit aliquando (quod optandum
eſt) vel certè cum laude docere poſſit. Multo verò magis in
Literæ ſacræ fons omnis Theologiæ.
omnibus Theologiæ partibus exercitatus. In primis quidem
in literis ſacris; qui omnis (vt diximus) Theologiæ fons eſt,
vt poſſit hæreticos euincere. Deinde eandẽ ob cauſam in Con-
ciliorum Decretis, & Patrum antiquorum libris, in dogma-
tibus Eccleſiaſticis, in Sacris Hiſtorijs, vnde ſunt petenda ſępe
argumenta. Ad extremum in Scholaſticis Auctoribus, a-
deo diligenter, vt horum ſententias cognitas habeat. In ſan
cto Thoma diligentiſsimè, ſic prorſus, vt hunc perdidicerit. C
Quod ſi ſanctorum Patrũ voces in aſſerendis dogmatibus,
vel in hæreſibus refellendis ita obſeruauerit, vt eas cũ recen-
tiorum Scholaſticorum vocibus, ſiue (vt vocant) terminis con
tulerit, tutam ſibi, & facilem viam ad docẽdum complana-
bit, cum plerumq; eæ, quę de rebus videntur quęſtiones exi-
ſtere, de nominibus ipſis ſint, quæ initio rectè intellecta lon-
gam temporis iacturam breui momento exhaurient. Vt ve-
rò ab inutilibus, aut item ab ijs, quę minus huic tempori ne-
Cautio pro Magiſtro S. Theologiæ.
ceſſarię ſunt quęſtiones, ſibi temperet, ac ſi quid abſolutè ac-
doctè tractatum eſt ab alijs, ad eas amandet potius audito-

res,

A res, quàm vt hoſce dictando, quæ cuique iam obuia ſunt, ſcriptionis labore conficiat: denique vt ſedulò operam det, ſiue reſecandis longis illis prolegomenis, quę fatigant ingenia; ſiue multiplicis illius eruditionis ſpeciei abijciendę, ob quam nimia farrago Auctorum, & locorum quæritantur, importunè congeritur; certè ſapientis erit Profeſſoris breuitatem huius vitę agnoſcentis, quę fruſtra prodigenda non eſt, atque vtilitati auditorum, & Chriſtianę Reſpubl. ſeriò conſulentis. Vide in 1. lib. huius Bibliothecæ, capit. de cultura ingeniorum.

Interea verò ſumma hac eſto, vt docendi ratio ſit optima, quę ad conſequendum finem Theologia ſit accommodata. Cùm autem finis Theologię Scholaſticę ſit Religionem defen-

B dere, hęreſes refutare, bonos mores formare, prauos corrigere, de Diuino, deque Eccleſiaſtico iure conſulentibus dare reſponſa, concionari, confeſſiones audire, Profeſſor appoſitè docebit, ſi earum rerum, quę ad conſeruandam Religionem, hęreſes verò refutandas neceſſaria ſunt, primam curam habeat, eaſque ſic diligenter tractet, vt tamen ſi ſit in Academijs, uel Collegijs, qui controuerſias exponat, hoc ſibi officium vberius pręſtandum eſſe intelligat. Secunda verò illi cura morum ſit. Tertia, vt auditores ad concionandum, & ad confeſſiones audiendas; Quarta, vt ad danda conſilia aptos, ac prudentes efficiat. Quinta earum quęſtionum eſſe debet, Theologiæ Scholaſticæ finis.

C quę etſi parum admodum ad hunc finem iuuare videantur, tamen & habent aliquid doctrinę, & ingenium vtiliter exercent. Denique tantum in vnaquaque re operę, ſtudij, laboris ponat, quantum eius rei dignitas, vtilitasq; poſtulabit. Habito rerum delectu magnopere curet, ne in quęſtionib. de quibus aget, vel argumentorum multitudine, uel confuſa opinionum varietate dubios relinquat auditorum animos, ſed in rebus omnibus iudicium adhibeat certum, firmum, deliberatum, quod auditores ſequi poſſint: Et quidem ita adhibeat, vt quaſi libra ſuum cuique iuſtum pondus attribuatur, expenſiſq; momentis argumentorum ſententiam ferat de ſen-

 tentijs.

Præceptor dicium quale ferre dēat.

tentijs. Quę ſit fides, quæ opinio, quę ad fidem, quę ad opinio- A
nem propius accedant, quę hęretica propoſitio, quę hęreſim ſa-
piens, quæ male ſonans, quę temeraria, quę periculoſa, quę no-
ua, quę probabilis, quę vera. Hoc enim eſt illud iudicium, in
quo qui excellit, verus pręceptor eſt. In rebus difficilioribus
varias opiniones, earumque argumenta recitet; (pars enim
eruditionis eſt ſcire, quid quiſque de quaque re ſenſerit.)
Deinde quam probabiliſſimam eſſe iudicauerit, confirmet ce-
teris refutatis. Sed id faciat cum delectu, & quatenus ad
propoſitum finem ſatis ſit. Res difficiles non refugiat, quin
etiam magis ſedulo, facilius, perſpicuè, pluribusq; adeo exem
plis enucleet. Partietur autem diſtributè res, eaque ratione, B
ac via tractabit, vt auditores totam Theologię effigiem, ſingu
laq; membra, vſq. ad minimas partes animo comprehendāt.
Omnibus ſanè rebus explicandis, quantùm poterit maxi-
mam facilitatem, perſpicuitatem & acrimoniam adhibebit,
quibus rebus maximè auditores allici, tenerię; ſolent. Ca-
ueat autem ne lentus, nec triſtis in docendo, ne nauſeam au-
ditoribus forte moueat, ſed citatus, hilaris, ac vehemens, vt
ſemper Auditorum animos attentos, & erectos habeat. Ani-
maduertet ex auditorum vultu, num ij, qui aliquid habent
ingenij, intellexiſſe quod dicit videantur, neque ante progre
diatur, quàm rectè intelligant. Afficiet auditores ad pie- C
tatem, & addat opiniones, quę magis erunt cum pietate con-
iuncta. Deinde item afficiet eoſdem erga S. Thomam, quem
illis interpretabitur. Denique formabit in auditorum ani-

Quomodo auditores afficere dēat.

mis Iudicium illud, quod in Profeſſore ipſo neceſſarium eſſe
diximus. Hic enim maximus eſt auditionis fructus, vt au-
ditor pręceptor eſſe poſſit, quod tunc conſequetur, cū iudicium
habebit efformatum, atque maturum. Hac enim re maximè
praceptor à diſcipulo diſtinguitur.

Audi-

A Auditor qualis eſſe debeat. Cap. XI.

AVditor Theologiæ primùm quidem neceſſe eſt, vt ingenio ac iudicio valeat: Deinde Philoſophiæ (minimũ) triennio dederit operam, alijs verò negotijs, aut curis ne diſtrahatur: præterea ſit aſſiduus & conſtans, vt quadriennium ſaltem in ipſo Theologiæ ſtudio ponat integrum, ſi eius ingenij ac iudicij videatur, vt futurus ſit tantæ facultati exercendæ idoneus. poſtremò diligenter audiat: & illa, de quibus dictum eſt, exercitationum genera præſtet. In id verò incumbat in primis, vt res potius concipiat animo, quàm ſcribat in chartis. Pleriſque enim videtur eſſe ſatis, ſi dictatas à præ- *In auditore Theologiæ quid requiratur.*

B ceptoribus lectiones deſcripſerint, quibus non ſemel illud accidit, vt ſine chartis parum intelligant, nec ſolidè loqui ſciãt, aut (quod alibi dictitari trito, ſed verò, carmine diximus.)

Si charta cadat, ſecum ſapientia uadat.

Veruntamen quoniam nobilia quædam ingenia ſunt, quæ cum Iuriſprudentię, aut alijs diſciplinis operam nauauerint, iã verò grãdiores natu vix Philoſophiæ, aut Scholaſticę Theologię iſti accurato ſtudio incũbere nequeunt, notitiã tamẽ aliquam Theologicarũ diſputationum aſſequi cupiunt, atq. adeo aliqui ſunt aſſequuti magna cũ laude, ac populorũ vtilitate, inter quos Catholicã fidẽ fortiſſimè propugnarunt, propterea *Theologiæ quõ iam grãdiores operã dare poſſint.*

C de his agendũ eſt modo. Ac primò id certũ eſt, ſi quis iudicio, & pietate ſit præditus, velit autem aliquid temporis quotidie huic negotio impendere, non mediocriter eum profecturum. Itaque hic leget primò ſummam Doctrinæ Chriſtianæ, hoc eſt maiorem Petri Caniſii Catechiſmum: Mox Romanum attentiùs percurrat: Inde Viguerium verſabit, cui percipiendo comitem aliquem nactus, res ipſas, aut voces ſubobſcuras ab eo intelligat; Denique Synodos legitimas, & generales (præſertim quæ prodierunt emendatiores) perlegat. Synodum item Tridentinam potiſſimum voluens, ac terens tanquam compẽdium eius doctrinæ, quæ potiſſimum his tem- *DE ALIQVIBVS, qui Theologiæ Scholaſticæ integram operã dare nequeunt.*

poribus, cùm hæreſibus extinguendis, tum reuocandæ pietati A
eſt ſalutaris. Patres autem, qui columnæ fuere Eccleſiæ Ca-
tholicæ, ſi tractauerit, ac legerit ea ratione, de qua ſuo loco di-
cemus, hoc eſt vnà cum confeſſionibus, quæ ex ijs, pro ratione
methodi cuiuſdam Theologicę contexta ſunt, haud abibit lon
giùs, cum plurimum commodi ſibi comparauerit, fructuoſior
aliquando futurus, quàm nonnulli, qui ſtudio diſceptandi ni
mio plus abrepti, multùm ſanè cogitationi dant, caritati non
item. Quòd ſi iſtiuſmodi ſtudij Director aliquis fuerit, qui
repetitiones interdum aliquas, & colloquia, de ijſdem rebus
haberet; atque vna coniungeret ſuo tempore, ac loco, caſuum
Conſcientiæ, & controuerſiarum hæreticarum diſcuſſiones, B
haud dubium eſt, quin maiores adhuc progreſſus fierent; Sic
certè, vt quæ ſolet eſſe in Thoma, & Bonauentura perſpicui-
tas, & pietas, etiam non difficillimè in pluribus intelligeren
tur. Quiſquis tamen fuerit, qui vel priore accuratius, vel
poſtremo hoc modo Theologicis ſtudijs operam dederit, me-
minerit prǽclara ſententiæ, quam Ferdinandus Caſtillus ſuis
ſcriptis inſeruit. Ea verò hæc eſt. Expedit in primis, vt »
qui ſapientiæ huius ſtudijs ſeſe dat, eò cogitationem »
intendat, vt non tam diſcat, vt ſciat, quàm vt operetur. »
Cum enim ſtudia hæc ſuauiſſimum manna pluant, ac »
ſtillent, quo mentes ſaturantur, & ad virtutes ſolidas al C
liciuntur, excitant ſemper nouos (vt ita dicam) guſtus »
de Deo, quibus ſic paſcuntur, vt nunquam fatigentur. »
Neq. enim (inquit) fieri poteſt, vt Deus fatiget aliquē, »
cui in corde is ipſe ſit Deus. Cùm autem ipſa hæc Theo »
logica ſtudia ſint rerum, & ſcientiarum pluſquam hu- »
manarum; media item, quibus ea conſequi debemus, »
pluſquam humana ſint neceſſe eſt, niſi fortè in intelle- »
ctu tantùm eaſdem hærere velimus, neque vt ad finem »
vſque perueniant, ad quam directæ ſunt, hoc eſt ad vo- »
luntatem, circa quam ſemper reflectere debent opera- »
tiones

cōfeſſio Auguſtiniana & aliorum patrum vtiliſſima.

Vide tū hoc eodem libro tum ſequentib. vbi de ratione ſtudendi caſib. conſcientię, ac rōne confutandorum hæreticorū agitur.

Ferdinandus Caſtillus centuria prima de hiſtoria Dominicanorum.

Nota.

A tiones ſuas. Alioquin enim ſatis arida eſſet, ac ſterilis
„ tantarum rerum notitia, ei, qui illa vna duntaxat ratio-
„ ne eam comprehenderet. Et Sancti quidem Theolo-
„ gi (ait) orationibus, laboribus, ieiunijs, lacrymis, ſolitu-
„ dine curarunt, vt quidquid addiſcebant, ſuis mentibus
„ reſtaret infixum, cumque animas ſuas magis diligerẽt,
„ quàm ſcientias, docti ſimul & ſancti euadebant, pruden
„ tes, & probi: Literati, & humiles: Sapientia enim ſu-
„ pernaturalis, quæ non ita tractatur, gignit in animis va
„ nitatem, nec aliud quidquam parit, quam vt malæ con-
„ ſcientiæ ſit accuſatrix & teſtis. Scriptum eſt autem.
B *Seruus ſciens voluntatem Domini ſui, & non faciens, vapu-*
„ *labit multis.* Cùm è contrario ſtudia mirificè condu-
„ cant homini ad ſalutem; Deuſque ipſe faciat ſapien-
„ tiam affluere, cui nec audeant reſiſtere omnes mundi ſa
pientes. Hæc Caſtillus.

Optimè item Ludouicus Granata hac de tota re diſſerit, eo loco quo agit de oratione, & meditatione parte ſecunda, paragrapho ſecundo, qui omnino ab omnibus Theologiæ ſtudioſis ſæpe eſſet perlegendus.

Ac ſanè optandum eſſet, vt quiſque eam ſuis ſtudijs rationem adhiberet, quàm ab Ordinis Dominicanorum Bartho-
C *lomæo Pauia Valentino Hiſpano, dum Theologiam publicè profitebatur, adhibitam fuiſſe, legimus in vita B. Ludouici Beltrami, quam Vincentius Iuſtinianus cognomine Antiſtius eiuſdem Ordinis Theologus edidit. Sic enim ille cùm veritatis ſpeculatione meditationem cæleſtium coniungebat, vt nec ſcientia poſſet inflari, nec Diuinæ lucis pietate deſtitui. Quod quidem è chartulis, quæ apud eum comperta ſunt, conſtitit. Si enim quæſtio erat examinanda de Tempore, Aeuo, Aeternitate, ad hanc ſe ita prius comparauerat, vt conuerſus ad Deum diceret.* Amor mi, & Domine IESV CHRISTE, ſeruus tuus ſanctus Thomas hoc in articulo quæ-

Quō ſe Doctor theologię in eximinandis quæſtionibus gereret.

rit, num differant *Tempus*, *Aeuum*, *Aeternitas*. Concludit autem ipſe ſic, *&c.* Obſecro igitur Domine I E S V, vt me à tempore liberes, perducas autem ad Aeternitatem, quæ Tu ipſe es. *Amen*, *Amen*. A

Obijciebat deinceps his verbis. In concluſione tui ſerui S. Thomę, cui tantam infudiſti lucem, oboritur mihi dubitatio, cui neſcio quid reſpondeam, ò Magiſter animę meæ: Quare peto à te per merita Benedictiſſimæ Matris tuæ, vt aliquid mihi Spiritus tui impertias, quo id aſſequi incipiam, quod te miſerãte ſpero me aliquando conſpecturum. *Amen*, *Amen*.

Reſponſionem poſtea à Caietano ſuæ dubitationi ſibi proponebat. *Qua expenſa dicebat*. Domine, Eſto tu benedictus, qui hoc ingenij acumen illi præbuiſti. Equidem credo eum apud te eſſe in Paradiſo: At ſi forte adhuc eſt in Purgatorio, quæſo libera eum in laborum ſuorũ præmium, ut ueniat ad fruendum Aeternitate tua: de qua adeo doctè ſcripſit. *Amen*, *Amen*. B

Deniq. quod ipſe expenderat, in hunc modum pronunciabat: Reſponderem ipſe ita, vel tali ratione, ſeu diſtinctione, *&c.* *Tum verò ſubdebat*. At quid eſt hoc, quod ego inutilis tua creatura cogito, præ illo, quod tuos ſeruos Eccleſiæ Doctores edocuiſti? Ignoſce arrogantiæ meę; Gloria Angelorum propter ipſorum Angelorum amorem, qui ex natura ſua cum æuo commenſurantur, ex tuaq. gratia æternitate perfruuntur, fac vt item ipſe ex eadẽ tua gratia, licet ſim peccator, perfruar. *Amen*, *Amen*. B

Erasmus quã impiè de S. Aug. confeſſionibus blateret.

Hęc uerò (*idem inquit Vincentius Iuſtinianus*) hoc loco adieci, vt ſtudioſi intelligant, ſeruos Dei ſolere deuotionis pinguedinem è doctrinis ualde ſpeculatiuis elicere, quamuis (*ait*) ſcio, non defuturos, qui dicant, quod ſcripſit Eraſmus de S. Auguſtini libris Confeſſionum,

à quo

A à quo vti otioſo, atque in gratiam talium, eas fuiſſe ſcriptas dicebat. Veruntamen Deo potiſſimum ſapit, quod minimè deuotis deſipit.

Sed & Rogerius opuſculo Romæ edito ſcribit de auditore Theologiæ, hæc doctè ac prudenter monſtrans: Quemlibet haud eſſe idoneum Theologiæ auditorem. Solertem autem eum eſſe oportere, fidelem, ac temperatis moribus, externis etiam diſciplinis excultum; denique humilitate, ac caritate præditum, ſimulq́; precationibus pulſantem ad Dei oſtium, vnde Spiritus ſancti dona impetret: Quæ omnia ille octo capitibus perſequitur copioſius. Vide item THEOLOGICA B *THEOREMATA Euangeliſtæ Boſii Auguſtiniani. Quibus diſſerendi ratio, regulæ, modusque aſſequendi eas explicantur.* *Romæ 1582. impreſſa ſunt in Vaticana Tyoographia.*

Ratio interpretandi S. Thomæ Summam Theologicam, atque ea vtendi. Cap. XII.

QVod alibi de priſcis Patribus diximus, valde ad eorum Opera percipienda expedire, ſi tempora, quib. vixerint, & vita, quam egerint, probè noſcantur, id præcipuè de Beato Thoma dici debet. Ac tempora quidem, quæ hoc viro ſuper- C *ſtite fluxerunt, eiuſmodi fuere, vt quantus & qualis eſſet, intelligi queat: Nam Gallia intimas habuerat Albingenſium flammas: Græcia, & Oriens permanebat in ſuo Schiſmate: orbis ipſe Chriſtianus is erat, vt varijs oneribus premeretur. Nec deerant, quorum aſſultus faceſſeret negotium Sanctis Viris, potiſſimum Dominicani, & Franciſcani Ordinis. Quamobrem exerere ſe potuit diuinus vir aduerſus Satanã, carnem, mundum, hęreticos, ſchiſmaticos, vti omnium fecit præſtantiſſimè, ac modeſtiſſimè. Vita, porrò, & integritas, atque omnium virtutum (pręſertim orationis) ſtudium tale, ac tantum fuit, vt hæc eſſe poſſint ad ſolidam Philoſophiam,* Tempora S. Thomæ qualia fuerint.

&

& Theologiam percipiendam Methodus ipſiſſima. A

Summę S. Thomę encomiũ

Quæ cum ita ſint, Summa verò Theologię, quam Beatus Thomas ſcripſit, quaſi quintam (vt ita dicam) eſſentiam laborum omnium ſuorum expreſſerit, propterea oſtendit planiſſimè ſeriem, quę cuique in hoc ſtudiorum genere adhibenda eſt. Ac tamen cordati erit Theologi, qui tanti viri ſcripta interpretetur, vt quę diſſerenda ſunt à Theologo, pluribus locis ne repetat, licet eorum mentio, & opportunitas ſæpius occurrat. Quod enim optimè aliqui monent, id veriſſimum eſt: Eiuſmodi repetitionibus, & tempus deuorari rebus alijs aſſignatum: & inuitari ad diſſenſionẽ profeſſores, ſi ſint plures. Pręterea, nec pro arbitratu de loco ad locum quæſtiones tranſponendę ſunt, quoniam, licet nonnullę multis conueniant locis, ad vnum tamen potiſſimum pertinent: tum quia cauendum eſt, ne hac tranſportatione permiſſa Profeſſor vnus in alterius inuadat tamquam ſegetẽ, & agrum: prȩterquã quòd, quamuis ea loca, ad quæ transferri poſſet aliqua vna quęſtio, ad eundem pertineant Profeſſorem; nõ tamen pertinent ſemper ad eundem eius annum. Quòd ſi liceret Profeſſori ſuas quęſtiones de anno in annum reijcere, accideret non rarò, eos auditores, qui ad ſequentem annum peruenturi non ſunt, dilatis quæſtionibus fraudari. Itaq. quid quoque anno tractandum ſit, vnicuique certum eſſe oporteret. Quæ cauſa eſt, cur quid de hac tota re ex alijs didicerim, huc adijciam, non dubitans fore eximios Theologos, qui Sancti Doctoris mentem melius aſſequentes, commodius forte eius doctrinam ſint diſtributuri, ac declaraturi. B C

EX

A EX PRIMA PARTE SANCTI THOMAE.

Quæſt. 1. Art. 1. NOn videtur diſputādum hic de S. Thomæ ſolutione ad ſecundū, quia Philoſophica eſt, ſicut & quæſtio de potētia neutra. Vtrum inſit homini naturalis appetitus ad clarā Dei

B viſionem; Quare differri poſſet in primā Secundæ. Quæſtio item de neceſſitate Doctrinę reuelatæ remitti ad ſecundam ſecundæ, vbi agitur de neceſſitate Fidei: Tametſi nihil prohibet hic breuiter diſputari de neceſſitate Theologiæ tantum.

Art. 2. Quæ pertinent ad naturam ſcientiæ, & ad ſubalternationem ſcientiarum,

C videtur hic eſſe ſupponenda ex Logica, nō autem diſputanda.

Art. 3. Non tractandum hic de rationibus formalib. obiectorum ſcibilium: neq; an ſciētia ſit vnus ſimplex habitus, & qualitas in genere: hæc enim ſunt philoſophorum. Sed his ſuppoſitis ſat eſſet q̄rere, an Theologia ex aliqua ratione peculiari ſit vnus habitus, & vna ſimplex qualitas.

Art. 4. Non diſputāda, ſed ſupponēda, quæ dici ſolent de ſpeculatiuo, & practico, vt ſunt differentiæ ſcientiarum.

Art. 5. Non tractandum quid ſit certitudo aſſenſus, quid veritas, quid euidentia, & quotuplex, ſunt enim Logicorum.

Art. 8. Vtrum Theologus poſſit euidenter aut articulos fidei probare, aut diluere aduerſariorum argumēta, nō videtur hic eſſe tractandum, ſed in ſecunda ſecundæ. Id tamen licebit hic diſputare de Concluſionibus tantùm, quas ex Fidei principijs Theologus deducit.

Art. 9. An decuerit Scripturā abundare metaphoris, & parabolis, & an Sacræ Literæ apertæ, & claræ ſint, diffuſè tractare ſpectat ad Profeſſores Sacræ Scripturę, & controuerſiarum, ſicut etiā tractatus de ſenſibus Scripturę: vbi videlicet Profeſ-

ſores idonei iſtis prælectionibus aſſignati ſunt, côtenti ſint lectores ijs, quæ ſanctus Thomas dicit.

Q.2. Non explicandum, ſed ex Logica ſupponendum videtur, quid, & quotuplex ſit propoſitio per ſe nota, & immediata; nec rationes S.Thomæ, quibus demonſtrat Deum eſſe, confutandæ ſunt, ſed potius corroborandæ.

Q.3. art.1. An aliquod corpus moueat immotum, & an viuens nobilius ſit nô viuente, & an Ariſtoteles rectè probauerit Deum eſſe incorporeum, relinquêdum philoſophis.

Art.2. Nihil hic de principio indiuiduationis videtur agendum.

Ar.3. Nec tractandum de diſtinctione ſuppoſiti, & naturæ, cum pertineat ad 3.p. q.3.ar.3. Quomodo diſtinguantur in Creaturis eſſe, & eſſentia, relinquendum eſt Metaphyſ.

Art.4. In quæſtione; An Deus ſit in prædicamêto, reſpondêda quæ ſunt propria Logicorum. Quæſtio verò, an Angeli, & cœli ſint in prædicamento, tota Logico relinquenda.

Ar.7. An ſimplicitati Diuinę repugnet perſonarum, & relationum pluralitas, commodius tractari poſſet infra quæſt.28.ar.2. A

Quæſt.4.ar.1. An aliqua perfectio, quæ formaliter ſit in Deo liberè ei côueniat, differri debet in q.19.ar.2. An autem relatiô Diuina ſecundum ſe, ſit aliqua perfectio, remitti ad materiâ de Trinitate.

Quęſt.5. Ex Metaphyſica ſupponendum, quid ſit bonû. B

Quæſt.7.ar.1. Quid Ariſtoteles ſenſerit de Dei infinitate, relinquendum philoſopho.

Ar.2.3.4. An creari poſſit aliquid infinitum in quâtitate, vel in qualitatibus naturalibus, Philoſophi etiam diſputant, ſicut & de infinito in genere ſubſtantiæ, cû tam hoc, quàm illud infinitum eſſe creabile, iiſdem ferè argumentis probari ſoleat, aut oppugnari. An autem poſſibile ſit infinitum in qualitatibus ſupernaturalibus, à Theologo differendum eſt, ſed in ſecunda ſecundæ, q.24.ar.7. tantûmodo. C

Quęſt.8. De vbiquitate humanitatis Chriſti non tractandum hic, ſed in 3.par.q.2.

Q.9. An Angeli, & cœli ſint

A entia neceſſaria, & immutabilia, non eſt quæſtio Theologi, ſed Metaphyſici.

Q.10. Tempus diſcretum pertinet ad hunc locum.

Q.11. De vno, vt eſt paſſio entis, Theologus non latè diſputet, cum ſit Metaphyſica res,

Q.12. art.1. Non hic agendũ videtur de naturali appetitu viſionis Dei, ſed in prima ſecundæ.

B Art 3. An repugnet in ſubiecto quanto inhærere accidens ſpirituale, vt in ſubiecto immateriali accidens corporale, differri poteſt in materiam de Euchariſtia.

Ar.6. Tractare de inæqualitate pręmiorum, ſicut & meritorum pertinet etiam ad primam ſec.q.4.art.2.

Art.8. De cognitione beatifica animæ Chriſti non eſt

C diſputandum hic, ſed in 3. parte.

Art.12. An puro viatori poſſit communicari euidens notitia abſtractiua articulorum Fidei, non hic diſputãdùm eſt, ſed ſup.q.1.ar.1.

Q.13. art 3.4. De diſtinctione attributorum, & eſſentiæ, nihil hic repetendum, ſi de ea ſupra diſputatũ eſt. q. 3.

Ar. 5. Nec de Analogia entis hic diſputandum eſt, cum ſpectet ad Metaphyſicum.

Art.7. Nihil hic de relationibus in genere, cùm id Metaphyſicæ ſpeculationis ſit.

Ar.8.9.10.11.12. Modi, quibus ſumitur nomen Dei, & ea, quæ dici ſolent de nomine Tetragrammaton relinqui poſſent interpreti Scripturæ.

Q.16.& 17. Diſputatio de vero, & falſo, breuiter poſſet attingi, cum etiam Metaphyſicus de illis tractet.

Q.19. ar.9.& 12. An Deus ſit cauſa peccati, & an teneamur voluntatem noſtram Diuinæ conformare pertinent ad primam 2.

Q.22. Nõ immorandum hic Theologo in explicãda Peripateticorum, aliorumq. philoſophorum ſententia de prouidentia Dei.

Q.23. ar.1. Ad quem finem ordinaretur homo, ſi non eſſet finis ſupernaturalis: nõ hic, ſed in prima ſecundæ.

Ar.3. Quid agẽdum ſit ei, cui ſua damnatio reuelaretur, non hic agatur, ſed in materia de ſpe.

Artic. 5. De prædeſtinatione Chriſti, & quomodo Chriſtus ſit cauſa noſtræ prędeſtinationis, relinquẽdum, 3. parti.

Q.24.Exactior diſputatio de libro vitæ pertinebit ad interpretem Scripturæ.

Q.25.ar.1.An actio ſit in agẽte vt in ſubiecto, quæſtio Phyſicorum eſt, non Theologorum.

Ar.6. An Deus per ſe ſolum poſſit efficere rem, quæ eſt peccatum, pertinet ad primam 2. ſicut ad 2. ſecundę, An poſſit per ſe, vel per alium dicere falſum.

Q.26.Nihil hic de Beatitudine in genere, uel de noſtra.

Q.27.ar.1.De verbo mentis tractandum eſt hic, An ꝓducatur ab intellectu noſtro vt terminus actionis, & quomodo ab ea diſtinguatur; nec fiat longa tractatio de Trinitate probanda ex Scripturis.

Ar.2.An pili & capilli in animalibus viuant, & relinquendum eſt philoſopho.

Ar.3. Non diſputandum, an amatum ſit in amante, neq. an notitia cõcurrat actiuè ad actum voluntatis, prius enim ad philoſophiam, poſterius ad primam 2. pertinet.

Q.29. Quid ſuppoſitũ addat ſupra naturam ſingularem latè diſcutere pertiuet ad 3. partem.

Q.32.An euidẽter dilui poſſint argumenta contra my- A
ſterium Trinitatis, pertinet ad credibilitatem articulorum Fidei, de qua agitur in ſecunda ſecundæ q.1. ar.4.

Ar.4.De varia cẽſura, & qualitate propoſitionũ diſputandum videtur in materia de Fide.

Q.39. Neque diſputandũ eſt hic quomodo perſona Diuina diſtinguatur ab eſſentia, ſi q.28. tractatum fuerit de diſtinctione relatio- B
num & eſſentiæ.

Q.43.De viſibilibus ſignis in quibus apparuit Spiritus ſanctus fusè diſputare poteſt interpres Scripturæ. An autem illa hypoſtaticè vnita fuerint Spiritui ſancto, pertinet ad 3. partem. Item, an apparitiones viſibiles, quæ in veteri, ſeu nouo Teſtamento tribuuntur Deo, fuerint factæ imme- C
diatè per Deum, an per Angelos, non viderentur hic eſſe fusè tractandæ, ſed à Scripturæ Sacræ ꝓfeſſore.

XX PRIMA SECVNDAE.

Q.1. Ar.1. Hinc nihil, aut breuiſſimè differendũ de deliberata voluntate; de cõſenſu perfecto & imperfecto, & quid ſit, hominem eſſe domi-

A dominum ſuarum actionum: hæc enim locum ſuũ habent inferius. Item nihil hic dicendum videtur de cauſalitate finis, cum ſit quæſtio Phyſica.

Ar. 2. An Deus agat propter finem, pertinet ad primam partem in materia de volũtate Dei. Item vtrum natura agat propter finem, quæſtio philoſophica eſt. Igitur de his parcè hoc loco B dicendum videretur.

Ar. 3. Cauendum item ne hic, & inferius eadem quæſtio diſputetur, nempè, Vtrum actus hominis recipiat ſpeciem à fine. Leuiter igitur hic attingendam, & plenè diſſerendam eſſe inferius, iudicatur.

Ar. 4. Quomodo bonum ſit ſui diffuſiuũ, nõ diſputandum hoc loco.

C Q. 3. ar. 1. An Deus videatur à Beatis viſione Dei increata, hic explicandum, non in 1. parte.

Ar. 2. An habitus ſit melior ſuo actu, non videtur hic explicandum, cum ſit quæſtio philoſophica, & inferius habeat ſuum locum.

Ar. 3. De perfectione ſenſuũ in corpore glorioſo, eiuſq; dotibus hic, & q. 4. ar. 6 aliquid dici poſſet, ſi vacat, cum ad materiam de nouiſſimis non perueniatur. Item an Deus videri poſſit per aliquem ſenſum, ſeu ſenſitiuam notitiam, non hic, ſed in prima parte diſſerendum videretur.

Ar. 4. In quo conſtat ſumma miſeria damnatorum, non explicandum hoc loco, ſed inferius, vbi de pœna peccati agitur.

Ar. 5. Nihil dicatur de intellectu practico, & ſpeculatiuo, nec de praxi & ſpeculatione.

Ar 7. De obiecto intellectus, & vtrum anima naturaliter poſſit cognoſcere ſubſtantias ſeparatas, non diffusè diſputandum hoc loco, ſed relinquendum philoſophis.

Q. 4. ar. 1. Quidquid hic diſſeri ſolet de differentia delectationis, amoris, & fruitionis, differri poſſet in quæſt. de frui & vti. Item an cum viſione Dei poſſet aliquo modo ſtare triſtitia, reijciẽdum eſt in 3. partem, vbi quæritur, an Chriſtus ſecundum rationem ſuperiorem paſſus ſit.

Ar. 2. An delectatio quæratur propter operationem, an cõtra, tractat 1. Ethicis: hic verò nihil, vel breuiſſimè.

Ar 5.

Ar. 5. An Sanctorum animæ à corporibus ſeparatæ ſtatim Deum videant, hic trãctandum, non in 1. parte.

Q.5. ar.2. Quę ſunt propria viſioni beatificæ, relinquenda primæ parti, & ſolum hic diſputandum cõtrà hæreticos de inæqualitate præmiorum, in genere. Itẽ an hæc inæqualitas tollat quo minus habeat ſatiatũ appetitum, qui minus beatus eſt.

Ar. 5. Nihil dicendum hic de merito, aut de neceſſitate luminis gloriæ.

Ar. 8. An verò appetitu ordinato magis appetat damnatus non eſſe, quam ſic eſſe, pertinet ad quęſtionem de pęna peccati.

Q.6. ar.1. Differere de libro arbitrio poſſet remitti ad materiam de gratia.

Ar. 2. Vnde proueniat, quòd homo ſui compos ſit, propriè liber, & dominus ſuorum actuum, tractari poteſt infra in quæſtione de electione.

Ar. 3. Quæſtio de pura omiſſione poſſet dimitti.

Ar. 4. Diſputari hic poteſt, an voluntas poſſit cogi, non autem an poſſit neceſſitari, de hoc enim tractandum eſt infra.

Ar. 6. Quomodo metus irritet matrimonium, votum, iuramentum, & contractus, reſeruandum videtur ad ſecundam ſecundæ, & ad tertiam partem. A

Ar. 8. Difficultates de ignorãtia reſeruari poſſent ad q. 76.

Q. 7. Plenior conſideratio circumſtantiarum non eſt huius loci præcisè, cùm de illis ſæpè inferius differendum ſit. B

Q 9. ar. 4. De concurſu Dei cũ noſtra voluntate non hic, ſiquidem in prima parte lector diſputauit. Nihil etiam dicendum de fortuna.

Ar. 4. Nihil hic agendum de præſcientia, ſeu prædefinitione actuum liberorum, neq; de gratuita motione, qua Deus mouet voluntatem humanam.

Q. 11. Non videtur hic quidquam differendum vel de obiecto ſpei, neque an poſſit beatus frui Diuina eſſentia, non fruendo perſonis, vel vna perſona, & non alijs, hoc enim pertinet ad primam partem.

Q. 12. ar. 3. Non tractandum hic vtrum intellectus poſſit ſimul multa intelligere.

Q. 14. Non differendum hic vtrum aliquando liceat con-

A conſulere minus malum.

Q.17. Quomodo ratio imperet membris externis, nëpè deſpoticè, an politicè, diſputare, eſt etiam Philoſophi Moralis: breuiter igitur hoc loco expediri poteſt.

Q.18.ar.1. Variæ acceptiones boni, & mali differri debent in materiam de peccatis: vbi etiam tractari poteſt de entitate illa morali.

B Item controuerſiam cũ hæreticis, an omnis actio humana ſit mala; differenda eſt in materiam de gratia.

Ar.9. Vtrum in homine exiſtente in gratia detur aliquis actus indifferẽs ad meritum, & demeritum, diſputari debet in materia de merito.

Ar.11. Præteriri hic poſſent ea, quæ pertinent ad confeſſionem circumſtantiarum.

C Q.20.ar.5. Hæc difficultas repetitur in materia de peccatis: quare in eum locum reſeruanda eſt, expoſito hic ſolo textu S. Thomæ.

Q.21.ar.4. Difficultates huius articuli differendæ ſunt in materiam de merito.

Q.71.ar.4. Quomodo peccatum virtutes præſertim infuſas expellat, non hic explicetur, ſed in ſecunda ſecundæ in materia de Caritate.

Q.72.ar.2. Relinquenda Interpreti Scripturæ illa quæſtio, vtrum dæmones poſſint coire cum fœminis: quamuis in materia de Angelis aliquid ea de re poſſit attingi.

Ar.9. Non repetenda, quæ ſupra de circumſtantijs dicta ſunt.

Q.72.Ar.8. Non deſcẽdendũ ad caſus particulares de ſcãdalo, vel reſtitutione: neq. hic tractandum vtrum is, qui alium ad peccatum inducit, grauius peccet, quã qui occidit: pertinet enim ad materiam de ſcandalo.

Ar.9. De infinita malitia peccati aduerſus Deum commodius tractatur in principio tertiæ partis.

Q.76.ar.1. Non tractandum hic quænam fides requiratur ad ſalutem.

Q.79. Nihil dicendum de immediato Dei cũcurſu cum ſecundis cauſis.

Ar.3. Vtrum Deus aliquẽ neceſſarijs auxilijs ad ſalutẽ deſtituat, non videtur tractandum hoc loco, ſed in materia de prædeſtinatione, & reprobatione.

Q.81.ar.3. Immaculata conceptio

ceptio Beatiſſimæ Virginis Mariæ non eſt huius loci, ſed tertiæ partis, vbi etiã dum de eiuſdem ſanctificatione agitur, tractetur quoque de fomite, & quomodo ligetur, aut tollatur.

Q. 85. quomodo natura lapſa differat à puris naturalib. tractandum videtur in materia de gratia.

Q. 87. ar. 6. Vtrum dimiſſa culpa, maneat reatus pœnæ, etiam in materia de pœnitentia.

Ar. 8. quomodo Deus peccata patrum puniat in filijs, copiosè diſputet interpres Scripturæ.

Q. 89 artic. 2. Expoſitio Pauli pro Lectore Scripturæ.

Ar. 5. Vtrum omnia opera infidelium ſint peccata mortalia, differri debet in ſecundam ſecundę q. 10. ar. 4.

Q. 91. Non diſputandum hic vtrum peccent, qui pœnæ metu legem ſeruant, nec vtrũ Deus peccata permittat, an velit.

Quæſtione autem 101. 102. 104. 105. & expoſitio S. Pauli 89. ar. 2. Interpretem Sacræ Scripturæ iuuant.

Q. 109. ar. 4. Diſputatio de ceſſatione legaliũ pertinet ad materiam de legibus. At, ſi quo quadriennio non vacaret agere de legibus, differenda eſt in materiam de Baptiſmo. A

Q. 109. ar. 4. quid interſit inter modum præcepti, & eius ſubſtantiam, & vtrum modus caritatis ſit in præcepto, in materia de legib. poſſet diſputari.

Ar. 5. De materia huius articuli poſſet etiam agi in quęſt. 114. ar. 7.

Ar. 7. Non diſputandum hic de macula peccati, nec de reatu pœnæ, nec de corruptione boni naturalis, nec de alijs huiuſmodi, quæ in materia de peccatis explicata ſunt. B

Q. 110. An gratia ponat aliquid in anima, vel hic tractandum eſt, vel in q. 113. de iuſtificatione, ar. 2.

Q. 111. ar. 1. & 4. Gratiæ gratis datæ, earumque explicatio plenior relinquẽda eſt Interpreti Scripturæ. C

Ar. 3. Vtrũ Deus inſignes aliquos peccatores neceſſarijs auxilijs deſtituat, non hic explicandum eſt, ſed in materia de prædeſtinatione.

Q. 112. ar. 1. Nihil hic dicendum de cauſalitate Sacramentorum circa gratiam.

Ar. 2. Vtrum gratia primi hominis & Angelorum in

eorum

A eorum creatione data fuerit, ſuppoſita ipſorũ diſpoſitione, nõ hic tractandum, ſed in prima parte.

Ar.3. Non videtur hic agendum de contritione continuata: Caietani, vel de intenſione Scoti, pertinet enim ad materiam de pœnitentia.

Q.113.ar.4 De neceſſitate Fidei in Chriſtum ante vel poſt Euangelium promulgatum, non hic diſputandum latè, ſed in ſecunda ſecundæ.

B

Ar.7. Vtrum augmẽtum gratiæ detur in principio, an fine actionis meritoriæ, & vtrum ſi operatio meritoria ſucceſſiua ſit, ipſa etiam gratia ſucceſſiuè augeatur, melius reſeruantur in q. de augmento caritatis in ſecunda ſecundæ.

C Ar.8. De numero & ordine, & neceſſitate omnium actuum, qui concurrunt ad iuſtificationem, hic diſputãdum potius eſt, quàm in materia de pœnitentia.

Ar.10. Vtrum in homine detur naturalis potẽtia ad gratiam, non multum differt ab illa quęſtione, qua quæritur de naturali appetitu, & capacitate beatitudinis, circa prin. primæ ſecundę.

Q.114.ar.6. Nihil hic de merito Chriſti dicẽdum, cum pertineat ad tertiam partẽ.

Ar.8. Vtrũ per quęlibet opera augeatur gratia, & caritas, reſeruandum eſt in materiam de caritate, in ſecunda ſecundæ.

EX SECVNDA SECVNDAE.

Q.1. Hic diſputandum eſt de Eccleſia, de Scriptura, de Papa, de Traditionibus, & ſi qua alia ſunt huius generis.

Q.4.ar.3. Nõ tractandum hic, ſed infra in materia de caritate, an caritas ſit forma omnium virtutum in genere.

Ar.6. Diſputandum hic an Fides ſit vnus habitus, non tamen an ſit ſimplex qualitas.

Q.5.ar.1. Nihil de Fide Angelorum, in genere. de hac enim agitur in materia de Angelis, ſed hic tãtum eſt agendum, an fuerit fides in primo Angelo, ſi erat ei euidens DEVM eſſe, qui loquebatur, & reuelabat ei myſteria.

Q.6. Nõ niſi breuiſſimè, quia difficultas hęc tractatur in materia de gratia.

Q.10.ar.2. Quæſtio de baptizandis pueris infidelium breuiter hic, ſed fuſius in materia de Baptiſmo diſcutienda eſt.

Q.26. Nihil hic de contritione, ſed tantum an Devs ſit ſummè diligendus intenſiuè, ſeu ſolum æſtimatiuè; quod in materia de pœnitentia non repetatur.

Q.61. In materia de merito, non autem hic diſputandũ eſt, vtrum retributio meritorum apud Devm ſit ſecundum iuſtitiam commutatiuam, an diſtributiuam.

EX TERTIA PARTE.

Q.1.ar.1. Nec de potentia obediẽtiali videtur hic agendum, niſi obiter, cùm pertineat ad primam partem in quæſ. de Omnipotẽtia Dei: nec de Incarnationis poſſibilitate, de qua tamen ſi q̃d hic agendum videretur, nõ eſſet repetendum in 2. qu. nec de diſtinctione ſuppoſiti, & naturæ, ſed referendũ ad quæſt.3. ar.2. Tandem an ſit de ratione boni ſe actu cõmunicare; pertinet potius ad primam partem in q. de bonitate Dei, vel in quæſtio. de libero arbitrio Dei.

Ar.2. quomodo nos ſatisfaciamus pro peccatis, & quomodo ſatisfactio noſtra nitatur ſatisfactioni Chriſti, differendum videtur in materia de pœnitentia. A

Ar.6. De aduentu Meſſiæ cõtra Iudæos Scholaſtici nõ eſt diſputare, ſed Interpretis Scripturæ, cum ea res nitatur Scripturis, quæ ſi diligenter examinentur, occupant multum temporis; ſi breuiter, non poteſt res tanta firmiter probari, propter multa Iudæorum ſubterfugia & cauillationes. B

Q.3. An in Deo ſint tres ſubſtantiæ, & an eſſentia ſecundùm ſe ſubſiſtat, an per relationes non hic diſputandùm, ſed ſupponendum ex prima parte in materia de Trinitate; vtrum autẽ poſſit vnum eſſentialiter depẽdere à multis dependentia caſuali; ſupponendam eſt ex philoſophia. C

Q.4.ar.4. Non diſputandum de eſſe obiectiuo contra Scotum, ſed ſupponatur ex prima parte in quæſtio. de ſcientia Dei.

Q.6. ar.3. Non videtur huc pertinere quæſtio Caietani, an anima reuerſa ad corpus retineat ſuam propriam.

A priam terminationem.

Ar.4. An materia iã proximè diſpoſita ſit propriȩ formȩ, ante aduentum formæ, relinqui debet philoſopho; ſicut & illud, an realiter totum diſtinguatur à partibus.

Q.7. An virtus heroica differat ſpecie à virtute communiter dicta, ſupponendum eſt ex philoſophia Morali, vel ex prima ſecundæ.

B Q.8.ar.1. An humanitas Chriſti actiuè concurrat ad infuſionem gratiæ, & ad opera miraculorum, cùm habeat eandem difficultatem cum Sacramentorum cauſalitate, ideo nè ſæpe repetatur idem, poſſunt iſta coniungi, & ſimul tractari in materia de Sacramentis in genere. Ex ijs tamen ſi quis voluerit nonnihil in hac octaua quæſtione attingere, ad explicandum inſtrumentarium humanitatis cõcurſum, hoc, quidquid attigerit, non erit repetendum in materia de Sacramentis.

C

Ar.2.& 3. Non videtur diſputandũ qui ſint, aut non ſint membra Eccleſiæ, cum id pertineat ad materiam de Eccleſia.

Q.9.ar.1. An intelligere Diuinum poſſit communicari animæ Chriſti, pertinet ad primam ſecundæ, quęſt. 3.art.1.

Q.10.ar.2. Ea, quæ ad cuiuſq. beati ſtatum pertinẽt, quando, & quomodo videantur, non tractanda ſunt hic, ſed in prima parte, ſicut & reliqua, quȩ pertinent ad viſionem Dei in communi.

Q.11.art.1. An viator poſſit habere notitiam euidẽtem abſtractiuã Trinitatis, pertinet ad primam partem.

Ar.5. Quidquid de habitu hic diſputari ſolet in communi, ſupponi poteſt ex Philoſophia, vel ex prima ſecundæ.

Q.18.ar.4. Quæ actiones dicuntur humanæ, quæſtio eſt ex prima ſecundæ.

Q.22. de Chriſti ſacrificio incruento in cœna, & de ratione ſacrificij & hoſtiæ in cõmuni, diſputatur in materia de Euchariſtia, & Miſſa, Item de Sacerdotio Melchiſedech, & vt fuit figura Chriſti, melius videtur, vt diſputet Scripturæ Interpres.

Q.24. Non repetẽda ſunt hic, quæ pertinent ad prædeſtinationem hominum, & Angelorum.

Q.25. Omittenda videntur, quæ hic nonnulli tractant

de phantaſticis imaginib. & varijs Dæmonum illuſionibus.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

Q.60. quæſtio an Sacramentum ſit in aliquo prædicamento, non videtur admodum digna Theologo.

Q.61. Vtrum ſemper etiam in lege Naturæ fuerit neceſſaria Fides, non huc pertinet, ſed ad ſecundam ſecundæ.

Q.62. Vtrum Deus poſſit vti creatura tamquam inſtrumento ad creandum, videtur potius eſſe primæ partis in materia de creatione.

DE BAPTISMO.

Omittendæ quæſtiones quædam abſurdiores, qualis eſt illa, vtrum aſinus poſſit bibere baptiſmum.

De ſolẽnitatibus, & cæremonijs Baptiſmi, breuiter.

Nihil dicẽdum de cognatione ſpirituali in Baptiſmo contrahi ſolita, ſed ad matrimonium tranſmittatur.

De pœna paruulorum ſine Baptiſmo decedentium, tractandum in materia de peccato originali, in prima ſecundæ.

Sacramenta Confirmationis, A Ordinis, Extremæ Vnctionis, tractentur prout vacauerit, plenè, vel breuiter; Quòd ſi quis, quoniam faciliora ſunt, & habentur in promptu, vellet præterire, cauendum ne id fiat, vbicũque propter hæreticos ea tractatio videtur neceſſaria, nequaquam enim eſt omittenda.

DE EVCHARISTIA. B

An quantitas diſtinguatur à ſubſtantia Philoſophis relinquendum eſt, ſicut & illud, de quo Scotus hic diſputat, an accidens poſſit producere ſubſtantiam.

De figuris Euchariſtiæ multiplicibus, earumq. comparationibus breuiter.

DE POENITENTIA. C

An repugnet ſine vlla infuſione qualitatum ſupernaturalium, vel ſine vllo pœnitentis actu iuſtificari peccatorem, & an pœnitere ſicut oportet, indigeat Dei auxilio gratuito, pertinent ad primam ſecundæ, de Iuſtificatione. Illic etiam agendum eſſet, non hic, de ordine inter diſpoſitionẽ,

&

A &c infuſionem gratiæ.

An in peccatore poſt peccatum tranſactum aliquid aliud remaneat præter obligationem ad pœnam, ſupponendum eſt ex prima ſecundæ in materia de peccato.

An aliqui deſtituantur auxilio neceſſario ad pœnitendum, pertinet ad materiam de gratia, prima ſecundæ q.111.ar.3.

B Vtrum pœna damni ſit eadē in omnibus damnatis, pertinet potius ad materiam de peccatis, & eorum effectibus.

Quæſtiones de reſtitutione, de Eleemoſyna, de Ieiunio, & Oratione, de Correctione fraterna remittantur ad ſecundam ſecundæ.

Multa etiam, quæ ad caſus cōſcientiæ ſpectant, relinqui

C poſſent eorundem caſuum profeſſori.

DE MATRIMONIO.

Omittendum videretur, quod à quibuſdam hic tractatur, an virginitas ſit virtus, & qualis virtus.

An maleficium maleficio poſſit diſſolui, pertineret ſanè ad ſecundam ſecundæ, ſed quoniam ad eum locum rarò peruenitur, & maleficiū inter matrimonij impedimenta numeratur, commodius hic videtur collocandum.

Matrem ne, an vxorem occidere ſit grauius, non eſt huius loci.

De ſubſtantia voti tam ſimplicis, quàm ſolemnis, tractandum potius videtur in ſecunda ſecundæ, quàm hic.

Cæterum, quod erat optatiſſimum, vt Summa D. Thomę duabus rebus illuſtraretur, id iam effectum eſt integrè, id quod hic ſtudioſos præmonere erit operæ pretium. Altera erat, vt Citationes omnium teſtimoniorum Auguſtini, Ambroſij, Hilarij, Baſilij, Chryſoſtomi, Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis, & aliorū quorumcunque, quos D. Thomas citat, extarēt ī margine deſignatę, ac liber, caput, principium vel finis capitis, in quibus, vt in fronte non ſolum, res de qua agitur, inſpici poſſet, verum etiam maleuolis occaſio calumniandi adimeretur, ni ſtatim illis poſſet oſtendi. Altera fuit, vt omnia ex iure Canonico, vel Ciuili, allegata, gloſſæ item in ſacram Scripturam ad ſuum prin-

principium deductæ illico inueniri poſſent. Sed & erat optandum, vt ſine labore conſtaret, quænam quæſtio, ſiue articulus is eſſet, ad quem D. hic doctor nos amandabat, cum ſæpe ſcribat, *Vt dictum eſt*, ſiue *vt infra dicetur*, quod quidem etiam præſtitum eſt, appoſitis in margine numerabilibus notis. Quæ omnia cum partim in Commentarijs Caietani Card. ad primam partem, partim autẽ Conradus Koelim in Commentarijs, ad Primam ſecundæ, & ad Secundam ſecundæ adieciſſet, plurima item eſſent in Summa in octaua parte folij excuſa Pariſijs Anno Domini

1518. apud Franciſcũ Regnault, Antonius tamen Senenſis Luſitanus triennium in hunc laborem impendens Vniuerſam tertiã partem ijſdem citationib. adornauit, reliquarũ Summæ partium, plurimis ſuppletis, pluribus mendoſis correctis. Et hæc ſumma D. Thom. ſic illuſtrata prodijt è Plantini Antuerpiẽſi A
Typographia anno 1585. B
Quin & denique à Iunctis Venetijs auctior eſt excuſa, additis Appendicibus Seraphini Capponi à Porrecta Theologi Dominicani, & Chryſoſtomi Iauellj cum Commentarijs Cardin. Caietani, & Indicibus exquiſitis.

AD·

A

ADMONITIO AD STVdioſos Theologiæ. Cap. XIII.

CVm autem, ſi S. Thomas adhuc eſſet in hac vita ſuperſtes, nemo ſit, quin libentius eum, quàm alios, quoſuis cõſuleret, in eius Summa Theologiæ percipienda, certè in primis ex alijs ipſius ſcriptis, quæ ad eaſdem materias ſpectant, petenda erit; & facilius, & ſecurius ſententia ſancti viri, quàm è quouis alio interprete. Itaque ſi loca ipſius cum locis D. Th. quãtum fieri poteſt per D. Thom. exponendus.

B *eiuſdem alys collata fuerint, intelligetur breui, quanto interius S. Thomæ ſenſus haurietur. Quo facto, licebit ſanè poſtea & Caietanum, & Medinam, & Molinam, & Franciſcum Soarez, & Gregorium Valentiam, & Gabrielem Vaſquez atque alios inſignes Theologos inſpicere, præſertim vbi hi doctè vindicarunt à confutatoribus, aut propugnarunt, quæ Angelico Doctori aliquando audentius alij obiecerũt.*

Atqui quoniam perdifficile eſſet interdum libros S. Thomæ ſic verſare, vt vndique, quinam fuerit eius ſenſus, ac locorum inter ſeſe collatorum expoſitio, noſceretur: idcirco tyronibus in Theologia ſciendum eſt, hoc à Fratre Ioanne Ca-

C *preolo Toloſano præſtitum fuiſſe diligenter. Cum enim hic in quattuor libros Magiſtri Sententiarum Commentaria edidiſſet: quibus vbique Theologiam S. Thomæ tuetur, obiectiones quidem Aureoli, Scoti, Durandi, Ioãnis de Ripa, Henrici Guidonis de Carmelo, Garrouie, Adami, & aliorum Angelicum Doctorem oppugnantium, ſuis quæſq. locis proponens ſoluit per eiuſdem S. Thomæ dicta, quæ adfert integra. Sed & Capreoli ipſius labores Frater Paulus Soncinas redegit in Opus, quod inſcripſit, Epitomen quæſtionum, in quattuor libros Sententiarum à principe Thomiſtarum Ioanne Capreolo Toloſano diſputatarũ: Quamquidem Epitomen,* Capreolus egregius D. Tho. propugnator.

quoniam

A ſiue in Commentarij contextu, ſiue in margine adſcriberentur: ſin ex alijs deprompſiſſet, ſuo conſtaret Auctori primario laus, Id certè ſpectaretur maximè, vt qui Theologię ſtuderent, euaderent ſimul interioribus illis, & rationibus, & literis armati, vt quemadmodum Antiquiſſimi Patres Theologiam ex ſimilibus locis, tãquam è proprijs ſedibus, aut inſtruxerunt, aut occaſionem ſuis diſputationibus nobis reliquerũt, vt pleniorem Theologiam aſſequi poſſemus, iam demum, qui ipſius curriculum abſoluerent, in aciem expediti exirent aduerſus qualeſcunq; Fidei hoſtes: neque eſſet quo ſe multi enecarent, dum nouis hęretici vocibus, aut terminis, meliorem
B vitę partem Diuinis meditationibus, veritati indagandę, ac docendę proximo iuuando ſunt.

Quo autem modo tota res conficeretur, dicam in Domino, quod mihi perſępe cogitanti venit in mentem. Ego cùm Ioannis Maldonati in Gallijs; deinde poſtea Melchioris Cani, & Thomę Stapletoni labores, ac demum Roberti Card. Bellarm. controuerſiarum, antequam emitterentur in lucem, diſputationes perlegiſſem: vidiſſem autem altera ex parte validos Theologorum (pręcipuè Hiſpanorum) conatus ad S. Thomę ſenſa illuſtranda in dies euulgari, eam (de qua dixi ſupra) non tam ideam, quàm ſtructuram viſus ſum mihi intueri. Auctoris de expoſitione D.Tho. ſententia.
C. Quę tã in rem eo facilius conferri poſſet, ſi quis ex ipſis quatuor Bellarmini Tomis appoſitè, ac quam breuiſſimè eliceret teſtimonia Scripturę Sacrę, Synodorum, Patrum, & reliquarum rerum. Reliqua adijcerentur ex ijs, qui vel antiquiſſimas hęreſes, vel Scholaſticas quęſtiones rectius abſque aliorũ Catholicorum nota, vel affectu expendiſſent. Vix autẽ quidquam reſtaret, quin ex occaſione confutatarũ hęreſum, quas pene omnes reuocauit Satanas hoc ſęculo ab inferis, vtiliſſimus diſponi poſſet Apparatus, quo & rationes ipſę Sancti Doctoris, ac Concluſiones vberrimè, ac tamen breuiter, & validè probarentur.

Elenchus Scholaſticorum aliquot, qui ſcripſerunt in Magiſtrum Sententiarum, præter illos, quos in S. Thomam Commentaria edidiſſe, iam ſupra oſtenſum eſt, ac præter alios, de quibus paſſim in Sacro noſtro Apparatu. Cap. XV.

A

Aegidius Faber in Mag. Sentent.
Aegidius de Roma Auguſtinianus in Mag. Sent.
Aegidius Viterbienſis.
Adrianus de Traiecto in Magiſt. Sent.
Alanus Inſulenſis in Magiſt. Senten.
Alanus Lymna.
Alanus Rupenſis.
Albertus Magnus in Magiſt. ſent.
Albertus Patauinus.
Albertus de Rickmerdorp. in in Mag. ſent.
Alexander ab Alexandria in Mag ſent.
Alexander Alenſis in Magiſt. ſenten.
Alexander Dolenſis.
Alexander Necan.
Aluarus Hiſpanus Minorita in Mag. ſent.
Alphonſus Hiſpalenſis Auguſtinianus in Mag. ſent.
Alphonſus Toſtatus.
Andreas de Nouo Caſtro in Mag. ſent.

B

Antonius Bitontinus.
Antoninus Florentinus.
Arnoldus de Auſtria Carmelitanus in Mag. ſent.
Auguſtinus Romanus in Magiſt. ſent.
Bartholomæus Bononienſis.
Benedictus Pererius, qui plures quæſt. Scholaſticè tractat in Geneſ. & Daniele.
Benedictus Stendal.
Bernardinus Senenſis.

C

Bertrandus Mediolanẽſis Minorita in Mag. ſent.
Blaſius Andernacius Carmelitanus in Mag. ſent.
Bonauentura Cardinalis in Mag. ſent.
Chryſoſtomus Iauellus.
Clemens Araneus.
Conradus Halberſtadius.
Conradus Hanſel in Magiſt. ſentent.

A Conradus Hirſaugien.
Conradus Monachus Ciſterciẽſis in Mag.ſent.
Conradus de Monte puellarum in Mag.ſen.
Cõradus de Saxonia in Mag. ſentent.
Conradi Summerhart, Concluſiones in Mag ſen.
Dionyſius Cartuſianus.
Durandus Ordinis Prædicatorum in Mag.ſent.
Dominicus à Soto in quarto
B ſent.
Eccardus in Mag.ſent.
Ecbertus.
Franciſcus de Bachone Carmelitanus in Mag.ſent.
Franciſcus Lecheti in Magiſ. ſenten.
Franciſcus Marchia in Mag. ſenten.
Franciſcus Maro in Magiſt. ſent.
Gabriel Biel in Mag. ſent.
C Gabriel Brebia.
Galfridus Allieuant.
Galterus Diſſçus.
Galterus Pictauiẽſis Minorita in Mag.ſent.
Gerardus Bononienſis in Magiſt.ſent.
Gerardus de Elten in Magi. ſenten.
Gerardus Sauonẽſis in Mag. ſentent.
Gerardus de Senis Auguſtinianus in lib.1. Mag. ſent.
Gerardus Stredam.
Gerardus de Zutphania in Mag.ſent.
Gilbertus Anglus.
Gilbertus Pariſienſis.
Gilbertus Pictauienſis.
Godeſcalci Greſmundi Meſche de quæſt. Mag. ſent.
Guernerus Pariſienſis.
Guido Ebroicenſis.
Guido Perpinianus in Magiſ. ſenten.
Guillelmus Anconas.
Guillelmus Aruernus.
Guillelmus Aquiſgranenſis.
Guillelmus Froleon Minorit. in Mag.ſent.
Guillelmus Griloti Minorita in Mag.ſent.
Guillelmus Guarro, aliàs Varro Minorita in Mag. ſent.
Guillelmus Lamarenſis Minorita in Mag.ſent.
Guillemus Lugdunenſis Epiſcopus in Mag.ſent.
Guillelmus Oppembach. in Mag.ſent.
Guillemus Pariſienſis.
Guillelmus Pepin.
Guillelmus Vellis.
Gregorius Ariminẽſis in Magiſt.ſent.
Haymo Anglicus Minorita in Mag.ſent.
Hanibaldus Romanus in Magiſt.ſent.
Heimericus in Mag. ſent.
Henricus Andernach. Carmeli-

melitanus in Mag. ſent.
Henricus Arnoldi.
Henricus Conſueldius.
Henricus Doleudorn. in Magiſt. ſent.
Henricus Eimbek in Magiſt. ſent.
Henricus Euta, vel Oyta doctor Paſien. in Mag. ſent.
Henricus de Gandauo alias Gandeſis in Mag. ſent.
Henricus Gauda ſuper lib. 3. Mag. ſent.
Henricus Gorrickem in Magiſt. ſent.
Henricus Guelpen.
Henricus de Haſſia iunior Carthu. in Mag. ſent.
Henricus Kaltiſen.
Hēricus Langeſtein. in mag. ſent.
Henricus Vichingen.
Henricus Vrimarius in mag. ſent.
Henricus de Vuerlis in mag. ſent.
Herenus de Boio Carmelitanus in mag. ſent.
Hermannus Petra.
Hermannus Schildius in lib. 1. mag. ſent.
Hieronymus Dungersheym in lib. ſent. ſcripſit.
Hubertus Leonardus.
Hugo de Argentina in mag. ſent.
Hugolinus in mag. ſent.
Hugo Carenſis.
Hugo Seleſtadien. in Magiſt. ſenten.
Iacobus Anglicus.
Iacobus de Aquilla in mag. ſent.
Iacobus Chriſtopol. Epiſcopus.
Iacobus Genuenſis Archiepiſcopus.
Iacobus Luſanenſis.
Iacobus Magnus.
Iacobus Martinus.
Iacobus Stralenſis.
Iacobus de Viterbio Auguſtinian. in mag. ſent.
Ildolphus Suchen.
Innocentius Papa III.
Innocentius Papa V.
Ioannis Abbatis S. Bauonis (aliàs Baconis) quæſtiones in mag. ſent.
Ioannes de Alerio Carmelit. in mag. ſent.
Ioannes Annius.
Ioannes Bacco.
Ioannes de Bachone Carmelitanus cōmendatur à multis.
Ioannes Balbus.
Ioannes Baleſtarius in mag. ſenten.
Ioannes Baſilienſis in magiſt. ſenten.
Ioannes Baſſolus in magiſt. ſenten.
Ioannes Beethz.
Ioannes Brammarth Carmelitanus in mag. ſent.

A Ioannes Capreolus in magiſ. ſentent.
Ioannes de Dorſten quæſtiones in mag. ſent.
Ioannes Duns in magiſt. ſententent.
Ioannes Erneſti in magiſtr. ſentent.
Ioannes Eſculanus in magi. ſentent.
Ioannes Francfort.
Ioannes Fuſt quæſtiones in mag. ſent.
B Ioannes galenſis in magiſt. ſenten.
Ioannes gauuer.
Ioaones golein Carmelita in mag. ſent.
Ioannes gerſon.
Ioannes Hagen.
Ioannes Hoblet in mag. ſententent.
Ioannes Imenhuſen in mag. ſent.
Ioannes de Lutria in magiſ. ſentent.
C Ioannes Maior in lib. 1. & 4. mag. ſent.
Ioannes Mechlingius in magiſt. ſent.
Ioannes Pariſienſis Ord. Prędic. in mag. ſent.
Ioannis Pheffer quæſtiones in mag. ſent.
Ioannes Hildenshemen.
Ioannes de Regno Carmelita in mag. ſent.
Ioaunes de Rupella Minorita in mag. ſentent.
Ioannes de Rupe Sciſſa Minorita in mag. ſen t.
Ioannes Taceſphale Carmelitanus in mag. ſent.
Ioannes Tinctoris in magiſt. ſent.
Ioannes Vualsgramenſ. Carmelitanus.
Ioannes de Vuitrlich in magiſt. ſent.
Ioannes Vuyricus Carmelitanus in mag. ſent.
Iosnnes Zacharias in magiſt. ſent.
Laurentius Opimus in mag. ſent.
Leonardus Chiſanus Minorita in mag. ſent.
Leonardus ciphonenſis.
Ludolphns Cartuſianus.
Marſilius Inguen. in magiſt. ſenten.
Matthæus de Aquaſparta Minoris Inuentarium ſententiarum edidit.
Matthæus de Cracouia in magiſt. ſent.
Matthæus Doringus.
Matthæus Ebroicenſis.
Michael Angrianus in mag. ſent.
Michael Ceſenas in magiſtr. ſent.
Michael Maſſenſis.
Nicolaus Alfentia.
Nicolaus Crutznach in mag. ſent.

A Rupertus de Regno.
Rupertus de Ruſſia Minorita in mag.ſent.
Rupertus Valſingen.
Sanctius Porta.
Scotellus in mag.ſent.
Sertorius.
Silberius de Beka Carmelitanus in mag.ſant.
Simon Cremonenſis.
Simon Spirenſis Carmelita. in mag.ſent.
Syluester Prieras in mag.ſen.
B Thomas Aquinas in mag.ſententent.
Thomas de Argentina Auguſtinian.in mag.ſent.
Thomas Caietanus.
Thomas ¢ualenſis.
Thomas Lombe Anglus Carmelita.in mag.ſent.
Thomas Sperman.
Thomas Valpenſis.
Tilmanus Aquenſis Carmelitan.in mag.ſent.
Vbertinus Caſalenſis.
Vbertus Leonardus.
Vdalricus de Argentina Ordinis Prædicatorum in magiſt.ſent.
Vuernerus Loreuinch.
Vincentius cruner.in magiſ. ſententiarum.

AN-

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

DE THEOLOGIA PRACTICA, *ſiue de Caſibus Conſcientiæ docendis.*

LIBER TERTIVS.

IN practica Thelogiæ, ab ijs tractanda, qui ſequi aliquam rectiorem methodum volunt, qua auditoribus etiam qui Scholaſticam non didicere fructuoſius cōſulant, hęc dici poſſe viſa ſunt. A

Summæ caſuum Alphabeticè non legendæ a principio.

Primò uon expedire, vt ſtatim inchoetur à capite alicuius Auctoris, qui per Alphabeti ordinem de caſibus conſcientiæ ſcripſerit: id enim nec ſcientiam vllam pareret ſolidam; & in varias partes diſtraheret animos, ac longior res fieret quàm pleriſq. neceſſe ſit, quibus ad excolendas vineas Domini citius prodeundum eſt ob penuriam operariorum. B

Deinde nec ſtatim ab ipſis aliquibus materijs incipiendū eſſe, niſi anteceſſerit informata notitia, qua Auditor ad hanc facultatem perdiſcendam optimè afficiasur, & noſcat, quæ fundamenta iaciēda ſint, super quibus reliquum opus extrui poſſit.

Ea notitia prior eſto, quæ tum ad breuem aliquam rerum Theologicarum partitionem, ac dignitatem, tum propius ad vtilitatem Theologiæ practicæ attinent, ex qua vberes fru-

ctus

A *ctus rectiſſima cuique adminiſtrationi, non ſolùm ſpirituali, verum etiam Politicæ; atque inferendis in cœlum animabus percipiuntur.*

Proximè ſequatur tractatio de ipſo nomine Practicæ Theologiæ, ſiue de vita Chriſtiana officÿs, ac deinceps de conſcientiæ ſignificatu, actu, effectu, de qua re cum alÿ, tum Beatus Antoninus egit, idque vna prælectione abſolui poterit. B Antonin. prima Summæ par. c. 1 & titu. 3.

Cumque practica Theologia reſpiciat Bonum, atque actionum humanarum qualitates, haſce oſtendat ſubiectum eſſe huius facultatis, quatenus ad Deum referuntur, & ex ÿs elicimus quid ſequi, quid fugere debeamus; patere autem hinc

B *ſubiecti amplitudinem (ſcientia enim hac Caſuum fert iudicium de omnibus, etiam ÿs, quæ repentè accidunt) atque item definitionem quãdam, nimirum vt boni, rectiq́; ac proinde etiam mali, prauiq́; ſcientia ſit.*

Qualitates verò iſtarum, quas quidem huius ſubiecti paſſiones aliquis rectè vocauerit, exponat eſſe nouem, Bonum, Rectum, Laudabile, Meritorium, Malum; Obliquum, ſiue peccatum; Culpabile; Demeritorium: Indifferens. Quarum priores quattuor reſpondent quattuor cauſis. Bonum, materiali: Rectum finali: Laudabile efficienti; (homo enim vt habet liberum arbitrium, ac gratiæ, peccatovè aſſentitur, rem efficit Definit. Practicæ Theologiæ.

C *laudabilem, aut vituperabilem.) Meritorium autem formali; Gratia ſiquidem & caritas Dei forma eſt, qua fit, vt opus eiuſmodi meritorium ſit. Ac de his quidem vix vllus ignorat S. Thomam prima ſecundæ accuratiſſimè; Martinum autem Nauarrum (vt taceam alios) à quarto vſque ad finem noni præludÿ copioſè egiſſe. Diuturna enim tot annorum cogitatione, & vſu perſpexerat neceſſariam ÿs, qui ad hac ſtudia accederent, fore iſtarum rerum cognitionem; quare & illa ſapienter Manuali ſuo denique præpoſuit. Ac tamen cum vel S. Thomas, vel Nauarrus altius, & fuſius, quàm pro omnium captu de his ſcripſerint, prudentis erit profeſſoris,* Q. 60. & ſequentibus. Nauarr. cur ſuo Manuali præludio præpoſuerit

vt inde (ſiue aliunde) ea tantum delibet, quæ Auditoribus cõducere exiſtimabit; Nempè doceat, quid ſit Bonum, & quotuplex (vt hic de morali, non de naturali, aut alio agi cognoſcant) ac quamuis in voluntate primo conſiſtat, hoc tamen oſtendat originem ducere, & ab intellectu, & ab operibus ipſis, quæ extrinſecus fiant, cùm ex frequentibus iſtis operibus gignantur habitus. Porro item doceat. Quid ſit Rectum, videlicet quod rectã ſequitur regulã: regulã verò hanc legẽ eſſe æternam, & caritatem, finem autem Deũ: Quod ſi quid hic de recta intentione, ac de quadruplici iuſtitia, ſiue rectitudine facere poſſe Profeſſor intellexerit, ea cùm ex alijs, tũ præſertim ex Bernardo peti poterunt, ac paucis enunciari; B

Sermo. 4. in Cantica. Serm. 5. in Cantica. *Scio autem, quibus in regionibus graſſatur hæreſis, rectitudinem, atque iuſtitiam negari eſſe Chriſtianis inhærentem: Quamobrem initio docendi erunt omnino Auditores, quid hæc tota res ſit: At paucis, ac firmis, ſed & perſpicuis rationibus præſtabit hoc effici, ſiue iſta ſumantur ex Tridentina Synodo, ſiue item ex Stapletono & Card. Bellarmino.* Staplet. lib. de Iuſtificat. Car. Bellar. 3. to. controu.

Iam de obliquo ſiue peccato optandum eſt, vt Profeſſor interpretetur non ſolum quid hoc ſit, ac quotuplex, ac doceat nõ eſſe paria omnia peccata, quandoquidẽ Hæretici hoc aſtruũt; Verùm etiam vna, vel altera lectione grauiſſimè exponat, quanta peccati grauitas ſit. Quæ quidem vt penes obiectum, aut cauſſam atque alias circunſtantias penditur, ſic ſanè ex Sebundo, atque ex Paulo à Palatio in Matthæum cerni poteſt, quo loco peccatoris typum ex Dæmoniaco expreſſit aptiſſimè. C Sebundus titulo 229. & 230. In cap. 8. in Matthæum. *Accederent remedia quædam generatim pertractanda aduerſus peccatum, ſed cum hæc vnicuique caſui aptanda ſint, nonnihil hic tantum percurri ſic poterit, vt Auditores peccati horrore concepto, libentius diſcant, quibus armis id in ſeſe, mox in alijs, quibus curandis adhibebuntur, expugnent alacrius.*

Ad laudabile quod attinet, quando hic aliquid de volun-

A *tario,& libero arbitrio agendum eſt,certè Thomas (vt reliqua omnia abſolutè) atque alij, ſic Bernardus legendus eſt, & quod ſatis ſit, Auditoribus inde proponendum.*

De Meritorio autem,cùm hinc vis Chriſtianarum actionum potiſſimum pēdeat,mox erit vtiliſſimè, ac breuiter diſſerendum,ſed planiſſimè; Quale primò illud eſt,quod ad conditiones Actionum Meritoriarum ſpectat, nempe, vt liberè fiant:vt ex ſeipſis bonæ ſint,atque honeſtæ:Vt ad bonum,ac iuſtum finem referantur:Vt præter hæc omnia inſiti Chriſto ſimus,ac Deo reconciliati,ſpiritumq́; adoptionis acceperimus. Huc verò etiam pertinent,quæ de vita Chriſtiana (quænam B *videlicet hæc ſit,) dici quadantenus poſſent, quam & Petrus ſcripſit ex ijs donis,gratijsq́; proficiſci,quibus Diuinæ naturę conſortes efficimur,& Paulus indicauit,cum dixit:* Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu, ſi tamen Spiritus

„ Dei habitat in vobis: Si quis autem Chriſti ſpiritum
„ non habet,hic non eſt eius: Si autem Chriſtus in vobis
„ eſt,corpus quidem mortuum eſt propter peccatum,Spi
„ ritus verò viuit propter iuſtificationem.

Bernard. de libero arbit.

Conditiones Actionū Meritoriarum. Vide 1. partē q.140. B.Th.

2.Petr.1.

Rom.8

Tradita horum notitia,ex qua contrariæ quæque paſſiones humanarum actionum intelligentur,ſuadendum Auditoribus erit,vt per ſe ipſi ſæpe initio verſent Ioannis Polanci Di- C *rectorium, ac Ioannis Molani practicam Theologiam non ita pridem emiſſam in lucem. Ceterùm, cùm ſuas Profeſſor auſpicabitur lectiones ab ijs,quę communiora ſunt,intelligat ſibi certo quodam,hoc eſt,non immenſo temporis ſpatio exponenda eſſe quæ ad ſacramēta,cenſuras,ſtatus hominum, pręcepta Decalogi,& Eccleſiæ ſpectāt: Sic difficiliores materias reſeces neceſſe eſt,atque adeo illa,quorum infrequens vſus ſit in Confeſſionibus,vti paullò poſt dicetur.*

Anno 1585. apud Arnoldum Milium Coloniæ.

Quod ſi Auditores hæc ordinatius,& altius noſſe cuperēt, extat quidem apud Religioſos alios Ordines Ratio hęc omnia rectè tractandi, ſed & quā Societas noſtra in hanc rem ex

attenta diſquiſitione, ac diuturno vſu contulit, ac præſcripſit A
*in toto Conſcientiæ Caſuum curriculo biennij tempore à no-
ſtris abſoluendo, hęc pauca in commune bonum liceat huc
adijcere, quę ita habent.*

Regulæ Profeſſoris Caſuum Conſcientiæ. Caput XVII.

*EO ſuam omnem operam atque induſtriam conferre ſtu-
deat Caſuum Conſcientię Profeſſor, vt peritos ac ſtrenuos
Parochos, ſeu ſacramentorum adminiſtratores inſtituat.*

Finis Profeſſoris Caſuũ. *Si duo fuerint, vt eſſe decet in primarijs Collegijs, Caſuum* B
*Profeſſores; eorum vnus explicet contractus, cenſuras, impe-
dimenta matrimonij, eaque abſoluat biennio.*

*Profeſſor alter item biennio explicet ſeptem ſacramenta,
& pręcepta tam Dei, quam Eccleſię, & hominum ſtatus atq;
officia: perſtringat etiam breuiſſimis enunciationibus Theo-
logica quędam, ſine quibus Caſuum doctrina non parum va-
cillat: vt quid character, & quotuplex ſit; Quid peccatum ve-
niale, aut mortale; quid conſenſus; Quid lex, & quando obli-
get, & ſimilia. A Theologicis vero rebus, quæ vix vllam ha-
benb cum Caſibus neceſſariam connexionam, abſtineant am-
bo Profeſſores.* C

*Ab ijsdem Profeſſoribus pauca tantum, eaque vtiliora
Confeſſarijs attingenda ſunt, de Interdicto, de Suſpenſione,
Depoſitione, de Degradatione, de Sacramentis, Confirmatio-
nis, Ordinis, Extremæ Vnctionis, & Euchariſtiæ, de Magia,
de Emphyteuſi, de Hæreſi, & Schiſmate, de ſtatu Regum &
Principum, de Bello, de Proceſſu Inquiſitorum, & alijs id ge
nus, quę carptim percurrenda ſunt, niſi Schiſmatis belliuè
tempus, aliuſuè caſus horum omnium, vel aliquorum plenio-
rem exigat explanationem.*

In referendis opinionibus habeatur delectus, vt non obſo-

letę,

A *leta, aut manifeſto falſa, ſed pauca, ac probabiles recitentur: Quin etiam citra Scholaſticum apparatum vnaquęq; difficultas euoluatur per dubia, & concluſiones, in quibus confirmandis ſeligantur ad ſummum duæ tresvè rationes optimæ; nec coaceruentur (vt vocant) allegationes.*

Vnicuique generali præcepto ſeu regulæ ſubnectat præceptor, exempli gratia, tres circiter particularas caſus; atq. ita ſuas conſtabiliat opiniones, vt ſi qua alia fuerit probabilis, & bonis Auctoribus munita, eam etiam probabilem eſſe ſignificet.

Quamlibet lectionem repetendam curet quotidie, non mo-
B *do in ſcholis per dimidiam horam, ſed domi etiam per horã, tribus, qui totam repetant, præmonitis, à quibus poſteà exigat partem, quam maluerit: ipſe enim vtriſque repetitionibus intereſſe debet ad explicanda tam ea, quæ breuiter docuerat in ſcholis, quàm dubia, quæ poſt repetitionem proponentur.*

Huic repetitioni non ſolum Caſiſtæ interſint, ſed alij quoque ſacerdotes, bis, aut ſemel ſaltem in Hebdomada, licet hæc aliàs audierint; ſi & confeſſiones audiunt externorum, & aliam domi non habent de Caſibus collationem. Audiant itaque illos repetentes: interrogent de quibus dubitant; interrogentur & ipſi, quid ad hunc, vel illum caſum responde-
C *rent; parati igitur accedant.*

Quolibet Sabbatho, prætermiſſa lectione, per duas horas de propoſitis concluſionibus diſputetur in ſchola coram Magiſtro: ea uerò diſputatio non tam inſtituatur argumentationis filo, quàm interrogationis; ita vt vel exigatur explanatio alicuius difficultatis, vel nouus caſus mutata circunſtantia aliqua proponatur, dummodo non ſit extra materiam concluſionum; vel petatur quomodo hæc cohæreant cum antecedentibus, cum quibus parum conſentire videntur, vel alicui concluſioni opponatur Canon ſeu doctor ex primarijs; ſeu nonnulla breuis argumentatio, quò plus habeat dignitatis, tempe-

ratè

ratè tamen, & longè infra Philoſophicam conſuetudinem. A

In quibus Collegijs duo Caſuum Lectores non ſunt, ſed vnus, ſi poteſt, ipſe binas quotidie lectiones ſuſtineat, matutinam, & veſpertinam, materijs, quomodo ſuperius dictum eſt, diſtributis, vt biennio vniuerſas emetiatur.

Sin vnus vni tantum habendæ lectioni præfuerit, is explicandis omnibus, quæ ad caſuum doctrinam pertinent, totum triennium conſumat. Sin graues ob cauſas hoc omne ſtudium intra duos annos redigendum fuerit, oportet Lectorem duplo fere breuiorem eſſe, quàm vbi binæ quotidię ſunt lectiones. Itaque facilioribus omiſſis ſeligat paullò grauiores quæſtiones, & in ijs vnam, aut alteram opinionem referat. B *Quamlibet verò Concluſionem vno fere probet argumento: nec diluat obiectiones, niſi forte aliquam moleſtiorem: quin & in concluſionibus ſeruet, quam poteſt maximam paucitatem, & conſtitutis primarijs quibuſdam regulis, ad minutiora non delabatur.*

In Collegijs autem in quibus Theologi ſcientiam Caſuum non audiunt ab ordinarijs Scholaſticæ Profeſſoribus, ad illos erudiendos extraordinarius conſtituendus eſt, qui in his potiſſimum exponendis, biennioque abſoluendis laboret, quæ à Scholaſticæ Theologiæ Profeſſoribus omittuntur; qualia ſunt Contractus, Impedimenta Matrimonij, Cenſuræ Eccleſiaſticæ; Confeſſionis, & Confeſſarij conditiones, varij hominum ſtatus & officia, denique minutiora omnia, quæ per vniuerſas Caſuum materias ſparſa ſunt. C

Sicubi nec ab ordinarijs Scholaſticæ Profeſſoribus, nec ab extraordinarijs Theologi poterunt in Conſcientiæ Caſibus erudiri, primo & ſecundo anno (nam tertio & quarto Scripturis vacaturi ſunt) vnam audiant Caſuum lectionem, ſi duæ quotidie ſolent haberi ſiue ab vno, ſiue à diuerſis Profeſſoribus.

Verùm ſi vna tantum ſit Caſuum lectio, quam Theologis,

&

A & Caſiſtis oportet eſſe communem, in his Collegijs Caſus & Scriptura alternis diebus prælegantur: eaſq. lectiones ſic viciſſim toto quadrıennio frequentent Theologi, vt quo die ex Scripturis nihil exponitur, Caſuum Profeſſor explicet eas materias, quæ à Theologis audiendæ ſunt.

Admonitio. Cap. XVIII.

Hæc cum ita ſint, cuius Auctoris liber de Caſibus exponendus ſit, quaſi proprius facultatis huius contextus; Thomas certè Caietanus videtur eſſe aptiſſimus. Summam B enim confecit breuem, & ſucci plenam. Quare & ea ſapienter vſus eſt in Academia Eborenſi Paulus à Palatio, cum lectionem hanc Caſuum iam ante quadraginta annos vtiliſſimè curauit inſtitui Henricus Cardinalis & Archiepiſcopus Eborenſis, qui poſtea Rex Luſitaniæ fuit. Caieta Summa laudatur. Paulus a Palatio in Summam Caiet.

Extat eadem Caietani Summa Hiſpanicè verſa, Vlyſſipone apud Ioannem Blauium edita anno 1587. adiectis adnotationibus quæ plures nodos ſoluunt, & caſus explicant; præfixit autem epiſtolam Ludouicus Granatēſis Operi, qua rationem eius exponit, & fructum, ut qui eadem omnia Italica, uel alijs linguis loquentia faceret, perutilem Eccleſiæ Sacerdotibus C operam præſtaret. Plures enim, qui Scholaſticam Caietani dictionem, aut conciſum ſcribendi genus haud facilè aſſequuntur, faciliùs id intelligerēt, atque ex Pauli à Palatio adnotationibus lucem ad omnia haurirent ingentem.

Scio autem non defuiſſe, qui cùm hac de tota re agerē debuiſſent, à Sacerdotis inſtitutione, quaſi forma inchoauerit, nimirum, ut docerent, quid primo in ſe, mox quid erga alios Sacerdoti faciendum ſit.

Quod etiam Petrus à Soto effecit. Sed ſiue initio, ſiue deinceps hoc agendum fuerit, quandoquidem de Ordine Sacro patebit campus, in quo Caſuum profeſſor ſpatiari poterit, Petrus à Sot. De ſacerdotio quæ præcognoſcenda ab

certe

certe nonnihil agere de eius Sacramenti dignitate tum cùm A
audituros erga hanc practicam Theologiam erunt afficiendi, animos eorum vehementius accendet. Ea verò dignitas intelligitur ex antiquitate, ex vniuerſitate, ex auctore, ex materia circa quam verſatur, ex officij nobilitate, ex effectibus, & commodis, quæ inde conſequuntur innumeris. Quæ omnia ſi quis ſcire cupiat, vnde hæc facilius, & quonam ordine proponat, paucis referam. Extat ſancta Tridentina Synodi vigeſimatertia Seſſio, quæ ſummatim attingit, quæ nam à promouendis ad ſacros ordines depoſcat Spiritus ſanctus. Quam Seſſionem rurſus ponit ob oculos apertius, quidquid in
Romano Catechiſmo Pij Quinti Pontificis Maximi opera B
edito de ordine ſacro ſcriptum eſt. Nobilitatem autem Sacerdotij cum plurimi alij, tum Chryſoſtomus de comparatione Regis, & Monachi: ac potiſſimum libris περὶ τῆς ἱερωσύνης *hoc eſt de Sacerdotio, qui Græcè, & Latinè ſeparatim excuſi fuere, tum Clichtoueus de Vita, & Moribus Sacerdotum Capite ſecundo monſtrarunt. Et hæc quidem præcipuè ad dignitatem Sacerdotij pertinent. Iam quæ impediant Sacri Ordinis ſuſceptionem Tertia Pars Summæ S. Thomæ. Dominicus Soto in Magiſtrum Sententiarũ; Nauarrus; Ioannes Polancus; & eadem Tridentina Synodus demonſtrãt. Cùm ve-*
rò duo neceſſaria ſint ad Sacri ordinis ſuſceptionem BONI- C
TAS vitæ, atque SCIENTIA. de vtraque Synodus Tridentina[a] *Beatus Thomas Opuſculo de Sacerdotis officio, & tertia parte Summæ.*[b] *Bonauentura.*[c] *Petrus à Soto.*[d] *Clichtoueus.*[e] *Gratianus; plurimi deinde alij eadem attigerunt, qui vel Summas Caſuum Conſcientiæ, vel in Magiſtrum Sententiarum Commentaria edidere, quales tractationi Theologiæ Scholaſticæ adiecimus: vel Synodos coegerunt, inter quas Prouinciales aliquæ Caroli Borromæi Cardinalis copioſam hiſce de rebus materiã ſuggerunt. At poſtremo prodijt Summa Franciſci Card. Toleti, ea, quæ Romæ ex autographo excuſa*

(Margin notes:)

ro, qui accepit ad ſtudia caſuum conſcientiæ.

DE BONITATE, ET SCIENTIA, quæ requiritur ad ſacros ordines.

3 par. ſummæ S. Tho. q. 39. per 6. articulos.

Soto diſt. 25. q. 1 arti. 1. & ſeq.

Nau. c. 25. nume. 60. & reliquis.

Ioan. Polan. in fi. Directorij.

Sin. Trident. ſeſ. 23. c. 4.

a Opuſc. de Sacerdotis offic. & 3. par. ſum. q 36.

b Proprio opuſculo.

c De inſtit. ſacerdotis.

d De vita & moribus ſacerdotum.

e Gratia. a di 25. vſq. ad 50. & 81. vbi de vit. & ho. Cle.

cuſa

A *cuſa eſt, non quæ ante illam alia eiuſdem nomine, qui pro inſigni doctrina, & vſu Romanarum rerum, caſus conſcientiæ breuiter, atque dilucidè (ſi quis alius) explicuit.*

Materiam de varijs Hominum ſtatibus prænoſſe per magni momenti eſſe tum Profeſſori, tum Auditoribus Caſuum Conſcientiæ. Caput XIX.

A *Vt verò permagni eſſe momenti Profeſſor Caſuum intelligat, non tam vt ipſe Auditoribus prælegat, quàm*
B *vt curet, vt Auditores ipſi priuato ſtudio perlegant, quæ ad varios hominum ſtatus dignoſcendos attinent. Cùm enim* [a] quod ignorat medicina non ſanet, *dici non poteſt, quantum Confeſſario, vel demat, vel addat auctoritatis ſcientia, vel ignoratio ſtatuum & munerum hominum. certè cùm ſummum bonũ homo naturaliter appetat, nil ei deeſt aliud, quàm rectè eligendi ratio: Electio autem de præcognitis rectè fit: prænoſcenda igitur ſunt, commoda, incommoda, qualitates, ac leges quaſi propria omnium viuendi generum. Quod ſanè ad ſacerdotes potiſſimum pertinet, qui de vniuſcuiuſque actionibus, atque electionibus iudicare debent in fo-*
C *ro ſpirituali. Ideo præter illa, quæ varijs in locis, ac præcipuè in Tractatione de Iuriſprudentia egimus, dicendum hoc loco videtur. Quot nam ferè hominum ſtatus ſint. Deinde quinam Auctores potiſſimum de ijs egerint. In primis autem illud ſciendum eſt, Statum à nobis intelligi, qui certam hominis qualitatem, ac conditionem deſignat, per quam (vt cum Scholaſticis loquar) obligatur ad aliquid ſingulariter, ac propriè. Duplex autem obligatio eſt, quæ petitur ex ratione finis tum Diuini, tum Humani.*

[a] *Hoc habet Hiero c. 10. in Eccleſ.*

STATVS Quid ſit.

a

TABVLA DE VARIIS STAtibus Hominum. Cap. XX.

De Chriſtiano in genere. Vide Inſtitutionem Clem. Alexandrini, quam Pædagogum inſcripſit.

A

- **ECCLESIASTICVS.**
  - Gubernans.
    - Pontifex Maximus
    - Cardinalis
    - Primas
    - Archiepiſcopus
    - Epiſcopus
    - Decanus B
  -
    - Præpoſitus
    - Archidiaconus
    - Archipresbyter
    - Vicarius
    - Conſiliarius
  - Miniſtrans.
    - Parochus
    - Sacerdos
    - Diaconus
    - Subdiaconus
    - Acolytus
    - Exorciſta
    - Lector
    - Oſtiarius C
    - Canonicus
    - Oeconomus
  - Supererogãs.
    - Religioſus
      - Heremita
      - Cœnobita
        - Monach'
        - Clericus
          - Medicãs
          - nō Mendicans
    - Continens
    - Vidua
  - Iuuans Doctor
    - Theologiæ
    - Prædicator
    - Diſputator
    - Canonici Iuris
    - Catechiſmi
    - Scholaſticus Eccleſiaſticus.

Impe-

A

SECVLARIS, ſiue LAICVS.

- Imperator vbi / Rex / Princeps
  - de ijs q̃ in pace
  - quæ in bello
    - Terreſtri
    - Maritimo
- Gubernans
  - Reſpublica
  - Conſul
  - Iudex
  - Conſiliarius
  - Vicarius
  - Paterfamilias
- Miniſtrans.
  - Miles
  - Tabellio, Notarius
  - Teſtis
  - Aduocatus
  - Curialis, ſiue Aulicus

B

- Quæſtor, ſiue thęſaurarius
- Coniugatus
- Conſeruatione vitæ
  - Medicus
  - Chirurg.
  - Agricola
  - Mercator
  - Nauta
  - Venator
  - Artifex
  - Faber
  - Lanifex
- Doctor
  - Philoſophiæ
  - Legum
  - Rhetoricæ, & aliarum facultatum

C

- Indifferens.
  - Nobilis
  - Plebeius
  - Diues
  - Pauper
  - Parcus
  - Filius, vel Nepotes
    - Conſanguinei
    - Affines.
  - Puer Adoleſcens, Vir, Senex.

ELENCHVS ALIQVOT AVCTORUM, Qui ſcripſere de Statibus. Caput XXI.

B. ANtoninus Archiepiſcopus Florentinus.
Antonius Natta Aſtenſis.
Antonius Poſſeuinus de Milite Chriſtiano.
Auguſtinus Valerius de Cardinali, & Epiſcopo.
Baſilius Imperator Conſtantinopolitanus ad Leonem filium de boni, ac pij Principis officio.
Bernardi libellus de Cura rei familiaris.
Bernardus ad Eugenium, de officio Pontificis Maximi. Vide item Epiſtolas eius.
Chryſoſtomus Iauellus Secundo Tomò operum ſuorum de Theologia Chriſtiana, Platonica, Peripatetica, præſertim vbi tractat Ethica, Politica, Oeconomica.
Clementis Alexandrini Pædagogus de Chriſtiano in genere.
Dionyſius Carthuſianus, qui alterum quoque refert Auctorem.
Edmundus Augerius, qui libellum Gallicum inſcripſit Pædagogum ad arma.
Franciſcus Valeſius de officio Medici.
Sanctus Gregorius in Paſtorali.
Hieronymus Platus De bono Status Religioſi.
Horologium Principũ, quod ſit ex emendatis. B
Hugo in Didaſcalico de opificijs Mecanicis.
Humbertus, qui Dominicani Ordinis quintus fuit generalis, quique librum de Concionatoris officio ſcripſit.
Ioannes Polãcus ſummatim ſuo Directorio.
Ioannes de Friburgo in Summa.
Ioannes Talpinus, qui Gallice librum edidit de omnibus hominum ſtatibus. C
Iulius Pollux Cõmodo Imp. deſignat Imperatoris, & Regis conditiones, ac dotes, quibus præditus ſit, neceſſe eſt. Vide etiam in dictione βασιλεῦς.i. Rex, quẽ inde putat deductum, quaſi ſit βάσις λαοῦ, baſis populi.
Mambrini Roſei Chriſtianus Princeps.

Mar-

A Martinus Nauarrus ab Azpilcueta in ſuo Manuali, & alijs Operibus.

Summa, quę anno 1580. prodijt Venetijs, è, Typographia Ioannis Baptiſtæ Somaſcij, cuius Summæ inſcriptio hæc eſt. Summa Pacifica Pacifici Nouarienſis Franciſcani Ordinis verſa in linguam Italicam à Franciſco Taruiſino Carmelitano cum interrogationibus ad omnem perſonarum ſtatum.

B Palæottus Cardinalis de Conſultationibus Conſiſtorij, & in Archiepiſcopali Bononienſi.

Petrus Aluarus de Theſauro Chriſtianæ Religionis.

Petrus Bellus de re Militari.

Petrus Soto Epiſtola liminari, ſiue præfalione libri de Inſtitutione Sacerdotū. C Ibi enim agit de Paſtorib. bonis, & malis.

Robertus Card. Bellarmin. vbi de poteſtate Pontificis, & in altero Tractatu de cle ctoribus Imperij.

Robertus Epiſcopus Zamorēſis libro de Monarchia, & de origine, ac differētia principatus, & lib. Defenſorij ſtatus Eccleſiaſtici, quarto autem tractatu agit de Imperatoris, hoc eſt Cęſaris officio.

Rodericus Epiſcopus Zamorenſis in Speculo vitæ humanæ.

Summę pene omnes Caſuum Conſcientiæ.

Summa Tabiena de poteſtate Pontificis in voce Diſpenſatio. vbi pulchra.

Syluius Card. Antonianns de Chriſtiana educatione filiorum.

S. Thomas generatim, & iu Opuſculis, vbi de Regimine Principum, & alijs.

Idem in Opuſculo cōtra Græcos.

Thomas Caietanus, vbi de poteſtate Pontificis.

Thomas Sallius Societ. Iesv libellum Gallicè in Belgio, de milite Chriſtiano edidit anno 1591.

De Aulicis, vide Gueuaram libro Hiſpano, qui inſcribitur, Admonitio gratioſorum: Italicè autem *Auiſo, & Dottrina de fauoriti.*

Ex conſtitutionibus, & ijs quæ vocant Statuta variarum ciuitatum: ex iureiurando item, quod præſtāt varij, qui vocantur officiales plura peti poſſunt, quæ ad conſcientię vniuſcuiuſque rationem attinent.

Iam quæ ſcripſere de officijs Ethni-

Ethnici, ſiue in Politicis, & Oeconomicis, vt Plato, Ariſtoteles, Iſocrates, Xenophon, Plutarchus, & eiuſmodi alij huc facere quadantenus poſſunt. Item quæ de Agricultura, Plinius, Cato, Columella, Varro, Virgilius. Sed non tanti hæc ſunt; vt conſcientias tam curare, quàm permouere poſſint ad id conſequendum, quod nos præcipuè quærimus.

Hieronymus Mercurialis, & alij, vt etiam qui ſub nomine Hippocratis libellus de Medicina circumferebatur: Sed hi potius artis medendi rationem, quàm id, quod quærimus, ſpectarunt: quamuis prudens Sacerdos ex ijs elicere poſſit, quæ ad animi ſalutem pertineāt: Id quod vbi ſcripſimus de Medicina, non prętermiſſum eſt. Baptiſta itē Codronchius hoc præter alios præſtitit libris duob. de Chriſtiana, & tuta medendi ratione.

Benuenutus Straccus Anconitanus Tractatum edidit de Mercatura: in quo etiā agit de Nautis, Nauibus, & Nauigatione. is liber Lugduni editus eſt, apud hæredes Iacobi Iuntæ. A

De Mercatoribus, deque vſura præter Summiſtas, plures alij ſcripſerunt. At vide Sarauam de inſtitutione Mercatoris. Ioannem Gerſonem Tractatu de Contractibus: Conradum ſimili tractatu, & Bonauenturam, Rodulphum tractatu de vſuris, Plutarchum opuſculo περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανίζειν. *Quod fęnerari non oporteat.* B

Vegetius, quivè alij de re Militari ſcripſerunt, quemadmodum itē Robertus Valturius fecit, & B. Auguſtinus ad Bonifacium; & Alphonſus de Caſtro lib. 3. capitu. 24. vbi de cauſis belli iuſtis.

Baifius quidem agit de re Nauali, ſed alium in finem.

De Nobilibus, vide Oſoriū de Vera gloria, & librum C Epiſcopi Aquinatis Italicum de Nobilitate, & Ioānem Baptiſtam Poſſeuinū fratrem meum Dialogis de honore recognoſcendis ex quibus expungendus aſt quintus liber de ſingulari certamine, qui ante Synodum Tridentinam editus fuerat, licet eò frater tenderet, vt ſingulare certamen

A men exterminaret.
Quod verò ad Religioſos attinet, vide diuerſas Regulas Sanctorum, Baſilij, Auguſtini, Benedicti, quique in eas ſcripſere, Smaragdus, Humbertus, & alii. Vide item quæ de trib. vocationibus in collationib.
B Caſſiani, Collatione tertia Abbatis Paphnutij. Quæ-vè nos vbi agimus De Religioſorum Ordinum defenſione. *Lib. ſeq.*

Quæ denique ad Theologię, aliarumque præcipuarum diſciplinarum, facultatum item inferiorum; quales sũt Rhetorica, Poetica, &c. Profeſſores pertinent, Nos cum in vniuerſa hàc ſelecta Bibliotheca (vt ſæpè dicemus) ſpectauerimus, vt methodum ad eruditionem, atque ad pietatem, in omnibus facultatibus traderemus, ſperare de Dei bonitate audemus (ſi Profeſſores Caſuũ Conſcientiæ, ac reliqui Sacerdotes tum ipſi hanc ipſam Bibliothecam percurrerint, tum vt quiſque pro ratione ſuæ facultatis percurrat, hortati fuerint) vt fructus hinc ad Dei gloriam vtiliſſimus capiatur.

ELEN-

ELENCHVS ALIQVOT AVctorum, qui Summas Caſuum Conſcientiæ nobis reliquerunt, reliquorum autem, vti & horum, planius in Apparatu Sacro fit mentio. Caput XXII.

A

IN primis legendi viderentur Canones Pœnitentiales: qui quoniam paucos ante annos recuſi sũt, aliis, quæ ad hanc materiam attinent, Tractatibus aucti, ideo, ij ſimul pro curandi ſunt, ac percurrendi.

Ii verò ſunt.

Pœnitentiale Romanum.

De Remediis peccatorum Venerabilis Beda Presbyteri.

Pœnitentium Liber Rabani Mauri, Moguntini Archiepiſcopi.

Epiſtola S. Gregorii Niſſeni Epiſcopi ad S. Letoium Melitenes Epiſcopum.

Epiſtolæ Canonicæ ſancti Gregorii Thaumaturgi Epiſcopi Næocæſarienſis Canon vltimus.

Canones Pœnitentiales Aſtenſis, cum Notis Antonii Auguſtini.

Alberti de Brixia Ordinis Prædicatorum Summa.

Summa Angelica.

Angeli de Clauaſio cum additionibus Iacobi Vngerelli Anno 1560.

B

Summa Caſuum Conſcientiæ Antonii de Corduba.

S. Antonini Archiepiſcopi Florentini Summa ſiue liber prænotatus. Defecerunt, & alia ipſius.

Summa Armilla.

Aſtenſis Summa, quæ vulgo Aſteſana dicitur, de Caſib. Conſcientiæ.

Auguſtini de Ancona Summa.

C

Summa Aurea Roſa.

Baptiſtiniana Summa Ioannis Baptiſtæ de Salis.

Bartholomæi Albornacii ars contractuũ Hiſpanica lingua, Valentiæ edita apud Petrum Stuete anno 1573. in folio.

Bartholomæi Medinę Inſtructio Confeſſarii.

Bartholomęi Piſani Summa, aliàs Piſanella.

Can-

A Candelabrum Aureum.
Claudii Altiſiodorenſis Summa.
Conradi Summerhart Summa.
Conradus de Contractibus.
Didaci Couarruuiæ ſolutiones variæ.
Dominicus Sotus de Iuſtitia, & Iure.
Elucidationes quorumdam Caſuum Concilii Tridentini ab Illuſtriſſimis Cardi-
B nalibus Congregationis eiuſdem Concilii.
Emanuelis Sà Aphoriſmi, ſed ij, qui recuſi ſint Romę, cum alii minus circũſpectè, neque ab eo viuente recenſiti, nec poſt mortem recogniti, fuiſſent in lucem alibi proditi.
Enchiridió Sacerdotum per modum examinis.
Franciſci Alcoceri Tractatus
C de Ludo, Salmanticæ lingua Hiſpanica. Editus anno 1559. Apud Andream de Portonariis.
Franciſci Card. Toleti Summa, Romæ excuſa.
Franciſci Victoriæ Summa de Septem Sacramentis.
Gaufredi de Trano Summa.
Guidonis de Monte Rochen Manipulus Curatorum.
Gulielmi de Monte Lauduno Summa de Caſibus.
Henrici de Erfordia Summa Caſuum Conſcientiæ.
Hieronymi Sauonarolæ Confeſſionale.
Summa Hoſtienſis.
Hugonis Barchinonenſis Sũma.
Ioannis Baptiſtæ Lupi Gemi niani de Vſuris, & Commercijs illicitis in quarto. Venetijs apud Iuntas anno 1582.
Ioannis de Burgo pupilla oculi, quæ eſt de Sacramentis, & Præceptis Decalogi.
Ioannis Epiſcopi Valorienſis Summa.
Ioannis de Friburgo Summa Confeſſorum.
Ioannis Medinæ de Pœnitentia, Reſtitutione, & Contractibus Ingolſtadij apud Dauidem Sartorium. Anno 1581. in folio.
Ioannis Polanci è Societate Iesv, Directorium.
Ioannis de Saxonia Summa Caſuum Conſcientiæ.
Ioannis Tabienæ Summa.
Ludouicus Molina de Iuſtitia & Iure. Quod opus in ſex Tractatus diuiſit. Ac primum quidem, & ſecundum iam habemus ferè integrum, reliquos expectamus, quonam autem modo vniuerſam materiam diſtribuerit, extat in eius

Hh proœ-

procemio, columna 1.
Martini Delrij Diſquiſitionum Tomi tres vberes Iudicum, & confeſſariorum directioni commodiſſimi.
Martini Nauarri Manuale, & conſilia præſertim Venetijs edita anno 1601. cũ reliquis operibus ipſius,& quidem auctioribus.
Manipulus Curatorum.
Monaldi Summa.
Nicolaus de Ploue de Officio Sacerdotum.
Petri Martyris Epiſcopi Elnenſis Directorium Curatorum. Hiſpanicè.
Piſanella cum ſupplemento Nicolai de Auximo.
Raymundi Barchinonenſis.
Raynerij Summa.
Rolandina cum additionib. Petri Aldobrandini, & de Vnzola.

A

Roſella Baptiſtæ Trouámalę Summa.
Summa Scarſellæ.
Sebaſtiani Medices Summa peccatorum capitalium, Florentiæ, anno 1579. in octauo.
Thomę Caietani Summa.
Cæterum ſequens ratio Adminiſtrandi Sacramentum Confeſſionis, quam B. Carolus Borromæus tit. ſanctę Praxedis emiſit in lucem, perutilis iſti negotio fuerit, quæ cum in eius Operibus extet, tum in Bibliothecam noſtram non ſemel excusã, inſerta fuit ad calcem libri tertij, quẽadmodum & hic ad Dei gloriam inſerimus, quippe quæ ſit confeſſarijs, atque adeo concionatoribus vtiliſſima.

B

Tra-

A

Tractatus de ratione adminiſtrandi Sacramentum Confeſsionis à B.Carolo Borromæo Cardinali editus. Cap. XXIII.

VT Confeſſarij pœnitentiæ Sacramentum adminiſtrent, eo cum fructu, qui maximus eſſe poſſit (is verò in ſinceræ vitæ emendatione poſitus eſt) nevè in tanti ponderis negotio cum propriè conſcientiæ ſummo onere conuenientem non adhibuiſſe diligentiam videantur (id quod ſummopere timendum eſt multis, ne ſcilicet in grauem reprehenſionẽ inci

B derit eorum induſtria; cùm de tanto numero confitentium, tam exiguam emendationem videamus in ijs, qui toties, & tam multis ab hinc annis hoc Sacramentum frequentarunt) praeceptiones, & admonitiones noſtras omnes tam pridem diuerſis temporibus hac de re datas in vnum cõtuliſſe ſumus arbitrati. Quamobrem per viſcera miſericordiæ Domini Noſtri Ieſu Chriſti eos exhortamur, vt quemadmodum eorum officium, & vocatio requirit, hac in cauſa, & negotio, quod ad animarum ſalutem vſque adeò pertinet, ſumma cum diligentia noſtra ſollicitudini cooperari velint, noſtramq́ intentionem in eo poſitam, vt populus Chriſtianus, quem Dominus nobis

C regendum tradidit, in viam ſalutis commodè dirigatur, promouere pro ſua virili ſtudeant.

Notent Cõfeſſarij & ſapiant.

Nullus igitur neque ſæcularis, neque regularis Sacerdos Pœnitentiæ Sacramentum aggredi præſumat, ſi non approbationem, & licentiam antea noſtram in ſcriptis habeat, vt ritè Concilium Tridentinum ordinauit: ſin aliter fecerit, excommunicationis pœnam ipſo facto, iuxta primi Concilij noſtri Prouincialis decretum, incurriſſe ſe nouerit, & ſi Sacrũ Miſſæ officium poſtea celebret, irregularis erit.

Nullus ſine approbatione Cõfeſſiones audire põ ne puerorum quidem.

Caueat autem ſibi quiſque hac in re, ne pretextu minoris ætatis ſe abduci à recto patiatur, quaſi pueri ſint, qui non-

dum ad vſum rationis peruenerint, quorum audit confeſſiones: ſolet enim vſu venire, vt in pueris etiam, quamuis in ætate ſint adhuc tenera, peccata mortalia inueniantur. Ac verò nemo per ſpeciem neceſſitatis alicuius ſe falli ſinat, ac neceſſitatem interpretetur pro quauis ægritudine, etiam ſi grauis, & periculoſa illa ſit, cùm ad proprium paſtorem, aut aliū confeſſarium à nobis approbatum recurri potuiſſet. Immo nullus huic ſe negotio pergat interponere, quamuis à paſtore eius, qui confiteri cupit, vel Vicarijs noſtris conſenſum obtinuerit, niſi tales ij ſint, qui ſpecialem à nobis acceperint poteſtatem, vt eam alteri concedere deinde poſſint. A

Sacerdotes autem, qui confeſſiones audiendi licentiam à nobis obtinuerint cum definita temporis, loci, certarumque perſonarum limitatione, videant, ne poteſtatis conceſſę limites vllo modo excedant. B

Confeſſariorum Catalogus.

Prima cum opportunitate regularium Superiores Catalogum confeſſariorum, quos ad hoc officium elegerint, quivè in hac Ciuitate, vel diœceſi noſtra habitant, nobis exhibeant, quo eorum nomina, & cognomina, & natale ſolum habeantur.

Sed quia ſæpius contingit, vt per ſuorum obedientiam mutentur, iccirco bis in anno prædictum catalogum nobis offerent: primum quidem ad primam ſeptimanam Aduentus; ſecundum deinde primis ferijs Quadrageſimæ: Confeſſarij autem, qui in noſtra diœceſi verſantur, Paſtoribus, aut Vicarijs foraneis, teſtimonium admiſſionis ſuæ, quæ ad huiuſmodi munus idonei eſſe iudicati ſunt, quotieſcunque ab eis exigetur, ne recuſent oſtendere: in templis verò, in quibus plures ſint confeſſarij, in foribus ſacrarij tabula ſuſpenſa habeatur, quæ omnes eius templi confeſſarios à nobis approbatos contineat, quæ toties mutanda erit, quoties alij deligentur. C

Confeſſarij, qui à Cenſuris & Caſibus reſeruatis abſoluendi poteſtatem à nobis habent, ſumma cum prudentia eā exerceant,

A *ceant, vt ſit ædificationi potius, quàm deſtructioni locus: quā-obrem ſi in vtilitatem & auxilium pœnitētis, qui in aliquod eiuſmodi peccatum inciderit, iudicent expedire ad nos eum remittere, admoneatur, vt id facere debeat.*

Omnes confeſſarios quamuis, à nobis vt idonei ſemel admiſſi fuerint, tamen ob graues & diuerſos ſcrupulos, qui pœnitentibus in dies occurrunt, & plurimas difficultates ſibi cohærentes habent præmonitos volumus, vt bonos, & claſſicos auctores nonnullos, qui Caſus Conſcientiæ ex profeſſo tractant, manibus continuè terant. quòd ſi non videantur ſibi ſatis iudicij, & doctrinæ comparaſſe, vt poſſint quæſtiones obie- Confeſſarii quamuis approbati Caſib. conſciētiæ ſtudeāt.
B *ctas reſoluere, meminerint adire doctiores, & in talibus melius verſatos. Sciant autem nos in hunc finem dediſſe ſpeciatim eas partes Pœnitentiario maiori Eccleſiæ noſtræ Metropolitanæ, vt cum Theologis, & iuris Canonici peritis, ſi quæ dubia, & controuerſa circa res Conſciētiæ in hac noſtra diœceſi obuenīant, de ijs conferat, & diligenter diſcutiat, vt poſtquam res grauiores nobis communicarit, omnem dubitationem eximat ijs, qui ad ipſum conſulendi cauſam accedent.*

Examinent præterea vires ingenij, & ſcientiam, quam habent, nec ſe temerè ad confeſſiones audiendas eorum ingerant, quos cenſuris ita quibuſdam inuolutos eſſe ſuſpicentur,
C *vt ſeſe ſatis explicare neſciant.*

Bonam habeant notitiam cenſurarum, & Caſuum reſeruatorum, particulatim autem Bullæ in Cœna Domini legi ſolitæ: ſimiliter Canones Pœnitentiales, & noſtras has admonitiones ſæpius legant.

Cùm dubium non ſit, quin is qui peccato mortali infectus Sacramentum quoduis adminiſtrat, nouo ſe ſcelere rurſus obſtringat; diligenter obſeruent, qui Confeſſarij partes agunt, ne cum peccati mortalis conſcientia confeſſiones audiant, multò verò minus id audeant, ſi qua cenſura teneantur Eccleſiaſtica ligati. confeſſariorū bonitas.

Qui

Qui verò feruidi animi confeſſarius eſt, animarumque ſalutis ſtudio tenetur, vt eas ad virtutes inducat, diuiniſque remedijs adiuuet, quibus contra peccata vel pęnitens vtatur, vel ab eiſdem abſtrahatur, qui doceat itidem dęmonis aſtutias perſpectas habere, qui demum pœnitentem exuere veterem hominem, & nouum induere laboret, ac confingere in eo formam aliquã, & ſpeciem perfecti Chriſtiani, non ſatis id ſibi habere debet, ſi nullo peccato mortali obnoxius Sacramentum Pœnitentiæ miniſtret, ſed cùm facilè cognoſcat magnopere referre ad præſtandum ea, quæ dicta ſunt, prius in ſeipſo exprimere, quæ in altero videre deſiderat (quandoquidem plures exempla, quàm verba commouent animos, neque quis aliorum animis ingenerare virtutem poteſt, quam ante non in ſe poſſideat) idcirco perfectionis ſuæ totus amore ferueat, neceſſe eſt, atque ijs in virtutibus acquirendis operam diligentem ponat, quibus ipsa perfectio acquiritur. A B

Sed quoniam regulares, cùm ad confeſſiones audiendas admittuntur, ſolum examinari ſolent ſintne ſufficientes, & doctrinam iuſtam habeant, neque nos aliter perſpectos mores eorum, & bonitatem vitæ probatam tenere poſſumus, ideo Superiorum eorum conſcientias oneramus, ut ad huiuſmodi prouinciam non alios nobis in publicum deducãt, quàm qui probitate, atque integritate vitæ tales ſint, qui laudabiliter hoc Sacramentum exhibere queant, cuius quidem rei ſcripto nobis fidem dabunt, nec aliter eos admittemus. C

Confeſſarij diligentia.

Prompto, ac parato animo ad confeſſiones audiendas accedant, euitentque diligenter, non ſolum ad ſubterfugiendum laborem, ne ſubmoueant intempeſtiuè venientes ad ſe confitendi gratia, ſed neque ſigno, aut verbis vllis præſeferant, ægrè ſe, grauatoq; animo confeſſiones eorum excipere; quin potius ita ſe comparent, vt intelligant pœnitentes eos ſalutis eorum cauſa multum ſolatij, & gaudij ex ijs laboribus haurire.

Ex

A Ex hac eorum alacritate naſcetur etiam hoc commodi, ne pœnitentes excuſationem iuſtam prętexere poſſint, ſe non eſſe confeſſos, maximè quibus temporibus ad id tenentur, per ſpeciem quaſi commoditatem non habuerint. Praeterea autem admonemus Confeſſarios, ſi vel ad exequias, vel quauis alia Eccleſiaſtica munia illos euocari contingat, niſi cauſa prorſus ſit neceſſaria, vt ne confeſſiones ijs diebus propterea vel interrumpant, vel intermittant, quibus frequentiores ſolent occurrere, maximè octiduo, aut amplius ante diem Natalem D. N. IESV CHRISTI, in Quadrageſima, & præcipuè circa medium illius vſque ad octauam Paſchę, nonnullis etiam diebus
B cum Iubilęum promulgatum eſt, alijs ſolenioribus feſtis, quibus, vt plurimùm populus, vel omnis, vel ex maiori parte ad confeſſionis Sacramentum confluit.

confeſſarii quando maxime cõfeſſionibus audiendis uacare debeã

Cupimus etiam in hũc finem, Superiores Regularium certiores ea de re redditos, vt prędictis temporibus procurent, quantum poterũt numerum maximum Confeſſariorum, qui doctrina, & timore Domini inſignes, atque à nobis approbati in ſuis Eccleſiis Pœnitentes audiant.

Quoties regulares ad ægrotantium confeſſiones excipiendas accerſuntur, ſi neceſſitas aliud non ſuadeat, ex Paſtore prius intelligant, quæ conditio, & ſtatus ſit ægroti, vt tantò
C diligentius animaduertant, ſi quid alleuamenti conſcientiæ illius pręberi valeat, pręſertim in ſummo temporis illius articulo, in quo velut in cardine vertitur, aut animæ ſalus, aut perditio ęterna: quod ſi temporis breuitas non patiatur ante confeſſionem id fieri, ſaltem ab audita cõfeſſione quàm citiſſimè fiat, vt tam ipſe Confeſſarius, quàm Paſtor in procuranda hominis infirmi ſalute ſuo officio non arguantur defuiſſe.

cõfeſſiones ægrotorum quõ excipiendæ.

Cùm primum Sacerdos Sacramentum Pœnitentiæ cuipiã ægroto miniſtrauit, in ſchedula ſubſcribat; quę qualis eſſe debeat, infra dicetur, eaque fateatur ſe pœnitentis confeſſionem excepiſſe. quod ideo fit, ne Medici curam ſuam ſubtrahere

infir-

infirmis cogantur, iuxta Bullam fel. mem. Pij V. & Decretum A
primi noſtri Concilij Prouincialis, & ne per negligentiã confeſſariorum in dicta fide præſtanda ſumant occaſionem excuſandi ſe ab obſeruantia præfatæ Bullæ, & Decreti.

cõfeſſiones extra templũ non audiendæ.

Popularium in domibus confeſſiones nemo audiat, nec virorum, nec fœminarum, cuiuſcũque vel ordinis, vel cõditionis illi fuerint, niſi dum ægrotãt; quod cum fit, & mulierum confeſſiones Sacerdos excipit, oſtium apertum ſit, ita ut ab ijs, qui in vicinis locis agunt, conſpici poſſit.

Extra eam neceſſitatem cõfeſſiones mulierum nõ audiãt, nec etiam ſi vel leuiter illæ reconciliari tantummodo vellent præterquam in templo, & ſedilibus ad id deſtinatis, ſed neque tum quidem eo loco, niſi poſt ortum Solis, & ante eius occaſum audiantur. B

In illis ipſis ſedilibus quotidiano ritu confeſſiones audientur, etiam virorum, ſi qui ſolent in templo confiteri: Hanc ob cauſam omnibus in templis ſedes huiuſmodi tam multæ conſtruantur, quàm multi ſolent eſſe Confeſſarij; ſint autem omnes ad eam formam exædificatæ, quemadmodum ordinauimus generatim eas debere conſtrui.

Conſtituantur autem prædictæ ſedes loco tam aperto, vt ex omni parte conſpici poſſint: quòd ſi præterea locus haberi talis poſſit, vt obſtaculum aliquod intercedat, vt dum quis confitetur, interea ceteri à ſpatijs plus æquo propinquis arceantur, id fiat; vbi verò mos aliud obtinet, Confeſſarij partes erunt ſedẽ ipſam loco mouere, ſimul & populum nimis vicinum antequam conſideat propellere. quod item faciet, dum in cõfeſſionibus verſatur, ſi occaſio requiret. C

confeſſarij in audiendis confeſſionibus ſcopus.

Confeſſarius in huius Sacramenti adminiſtratione, ſic animi ſui propoſitum ordinet, ac dirigat, neceſſe eſt, vt nullus eum intuitus humanus eò pertrahat, ſed ſola Dei gloria, & animarum ſalutis deſiderium: quocirca quoties vel euocabitur ad confeſſiones audiendas, vel ad eas ſeſe conferet, totus in

Deum

A *Deum erectus, cum ipſo opere mentis oculos in hūc finē conijciat, & diligenter attendat ſe eò pergere vt pœnitentes pretioſiſſimo Saluatoris noſtri IESV CHRISTI ſanguine abluat, ac mundet.*

Sed quia in huius Sacramēti tractatione multa inueniuntur pericula, ne ſcilicet errent in varijs quæſtionibus, & obligationibus decidendis, quæ in illud forum veniunt, vel abſolutionis gratiam re ipſa indignis impertiant, vel aliquo modo animam ſuam inquinent, dum multorum inquinamenta, fœditatesq́; audire neceſſarium eſt, nunquam ad tantum hoc officium ſeſe Confeſſarius accingat, quin prius breui aliqua B *oratione, prout res feret; lumen & gratiam à Domino petat, vt non ſolum in nullam reprehenſionem vel errorem incidat, verùm aliorum ſordes ſic abſtergere valeat, vt ſe ipſe non polluat: ſimul etiam Deum orabit pro vera emendatione eorum, quorum confeſſiones eſt auditurus. Habeant igitur ſinguli verſiculos illius Pſalm. 50. & orationem antiquis temporibus ab Eccleſia vſitatam penes ſe in ſcriptis, cuius quidem alterum exemplar in ſacrario cuiuslibet templi (in quo ſunt Confeſſarij) deinde, alterum introrſus in ipſis ſedilibus, volumus affigi, vt antequam ad confeſſiones aggrediantur, eam vel ſimilem aliquam, prout cuiuſque pietas feret, apud ſe* C *legant.*

Oratio ante audiēdas Cōfeſſiones facienda.

Verſ. Cor mundum crea in me Deus.
Reſp. Et ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.
Verſ. Ne proijcias me à facie tua.
Reſp. Et ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me.
Verſ. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui.
Reſp. Et ſpiritu principali confirma me.
Verſ. Docebo iniquos vias tuas.
Reſp. Et impij ad te conuertentur.
Verſ. Libera me de ſanguinib. Deus Deus ſalutis meæ.
Reſp. Et exultabit lingua mea iuſtitiam tuam.

ORATIO.

Domine Deus omnipotẽs, propitius eſto mihi peccatori, vt dignè poſsim tibi gratias agere, qui me indignum propter tuam magnam miſericordiam, miniſtrum feciſti officij Sacerdotalis, & me exiguum, humilemque conſtituiſti ad orandum, & intercedendum ad Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuũ pro peccatoribus, & ad pœnitentiam reuertentibus: Ideo dominator Deus, qui omnes homines vis ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, qui non vis mortem B peccatorum, ſed ut conuertantur, & uiuant; ſuſcipe orationem meam, quã fundo pro famulis, & famulab. tuis, qui ad pœnitentiam uenerunt, ut des illis ſpiritum compũctionis, ut reſipiſcãt à diaboli laqueis, quibus aſtricti tenentur, & ad te per dignam ſatisfactionem reuertantur. Per eundem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Sacerdotes ſæculares non niſi toga, & ſtola decenter amicti, pœnitentes audient; quod etiam tum fieri volumus cùm ægrotantium excipiunt confeſſiones, licet id faciant apud eos domi. C

Nullorum accipiantur confeſſiones, nec in Ciuitate, nec verò in tota diœceſi noſtra, ſine noſtra, vel Vicariorum foraneorum expreſſa licentia, poſt Dominicam Palmarum vſque ad diem integrum Paſcha peractum, niſi eorum qui paulo ante Confeſſi ſunt, aut ſaltem à Quinquageſima præcedenti. excipimus ſemper ægrotos.

Ceterorum verò confeſſiones infra octauam Paſchæ differantur, ſecũdum conſtitutionem noſtram Paſtoribus datam, idque graues ob cauſas in ea declaratas.

Si quem deprehenderint, qui ſine ratione legitima Con- feſſa-

A feſſarium ſuum deſerat, qui quidem perappoſitus erat alioqui ad illum in viam ſalutis dirigendum, conetur eundem per-opportunè reducere, tum reprehenſa perniciosa hominũ negligentia, qui Confeſſarium doctum & prudentem ſibi deligere negligunt, tum quaſi noxia, & vitioſa frequenti mutatione Confeſſarij deteſtata: quemadmodum enim medici, qui naturam, temperamentumq́; corporis in infirmis perſpectum habent, non facile permutari ſolent, quòd morbis neceſſaria facilius inuenire remedia norint; ſic neque videntur pœnitentes, niſi magno delectu, à medicis ſuis diſcedere debere, cũ ij melius animarũ vulnerib. adhibere opportuna, ac vtilia in-

confeſſarius non facile mutandus.

B ſtituta poſſint. Si tamen iuſta de cauſa Confeſſarius aliquem ad ſe venire permittat, qui pij, & prudentis alterius in confitendo conſilijs ante vtebatur, vtile erit id cum illo ipſo communicare, vel ſaltem dare operam, vt pœnitens ab eo abcũdi honeſtam licentiam nanciſcatur.

Confeſſarij omnes, præcipuè ſi qui in noſtra Diœceſi eo munere funguntur, curare debent, vt inter eos, & Parochos locorum, vbi confeſſiones audiunt, bene conueniat, ſiue cùm illorum ibi ſint monaſteria in propinquo, ſiue cùm ob habitas conciones, ſiue ob aliam quamcunque cauſam Confeſſiones audiunt.

Confeſſarij inter ſe conuenire dẽnt.

C Itaque non abſoluant eos, qui vel ob exempla vitæ impiæ, & in eo ſtatu perſeuerandi pertinaciam, vel quòd ad pœnitentias publicas, ſiue legata pia, vel ſimilia quædam tenebantur; atque ideo à Paſtoribus ſuis abſoluti non fuerint. Proinde ſæpius Regularium Superiores ſuos admoneant huius rei neceſſe eſt: præcipuè autem ad animorum concordiam, quæ ad ædificationem quoque plurimùm valet, diligenter eos exhortentur, præmoneantq́; ſi in quæſtionis alicuius explicatione inter eos & Paſtores ſentiendi quędã accidat diuerſitas, vt ea cũ prudẽtia ſeſe gerãt, ne ad vulgi aures ea perueniãt, quin ſtatim ad nos potius pro rei cõtrouerſæ definitione accurrãt.

Meminerint ad Sacramentum Pœnitentiæ non permittere venire eos, qui ſine conuenienti tum exteriore, tum interiore animi præparatione volũt accedere, quin magis verbis caritatem ſpirantibus pro captu cuiusque tales alloquantur, & dicant, vbi ſeſe melius pro dignitate tanti Sacramenti diſpoſuerint, ita demum ad ſe reuertantur. A

Mulieres q̃ in confeſſione audiẽdæ non ſint.

Itaque mulierum earum confeſſiones non audiantur: quæ ceruſſatæ veniunt, quæ fucis vtuntur, quæ faciem ſtibijs depingunt, quæ ex auribus monilia geſtant, quæ leuibus, & vanis ornamentis, quæ pãnis aureis, alijsvè ſimilibus laſciuijs promptè, ac comptè accedunt, &, vt ſemel omnia dicam, quæ veſtes modeſtas non habent, nec ſimplici cultu incedunt, nec B *in capite velum aliquòd gerũt, quod notabiliter non tranſpareat, quævè ſaltem operimentum ex lino, lanavè confectum, vel peplum ſobrij alicuius coloris non habent: ſic enim huius Sacramenti reuerentiam decet, & ita prorſus cognitioni peccatorum, & de eiſdem dolori intimo conſentaneum eſt, cum ſcilicet cogitare debeant, quod ante tribunal, & iudicium Domini Dei ſui ſe ſiſtant, ac quaſi peccatrices miſericordiam, & veniam ſuppliciter de eiſdem imploraturæ veniant.*

Idem neceſſe eſt in viris obſeruetur, vt videlicet ad cõfeſſiones non admittantur, qui veſtitu viro indecenti, qui auro intextis pallijs vtuntur, qui laſciuis pileorum ornamentis C *induti ſunt, qui item cum armis accedunt, aut ſimilibus rebus.*

Maius multò ſtudium confeſſarius ponat in interiore animi præparatione, quando neceſſe eſt, prudenter inquirenda; ea enim planè ad hoc Sacramentum requiritur, cerniturque maximè in ſeria, & ſolida peccatorum examinatione, quę ad vnumquenque pertinet, ita ut vniuerſi, quantum in ſe eſt, eũ animi dolorem, qui iure in hoc Sacramento requiritur, habere conentur, cùm firma, ac conſtanti deliberatione animi, tum pro præteritis ſatisfaciẽdi, tum vitam in poſterũ emendandi.

A dendi. In quibus igitur eam præparationem deſiderari animaduertent, verbis beneuolis perſuadere conabuntur, vt denuò conſcientiam ſuam diligentius examinent, ac rectè ſeſe præparent.

Signa autem ex quibus coniectura capi poteſt, eos ſine iuſta præparatione ad Sacramentum venire hæc ſunt. Si ad confeſſionem properant, quaſi ab ipſa occupatione rerum ſuarum auulſi, nullo temporis ſpatio prius in orationem collato; vel ſi eos peccatorum nullam habere cognitionem appareat: deinde ſi Confeſſarius iam tum præſciat, quòd in ſe peccatum mortale quodpiam teneant, vel quòd occaſionem, quæ ad mor- Qũo male homines ad confeſſionẽ parati accedunt.

B tale pertrahat, amplexi teneant, nec ei valedicere velint, ſiue quòd aliena bona, cùm poſſint, reſtituere negligant.

Aduertat tamen Confeſſarius, ſi pœnitentes ſtudij nonnihil ſe præſtitiſſe ad eam præparationem, de qua dictum eſt, conſequendam viderit: & obſeruet tamen vel ob eorum ruditatem, vel quid aliud, neceſſariò aliquid ijs deeſſe, ut ipſemet quod deeſt ſuppleat ſua induſtria, & ad cognitionem maiorem eos inducere adlaboret: quod fiet optimè, ſi peccati turpitudinem & grauitatẽ ponat illis ob oculos, quippe quod Deo aduerſetur, vel maximè, ac damnationis æternæ malum peccanti infinitum adferat, atque hoc pacto pœnitentem infle

C ctere, & ſic effringere conetur, ut de vniuerſis, & ſingulis peccatis mortalibus, tam acrem animi dolorem perſentiat, vt ſecurè eis abſolutionis beneficium poſſit impertiri.

Præterea, pœnitentes, ſed eos præcipuè, qui rarius confitentur, pro iudicio, & neceſſitate cuiuſque, rationem ac methodũ quamdam bene confitendi diligenter edoceant, ac ſpeciatim quantum interſit, vt integra ſit confeſſio, altasq circũſtantias, quæ ad ea requiruntur, & quã vim itidem habeant, exponãt.

Conſuetudo honeſta eſt, puerulos, etiamſi quintum, aut ſextum ætatis annum necdum excuſſerint ante Confeſſarium adducere, vt ſic incipiant paulatim inſtrui, ac manu quaſi in cogni- Pueri quomodo audiẽdi.

cognitionem, atque vſum huius Sacramenti transferri: caueant tamen accuratè Sacerdotes, ne abſolutionem cum Sacramento ijs præbeant, in quibus nec idonea materia, nec ea rationis plenitudo reperitur, vt circa controuerſiam iudicare poſſint, eos huius Sacramenti capaces eſſe: operam tamen maiorem collocabũt cum ijs, qui ſeptimum, aut octauum annum iam attigerunt, quantum puerilis ætas ferre videbitur, vt huius Sacramenti neceſſitatem & virtutem, necnon modum quo ſuſcipitur, perſpicuè intelligant. A

Quando cõmunio pueris tradenda

Qui verò confeſſiones audiunt puerorum, aut puellarũ, qui iam annos decem vel duodecim numerãt, quos proinde aptos ad Venerabile Sacramentum altaris propediem fore exiſtimant, ſolerter videãt, ne vel ſua, vel parentum negligentia, & ſocordia, abſque guſtu tanti theſauri ſpiritualis eos patiantur adoleſcere: quin potius quantò minori cum productione temporis, quàmque diligentiſſimè fieri poterit, doceant eos, quæ ad hoc Sacramentum percipiendum neceſſaria ſunt, fructusque innumerabiles inde manantes, tum quanta animi demiſſione, ac reuerentia, quàmque magna conſcientiæ puritate opus ſit. B

Ceterum, poſtquam iterum atque iterum eorum confeſſiones iam audierint, vel per ſe venerabile Sacramẽtum eis porrigant, illiusq́; rei fidem ſcripto faciant, vt Paſtori ſuo exhibeatur, quo deinceps in Paſchate ad Communionẽ Paſtor eos, cum ceteris adiungat; vel ad eam ſumendam inſtructos & idoneos eſſe ſcriptis declarent, atque proprium ad Paſtorem amandent. C

In ipſo aditu confeſſionis, antequam peccata ſua quis enumerare pergat, Confeſſarius, maximè ſi cum rudioribus hominibus agit, quivè rarius confitentur, debebit quaſdam interrogationes præmittere, quibus in decurſu confeſſionis omnia commodius cedent: ſunt autem interrogationes huiuſmodi. Primum ſi certum non habet, pœnitentem ex eorum numero

eſſe

A *eſſe quos abſoluere rectè poſſit, interroget, quo modo id ſit; ſi non eſſe talem inueniat, quàm primum ad alium qui abſoluendi poteſtatem habet, remittat; ſin aliter eſt, & tamen nihilo ſecius pœnitentem ſatis non agnoſcit, quarat ſecundo loco, quo in ſtatu res eius ſint, cuius ipſe conditionis ſit, quam profeſſionem, aut artem tractet, quod officij genus, vt plurimum exerceat: interrogabit deinde, quantum temporis interceſſit, poſtquam confeſſus eſt, interim in memoriam ei redigens, quàm magnum emolumentum parere ſoleat crebrò iterata confeſſio: tum petat vtrum pœnitentia nuper præſcripta ſibi fecerit ſatis: quæret etiam, ſi norit articulos Fidei,*

B *præcepta Decalogi, & Matris Eccleſiæ: quòd ſi neſciat, tum ſe geret eo modo cum pœnitente, quem inferius indicabimus.*

Quærat vtrum diligentiam, atque induſtriam congruentem in conſcientia bene examinanda collocarit; quæ ſanè tanta requiritur, quãta in negotio quouis maximi ponderis ineſſe ſolet: res enim verè operoſiſſima eſt ad Sacramentum Pœnitentiæ ritè accedere: atque hoc loco, ſi neceſſitas efflagitat, eum de vtili quodam modo examen conſcientiæ faciendi inſtituat, quænam ratio ſit ad memoriam reuocandi peccata commiſſa, cum ijs, quæ circunſtant omnia; nimirum vt ingrediatur in ſeipſum, vitæq; tempora ſpeciatim percurrat, initio Quæ ſint initio confeſſionis facienda

C *quidem quantum ad ætatem momenta, pueritiam ſcilicet, iuuentutem, & cetera pertinet: ſecundò, quantum ad ſtatus mutationem; quòd ſi vxorem duxerit, quomodo ante, quomodo poſt matrimonium contractum ſeſe geſſerit: tertiò quantũ facit ad viciſſitudines humanæ vitæ, in rebus proſperis videlicet & aduerſis, in ſanitate & ægritudine, tempora varia, officia diuerſa, quæ exercuit, ſodalitia, loca, regiones, in quibus egit & verſatus eſt, circa hæc omnia videat, an corde, lingua, vel opere peccauerit aliquando.*

Ad hæc conditiones, quæ ad confeſſionem perfectam requiruntur, quanta poterit breuitate, & facilitate illi proponet:

pote-

poterit verò ad quattuor, vel quinque præcipuas reducere illas ſexdecim à Doctoribus ſæpè commemoratas, quæ his verſibus continentur. A

Cõfeſſionis conditiones

Sit ſimplex, humilis confeſſio, pura, fidelis.
Atque frequens, nuda, & diſcreta, libens, verecunda.
Integra, ſecreta, & lacrymabilis, accelerata,
Fortis, & accuſans, & ſit parere parata.

Rogabit an recordetur ſe, vel in caſum aliquem reſeruatum, vel excommunicationem incidiſſe, vel quod aliud impedimentum habere, à quo probabiliter arbitretur, quòd abſolui non poſſit. ſi quid huiuſmodi in exordio, vel in ipſo decurſu confeſſionis reperiat, ne procedat vlterius, ſed ſignificet pœnitenti, eum à ſe abſolui non poſſe, verum neceſſarium eſſe, vt aut nobis, aut Pœnitentiario maiori Eccleſiæ noſtræ Metropolitanæ, aut alteri, cui à ſimilibus caſibus abſoluendi poteſtas collata eſt, ſe exhibeat: ſi tamen ratio aliqua ſubſit, cur Confeſſarius non expedire iudicet, vt pœnitens id agat, tum ipſemet ad Pœnitentiarium, vel ad nos, pro abſoluendi poteſtate impetranda recurrat. B

Cõfeſſarius quõ ſe geret cũ ijs, quos abſoluerenõ poterit.

Si pœnitens extra Ciuitatem ſit, taleq. negotium ſit, ut ipſe Confeſſarius à Vicario noſtro foraneo, aut alio in ijs locis ad ſimilia decidenda à nobis deputato ſubdelegari poſſit, ab eis abſoluendi poteſtatem legitimam impetret, vel pœnitentem ad eos remittat, niſi forte nec ipſi à Caſibus reſeruatis abſoluendi poteſtatem à nobis haberent, aut caſus iſte ſub eorum licentia comprehenſus non ſit, hoc tempore ſi pœnitens Mediolanum venire poſſit, hortetur eum vt id faciat; quod ſi ad id inducere non poſſit, petat ab eo veniam, dictum caſum nobis, vel Pœnitentiario maiori litteris, aut verbis indicandi, quatenus abſoluendi ab eis poteſtatem impetret: quod cum faciet, & rem ipſam litteris committet, prudentiam, cautionemque ſummam adhibeat neceſſe eſt, ne ullo modo in C

aliorum

A *aliorum notitiam venire poſſit: at verò ſi cauſa tanti momenti eſſet, vt ſi litteræ vel perdantur, vel intercipiantur, maius aliquod pænitenti incommodum immineat, tum Mediolanum Confeſſarius iubeat ipſum proficiſci, niſi forte conſultum videatur, vt ipſe veniat alterius nomine.*

Ceterum in negotijs ſimilibus prudentius facient, ſi rectà ad Pænitentiariũ maiorem, quàm quoquàm aliò recurrant; vel eò pęnitentes ſuos dirigans: ſpecialiter enim à nobis ad id conſtitutus eſt ille, cum ampla etiam poteſtate alios ſubdelegandi in ijs omnibus negotijs, quæ pro Caſuum reſeruatorum abſolutione difficilia occurrunt. Quod ſi ipſe Pænitentiarius
B *à tali caſu poſſit abſoluere, tum modum illi præſcripſimus, vel à nobis, vel aliunde vnde neceſſe ſit, remedia talibus negotijs opportuna adhibendi.*

Si pænitentem aliquo excommunicationis vinculo reperiat ligatum, seriò commonefaciet eum pœnæ excommunicationis, & quæ grauitas illius, quamque periculoſum in ea perſeuerare, quantaque eum diligentia fugienda ſit excommunicatio: quod commodè fiet, ſi effectus illi demonſtret nonnullos excommunicationis.

Interroget vtrum ſciat hæreticum aliquem, vel de hæreſi ſuſpectum, vel ſimile quippiam, quod iuxta vel noſtra edicta,
C *vel eorum, qui Inquiſitores vocantur, leges denunctare teneatur. quòd ſi pænitentem ad tale quid aperiendum cognouerit teneri, curet ab eo ſatisfieri: & ſi negligentia ſua factum eſt, poſtquam apud eum hæretici, vel ſuſpecti de hæreſi alicuius notitia fuit, vt terminus his denunciationibus præfixus tranſierit, eo articulo iubebit, vt licentiam impetret, qua abſolui poſſit: non enim ſatis tempeſtiuè perfecit denunciationem vti debebat.*

Circa confeſſiones antegreſſæ vitæ, debent eę interrogationes fieri, quæ ſunt ad cognoſcendum neceſſariæ; Num aliquo in peccato erratum ſit ab integritate confeſſionis, ob quod Quando cõfeſſio reiteranda.

nullius ponderis, neque virtutis extitiſſent cetera confeſſiones, ac proinde reiteranda eſſent. A

Exempli gratia, ſi pœnitens alicui confeſſus ſit, qui eum abſoluere non potuerit, vel qui legitima abſolutionis forma vſus non fuerit; vel Sacerdoti adeo indocto, vt ea qua ad hoc Sacramentum adminiſtrandum requiruntur, nec intellexerit, nec ſciuerit; vel etiam ſi ipſemet aliquod peccatum mortale ſciens ſubticuerit, vel confeſſionem diuiſerit, enumerata parte peccatorum ſuorum vni confeſſario, alteri altera; vel ad extremum, ſi nullo penitus cum dolore de peccatis ſuis, nullovè deliberato emendandi propoſito confeſſus ſit; vel, quod etiam contingit interdum, ſi nullam omnino diligentiam in memoria peccatorum refricanda videatur contuliſſe. B

Cõfeſſio generalis quãdo facienda.

Et quoniam cernere eſt, negligentiam maximam in confeſſionibus ritè faciendis ſapenumero committi, præcipuè verò eo tempore, quo quidam repudiato à ſe Dei timore, vel minimam prorſus, vel nullam animæ ſuæ curam gerere putantur, vt potius veniant ad confeſſionem ex certa quadam agendi consuetudine, quam quòd peccatorum ſuorum agnitione eò perducantur, & vitam emendandi vera deſideria ſuſceperint: in vniuerſum quidem ob ſummam commoditatem, quæ ex confeſſione generali redundat, tum præſertim cùm ex animo quiſquam ſtatuerit in poſterum vitam in melius commutare, & totum ſe ad Deum conuertere; Confeſſarij pro cuiuſque perſonæ qualitate, opportuno tempore, & loco ad generalem quandam confeſſionem pœnitentes exhortentur, vt per hanc, propoſita omni præterita vita ſibi ob oculos, maiore cum alacritate redeant ad Dominum, ac omnes errores, qui potuiſſent in præcedentibus Confeſſionibus accidere, reſarciant. C

Hiſce interrogationibus finitis, quæ cõfeſſionis veluti præambula quædam, & præludia ſunt, Confeſſarius pœnitentem indu-

A *inducat, vt ipſemet omnia peccata ſua, quæ recordatur, exprimat per ſe: quod vbi fecerit, ſi perſpiciat adhuc (quod ſæpe numero accidere ſolet) eum alijs interrogationibus indigere, per quas multorum, quæ oblitus ſit, reducatur in memoriam, vel ea quæ prius confuſe dixerat, diſtinctius conſideret; volumus interim præmonere Confeſſarium, vt peccatorum mortalium numerum ſemper quàm poterit exactiſſimè inquirat, & quamuis fieri poſſet, vt non vſque adeo præcisè, & velut ad vnguem omnia referantur à pœnitente, nihilominus tamen paullò plus, minusvè eum numerum indicet, quem ad veritatem magis accedere arbitretur.*

Interrogationes Confeſſarij quomodo neceſſariæ.

B *In his interrogationibus ordinem ſequatur oportet, initio ducto à præceptis Domini, ad quæ tametſi omnia alia, de quibus interrogationes habentur, computari poſſint, nihilominus ſi cum perſonis, quæ rarò ad confitendum accedunt, agatur, vtile erit, etiam per ſeptem peccata capitalia, quinque ſenſus exteriores, & opera miſericordiæ diſcurrere.*

Confeſſarius non minori vigilantia, ac prudentia pollere debet in ijs maximè peccatis inueſtigandis, quę homines eius ſtatus, conditioniſq; cuius eſt pęnitens, communiter perpetrare ſolent.

In peccatis verò luxuriæ, ſummam animi ſolertiam cum C *pari circunſpectione verborum debebit vſurpare: Itaque cum in ijs ſpeciem peccati, & circunſtantias, quæ multum prægrauant illud, ſatis intellexerit, vlterius nihil ſtudeat inquirere: in hunc finem circunſtantiæ, quæ peccati ſpeciem ab vna in alteram mutant, vel id plurimum deprimunt, plenè perfecteq; à Confeſſario ſciri debent; quandoquidem hæ duæ circunſtantiarum ſpecies neceſſario inter confitendum explicandæ ſunt; ideoque ad Summas recurrendum erit, in quibus plerunq; hoc verſu illæ continentur.*

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Pręceteris tamen prouidus, cautusq́ ſit oportet, ac modum A
congruentem ſciat, quo pueri, ac puellæ interrogentur, ne forte, quæ prius ignorabant, eos doceat: verbis autem adeo commodis interrogationes ſuas circumloqui nitatur, vt pœnitẽtis animus non offendatur: quin etiam dum aurem admouet alicuius confeſſioni audiendæ, caueat omni modo peccati grauitatem à ſe auditi, geſtu corporis, vel nutu capitis circunſtantibus prodere, vel etiam pœnitentem ita terrefacere, vt propterea aliud graue peccatum ſubiiceat; imò animum ei addat, vt omnia, quantumuis enormia, & turpia peccata aperire non vereatur.

Mutatio votorum quomodo faciẽda.

Confeſſarius, qui priuilegium aliquod, facultatem, vel au- B
ctoritatem habet Pœnitentium vota commutandi, ea non niſi in alia opera pia maiora, Deoque acceptabiliora, vel ſaltem æqualia commutabit, in quo negotio diligenter attendet expenſas, labores, aliaſque difficultates, quas ſuſtinere neceſſe fuiſſet, ſi vota à ſe nuncupata primo modo debuiſſet perſoluere.

Quamuis verò per Iubilæum, aut litteras Apoſtolicas Priuilegium aliquod ei conceſſum ſit ab omnibus peccatis, quantumuis enormibus, ac pœnis, cenſuriſq́ Eccleſiaſticis abſoluendi, præmonemus tamen, quòd diſpenſare nõ poſſit, cum eis qui irregularitatem incurrerint, niſi in ipſis litteris ex- C
preſſa huius fiat mentio.

Vt Confeſſarij plenius inſtruantur, nec abſolutionis beneficium ÿs impartiantur, quia eo reuera indigni ſunt (id quod vel incuria, uel negligentia, uel, alia de cauſa ſæpè accidit, ac proinde multi ſemper in eiſdem peccatis hærent cum animarum ſuarum lamentabili ruina) idcirco ex plurimorum Theologorum, cùm Sæcularium, tum Regularium diuerſorum ordinum conſenſu, quædam, quæ in frequentiori conſuetudine agendi à Confeſſarÿs obſeruanda erunt, inferius notauimus: quandocunq́ uerò ab ÿs pœnitentes, uel abſoluẽt, uel relin-

A *relinquent ligatos, nolumus, ut ſecundum id, quod infra dicetur, ſua conſilia dirigant.*

Itaque quandoquidem quilibet, qui iam ad rationis uſum peruenit, ſub peccati mortalis periculo, articulos omnes fidei ſcire, & intelligere (ſaltem generaliter) tenetur, necnon Decalogum, & S. Matris Eccleſiæ præcepta ad peccatum mortale obligantia, quæ communiter in Scholis cum Catechiſmo doceri ſolent: ſi confeſſarius deprehendat pœnitentem ignorare ea, quæ diximus, nec ad ea quàm citiſſimè poterit perdiſcenda idoneum, non debet eum abſoluere: ſi uerò ad ea mandandum memoriæ paratum ſeſe exhibeat, ſi tamen aliàs à Quomodo abſoluendi, vel non, qui neceſſum ſaluti ignorāt.

B *Confeſſario (ſiue ipſemet is ſit, ſiue alius) uel ſpeciatim à Paſtore ſuo hac de re admonitus fuerit (debebit autem hac recordari, ut commodius interroget) neque tamen tantùm ſtudij adiunxerit, quantum debuit pro capacitate ſuæ perſonæ, eo uſq. abſolutionem differat, donec aliquo modo ſatisfaciat: uerùm ſi hac de re admonitus à nullo fuerit, poſtquam eum in ſupradictis ita generaliter inſtruxerit, ut tempore reddatur abſolutionis capax, poterit eum abſoluere.*

Si patres, aut matresfamilias fuerint, qui curæ ſuæ ſubditos, ſiue filios, & filias, ſiue ſeruos, & ancillas, (quæ particulatim interrogare meminerint) cùm rudimenta fidei non te- Patresfamilias qui non abſoluendi.

C *neant, addiſcere non compellunt, uel non aduigilant, ut Decalogi, & Eccleſiæ Romanæ præceptis obediant, uel, quod peius eſt, ab eorum obſeruatione eoſdem prohibent, ut faciunt; qui ſeruos, & ancillas uſque adeo occupatos diebus profeſtis detinent, ut propria neceſſitate urgente diebus feſtis operari quodammodo cogant, uel temporis tantùm non tribuāt, ut ſecùndum Eccleſiæ præceptum, Sacro Officio Miſſę intereſſe queāt, aut qui neſcientes quinam eorum, qui in familia ſua degūt, legitimum habeant impedimentum, promiſcuè tēpore Quadrageſimali, aut alijs ieiuniorum diebus, cœnam, uel tempore ante meridiano eſcam ante horam debitam in ædibus ſuis præ-*

præbent, uel dari patiuntur: aut ſi, quando hæc præcepta trāſgrediuntur, eos non reprehendunt, nec corrigunt; uel ſi ſerui corrigi nolint, & ceteris ſcandalo ſint è domo ſua non quàmprimum eos ablegant. A

DE ADMINISTRATIONE FAMILIAE.

In omnibus his peccatis, niſi re ipſa præſtent officium ſuū, negligētiamque in familię adminiſtratione commiſſam, & quantum ad ea, quę dicta ſunt attinet, in poſterum ſeſe emendare promittant, nullo modo eos abſoluat. quòd ſi in ſe recipiāt ea ſe facturos, nec horum admoniti umquam à Cōfeſſario, uel Paſtore preſcripto modo fuerint, poterit eos abſoluere: ſi ſępius fuerint reprehenſi, nec ſeſe correxerint, tamen abſolutio differatur, donec promiſſa appareant, ueraque emendationis argumenta aliquo temporis ſpatio oſtenderint. B

Confeſſarius eundem cum eis modum ſeruabit, qui cōtra Cōciliorum noſtrorum prouincialium, pręcipuè uerò Tertij Cōſtitutiones, ac alios Canones noſtros diebus feſtis operantur, uel à uenditionibus, & ſimilibus, quæ in illis prohibentur, non abſtinent. Idem etiam ſeruetur cum ijs, qui in imderato corporis ornatu & faſtu mortaliter peccant.

DE LVXV VESITVM.

Ac uerò cùm hac tempeſtate luxus ueſtium ad ſummum, quò conſcēdere potuit, uerticem uideatur euaſiſſe, idque magna ex parte culpa & negligētia Confeſſariorum accidat, qui uel ex inconſiderantia, uel forte dum leuiter pœnitentes peccare exiſtimant, nullo cùm ſcrupulo eos abſoluunt; capita quędam in medium adferemus, quibus propter ornatum, & luxum in ueſtitu, faſtumque animi ingentem, plerumque mortaliter hodie peccatur, ui cùm abſolutio danda erit, ſecundum eas regulas, actiones officij ſui metiantur. C

Qui peccant in ueſtitu mortaliter.

Si quis igitur ueſtitu ſplendidiore induitur, uel eo ſeſe ornat ob finem peccati mortalis, utique mortaliter peccat: ad hæc qui ueſtimenti ſumptuoſi gratia, uel ipſe delinquit, uel alij eius nomine præceptum Domini, uel Eccleſiæ tranſgrediuntur, ita ut, ne ueſtis non conficiatur, feſtis diebus ſartori

operan-

A operandum ſit, vel ipſe certè faciat eum operari, aut Sacrum Miſſæ officium omittere, vel vt alij omittant præbetur ab eo occaſio; vel ſi cauſam præſtat cõiugi, ijsvè, ad quos ſpectat eius ſuſtentatio, vt plus quàm priuatæ opes ferunt, in veſtitum impendant, vel ſi prænidet, vt meritò debet prævidere, aut ſaltē probabiliter dubitat; quod odia veſtium cauſa gignantur; diſſenſionesve in ædibus fiant, vel quòd indumenti cauſa coniux aut aliorum quiſpiam blaſphemias euomat, aut lucra, contractusq́; illicitos exerceant: His adde eos, qui ornatus gratia non ſine peccato mortali ſuperſedent eleemoſynis neceſſarijs, aut legata pia non exequuntur, aut ſimilia, quibus obſtricti
B ſunt, complere negligunt, vel qui pro veſte mercedem operarijs denegant ſoluere, vel differunt, aut ære alieno ſic ſe obruunt, vt cum tempore ſoluendo non ſint futuri: In hoc etiā ordine ponendi ſunt, qui vt ſe ſplendidè veſtiant, detrimentum proximo notabile inferunt; vel ita ſe exhauriunt, vt filias cùm ad ætatem nubilem peruenerint, in matrimonio collocare non poſſint, quæ ex re magna damna ſolent exiſtere: ad extremum cum prudenter colligi poſſit, quòd non mediocria peccata ſimilia ijs, quæ dicta ſunt, inde prodibuut, aut dubitatio veriſimilis habeatur, quòd accidere poſſent; qualia ferè ſolent ſumptuoſum & inſolentem earum vſum comitari. In
C omnibus quæ diximus, iudicādum eſt peccatum mortale indulgere nimio veſtitui.

Ceterum, cùm fieri vix poſſit, vt qui ſupra quàm ſuę copiæ fuerint, inſumit, non animum aduertat ad peccata conſecutura; vel vt minimum poſſit & debeat aduertere, poteſt in vniuerſum rectè iudicari, eos omnes in peccato mortali vitam agere, niſi ex diligenti pœnitentis examinatione certa ratione contrarium exiſtimetur.

Quomodo fiat mortale in veſtitu qđ per ſe tale non eſt.

Neque ſolùm mortaliter peccatur, cùm factæ expenſæ in veſtes, ordinem, & facultates domeſticas excedunt, verùm etiam in modo peccatum committitur ſeſe exornandi, quid

enim

enim ſi ornatus ad laſciuiam pertrahat? quòd ſi per ſe, vel certè ex communi hominum iudicio non ſollecitet ad peccatum, poteſt etiam fieri, vt per ſe quidem eo non adducat, tamen occaſionem ille ſuſpicetur ex eius generis ornamẽto, quòd à ſui ordinis hominibus communiter non geſtatur, datum iri certæ perſonæ ſignum, vt illum inhoneſto amore perſequatur, vel ne ſic accidat, probabiliter timet: denique cum in hoc peccato hæret, ità vitam inſtituit, vt nullam vel paruam ſalutis proximi habeat curam; adeò quidem, vt ſi quem ex ſumptuoſis, quibus incedit veſtibus, per occaſionem miſerè ſalutem perdere conſpiciat, tamen eum non ſtuderet deponere. Fit deinde non rarò, vt cultus ipſe prima fronte ad varias ſpecies amoris inhoneſti prodendas concinnè inſtitutus ſit, easq. amorum affectiones varijs coloribus, dum ſe comit, & promit, vel alio quocunque modo non perobſcurè declaret. A B

Iam verò non ſolum abſoluere eos non poſſunt, qui peccato mortali valedicere conſtanter non decernunt, sed nec illos etiam, qui quamuis aſſerant peccatum ſe velle deſerere, tamẽ vna dicunt, uideri ſibi non ſe commercium illius eſſe relicturos, niſi ea velint remedia apponere, ſine quibus Confeſſarius iudicat ad vomitum redituros.

Quando abſolutio diſferenda.

Eſt prætereà conſultum, abſolutionem differre, donec euidens appareat emendatio in ijs, qui tametſi dicãt, ac polliceantur, quod ſe eximent peccato, tamen Confeſſario probabilem faciunt metum, ne contrarium contingat. Ex hoc eſſe ſolent plerique adoleſcentes, qui in otio vitam agunt, qui luxui dediti, crapulam, & amores inhoneſtos ſequuntur, qui libidinibus paſcuntur, verba obscœna proferunt, murmurãt, in odijs, ad detractionibus verſantur quotidie, & confeſſionem differunt in vltimos Quadrageſimæ dies: Idem faciendum eſt cum ijs ſcilicet, vt differatur abſolutio, qui cùm multos annos in peccatis ſuis perdurant, nulla interim adhibita opera in emendationẽ vitæ, in eadem peccata iterũ atq. iterũ labũtur. C

Dein-

A Deinde nec eos abſoluat, qui cum peccatis mortalibus ſimul etiam eorum occaſiones vitare planè non proponunt. Porrò cùm è re Confeſſarij vel maximè ſit, vt quæ ſint eæ occaſiones perſpicuè ſciat, paullo de illis loquemur diſtinctius hoc loco.

Sub occaſionem peccati mortalis omne illud cadit, quòd peccandi mortaliter cauſam adminiſtrat, eo quòd huiuſmodi eſt, quòd vel per ſe in peccatum inducat, vel eius occaſione conſitens vſque adeo ad peccandum allicitur, vt certè Confeſſarius metuere poſſit, quod ex peruerſo, quem diu induit, habitu, in poſterum non magis abſtinebit, quàm priùs à peccato, ſi in iiſdem occaſionibus verſetur. Occaſio peccati mortalis quæ.

B Prioris ordinis occaſiones, quæ ſcilicet ſuapte natura trahunt in conſenſum peccati mortalis, ſunt iſtiusmodi: aleis ludere, cùm moraliter certo, vel probabili periculo animarũ; domum tenere in hunc finem aliis paratam; aliquam, cum qua ſit peccatum, vel apud ſe, vel apud alium, ſuo rogatũ fouere, vel quocunq; modo in eiſdem ædibus habitare, perſiſtere in aſſidua collocutione, aſpectu, quotidiano congreſſu, & ſimilibus turpium amorum irritamentis.

Itaque ſi pœnitentem iis, aut ſimilibus impedimentis irretitum eſſe perſpexerit, ipſaq; occaſio talis ſit, quæ tum etiam C re ipſa exiſtat, veluti quòd concubinam alit, vel quid huiuſmodi, Confeſſarius eum abſoluere non debet, niſi prius illam ipſam occaſionem prorſus abſcindat.

In aliis verò, vt in Venereis aſpectibus diu eſſe, conuerſari periculosè cùm fœminis, perdurare in tactibus impudicis, ſi eis nuncium remittere non polliceatur, vel ſi ſpondeat, aliàs tamen, cum de eodem fidem fecerit, vitam non emendauerit, abſolutionem differat, vſque eo dum emendationis quadam argumenta videbit.

At verò cùm vſu venire poſſit, vt ex omnibus, quæ ſolers ac circumſpectus Confeſſarius excogitauerit, nullum reme-

dium tamen potuerit habere, cur pœnitens abſque periculo & ſcandalo magno debeat occaſionẽ præſcindere, vtatur Confeſſarius his vijs. A

Remedia cõtra peccati occaſiones.

Primò abſolutionis beneficium eò vſque extrahat, donec emendationis indicia videat, maximè, ſi abſolutio citra aliquod illius periculum, vel infamiam procraſtinari poſſit, eaque doloris ſigna perſpiciat, eam animi diſpoſitionem, promptitudinemq́; ſuſcipiendi omnia, quæ pro eius emendatione neceſſaria Confeſſarius iudicabit, quo tempore remedia huiuſmodi pœnitenti proponet, quæ magis opportuna, magiſque neceſſaria apparebunt: verbi gratia, præſcribet ei, ne ſolus vnquam cum ſola verſetur, vt orationes augeat, corporis macerationem ſubeat aliquam, quodque præcipuum eſt, vt frequenter confiteatur, aliaq́; ſimilia, quæ ſi pœnitens recipiat in ſe, poterit abſolui. B

Contra verò ſi ab illa diligentia, quam vel ille, vel alius Confeſſarius iamdiu adhibuit, non ſe emendauerit, non abſoluatur, donec impedimentum ſuſtulerit, vel niſi quid aliud à nobis acceperit, quod conuenire videatur, ad quos in tali negotio recurret, vt factum nobiſcum expendat, ita tamen, vt nulla fiat mentio peccantis.

Occaſiones particulares quorundam peccatorum

Alterius generis occaſiones, quæ videlicet ex conditione peccantium ſumuntur, ea facta ſunt, quæ etiamſi per ſe licēt, tamen probabiliter timetur, ne is qui confitetur, in eadem ipſa, quæ olim admiſit, peccata relapſurus ſit; ſi in eiſdem operibus, in quibus antea verſatus eſt, perſeueret: tales ob mundi corruptelam plurimi ſolent in caſtris eſſe, mercaturam ſequi, Magiſtratus obire, aduocati, & procuratoris officia exercere, aliaque id genus; quæ dũ quis tractat, fit ſæpe, vt vocibus blaſphemis, furtis, iniuſtitia, calumnijs, odijs, fraudibus, periurijs, & alijs eiuſdem farinæ ſceleribus, quibus Deus offenditur, tantam ſibi eorum conſuetudinem aſciuerit, vt coniectari liceat, ſi in eiſdem officijs maneat, cum ſe rurſus eadem illę C

oblaturæ

A *oblaturæ ſint occaſiones, quòd fortiorem animum ad reſiſtendum peccatis non opponet, quàm hactenus fecerit: quodque inde ſequitur, in idem lutum ex integro prolabetur: Omnes qui ſunt huiuſmodi, ſecundum B. Auguſtinum, vel negotiũ ipſis periculoſum deponant, vel ſaltem abſque licentia & obedientia pij, ac probati Sacerdotis non exerceant: qui quidem hominem eo modo conſtitutum abſoluere non debet, ſi exiſtimat ad eadem peccata rediturum, quamdiu in antiqua occaſione perſeuerat: ſed æquum eſt, vt vitæ emendatio, & quadã illius approbatio per temporis interuallum expectetur. Atqui hic vigilandum eſt eò diligentius, quò manifeſtum eſt in*

Cap. conſideret de pœnit. diſ. 5. ſumptũ ex lib. de vera & falſa pœn. ca 14 & 15. qui eſt inter Opera Augu.

B *hac parte Confeſſarios incuria ſua maximam præbere cauſam, cur in omnibus fere opificijs, & exercitationibus publicis peccata grauiſſima inueniantur, & abuſus intolerabiles, ſine quibus multi hodie exiſtimant, nec res etiã per ſe æquiſſimas recte exerceri poſſe.*

Exempli gratia, in Magiſtratu adeundo, & alijs officijs aſſumendis, multa iuramenta reperiuntur, quæ ſeruari debeant; quæ tamen poſtea non ſeruantur.

Inter Conſiliarios, Aduocatos, Procuratores, clientum perniciei ac damnis incumbitur, cõtra id, quod propria conſcientia dictat faciendum.

C *Idem fit in bello, vbi duellis locus datur, vbi odijs, homicidijs, plena ſunt omnia. Inter ludendum maledicta vigent, rapinæ, quæſtus meretricij. Apud mercatores hæc regnant, vſuræ, mercium fraudes, cùm vel eas miſcent, vel malas pro bonis in manum porrigunt; multoq; pluris quàm pretium iuſtum eſt, eas diſtrahunt; nec deſunt periuria, mendacia, vectigalium fraudulenta auerſio, aliaq. eius ordinis permulta.*

Plerique opifices feſtis æquè, ac profanis diebus ita occupantur, vt nunquam neque cultui diuino vacent, neque conciones frequentent, nec ſe ſolum, ſed ad ſimilem modum totam diſtentam familiam habeant.

Ll 2 Quam

Quam ob rem magno numero inueniet Confeſſarius inter eos, qui talia exercent, omnem vitam ferè in peccatis mortalibus duxiſſe, qui quidem abſolutionis capaces exiſtimari non debent, niſi diligentia prius accedat; qua ſimul & ab inuolucris huiuſmodi liberentur, & fortiores contra peccatum reddantur. A

Plurimi nunquã ut oportet ſunt confeſſi.

Quòd ſi Confeſſarius poſuerit maiorem induſtriam in ijs examinandis, non dubium eſt, quin plures deprehendet, qui nunquam, vt oportuit, Sacramento Pœnitentiæ peccata ſua expiarint. quod cum fuerit ab eo animaduerſum, oſtendat eis, præterquam, quòd de emendatione maiorem probationem facere debebunt, vel opificij genus in quo ſunt, deſerere, etiã totius uitæ confeſſionem inſtituere, ac ſtudio vehementi in quo ſuam incumbere tenebuntur. B

Officia quæ relinquenda pœnitenti.

Multò magis Confeſſarius circa ea officiorum, actionumque diſcrimina extirpanda adlaborare debet, quæ nullam uel neceſſitatem Reipublicæ, vel vtilitatem ſecum ferunt; quæ quamuis ex priori ordine rerum non ſint (illa enim per ſe ad peccatum mortale inducunt, ac propterea neceſſariò à quouis homine quocunque in ſtatu relinqui debent) nihilominus tamen ad male agendum inflectunt, ac facillimo negotio ſæpiſſimè ad diuerſa peccata trahunt, vt choris intereſſe, agere cũ blaſphemis, verſari cum ſcurris, malorum ſe ſodalitatibus hominum adiungere, tabernas frequentare, otio indulgere, ſimileſque actiones, in quibus vt plurimum peccare mortaliter homines ſolent; qui quidem ante non debent abſolui, niſi animo abalienato penitus illa ipſa ſe deſerturos eſſe polliceantur. C

Et quidem, ſi probabiliter ſibi confeſſarius perſuadeat, poſſe ſe fidem primæ vel ſecundæ à pœnitente ſibi promiſſionis factæ dare, quòd ſcilicet occaſionem auferet, poterit eum promiſſionis intuitu abſoluere; ſin autem fidem ſemel atque iterum fregerit, ac tertiò iam idem polliceatur, abſolutionẽ differat

A *ferat, vſque dum reipſa videat pœnitentem ſe omni peccato liberaſſe, in quo prius vixerat.*

Eos præterea, qui contractus noſtris Concilijs Prouincialibus nominatim prohibitos, vel per ſe aliàs illicitos exercent, non abſoluat, niſi priùs reſcindantur, ſatisfactioq́; conueniẽs pro eis præſtetur. Si contractus dubij ſint, antequam abſoluat, ad Pœnitentiarium maiorem rem totam reijciat, qui quidem illius explicationem ampliorem penes nos inueniet: ſed hoc tempore ſi pœnitens ſufficientem dederit cautionem, quòd futuræ definitioni ſententiæque acquieſcet, poterit eum abſoluere, & ad communionem admittere. Contractus qui deſerẽdi

B *Sed ne quidem Iubilæi alicuius tempore, qui ea, quæ ex edicto publico, monitoriove Papali, vel Archiepiſcopali notificare tenebantur, ſubticuerint, nullo modo abſoluatur, niſi denunciationem ritè prius fecerint, ac omnibus, ad quæ ob dãnum inde ſecutum obligati ſunt, ſatisfecerint. Ceterum, ante reſtitutionem, debitamque ſatisfactionem eos non abſoluant, qui aliquatenus ad tale quid adſtricti ſunt, modo id facere poſſint: eos tamen excipimus, qui ex graui, periculoſaq. infirmitate decumbunt, quibus tamẽ præcipiat Confeſſarius, oneretq. vt, quàm primum poterunt, ſatisfaciant.* Iubilæi tempore qui nõ abſoluendi.

Poſtquam Confeſſarius omnibus his præſcriptis remedijs
C *diligenter vſus fuerit, ſi impedimẽtum aliquod non videat, ob quod negare vel differre debeat abſolutionem; dicat pœnitenti, ut de peccatis omnibus, quæ confeſſus eſt, reliquisque in vniuerſum, quæ uerbo, cogitatione, opere, vel omiſſione comimiſit, quorum non recordatur, culpam humiliter ſuam dicat, confeſſionemque claudat.*

Quod vbi factum eſt, Confeſſarius ei, maximè ſi talis eſt, qui rarius confiteri ſolet, peccatorum grauitatem oſtendat, ac ſpeciatim ad ea ſenſim deſcendat, quibus eum nouerit magis inuolutum, ijsque remedijs contra eadem armet & muniat, quæ conuenientiſſima eſſe iudicabit.

Pro-

Proderit autem hac in parte Methodum Confeſſariorum bene tenere, vel Directorium, atque eiusmodi argumenti libros ſibi facere familiares. A

Deinde ſi fuerit neceſſarium, iniunget ei, vt ſatisfaciat et reſtituat, rem, famā, uel honorem, quæ proximo abſtulerit; tum, ubi preſcripſerit ſalutarem pœnitentiam, quemadmodum infra dicetur, eum abſoluet.

Abſolutio ex communicationis quomodo concedenda.

Si fortè pœnitens aliquam cenſuram incurrerit, à qua eū abſoluere poſſit antequam conferat abſolutionem à peccatis, eam debet, quæ à cenſuris datur, præmittere, multum autem iuuat ad cautelam, ſi ſemper eadem præmittatur, quatenus ſcilicet poteſtatem habet, ac pœnitētem indigere arbitratur. B *Similiter ſi pœnitens caſu aliquo reſeruato teneatur, niſi licentiam abſoluendi habeat, eum non abſoluat; aliàs enim in excommunicationem incideret à Synodo noſtra Diœceſana latam. Nec ipſi Regulares quantumuis priuilegio, quod* Mare magnum *uocant, uel alijs quibuſuis indultis gaudeant, à prædictis caſibus abſque peculiari noſtra licentia abſoluere poſſunt: quemadmodum Gregorij XIII. Pont. Max. Sanctitas ex Cardinalium conſilio, ad quos Concilij Tridentini interpretatio pertinet, declarauit.*

Multo minus ſeſe ingerent ad abſoluendū à caſib. in Bulla in Cœna Domini cōtentis uel alijs Sedi Apoſtolicæ reſeruatis C

Atqui ut omnes, qui in noſtra uerſantur Diœceſi, unam, eandemque abſoluendi formam obſeruent, hoc quo ſequitur modo abſolutionem proferent. Sed interim admonemus omnes seriò, ne uerba ea omittant, in quibus tota abſolutionis uis conſiſtit, uidelicet: Ego te abſoluo. *Hic itaque omnibus ſit præfixus abſoluendi modus.*

Abſolutiōis formula.

Miſereatur tui omnipotens Deus, & dimiſſis omnibus peccatis tuis, perducat te ad vitam æternam. Amē.

Indulgentiam, abſolutionem, & remiſſionem omnium peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens & miſe-

A miſericors Dominus. Amen.

DOMINVS Noſter IESVS CHRISTVS te abſoluat, & ego auctoritate ipſius abſoluo te ab omni vinculo excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti, ſi quod incurriſti, quantum poſſum, & indiges. *Deinde*:

Ego te abſoluo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Amen. Paſſio Domini Noſtri IESV CHRISTI, merita Beatæ Mariæ ſemper Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali ſuſtinueris, ſint tibi in remiſſionem peccatorum, augmentum gratiæ, & præmium vitæ æ-
B ternæ. Amen.

In ſatisfactionibus, uel pœnitentijs Confeſſarius circumſpectus eſſe debet, ne adeò leues illæ ſint, & faciles, ut poteſtas clauium in contemptum veniat, ipſeque particeps fiat, & conſors aliorum peccatorum, neq. nimis graues, aut longę iubeantur, ut uel recuſent eas exequi, uel etiamſi acceptas habent, poſtea tamen plenè non perficiant.

Idcirco Confeſſarius canones pœnitentiales ad unguem ſciat oportet: nam quamuis illi poſſint & debeant, ſecundum prudentis, & morati Confeſſarij arbitrium mitigari, prout pœnitentis contritio, perſonarum qualitas, diuerſaque condi- Canones pœnitẽtiales ad vnguẽ Confeſſarius teneat.
C *tio, aliæque circunſtantiæ oſtendent, utiliſſimum tamen eſt ſemper ipſos Canones præ oculis habere, adque eos tanquam ad amuſſim reſpicere, quantum conueniens erit: & quidem Confeſſarius, etſi pro modo antiquo Canonum pœnitentiam non habet ſequi, tamen pœnitenti nonnunquam articulos in ijs explicatos tractabit, ut ſic ad maiorem dolorem adducatur, pœnitentiamque leuiuſculam, quam ipſi dedit, alacrius exequatur: & interim hęc quoque percipietur utilitas, quæ proficiſcitur ex benignitate, quam hodie Sancta Mater Eccleſia cum pœnitentibus obſeruat, quando diſciplinæ Eccleſiaſticę rigorem eis tantopere moderatur. Curet etiam, vt*

ſatisfa-

Pœnitentiæ quomŏ peccatis reſpondebunt.

ſatisfactiones peccatis commiſſis reſpondeant. Itaque aduerſum peccata carnis, vigilias peregrinationes, cilicia, aliq. ſimilia imponet, quæ macerare, ac caſtigare poſſunt carnem. Contra auaritiæ peccata, præter reſtitutiones, quę fieri debēt, opponet opera miſericordiæ pro facultate & modo cuiuſque. Peccata ſuperbiæ, quæ in ſpiritu hærent, oratio comprimet, ſub potenti manu Dei homini humiliato fortitudinem animiq; conſtantiam acquiret. Præcipiet contra negligentiam in ijs ediſcendis, quæ ad verum pertinent Chriſtianum, conciones ſacras, tum etiam, vt ad certum tempus Scholas, & Catechiſtas Chriſtianæ religionis frequentent. Remiſſis hominibus, quique in rebus conſcientiæ ſuæ ſalutiferis frigidè ſe gerunt. præcipiet, vt adeant templa, diuinisq; officijs aſſiſtant, multasq; vſurpent orationes. B

Blaſphemis qua les iniungendæ pœnitentiæ.

At verò blaſphemis, & ſacrilega lingua in Deum, & Sanctos petulanter maledicis, pœnitentias graues & difficiles iniunget, quæque culpæ grauitati reſpondeant, qua in re Canonibus Sacris, Pontificijs Decretis, Concilio Lateranenſi, ac noſtrorum Conciliorum ſtatutis ſeſe conformabunt.

Verùm hac in parte integro iudicio & personarum delectu vtentur: non enim omnibus omnia conueniunt: quare nō mandent pauperibus, vt liberaliter tribuant eleemosynas, neque ijs, qui diurnis sudoribus uictum ſibi, suisque quæritant, ieiunia prolixa, ac ſimile iudicium in reliquis pœnitentijs vsurpabunt & sequentur. Videndum eſt etiam, vt qui publicis vel scandalis, uel ſceleribus delinquunt, non absoluantur, priusquam satisfactionem item publicam, ac pęnitentiam peccato congruētem ijs iniunxerint, ut ſimul cum emendatione uitæ malefacta publica, benefactis resarciant; qua in causa Concilij Tridentini pręscriptum obseruabunt, ac inſtitutionē noſtrā super hac re in Primo, ac Tertio prouinciali noſtro latā, qui etiā pœnitentias publicas in alias secretas nō cōmutabunt, niſi expreſſā à nobis huius rei habeant poteſtatē. C

Vt

A Vt liberior ſit Confeſſarius in exequendo officio, quod illi cum pœnitente eſt, maioreq́; apud eundem in auctoritate habeatur, in decernendis ijs omnibus, quæ ad pœnitentis ſalutem referuntur; non ſolum fugiet ſtudioſè auaritiam, ſed etiam omnem eius vel minimam ſuſpicionem. Sacerdos ab omni auaritiæ ſuſpicione abeſſe debet.

Nominatim autem pecunias, vel aliquid huiuſmodi pro confeſſionum audientia non petet, etiamſi occaſio ſe præbeat: ac ne ſignum quidem, vel minimum eius oſtendat: quin potius voce, & reipſa declaret animum ſe prorſus abhorrentem à talibus habere. Cùm pœnitenti iubebit, vt Miſſæ ſacrificium faciat vſpiam peragi, nec obliquè ſignificet, quaſi velit

B ipſe celebrare, vel in ſua Eccleſia, aut Monaſterio curare celebrari.

Idem faciat in ſatisfactionibus ijs cùm pœnitens, vel debita incerta reddere pauperibus, vel pro votorum commutatione aliquid ſoluere debebit.

Sed neque pecunias, aliavè, quæ à pœnitente reſtituenda ſunt, proprijs dominis in ſe prouinciam reddēdi aſſumat, niſi neceſſitas id requirat; vt videlicet hoc modo pœnitens non prodatur: quòd cùm erit ab eo factum, curet, vt is cui rem reſtituit, chirographum ſuum in teſtimonium ei tribuat, vt illud pœnitenti conſignet, ac planè eo modo procedat, vt om-

C nem ſpeciem, ac ſignum auaritiæ ſubterfugiat. Præ omnibus autem Confeſſarius caueat, ne verbis, vel ſignis, vel quocunque alio modo, peccatorem, vel peccatum ipſum, vel aliquam circunſtantiam perſonæ, cum qua peccatum perpetratum eſt, prodat; denique uerbum nullum ex ore eius excidat, ex quo aliquo modo in peccati quantumuis leuiſſimi, quod in confeſſione dictum ſit notitiam veniri poſſit. Cōfeſſionis ſecretū quomodo ſeruādum.

Cumque pro rei alicuius controuerſæ, quæ in confeſſionem incidit, clariore definitione conſilium ab aliquo petendum erit, ſumma ad id prudentia adhibeatur, neceſſe eſt: tractetur igitur, vel cum ijs hominibus, ac modo tali, vt is, qui pecca-

tum commiſit, nullo modo deprehendi poſſit. Ideoque conſultum videtur, vt nullam planè apud alios mentionem faciat vllo tempore peccatorum, quæ in confeſſione audiuerit: quod ſi poſtea neceſſitate coactus, cum ipſomet pœnitente de peccatis loqui contingat; id quod niſi præfata venia faciat, & ipſum colloquium obtinebit vim confeſſionis, quantum ad ſecreti ſilentium attinet. Si pœnitens à Confeſſario poſtulet teſtimonium ſibi dari, quo ſe eius confeſſionem audiuiſſe fateatur, quòd illud dicat ſe velle Paſtori ſuo oſtendere, quod ſemper in Confeſſione Paſchali facere tenetur, eam ſecundum formam, quæ infrà ponitur, ſcribat. Atqui eo quòd atteſtationum harum multa exemplaria impreſſa ſingulis dabuntur Confeſſarijs, curet Confeſſarius, vt ſuas præ manibus habeat, nulliſq́; eas tradat, niſi quorum confeſſiones audiuerit. Atteſtationis formula hęc erit anno, die talis Menſis, Sacramētum pœnitentiæ adminiſtraui N. habitanti in parochia N.

Scribat in primo albo diem quo pœnitens confeſſus fuerit, ſecundo menſem, tertio nomen & cognomen, quarto parochiā in qua pœnitens habitat. In calce Confeſſarius nomen & cognomen ſuum ſubſcribat cum titulo beneficij, vel officij Eccleſiaſtici, à quo cōmuniter denominari ſolet, veluti, Rector, Vicerector, Canonicus, vel Sacellanus Eccleſiæ N. vel ſi Regularis ſit habitans in Monaſterio N. Atqui quicquid in atteſtationum albis ſcribendum eſt, totum id ipſiuſmet Confeſſarij manu ſcribatur, vel ſaltem dies, menſis, ac ipſius Cōfeſſarij ſubſcriptio. Vtile præterea erit ſi Confeſſarij omnes in tabulis nomen & cognomen ſcribant eorum, quibus dictas atteſtationes ſubſcriptas tradiderūt, ſeruentq́; eas tabulas penes ſe, vel poſt octauam Paſchæ nobis, aut ſi in Diœceſi ſint, Vicarijs noſtris forenſibus exhibeāt, idque vt exactius animaduertere poſſimus, cum fraus aliqua in dictis atteſtationibus à non confeſſo quodam facta ſit.

Pro maiore confeſſariorum inſtructione, atque in inuādis

A *eorum animabus, quibus Pœnitentiæ Sacramentum adminiſtrarunt, vt certa quadam forma vtantur, qua pœnitentes in gratia accepta perſeuerare, ac progreſſum facere doceant, infraſcriptas adiunximus admonitiones.*

Confeſſary omnes, quemadmodum Patres ſpirituales decet, circa pœnitentes ſuos ſummam prudentiam adhibeant, neceſſe eſt, vt inſtruantur, dirigantur q; paulatim ad virtutes Chriſtiano homine dignas. Peculiariter autem induſtriã & ſtudium ſuum erga eos magis explicare debebunt, qui in patres ſibi confeſſarios ſuos cooptant, vt ad eos in dubÿs & controuerſis ſua conſcientia rebus quotidie, tum pro conſilio, tum Confeſſarij ergo pœnitẽtes quales eſſe debeant.

B *pro expiandis peccatis poſſint accurrere. Qui quidem ad eum modum filios ſuos ſpirituales in bono propoſito confirmare nitantur, vt conſtantiſſimè ſibi proponãt potius, quàm diuinam Maieſtatem offendant mortaliter, non ſolum bona ac honores, ſed etiam vitam profundere, viuumq; præſeferant, & ſalutare deſiderium ſecundum ſanctiſſimam Dei voluntatem totam vitam ſuam expendere.*

Quare finem, ob quem creatus eſt homo, eis ob oculos crebro ponant; qui quidem eſt ſeruire, & obedire in hac vita diuinæ Maieſtati, & in altera in omnem æternitatem eadem frui, aliaque ſimilia; ac proinde debere hominem exſuſcitare Confeſſarij finẽ, ob quẽ sũt creati ſuis pœnitentibus proponant.

C *animum & vires ſibi ſumere, ſalutique ſuæ cooperari, atque eatenus rebus omnibus uti, vel abſtinere, quatenus ad hunc finem conſequendum adminiculo, uel impedimento eſſe poſſint; ad extremum, huc ſe totos actionesq; ſuas, atque vniuerſa quæ in hac vita poſſident deſtinare, ita vt in victu, veſtitu, conſuedine vitæ, negotÿs, omnibusq; alÿs exercitationibus ita ſeſe gerant, vt omnia quaſi quædam adiumenta eis eſſe poſſint ad vltimum finem, cui conditi ſunt, conſequendum. Ceterum, ipſi pœnitentes paratos ſeſe exhibeant, non ſolùm in earum rerum vſu prudentiæ, ac ſalutari conſilio confeſſarÿ libẽter acquieſcere, verùm etiam ſi ille omnia planè vel aliqua ex*

ijs quæ habent deſerenda eſſe iudicet, cauſa ſalutis eorum ſemper ei obediant. Confeſſarius tamen iuxta uniuſcuiuſque conditionem ac ſtatum ad finem ſupradictum eos diriget. A

Proponat eis etiam modum orandi, ut feret ſingulorum capacitas, & pro religioſa conſuetudine omnes nitantur bis saltem in die facere preces ad Dominum, manè videlicet cùm ſurgunt, ac veſperi dum cubitum concedunt.

Deinde exhortabitur eos, ut ſingulis diebus ſacrum audiãt, & diebus Dominicis diuina officia frequentent.

Particulatim verò modum eis præſcribet orationes mentales faciendi, ſiue viri, ſiue mulieres ſint, modò tamen capaces ſint: rudioribus autem oſtendet quomodo Roſarium, ſiue Corona Officium B. Virginis, ſeptem Pſalmi Pœnitentiales, aut ſimiles aliæ Orationes legi debeant. B

Quod amplius eſt, omnes ſuæ fidei concreditos eò inducet, vt examen conſcientiæ quotidie faciant: tempus autem huic rei accommodatum erit, dum veſpere ſigno publico campanæ ſimul cum tota familia ad preces inuitatur. Admoneat quoque eos de frequenti confeſſione & communione, & paulatim eos ſecundum B. Auguſtini conſilium in ſanctam eam conſuetudinem adducat, vt diebus Dominicis communicent.

Aug. epi. 119. ad Ianua. & in lib. de Eccleſ. dog. c. 53. & de conſec. diſt. 2. c. quotidie.

Quando autem aliquem nacti erunt, quem ad hoc præſtandum eſſe videant idoneum, conabuntur eum paulatim, ac veluti per gradus quoſdam eò euehere. Primò hortabuntur, vt quando omnes debent percipere venerabile Sacramẽtum, etiam feſtis toto anno celebrioribus, præter ipſum diem ſolẽnem Paſchæ, quo debent omnes communicare, ſcilicet feſto Pentecoſtes, Aſſumptionis Beatæ Virginis, Omnium Sanctorum, Natalis Domini: Deinde etiam Dominica in capite Quadrageſimæ, pro Indulgentijs plenarijs acquirendis, ac præparatione ad ſanctum Quadrageſimale ieiunium: paullo poſt ſuperaddat aliquot dies: poſtea hortetur, vt ſingulis menſibus ſemel id præſtet. C

Quod

A *Quòd ſi fiat, facile ad communionem octiduanam erit progredi.*

Speciali curà eos admonebit Confeſſarius, vt dies feſtos in honorem ſeruitiumque Diuinum impendant, quòd vt commodius fiat, auctor eis erit, vt alicui Societati ſeſe aſſocient, quæ ex instituto proprio dies feſtos in orationibus, pijſque operibus expendit: veluti eſt ea, quam Scholam vitę Chriſtia*næ dicunt: In vniuerſum autem patres, matresve familias admoneat, ut familiam ſuam ad Dei honorem inſtituant, ac liberorum ſuorũ curam eximiam habeãt, qui interim dabũt operam, vt viſitent ſcholas, ubi Doctrina Chriſtiana docetur,* — Quomodo dies feſtos impẽderedo cere debeat Cõfeſſarius.

B *modo ducant vnà ſecum eos feſtis diebus ad conciones, ad Veſpertinas preces, ad prælectiones ſacras, modo ad frequentem confeſſionem, & communionem eos accommodent. Si qui ex filijs vxorem duxerint, curabunt parentes, ut opera maritorum etiam illæ ſacramenta frequentent: vel ſi vxores ſint, cum maritis ſimiliter agant; qua in re in memoriam eis reducant quod Sanctus Paulus ait:* Maritus bonus, ſæpe vxorem Chriſto lucratur, ſimiliter & mulier virum. — *1. Cor. 7.*

Eis qui literas norint, ſuadebunt, vt libros aliquos pios & ſanctè ſcriptos emant (ſi modo facultas ſuppetat) quos & ipſi legant, ac faciant legi à tota familia circa veſperam, præci-

C *puè diebus feſtis: tales ſunt, Vita Sanctorum Patrum, Gerſon de imitatione Chriſti, Opera F. Ludouici Granatenſis, Exercitia vitæ Spiritualis, & Roſarium Gaſparis Loartis, Practica Orationis Spiritualis P. Matthiæ Cappucini, & alij ſimiles.*

Sæpius diuitibus in mentem redigant, eos diſpenſatores eſſe diuitiarum, quas poſſident, quibus ordinem, ac ſtatum ſuum ſuſtentare, & alere poſſint, verùm id Chriſtianè, modeſtèque faciendum eſſe, vt non ſolùm in vſu diuitiarum nõ ſupra quàm eorum vires ferunt, ſed potius infra, aliquid expendere cernautur, quod etiam Gentiles olim non ſolùm ver- — Diuites quo modo admonendi.

bis,

bis, ſed etiam domeſticis exemplis oſtenderunt. Porro in eleemoſynis liberaliter faciendis ſtudeant excellere, ad hoc enim obligantur: ac ne forte aberrent à modo conuenienti, hominum religioſè pieque ſentientium conſilium in his ſequantur. A

Poſtremò ſecundum vniuſcuiuſque modum & conditionem, omnibus & ſingulis ea praſcribant adiumenta, quę maximè neceſſaria, vtiliaque eſſe iudicabunt, ut in uia mandatorum Dei ſui ambulent, ac proficiant.

FINIS.

Errata, & emendationes.

car.2.lin.12,A.Habraice Hebraicè.
car.4.pag.2.li.5.A.pattium partium
lin.3.à fin. percaperit perceperit
car.6,lin.10 à Chaldeo è Chaldæo
C.3.Syrirum Syrorum
pag.2.B.10. Hebreis Hebræis
C 2.ippſas ipſas
car.7.lin.vlt. proferant præferant
lin.2.à fine.& bipertita ea bipartita
10.pa.2 B.4.í mar.doctriná doctrinę
lin.5.C.ab ob
Vbicunq; poſitum eſt hoc verbũ,
Moſaycę,ſiue Moſayca, pone
Moyſaicæ,& Moyſaica
car. 12. lin. 10. B. reprehendendo
reprehendo
car.14.lin.2.à fi.chariſſimi chariſſimè
car.15.B.8. numque numquam
16.pa.2.B.li.6. ieſgarſath teſgarſath
car.19.B 1. eſſet eſſe
21.pa.2.B li.5.patefacero patefacere
22.pa.2.C.9.Hieronymias Hebraic
Hieronymi Hebraicæ
23.B. 5.multiplicet multiplicem
pag.2.C.lin.5. uſti niti
25.A.10.quoſdam quaſdam
B.4.circumferebatur circũferebãtur
car.27.pa.2.lin.4.a fin.adminiſtruta
adminiſtrata
28.li.vlt.pronunciaſſet pronunciaſ
ſent.pag.2.lin.1. hauſerat hauſerant
30.li.5.a fi Auguctinus Auguſtinus
pag.2.lin.7. Apoctoli Apoſtoli
B.3.tontum tantum
31.pag.1.B.2.corruptala corruptela
car.35.pag.5.B.1. pone penè
36.A.7. dedicerat dedidicerat
car.42.pag.2.p.li.6.locutus locutos
C.lin.9. Paulo cũ Paulo
car.45 B.2.loca loco
car.46.B.5.Donatiſtus Donatiſtas
pag.2.lin.5.tempore temporum
9 ſua cũ ſuarũ.1 1.ordine ordinẽ
car.49.B.5.iudicium indicium
car.50.pag.2.lin.4.à fi.Vigas Viegas
53.p.2.A.3.delinctiorẽ delineationẽ
5.Adrichonius Adrichomius

car.55.B.5. proppe propè
car.60.C 8.Nazianzens Nazianzenus
car.63.B.11 oſtenaens oſtendens
car.73.B.eõſolationibus cõſolationib.
pag 2.lin.3.B. Genouæ Geneuæ
car.74.pag.2.lin.5.Cara. Card.
car.77.pag.2.col.1.lin. 10.à fine. quod
quirienſis. col 2. eiuſdem.
car.78.col.2. Honorius Auguſtodinẽſi
Honorius Auguſtodunẽſis
85.lin.3.à fi.col.1.centenarij cẽtonarij
lin.12 à fine.in 2.col.Sidulius Sedulius
car.88.pag.2.A. 10.ea rerum earũ verũ
car.89.pag.2.B. lin.8.liquit liquet
car.90.pag.2.B 3 pereipi percipi
car.91.C.2.eloquentia eloquentiæ
car.94.pag.2.A.materiam materiariam
B.2.hcc hoc
95.1.co.li.5.à fi.ſtinctione diſtinctione
car.100.pag 2 lin.4 cõfeſſionibus con
feſſionibus. A.lin.9 fueeit fuerit
car.104.pag.2.col.1.li.25.& relinquen
dum relinquendum
106.col.1.li.14.cõtrouerſiã cõtrouerſia
107.pa.2.li.2.ſupponendã ſupponẽdũ
car.109.col.2.lin.2.à fine.8a Sa.
p.2.li.12.numerabilibrs numerabilibus
110.col.2.li.7.à fi Garronie Garronis
111.pag.2.col.li.7.à fine. Bonauentuta
Bonauentura
113.p.2.col.1.li.8.Minoarita Minorita
Poſt illa verba LIBER TERTIUS,po
ne Præparatio ad practicam Theo-
logiam.Cap.XVI.
114.pag.2.lin.6. ctatim ſtatim
116.pag.2.B.11.cõnexionã cõnexionẽ
C.4.Depoſitione de Depoſitione
117.A.9.munitæ munita
C.2.lectionec lectione. S.hæe hæc
119.A.8.Aut verò At verò
121.B.11 præfalione præfatione
pag.2.col.2.li.10.Bonauenturã,Rodul
phũ Bonauenturam Rodulphum
C.6. aſt eſt
car.125.B.5.boneſtam honeſtam
car.134.pag.2.A.ſollecitet ſollicitet
lin.a fine.ad ac

783076

INDEX CAPITVM
quæ in hoc Opere continentur.
PRIMI LIBRI.

Cap.I. CVr Diuina Hiſtoria dicatur Sacra Scriptura. Biblia, Teſtamentum, Pactum, Fœdus, Chirographum, Lex, Euangelium, Theologia poſitiua, Verbum Dei.
II. Per quoſnam Deus ea, quæ in Hiſtoria Diuina continentur, ſeruari; ac quanam lingua poſteris mandari voluerit.
III. Ratio facilior addiſcendæ linguæ Hebrææ.
IV. Moyſes primus Hiſtoriæ Diuinæ, Eccleſiaſticæ, Naturalis, Humanæ. Qui vnà primus Prophetię, ac Poetices Scriptor.
V. Moyſes, quàm eruditus, & verax.
VI. Moyſis Hiſtoria ditiſſima, & ſublimiſſima.
VII. Moyſes quantus, & qualis Politicus.
VIII. A Moyſe Theologi Gentiles hauſerunt ſapientiam.
IX. Moyſes naturalis hiſtoriæ verax Scriptor.
X. Moyſes perfectiſſimum exemplar humanæ, & Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ edidit.
XI. Moyſes primus, ac præſtantiſſimus Scriptor Poetices.
XII. Moyſes quibus laudibus non ſolum à Iudæis, ſed & à Deo ſit commendatus.
XIII. Moyſes primus Grammaticæ Scriptor.
XIV. A Moyſe vera Coſmographiæ, ac Geographiæ iacta fundamenta.
XV. Sacri libri, qui Diuinam continent Hiſtoriam, quinam ſint, & à quibuſnam hoc potiſſimum tempore vindicati à Satanæ calumnijs loquentis per hæreticos, atque alios eiuſmodi ſuos: Num vè editio Hebraica, quæ à Moyſe, & Prophetis condita eſt, ad nos vſque peruenerit.
XVI. Editio Chaldaica, & Syriaca, nec non harum linguarũ origo, & deriuatio.
XVII. Quot, & quænam Sacræ Scripturæ verſiones ex Hebræo.
XVIII. De verſione Septuaginta Interpretum.
XIX. Leo Caſtrius quid de verſione Septuaginta Interpretum.
XX. Emendata peraccuratè Verſio Septuaginta Interpretũ iuſſu

Romanorum Pontif. Gregorij XIII. & Sixti V.
XXI. Bibliorum Complutenſis, & Regiæ Quadrilinguis editio.
XXII. Editionem Latinã Vulgatã, quæ nouiſſimè prodijt Romæ emendatior Clem. VIII. Pont. Max. eſſe omnino ad vſum adhibendam.
XXIII. Neceſſaria notitia Idiotiſmorum Hebrææ linguæ.
XXIV. Quinam egerint de Idiotiſmis Hebraicæ linguæ.
XXV. Ratio ad Diuinæ Scripturę ſtudia.
XXVI. Sanctitas vitæ & iuſtitia primariæ viæ ad D. Scripturam.
XXVII. De optimo genere interpretandi Scripturas duo antiqui præcipui, Hieronymus, & Auguſtinus.
XXVIII. Duces reliqui ad D. Scripturam.
XXXI. Auctores alij, qui recentiores Scripturis intelligendis percommodi.
XXX. Paraphraſes ne, an commentaria ad Sacram Scripturam legenda ſint, vel ſcribenda.
XXXI. Scripturæ Sacræ neceſſitas.
XXXII. Scripturæ Sacræ dignitas, & vtilitas.
XXXIII. Sapientia, quæ in Diuinis Scripturis.
XXXIV. Eloquentia, & efficacitas D Scripturæ quanta.
XXXV. Sublimitas Diuinæ Scripturæ.
XXXVI. Auctoritas, & certitudo D. Scripturæ.
XXXVII. Conſenſus veteris, & noui Teſtamenti idẽ comprobant.
XXXVIII. Martyria, & Doctrinę Chriſt. ſoliditas idẽ adhuc aſtruũt.
XXXIX. Diuinæ Scripturæ intentata deſtructio ſemper irrita.
XL. Scripturæ Sacræ finis.
XLI. Profunditas, & obſcuritas Sacræ Scripturæ: proinde intenſiſſimè, vt inquit Auguſtinus, ei eſſe ſtudendum.
XLII. Cauſæ profunditatis, & obſcuritatis in D. Scripturis.
XLIV. Senſus Scripturæ multiplex, Canones, & Scriptores ad eum aſſequendum.
XLV. Tychonij volumen Iſagogicum ad Sacras literas.
XLVI. Sanctorum Patrum Canones ad Diuinam Scripturam Quinam noſtro ſæculo collegerit.
XLVII. Sanctis Pagnini Iſagoge, ac Hieronymi Laureti libri duo ad Sacras literas intelligendas, Qui nam.
XLVIII. Antiquiorum aliquot, & recentiorum Scripta, quænam ad myſticos D. Scripturæ ſenſus eruendos.
XLIX. Ratio multiplex Sacra volumina explanandi è Sixto Senẽſi.
L. Qui-

L. Quibus Ducib. literalem ſenſum D. Script. aſſequi poſſimus.
LI. Habituum,& geſtuum, ſiue Actionum obſeruatio, quę in Diuina Hiſtoria notantur, vtilis ad Scripturas intelligendas.
LII. Partitio Librorum Sacræ Scripturæ, Vnde.
LIII. Regionis Palæſtinæ, Ciuitatis Hieroſolymæ, & Templi Salom. notitia neceſſaria. Qui vè de ijs ſcripſerint exactius.
LIV. Theatrum Terræ Sanctæ confectum à Chriſtiano Adricomio. Quale,& vnde.
LV. Verior Palæſtinæ deſcriptio, Vnde.
LVI. Templi Salomonici abſolutior notitia, Vnde.
LVII. Reipublicæ Iudæorum ſtatus prænoſcendus, & vnde.
LVIII. Chriſtianæ Eccleſiæ forma prænoſcenda,& vnde.
LIX. Epitome Hiſtoriæ Sacræ vnde petenda, qua deinceps ad Scripturam vniuerſam, quaſi filo quodã recta adducamur.
LX. Rerum geſtarũ, quas Diuina refert Hiſtoria difficiles nodi.
LXI. Vnde horum nodorum ſolutio.
LXII. Ioſephi Iudæi Hiſtoriæ haud integra fides habenda.
LXIII. Hebræi vnde putãt tẽpora,& cur erret in Chronographia.
LXV. Chronologia ſecundum Regum ſeriem non omnino certa.
LXVI. Chronologia ex obſeruatione Olympiadum quænam.
LXVII. Chronologia ex Solis, Lunæq. motu,& curſu.
LXVIII. Aliorum trium recentiorum Chronologiæ quænam?
LXIX. Garſiæ Galarzæ, Alexandri Sculteti,& Genebrardi Genealogiæ quænam?
LXX. Chronologiam expenſam à poſtremo iſtorum omnium Ioanne Azorio plura complecti, quibus non pauci nodi enodantur,& aliorum quæſtiones explicantur.
LXXI. Concordiæ, ſiue Harmoniæ veteris,& noui Teſtamenti notitia perutilis,& vnde.
LXXII. Eadem notitia vnde auctior.
LXXIII. Notitia gentiliũ, à quib. prænunciatus eſt Chriſtus vtilis.
LXXIV. Ad Pſalmos Dauidis intelligendos lux.
LXXV. Hæretici Pſalmis Dauidicis vſi ad findendam Eccleſiam.
LXXVI. Numerus,& ordo pſalmorum.
LXXVII. Materia Pſalmorum quænam?
LXXVIII. Metricè ſcripti Pſalmi. Ipſorum commendatio. Verſio, obſcuritas.
LXXIX. Auctor Pſalmorum quis?
LXXX. Admonitio breuis de ratione D. Scripturę interpretandæ.

LXXXI. Elenchus Interpretum, atque eorum qui gloſſas, vel Paraphraſes, aut Concordantias in omnes Scripturæ Sacræ libros edidere. Quorum vſus, & emendationes ab Auctore fuſius præterea oſtenduntur in Apparatu Sacro.

Capita Secundi Libri, Qui eſt de Theologia Scholaſtica, & Practica.

Cap. I. Theologia Scholaſtica, Quid.
II. Theologia Scholaſtica quotuplex.
III. Theologiæ Scholaſticæ neceſſitas.
IV. Origo, crementum, & interdum decrementa Theologię ante Chriſtum natum.
V. Poſt Chriſtum natum vſque ad hæc tempora, Qui nam ortus, vel progreſſus Scholaſticæ Theologię?
VI. Methodus, & ordo à gręcis, & à Latinis in Theologia tractanda ſeruatus.
VII. Theologiæ S. Thomę Compendium.
VIII. Summa Theologiæ capita ex Petro Lombardo Mag. ſent.
IX. Alia ab alijs Theologię in proprios locos Partitio.
X. Profeſſor Theologiæ Scholaſticę qualis.
XI. Auditor qualis eſſe debeat.
XII. Ratio interpretandi S. Thomæ Summã Theologicam, atque ea vtendi.
XIII. Admonitio ad ſtudioſos Theologię.
XIV. Quænam reſtare videatur abſolutior ratio ſcribendi integriora Commentaria in Summam B. Thomę.
XV. Elenchus Scholaſticorum aliquot, qui ſcripſerunt in Magiſtrum ſententiarum, pręter illos, quos in S. Thomam Cõmentaria edidiſſe iam ſupra oſtenſum eſt, ac præter alios, de quibus paſſim in Sacro noſtro Apparatu.
XVI. Pręparatio ad practicam Theologiam tractandam.
XVII. Regulę Profeſſoris Caſuum Conſcientię.
XVIII. Admonitio.
XIX. Materiam de varijs hominũ ſtatib. pręnoſſe per magni momenti eſſe tum Profeſſori, tũ Auditorib. Caſuũ Conſcientiæ.
XX. Tabulę de varijs ſtatibus hominum.
XXI. Elenchus aliquot Auctorum, Qui ſcripſere de ſtatibus.
XXII. Elenchus aliquot Auctorum, qui Sũmas Caſuum Conſcientię nobis reliquerunt, vti & horũ planius in Apparatu Sacro fit mentio.
XXIII. Tractatus de ratione adminiſtrandi Sacramentum Confeſſionis à B. Carolo Borromęo Cardinali editus.

FINIS INDICIS CAPITVM.